

STUREN OP HET BESCHERMEN EN ONTWIKKELEN VAN STEDELIJK GROEN

LIEKE STOFFELEN

MASTERSCHRIPTIE PLANOLOGIE: UNIVERSITEIT VAN UTRECHT

STUREN OP HET BESCHERMEN EN ONTWIKKELEN VAN STEDELIJK GROEN

Lieke Stoffelen, 28 oktober 2016

“All together it would be better to perceive hierarchy and a privileged role for government on the one hand and joint decision-making between governmental, private sector and civil society on the other hand as not mutually exclusive”

(Evers & De Vries, 2013, p551).

Colofon

Titel: Sturen op het beschermen en ontwikkelen van stedelijk groen

Auteur: Lieke Stoffelen (5571790)
liekestoffelen@gmail.com

In opdracht van: Universiteit van Utrecht

Universiteit Utrecht

Gemeente Eindhoven

EINDHOVEN

Supervisor: dr. F.M. van Straalen

Plaats: Eindhoven

Datum: 28 oktober 2016

Voorwoord

Buitenspelen in 'de bosjes', klimmen in 'de klimboom', zwemmen bij 'het schelpenstrandje' picknicken in de Gennep Parken, een avondwandelingetje over de Stratumse Heide en fietsen langs de Dommel. Ik geloof dat ik mijn leven lang al verzot geweest ben op het buiten zijn en op het groen om ons heen. Het lijkt dan ook geen toeval dat ik mijn master planologie aan de Universiteit van Utrecht afsluit met het onderwerp 'stedelijk groen'. Toch is het pas iets van het allerlaatste jaar dat ik met mijn studie zo dicht bij mezelf kom. Met een vooropleiding aan de technische universiteit, waar de nadruk sterk ligt op de formele logica, was dit voor mij aanvankelijk wat onwennig. Had ik de sociale wetenschap niet een beetje onderschat? Hoe moest ik omgaan met mijn eigen mening in een wetenschap waarin het bestuderen van perspectieven, ervaringen en de tijdgeest centraal staat? Omdat ik zelf van alles vind over gemeentelijk sturen, stedelijk groen en duurzaamheid was het hier en daar een uitdaging om zoveel mogelijk objectief te blijven. Maar bovenal was mijn persoonlijke affiniteit met de groene omgeving een geweldige kans om mijn master af te sluiten met een eindproduct dat weerspiegeld waar ik als persoon voor sta.

Hoewel de dagen soms lang waren, het proces niet altijd even makkelijk was en de vorderingen op papier soms teleurstellend waren, heeft mijn enthousiasme altijd de boventoon mogen voeren. Nu mijn afstudeerperiode dan toch echt voorbij is ben ik trots en blij om mijn eindresultaat met u te mogen delen.

Ik wil deze ruimte graag gebruiken om een aantal mensen te bedanken die mij hebben geholpen bij de totstandkoming van deze scriptie. Allereerst wil ik graag mijn supervisor van de Universiteit van Utrecht bedanken. Fennie van Straalen, onwijs bedankt voor alle waardevolle feedback, het waarborgen van de wetenschappelijke diepgang, en het vertrouwen dat je mij gaf wanneer je zeer geduldig elke vraag van mijn 'waslijst' beantwoordde. Daarnaast ben ik Sylvia van Haeff van de gemeente Eindhoven zeer dankbaar. Zij heeft mij de mogelijkheid gegeven om mijn onderzoek uit te voeren bij de gemeente Eindhoven. Sylvia van Haeff en Mayke van Dinter, bedankt voor jullie openheid en het enthousiasme waarmee jullie mij hebben meegenomen in de dagelijkse praktijk van het beschermen en ontwikkelen van stedelijk groen. Medewerkers van de afdelingen omgevingskwaliteit, openbare ruimte en gebiedsexpertise, allen hartelijk dank voor de fijne en leerzame tijd waarin ik mijn woonplaats op een heel andere manier heb mogen leren kennen.

Uiteraard wil ik graag al mijn respondenten bedanken. Hartelijk dank dat jullie ondanks de volle agenda's tijd voor mij hebben vrijgemaakt om mijn vele vragen te beantwoorden en zeer open te vertellen over de rol van stedelijk groen in jullie dagelijkse werkzaamheden. Zonder jullie had dit onderzoek nooit tot stand kunnen komen.

Daarnaast wil ik eenieder bedanken die, op wat voor manier dan ook, interesse toonde in mijn onderzoek, die gewenst of ongewenst door mij werd meegevoerd in mijn onstuimige gedachten over groen en duurzaamheid, die mij vertrouwen heeft gegeven, óf die zorgde voor leuke afleiding op z'n tijd. Dit waren mijn ouders, mijn zus, mijn vrienden, mijn familie, mijn collega's en zelfs volledig vreemden. Ik had jullie niet kunnen missen in het proces naar dit eindresultaat. Graag bedank ik hierbij in het bijzonder mijn vriend Martijn. Je was geduldig en geïnteresseerd wanneer ik te pas en te onpas begon te kletsen over alles wat het onderzoek mij bracht. Je was er voor me als ik was vastgelopen in mijn eigen bevlogenheid en perfectionisme. En misschien nog wel belangrijker; je was ontzettend blij voor me als ik weer een stapje verder kon zetten. Onze kritische gesprekken, gedeelde ideologieën en de plezierige momenten die we samen deelden waren geregeld een bron van inspiratie voor mijn onderzoek én voor mij als persoon. Bedankt voor alles.

Tot slot nog één allerlaatste bedankje aan de weergoden van juni. Bedankt voor alle hevige stortbuien, die tijdens de gesprekken met mijn respondenten keurig illustreerde dat we het groen in de stad echt niet kunnen missen...

Ik wens u veel plezier met het lezen van mijn afstudeeronderzoek.

Lieke Stoffelen, 28 oktober 2016.

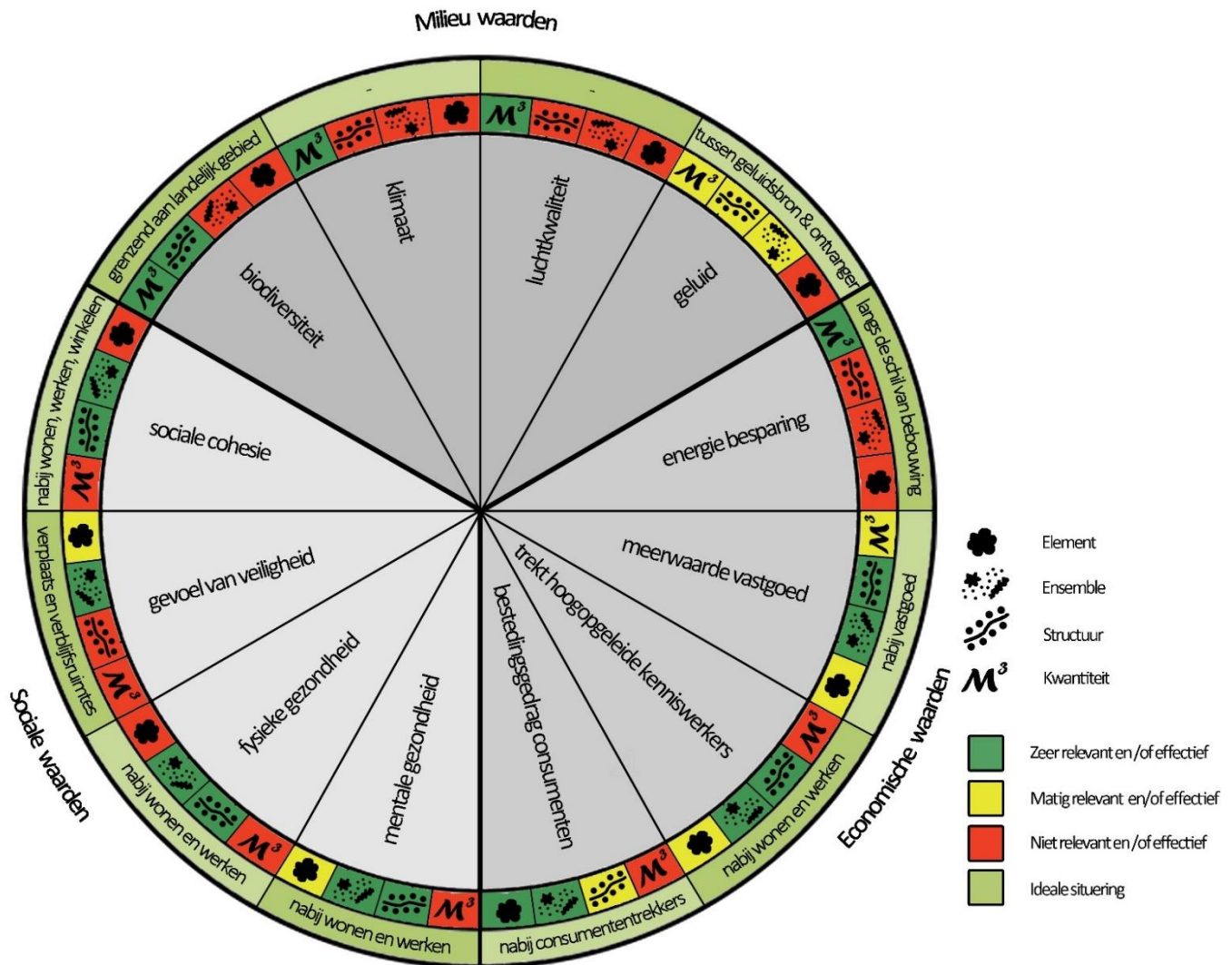
Samenvatting

Het beschermen en ontwikkelen van stedelijk groen is de afgelopen decennia een steeds belangrijker item geworden in de Nederlandse stadsplanologie (Hop, 2013; Timmermans et al., 2014). Stedelijk groen, zoals een boom, een plantsoen, een park of een groene zone, kent vele potentiële waarden. Het maakt de stad aantrekkelijker, bevordert de algehele volksgezondheid, stimuleert sociale cohesie, biedt verkoeling tijdens warme zomerdagen, vermeerderd de waarde van omliggend vastgoed, draagt bij aan de instandhouding van biodiversiteit, functioneert als waterberging... en ga zo maar door (Swanwick et al., 2003; Tajima, 2003; Chiesura, 2004; Niemelä, 2014). Stedelijk groen zou volgens wetenschappers zelfs kansrijk zijn voor duurzame stedelijke ontwikkeling, omdat haar multidisciplinaire waarden laten zien dat stedelijk groen de potentie heeft om tegelijkertijd van waarde te zijn voor de economie, het sociaal welzijn en het milieu (Campbell, 1996; Swanwick et al., 2003; Levent et al., 2004; Tian et al., 2014). Met groen draagt men immers bij aan een gezonde en aantrekkelijke leefomgeving voor mensen, waarbij men tevens zorgt dat het interne milieu (water- en bodemhuishouding, luchtkwaliteit, thermisch comfort etc.) houdbaar blijft, en men op haar beurt de economische robuustheid van de leefomgeving vergroot.

Niet al het groen in de stad draagt echter dezelfde waarden met zich mee. Zo zal een klein wijkpark eerder bijdragen aan de sociale cohesie dan een grote hoeveelheid losse bomen verspreid door de wijk, omdat een park meer ruimte biedt voor sport, spel en ontspanning. Desalniettemin zullen de vele verspreide bomen meer bijdragen aan het klimaat dan het kleine wijkpark, omdat er simpelweg meer groen is om water te bergen of om fijnstof af te vangen. Eerdere studies hebben bevestigd dat elke waarde van stedelijk groen zo haar eigen ideale conditie kent (verschijningsvorm en situering binnen het stedelijk geheel), waarbij de betreffende waarde optimaal tot uiting komt. De resultaten van deze studies zijn samengevoegd in figuur 0.1 en zullen uitgebreid aan bod komen in het theoretisch kader. Deze kennis over de waarden van stedelijk groen is essentieel voor het duurzaam beschermen en ontwikkelen van groen in de stad.

Het beschermen en ontwikkelen van sociale, economische en milieu waarden van stedelijk groen vormt vandaag de dag een serieuze uitdaging voor stedelijke gemeenten. De vraag naar ruimte in het stedelijk gebied is immers groot, de financiële middelen voor groenbescherming en -ontwikkeling zijn krap en de complexiteit aan belangen is enorm. Omdat onze ruimtelijke omgeving bovendien wordt gecreëerd door vele verschillende publieke en private actoren, zoals projectontwikkelaars, adviesbureaus, ontwerp bureaus, corporaties, grootgrondbezitters, het gemeentelijk grondbedrijf en de gemeentelijke afdeling groen, zoeken vele gemeenten naar een goed onderbouwd beleid om met elkaar de zorg te kunnen dragen voor groen in de stad (Hop, 2013; Timmermans et al., 2014). Het doel van dit onderzoek is dan ook: het vormen van een theorie over hoe stedelijke gemeenten doelmatig zouden kunnen sturen op het beschermen en ontwikkelen van stedelijk groen.

Figuur 0.1 | Multidisciplinaire waarden van stedelijk groen

Bron: eigen bewerking, 2016.

‘Sturen’ is eigenlijk een overkoepelend begrip voor de vele verschillende manieren waarop iemand, of een organisatie, een of meerdere actoren kan bewegen naar een gewenst toekomstbeeld (Deci & Ryan, 2002; Lange et al., 2013). In het geval van deze studie is dit gewenste toekomstbeeld: het duurzaam beschermen en ontwikkelen van stedelijk groen. Omdat actoren het object zijn van sturing, stellen enkele critici dat elk sturingsvraagstuk uitgezet dient te worden tegen de motivatie die actoren hebben om zich in te zetten voor het gewenste toekomstbeeld (Jessop, 1998; Rhodes, 2007; Lester & Reckhow, 2012; Van Meerkerk et al., 2013). De motivatie van actoren is dus belangrijk voor het sturingsvraagstuk. Je kunt het vergelijken met het leren lezen van een kind. Als het kind graag wil lezen omdat het aangeeft lezen leuk te vinden, vraagt dat om een andere manier van sturen dan wanneer het kind niet wil lezen omdat het liever gaat buitenspelen met vriendjes. In het eerste geval kan sturen volstaan met het geven van een boek. In het tweede geval zijn regels nodig; eerst lezen, dan buitenspelen. Een dergelijke afhankelijkheid van actor motivatie bestaat ook voor het sturen op het beschermen en ontwikkelen van stedelijk groen. De vele verschillende actoren in combinatie met de multidisciplinaire waarden van stedelijk groen maken het sturingsvraagstuk echter meer gecompliceerd. Zeker omdat de verschillende waarden van stedelijk groen, verschillende condities kennen waarin zij gedijen.

In het licht van sturingsdiscussies, duurzaamheidsdebatten en kennis over de multidisciplinaire waarden van stedelijk groen is een theorie gevormd over hoe stedelijke gemeenten doelmatig zouden kunnen sturen op het beschermen en ontwikkelen van groen in de stad. De totstandkoming van deze theorie is gebaseerd op empirisch verkregen inzichten over de actuele motivatie van verschillende actoren om zich, al dan niet, hard te maken voor economische, sociale en/of milieus waarden van stedelijk groen.

De gemeente Eindhoven vormde de case voor deze studie. Zeventien kwalitatieve diepte-interviews werden afgenomen bij actoren die elk op hun manier invloed uitoefenen op de ruimtelijke omgeving van de gemeente Eindhoven. Zodoende is grip gekregen op de actuele houding en de achterliggende motivatie van verschillende actoren tegenover het beschermen en ontwikkelen van diverse waarden van stedelijk groen. Tevens is onderzocht hoe actoren zelf staan tegenover het huidige en het toekomstig sturen door de gemeente op het beschermen en ontwikkelen van groen in de stad.

De belangrijkste bevindingen kunnen beknopt worden uitgedrukt in een *kans*, een *barrière* en een *bedreiging* voor het beschermen en ontwikkelen van stedelijk groen.

Kans: Enerzijds blijken de kwalitatieve meerwaarde en de functionele noodzaak van stedelijk groen voor actoren (steeds vaker) een belangrijke motivatie om zich in te zetten voor het beschermen en ontwikkelen van groen in de stad. Actoren blijken met name gemotiveerd te zijn om zich in te zetten voor de waarden 'mentale gezondheid', 'meerwaarde vastgoed', 'sociale cohesie' en 'klimaat', waarbij de eerste twee ook al geregeld worden gerealiseerd door het plaatsen van groene elementen die de beeldkwaliteit van de omgeving versterken.

Bedreiging: Anderzijds blijkt de economische oriëntatie van de huidige maatschappij dusdanig sterk te zijn dat, als puntje bij paaltje komt, het bestaande groen het kind van de rekening is en het te ontwikkelen groen al gauw de sluitpost is van een project. Groen moet dan geregeld plaats maken voor andere functies. Dit fenomeen bedreigt voornamelijk het beschermen en ontwikkelen van stedelijk groen met waarde voor 'sociale cohesie', 'fysieke gezondheid' en 'biodiversiteit', omdat deze waarden vragen om grotere groene ensembles of structuren.

Barrière: Het realiseren van 'groene ambities' (*kans*) blijkt in het huidige economische systeem (*bedreiging*) te worden bemoeilijkt omdat groen voornamelijk zachte waarden kent, zoals 'sociale cohesie', 'fysieke gezondheid', 'mentale gezondheid', 'biodiversiteit' en 'luchtkwaliteit'. Deze zachte waarden zijn weliswaar van onmiskenbare waarde voor het levensgeluk van de stedeling of voor de toekomst van de stad, maar blijken zeer moeilijk uit te drukken in een directe of meetbare (economische) meerwaarde op basis waarvan ruimtelijke beslissingen overwegend zouden worden gemaakt. Door deze zachte waarden blijkt stedelijk groen: (1) moeilijk te bevechten in het speelveld van belangen, (2) geregeld de zwakste schakel in de strijd om ruimte en (3) lastig te besturen middels één algemeen geldend gemeentelijk beleid.

Steunend op bovenstaande bevindingen is geconcludeerd dat centraal sturen vandaag de dag noodzakelijk is om stedelijk groen duurzaam te kunnen beschermen en ontwikkelen. Al met al wordt op basis van primaire en secundaire data een vorm van sturing aanbevolen waarbij publieke en private actoren zich verenigen in een 'governance netwerk'. Het betreft een sturingsvorm die zich kenmerkt door: (1) actieve sturing op complementaire samenwerking tussen actoren (elkaar aanvullend op basis van kennis en expertise), (2) hiërarchische controle door een dominant centraal orgaan (gewoonlijk: de gemeentelijke overheid), (3) een semi-open karakter van het netwerk (samenstelling kan per opgave verschillen, toegang wordt gecoördineerd door het centraal orgaan) en (4) toepassing van een samengesteld instrumentarium van vrijblijvende en bindende sturingsinstrumenten.

Op basis van de case Eindhoven lijkt een zogenoemd 'hiërarchisch (semi-open) governance netwerk', zoals hierboven is geschetst, de meest geschikte sturingsvorm om met voldoende zekerheid te kunnen sturen op het beschermen en ontwikkelen van stedelijk groen. Tegelijkertijd is deze sturingsvorm flexibel genoeg om het groen dat ergens wordt beschermd, ontwikkeld, aangetast of verwijderd te beschouwen vanuit haar specifieke sociale, economische en milieu waarden.

Het model van de multidisciplinaire waarden van stedelijk groen is uitgebreid met waarde-specifieke aanbevelingen, om de verschillende waarden ook verschillend te kunnen besturen (figuur 5.1, p106 en 5.2, p110). Per waarde van stedelijk groen is toegevoegd: (1) welk soort sturingsinstrument het meest geschikt wordt geacht voor die specifieke waarde en (2) welke actoren, op basis van de casestudie, het meest relevant zijn om te betrekken in het 'governance netwerk'. Om een voorbeeld te geven: Het beschermen en ontwikkelen van groen met waarde voor 'sociale cohesie' kan aangestuurd worden door het uitdragen van financiële prikkels, zoals een subsidie. Op basis van bevindingen wordt immers verwacht dat met een dergelijk economisch sturingsinstrument actoren gestimuleerd zullen worden om fysieke en financiële ruimte beschikbaar te stellen voor het beschermen of ontwikkelen van een park of plantsoen dat ruimte biedt voor ontmoeting. Tevens wordt geadviseerd om corporaties en ontwerpers te betrekken in het 'governance netwerk'. Dit omdat zij respectievelijk de lokale kennis en praktische vaardigheden lijken te hebben om ervoor te zorgen dat een park of plantsoen ook werkelijk gebruikt zal worden door bewoners en de 'sociale cohesie' dus wordt bevorderd.

Daar waar het onderzoek is ingebed in wetenschappelijke duurzaamheids- en sturingsdiscussies zijn verkregen inzichten niet enkel kansrijk om groen in de stad een impuls te geven, maar behelst het onderzoek tevens een bredere wetenschappelijke relevantie. Inzichten zijn terug gerelateerd naar het bredere theoretische kader, waarmee het onderzoek een steentje bijdraagt aan kennisontwikkeling over het sturen op duurzame stedelijke ontwikkeling.

Op basis van het motivatieonderzoek blijkt sprake te zijn van een voorzichtige transitie naar duurzaam stedelijk ontwikkelen. Echter lijkt een economische kosten-batenanalyse vandaag de dag nog sterk te bepalen welke kansen wel en welke kansen niet door de markt worden opgepakt om te verduurzamen. Om de transitie naar duurzaam stedelijk ontwikkelen te verbreden en te versnellen kan op basis de case Eindhoven aansluiting gezocht worden bij de vele voorstanders van 'governance for sustainable development'. Dit omdat complementaire samenwerking tussen actoren de haalbaarheid van duurzame initiatieven vergroot. Op basis van deze studie wordt hieraan toegevoegd dat hiërarchische controle door een centraal orgaan noodzakelijk is om te voorkomen dat enkel die kansen voor verduurzaming worden opgepakt die op korte termijn economische meerwaarde genereren. Het centraal orgaan dient duurzame keuzes niet alleen af te dwingen, maar dient actoren vooral ook te inspireren en te motiveren, zodat de algehele ambitie om duurzaam te ontwikkelen geleidelijk aan wordt vergroot.

Inhoudsopgave

Voorwoord	1
Samenvatting.....	3
Inhoudsopgave	7
Hoofdstuk 1 Inleiding.....	11
1.1 Aanleiding en probleemstelling.....	11
1.2 Doelstelling	13
1.3 Onderzoeksvragen.....	14
1.4 Maatschappelijke relevantie	15
1.5 Wetenschappelijke relevantie	16
1.6 Leeswijzer	17
Hoofdstuk 2 Theoretisch kader	19
2.1 Multidisciplinaire waarden van stedelijk groen.....	21
Introductie.....	21
Sociaal.....	25
Milieu.....	28
Economie	30
Slot.....	33
2.2 Optimistisch en pessimistisch perspectief op duurzame ontwikkeling.....	35
Introductie.....	35
Optimistisch perspectief.....	36
Pessimistisch perspectief	37
Slot.....	38
2.3 Perspectieven binnen wetenschappelijke sturingsdiscussies	39
Introductie.....	39
Zelfbestuur	40

Marktgeoriënteerd governance netwerk.....	42
Hiërarchisch governance netwerk.....	43
Staatsinterventie	46
Slot.....	48
2.4 Slotparagraaf theoretisch kader	49
Hoofdstuk 3 Methoden	51
3.1 Onderzoeksfilosofie	52
3.2 Methodologie	53
Een kwalitatieve onderzoeksstrategie	53
Een casestudie onderzoeks-ontwerp	54
Een enkele casestudie: de gemeente Eindhoven.....	55
3.3 Methoden	57
Dataverzameling.....	57
Aantal semigestructureerde interviews.....	57
Interviewstructuur.....	58
Onderzoekseenheden	60
Analyse	63
3.4 Problemen en oplossingen van het empirisch onderzoek	64
Generaliseerbaarheid.....	64
Representativiteit.....	64
Betrouwbaarheid.....	65
Reproduceerbaarheid.....	65
Hoofdstuk 4 Resultaten	67
4.1 Houding.....	69
Houding ten opzichte van sociale waarden van groen	71
Houding ten opzichte van milieu waarden van groen	73
Houding ten opzichte van economische waarden van groen	74
Slot.....	76
4.2 Motivatie	78
Kansen	79
Barrières	83
Bedreigingen.....	90
Slot.....	95
4.3 Sturen	96
Moeilijkheden.....	96
Successen	98

Ideeën.....	99
Slot.....	102
Hoofdstuk 5 Conclusie.....	103
Politics – wie stuurt er?.....	104
Polity – hoe stuurt men?.....	107
Policy – waarmee stuurt men?.....	108
Hoofdstuk 6 Reflectie en aanbevelingen.....	111
6.1 Theoretische reflectie.....	111
6.2 Aanbevelingen voor stedelijke gemeenten.....	115
6.3 Aanbevelingen voor vervolg onderzoek.....	117
Referenties.....	119
Bijlagen.....	127
Bijlage I Inleiding duurzame ontwikkeling.....	127
Bijlage II Interviewschema semigestructureerd interview.....	129
Bijlage III Interviewmodel: multidisciplinaire waarden van stedelijk groen.....	132
Bijlage IV Operationalisering concepten theoretisch kader 2.1.....	133
Bijlage V Operationalisering concepten theoretisch kader 2.2.....	135
Bijlage VI Argumenten vóór en tegen de vier sturingsperspectieven.....	136
Bijlage VII Codeboom.....	138

Hoofdstuk 1 | Inleiding

1.1 | Aanleiding en probleemstelling

“Groen wordt nu belangrijk gevonden. De stad kan niet zonder” (Timmermans et al., 2014, p7). Stedelijk groen¹ wordt de laatste jaren steeds belangrijker gevonden (Joye et al., 2010, pp57-58). Dit uit zich onder andere in een hoge prioritering van stedelijk groen op de agenda’s van stedelijke gemeenten in Nederland (Hop, 2013, p47; Timmermans et al., 2014, p7). Het zou een reactie zijn op de versteende stad, die de urbanisatie van de 20^e eeuw heeft nagelaten, waarmee de relatie tussen mens en natuur is veranderd (Lieberherr-Gardiol, 2008, p337; Joye et al., 2010, p58). Door aanhoudende verstedelijking neemt het bebouwd en verhard oppervlak in de stad nog altijd toe, waardoor de verhouding tussen rood en groen meer en meer uit balans raakt (Alexandri & Jones, 2008, p480; Joye et al., 2010, p58). Tal van stedelijke problemen zoals hittestress, een slechte afwatering of het ontbreken van sociale cohesie zijn te herleiden naar een gebrek of afwezigheid van stedelijk groen (Berke & Conroy, 2000, p21; Swanwick et al., 2003, p94; Lieberherr-Gardiol, 2008, p337). Daarnaast is de herwaardering van stedelijk groen volgens Swanwick et al., (2003, p94) een oorzaak van het groeiend bewustzijn dat stedelijk groen, zoals een boom, een park of een plantsoen, meer is dan alleen een groen extraatje binnen het stedelijk geheel. Stedelijk groen biedt mens en milieu onder andere een gezondere leefomgeving, waardevolle ruimten voor ontspanning en recreatie, een gebalanceerde waterhuishouding, biodiversiteit, economische meerwaarde van onroerend goed... en ga zo maar door (Swanwick et al., 2003, pp103-104). Stedelijk groen is hiermee een multidisciplinaire voorziening, wat wil zeggen dat de waarde en functie van stedelijk groen vanuit verschillende disciplines kan worden benaderd (Levent et al., 2004, p1).

Stedelijk groen is dankzij haar multidisciplinaire karakter kansrijk voor duurzame stedelijke ontwikkeling (Swanwick et al., 2003, p103; Levent et al., 2004, p1; Tian et al., 2014, p97). De verschillende waarden van stedelijk groen laten zich zonder moeite verdelen over de drie dimensies van duurzame ontwikkeling: sociaal welzijn, economische vooruitgang en milieu bescherming (Campbell, 1996; Chiesura, 2004; Levent et al., 2004; Hopwood et al., 2005). Concreet betekent dit dat stedelijk groen de potentie heeft om tegelijkertijd van waarde te zijn voor de economie, het sociaal welzijn en het milieu (Chiesura, 2004; Levent et al., 2004). Zo kan een park met schaduwrijke

¹ In deze masterthesis definieer ik stedelijk groen als volgt: “*Stedelijk groen is al het toegankelijk groen binnen de bebouwde kom, zoals een boom, een plantsoen, een park en een groene zone, dat als element, ensemble of structuur direct of indirect bijdraagt aan het sociaal welzijn, het milieu en de economie in de bebouwde omgeving*”. De nadruk ligt hierbij meer op de waarde van stedelijk groen dan op haar fysieke verschijningsvorm. Een uitgebreide toelichting op deze definitie is gegeven aan het begin van paragraaf 2.1.

bomen de economische waarde van omliggende woningen verhogen (economische waarde), terwijl het tegelijkertijd ruimte biedt voor recreatie (sociale waarde) én het bijdraagt aan het thermisch comfort in de stad (milieu waarde) (Tajima, 2003, p641; Niemelä, 2014, p300; Dietz, 2015, p1329). Niet elke willekeurige vorm van stedelijk groen draagt echter dezelfde waarden met zich mee. Zo draagt een groene aaneengesloten structuur aanzienlijk meer bij aan de biodiversiteit dan vele verspreide groene parkjes, omdat een aaneengesloten structuur migratie van soorten mogelijk maakt (Roseland, 2012, p51). Desalniettemin is het mogelijk dat deze verspreide parkjes meer bijdragen aan de sociale cohesie dan een aaneengesloten structuur, omdat juist deze spreiding het groen dicht bij de mensen brengt (Swanwick et al., 2013, p103). Elke waarde van stedelijk groen heeft zo haar eigen ideale verschijningsvorm en situering van groen binnen het stedelijk geheel, waarbij de betreffende waarde optimaal tot uiting komt. Dit maakt kennis over de waarden van stedelijk groen essentieel voor het duurzaam beschermen en ontwikkelen van groen in de stad.

Haar multidisciplinaire karakter maakt stedelijk groen tevens een complexe ruimtelijke voorziening, die via een sociale, economische en/of ecologische aanvliegroute raakt aan alle leden van de huidige en de toekomstige maatschappij (Swanwick et al., 2003, p94; Levent et al., 2004, p2; Lieberherr-Gardiol, 2008, p334; Niemelä, 2014, p299). Het beschermen en ontwikkelen van groen in de stad vereist om deze reden onderhandeling en afstemming (Tajima, 2003, p641; Lieberherr-Gardiol, 2008, p334). Het bovenstaande maakt stedelijk groen net als vele andere complexe ruimtelijke doeleinden onderwerp van sturingsdiscussies. Critici in het wetenschappelijk debat raken niet uitgesproken over welke vorm van sturen het meest geschikt is voor hedendaagse complexe doeleinden (Kemp et al., 2005, p26; Lange et al., 2013, pp403-404; Meijer & Bolivar, 2015, p7). De verschillende vormen van sturen kunnen voorgesteld worden als een continuüm dat reikt van 'volledige staatsinterventie' tot 'zelfbestuur' (Evers & De Vries, 2013, p538). Elke vorm van sturen representeert een ander ideaal van wat er nodig is om actoren te bewegen naar een gewenst toekomstbeeld (Deci & Ryan, 2002, p17; Lange et al., 2013, p408).

Critici uit sturingsdiscussies zijn het er over eens dat de motivatie² die betrokken actoren hebben om zich al dan niet in te zetten voor een bepaald doel, voor een belangrijk deel van invloed is op de wijze waarop men dient te sturen op dat doel (Jessop, 1998; Rhodes, 2007; Lester & Reckhow, 2012; Van Meerkerk et al., 2013). Je kunt het vergelijken met het leren lezen van een kind. Als het kind niet wil lezen omdat het aangeeft lezen moeilijk te vinden, vraagt dat om een andere manier van sturen dan wanneer het kind niet leest omdat het lezen saai of zinloos vindt. Een dergelijke afhankelijkheid van actor motivatie bestaat ook voor sturen op het beschermen en ontwikkelen van stedelijk groen. Stedelijk groen als ruimtelijk object is echter niet afhankelijk van de motivatie van één actor, maar van die van vele verschillende actoren die opereren in het ruimtelijk domein (bv. overheden, woningbouwcorporaties, projectontwikkelaars, ontwerp bureaus, etc.) (Van Meerkerk et al., 2003, p1631; Swanwick et al., 2003, p104; Tajima, 2003, p641). Dit betekent tevens dat het duurzaam beschermen en ontwikkelen van stedelijk groen afhankelijk is van de motivatie die deze verschillende actoren hebben om zich in te zetten voor zowel de sociale, de economische als de milieu waarden van stedelijk groen (Campbell, 1996, p301; Niemelä, 2014, p299). In wetenschappelijke duurzaamheidsdebatten onderscheiden zich optimisten en pessimisten, die elk fundamenteel andere theoretische aannamen verdedigen over de motivatie die actoren vandaag de dag zouden hebben om duurzaam te ontwikkelen (Campbell, 1996, pp301-302). Pessimisten zoals Campbell (1996),

² Met motivatie wordt in deze masterthesis bedoeld: alle onderliggende redenen en argumenten die actoren hebben om al dan niet tot handelen over te (willen) gaan, oftewel: het complex van beweegredenen (Carlson et al., 2000, p110; Gray, 2002, p237). (zie inleiding hoofdstuk 2).

Connelly (2007) en Harvey (2012) claimen allen dat de huidige maatschappij primair georiënteerd is op (economische) groei, waardoor de zorg voor het sociaal welzijn en het milieu zou worden onderdrukt. Optimisten zoals Robinson (2002), While et al. (2004) en Lieberherr-Gardiol (2008) geloven daarentegen dat actoren in deze tijd van uitdagingen zoals klimaatverandering en sociale rechtvaardigheid gemotiveerd zijn om het handelen meer sociaalecologisch te oriënteren. Dergelijke aannamen zijn weliswaar interessant voor theoretische discussies, maar zeggen nog niets over de werkelijke motivatie die actoren vandaag de dag hebben om zich, al dan niet, in te zetten voor het duurzaam beschermen en ontwikkelen van stedelijk groen.

Ondanks dat de groene ambities veelal duidelijk zijn, worstelen Nederlandse gemeenten vandaag de dag met een goed onderbouwd beleid om doelmatig te sturen op het beschermen en ontwikkelen van stedelijk groen (Hop, 2013, p47; Timmermans et al., 2014, p40). Met doelmatig verwijs ik hier naar het optimaal benutten van de sociale, de economische en de milieu waarden die stedelijk groen kansrijk maken voor duurzame stedelijke ontwikkeling. Het multidisciplinaire karakter van stedelijk groen brengt veel potentie met zich mee, maar maakt het tegelijkertijd een complex object van sturing dat raakt aan alle leden van de huidige en de toekomstige maatschappij. Tevens is de uitkomst afhankelijk van de inzet en motivatie van verschillende actoren (Van Meerkerk et al., 2003, p1631; Niemelä, 2014, p299). Hoe zouden Nederlandse gemeenten kunnen sturen op het beschermen en ontwikkelen van de multidisciplinaire waarden van stedelijk groen, in een dynamisch netwerk waarin stedelijk groen afhankelijk is van de inzet en motivatie van verschillende actoren?

1.2 | Doelstelling

Het centrale doel van dit onderzoek is het vormen van een theorie over hoe stedelijke gemeenten doelmatig zouden kunnen sturen op het beschermen en ontwikkelen van stedelijk groen. Concreet betekent dit dat ik op zoek zal gaan naar vorm(en) van sturen die inspelen op de actuele motivatie van verschillende actoren voor het beschermen en ontwikkelen van stedelijk groen, zodat de kans van stedelijk groen als waardevolle bijdrage voor duurzame stedelijke ontwikkeling optimaal benut kan worden. Zoals omschreven in de aanleiding is het proces van sturen immers afhankelijk van de inzet en motivatie van verschillende betrokken actoren. "We cannot assume the automatic wisdom of the market [and public actors]" (Kemp et al., 2005, p26). Een belangrijk doel van dit onderzoek is hierom: het verkrijgen van inzicht in de actuele motivatie van verschillende actoren om zich, al dan niet, in te zetten voor het beschermen en ontwikkelen van de diverse waarden van stedelijk groen. Ik tracht hiermee te achterhalen: welke waarden van stedelijk groen al vertegenwoordigd worden in het handelen van diverse actoren, welke waarden worden belemmerd door barrières in het proces en welke waarden door afwezigheid van actor motivatie extra kwetsbaar zijn. Kennis uit diverse wetenschappelijke onderzoeken naar de waarden van stedelijk groen zullen samen met perspectieven uit sturingsdebatten en duurzaamheidsdiscussies ondersteunen in het bereiken van het centrale doel.

1.3 | Onderzoeksvragen

Hoofdvraag | *Hoe zouden stedelijke gemeenten doelmatig³ kunnen sturen op het beschermen en ontwikkelen van stedelijk groen, gelet op de motivatie⁴ die verschillende actoren⁵ vandaag de dag hebben om zich, al dan niet, in te zetten voor het beschermen en ontwikkelen van diverse waarden van stedelijk groen?*

Om de hoofdvraag zo duidelijk en volledig mogelijk te kunnen beantwoorden zijn er drie deelonderzoeksvragen opgesteld:

1. *Welke houding, uitgedrukt in bewustzijn, ambitie en actie, tonen verschillende actoren vandaag de dag tegenover het beschermen en ontwikkelen van diverse waarden van stedelijk groen?*

Deze deelvraag richt zich op het inzichtelijk maken van de actuele houding van verschillende actoren om zich in te zetten voor het beschermen en ontwikkelen van diverse waarden van stedelijk groen. Een model van de sociale, economische en milieu waarden van stedelijk groen, dat in het theoretisch kader zal worden geïntroduceerd, wordt voor deze deelonderzoeksvraag als uitgangspunt gebruikt. Voor elke actor wordt onderzocht van welke waarden van stedelijk groen zij zich *bewust* is, voor welke waarden van stedelijk groen zij zelf de *ambitie* heeft om zich in te zetten en voor welke waarden van stedelijk groen zij nu al succesvol *actie* onderneemt. Deze driedeling in bewustzijn, ambitie en actie is een onderscheid uit de sociaalpsychologische gedragswetenschap (Conrey & Smith, 2007; Fazio, 2007; De Houwer et al., 2013). Door deze bevindingen grafisch weer te geven in een model met sociale, economische en milieu waarden van stedelijk groen ontstaat er per actor een zogenaamde ‘print’, die de houding ten opzichte van stedelijk groen visualiseert. De afzonderlijke prints worden vergeleken en vervolgens gecombineerd in één model waarin zichtbaar wordt in hoeverre dezelfde bevindingen herhaaldelijk zijn voorgekomen.

2. *Welke motivatie schuilt er achter de actuele houding van verschillende actoren om zich, al dan niet, in te zetten voor het beschermen en ontwikkelen van diverse waarden van stedelijk groen?*

Voor het beantwoorden van deze onderzoeksvraag zullen de onderzoekseenheden die betrokken zijn geweest in deelvraag één gevraagd worden naar hun motivatie, om zich al dan niet in te (willen) zetten voor sociale, economische en/of milieu waarden van stedelijk groen. Het is ‘de waarom vraag’ voor de actuele houding die in deelonderzoeksvraag één is uitgedrukt in bewustzijn, ambitie en actie. Waarom hebben de actoren de houding omtrent het beschermen en ontwikkelen van stedelijk groen die ze tonen in deelvraag één? Wat motiveert actoren vandaag de dag, of wat weerhoudt hen er juist van om zich in te (willen) zetten voor één of meerdere waarden van stedelijk groen?

³ Met doelmatig sturen wordt in deze masterthesis bedoeld: de meest geschikte sturingsvorm om stedelijk groen te optimaliseren zodat zij tegelijkertijd van waarde is voor de economie, het sociaal welzijn en het milieu.

⁴ Met motivatie wordt in deze masterthesis bedoeld: alle redenen en argumenten die actoren hebben om zich al dan niet in te (willen) zetten voor één of meerdere waarden van stedelijk groen.

⁵ In dit onderzoek richt ik me op de motivatie van diverse publieke actoren en private partijen die opereren in het ruimtelijk domein. (zie inleiding hoofdstuk 2).

3. *Hoe staan verschillende actoren tegenover het huidige en het toekomstig sturen van de gemeentelijke overheid op het beschermen en ontwikkelen van stedelijk groen?*

Voor het beantwoorden van deze deelonderzoeksvraag zullen de respondenten gevraagd worden naar hun ervaringen over het huidige sturen van de gemeentelijke overheid op het beschermen en ontwikkelen van stedelijk groen. Tevens worden de respondenten gevraagd naar hun ideeën over hoe zij dit sturen in de toekomst voor zich zien. Inzichten die hiermee verkregen worden maken het mogelijk om inzichten uit wetenschappelijke sturingsdiscussies (theoretisch kader 2.3) te relateren aan de dagelijkse praktijk van het beschermen en ontwikkelen van stedelijk groen.

De empirisch verkregen inzichten uit deelvragen één en twee, omtrent de houding en achterliggende motivatie van verschillende actoren om zich in te zetten voor stedelijk groen, zullen gebruikt worden als uitgangspunt voor het beantwoorden van de centrale hoofdvraag. Inzichten uit deelvraag drie (ervaringen en ideeën omtrent sturen op het beschermen en ontwikkelen van stedelijk groen) zullen hoofdzakelijk ondersteunend zijn in het beantwoorden van de centrale vraag, zodat de motivatie van actoren uitgangspunt blijft voor het vormen van een theorie over het doelmatig sturen op het beschermen en ontwikkelen van stedelijk groen. De geanalyseerde data zal in het licht gezet worden van wetenschappelijke sturingsdebatten (theoretisch kader 2.3) en kennis over de multidisciplinaire waarden van stedelijk groen (theoretisch kader 2.1), om vervolgens een gedegen antwoord te kunnen geven op de vraag hoe stedelijke gemeenten doelmatig zouden kunnen sturen op het beschermen en ontwikkelen van stedelijk groen. Er zal beargumenteerd worden: welke actoren betrokken zouden moeten zijn in het sturingsproces (wie), hoe deze actoren met elkaar om dienen te gaan (hoe) en welke sturingsinstrumenten ingezet zouden moeten worden (waarmee), zodat stedelijk groen tegelijkertijd van waarde kan zijn voor de economie, het sociaal welzijn en het milieu.

1.4 | Maatschappelijke relevantie

De maatschappelijke relevantie van dit onderzoek komt tot uiting in de mogelijkheid om aan de hand van verkregen inzichten het stedelijk groen een impuls te geven. Vele Nederlandse gemeenten kunnen deze impuls vandaag de dag immers wel gebruiken. Sinds het begin van de urbanisatie, halverwege de 20^e eeuw, zijn vele Nederlandse gemeenten ‘versteend’ geraakt (Timmermans et al., 2014, p7). Stedelijk groen heeft plaats moeten maken voor gebouwen en infrastructuur, waardoor de verhouding rood-groen meer en meer uit balans is geraakt (Tajima, 2003, p641; Timmermans et al., 2014, p7). De gevolgen van een afname in stedelijk groen worden sinds enkele jaren concreet zichtbaar in stedelijke problemen (Lieberherr-Gardiol, 2008, p337; Hop, 2013, p47; Timmermans et al., 2014, p7) Gedacht moet worden aan problemen zoals wateroverlast, een slechte luchtkwaliteit, hittestress op warme dagen, wegtrekken van kenniswerkers en een gebrek aan sociale cohesie (Berke & Conroy, 2000, p21; Swanwick et al., 2003, p94; Lieberherr-Gardiol, 2008, p337).

Een belangrijk onderdeel van dit onderzoek is de ontwikkeling van een op de wetenschap gebaseerd model, waarin de multidisciplinaire waarden van stedelijk groen worden uitgedrukt in de drie dimensies van duurzame ontwikkeling: sociaal welzijn, economische ontwikkeling en milieubescherming (Campbell, 1996, p298). Na gebruikt te zijn als instrument voor dit onderzoek zou dit model elders haar vruchten kunnen afwerpen. Het illustreert op overzichtelijke wijze op welke manieren stedelijk groen (tegelijkertijd) van waarde kan zijn en is daarmee een handzaam model dat door diverse actoren uit het ruimtelijk domein gebruikt kan worden voor het analyseren, beoordelen, beschermen en/of ontwikkelen van stedelijk groen.

Centraal in deze studie staat het onderzoeken en analyseren van de actuele houding en achterliggende motivatie van verschillende actoren om zich in te zetten voor de multidisciplinaire waarden van stedelijk groen. Het onderzoek schetst hiermee een uitgangspositie van waaruit de overheid doelmatig kan sturen op het beschermen en ontwikkelen van stedelijk groen. Inzicht in het doelmatig sturen op de diverse waarden van stedelijk groen maakt het mogelijk om groen in de stad een impuls te geven waar de gehele maatschappij de voordelen van kan genieten (Rodrigues & Melo, 2013, p1685; Niemelä, 2014, p299). “It is common sense that the better informed development policies are, the better the achieved policy outcomes will be” (Rodrigues & Melo, 2013, p1685). Verwacht wordt dat als de overheid goed op de hoogte is van hoe zij doelmatig kan sturen op het beschermen en ontwikkelen van stedelijk groen, dit mogelijk haar vruchten af zal werpen in de vorm van sociaal welzijn, economische ontwikkeling en een beschermd milieu (Swanwick et al., 2003, p104; Niemelä, 2014, p299). Op de lange termijn kan dit op gemeentelijke schaal leiden tot een gezondere leefomgeving, waardevolle ruimten voor ontspanning en recreatie, een gebalanceerde waterhuishouding, biodiversiteit, economische meerwaarde van onroerend goed etc. (Swanwick et al., 2003, pp103-104). Omdat dit onderzoek inspeelt op de potentie van stedelijk groen om tegelijkertijd van waarde te zijn voor de samenleving, de economie en het milieu zou dit onderzoek tevens een voorzichtige stap kunnen zetten in de richting van duurzame stedelijke ontwikkeling.

1.5 | Wetenschappelijke relevantie

In de wetenschappelijke literatuur is veel geschreven over de verschillende waarden van stedelijk groen. De meeste studies naar de waarden van groen in de stad richten zich op één waarde tegelijkertijd, zoals een studie naar de potentie van stedelijk groen om het ‘urban heat island effect’ te matigen (Oliveira et al., 2011) of een studie naar de economische meerwaarde van woningen in de nabijheid van stedelijk groen (Tajima, 2003). Tevens zijn er enkele studies die aandacht besteden aan het multidisciplinaire karakter van stedelijk groen wat concreet betekent dat groen in de stad op verschillende manieren en voor verschillende gebruikers tegelijkertijd van waarde kan zijn (Swanwick et al., 2003; Tyrväinen et al., 2005; Timmermans et al., 2014). Ondanks dat de interesse voor stedelijk groen in de maatschappij aantrekt als gevolg van (onder andere) het gesprek over duurzame ontwikkeling, zijn er nog maar weinig wetenschappelijke studies die stedelijk groen in het daglicht plaatsen van duurzame ontwikkeling. Door de wetenschappelijk bewezen waarden van stedelijk groen uit te drukken in de drie dimensies van duurzame ontwikkeling (Campbell, 1996, p298) ontstaat er een wetenschappelijk kader, waarin de sociale, de economische en de milieu waarden van stedelijk groen op overzichtelijke wijze in het daglicht van duurzame ontwikkeling worden geplaatst.

Een belangrijke doelstelling binnen dit onderzoek is: achterhalen welke motivatie actoren vandaag de dag hebben om zich met het uitvoeren van de kerntaken, al dan niet, sterk te maken voor de sociale, de economische en de milieu waarden van het groen dat zij beschermen, ontwikkelen, aantasten of verwijderen. Een serie van optimistische en pessimistische aannamen over actor motivatie voor duurzame ontwikkeling uit de wetenschappelijke literatuur biedt houvast in dit motivatieonderzoek (theoretisch kader 2.2). Op basis van het praktijkvoorbeeld stedelijk groen informeert deze masterthesis met dit motivatieonderzoek tevens de wetenschappelijke literatuur over actor motivatie voor duurzame ontwikkeling. Als we het hebben over stedelijk groen: worden de drie dimensies van duurzame ontwikkeling al vertegenwoordigd door partijen in het ruimtelijk domein (optimistisch perspectief) of ontwikkelen partijen stedelijk groen hooguit om haar economische voordelen te kunnen genieten (pessimistisch perspectief)?

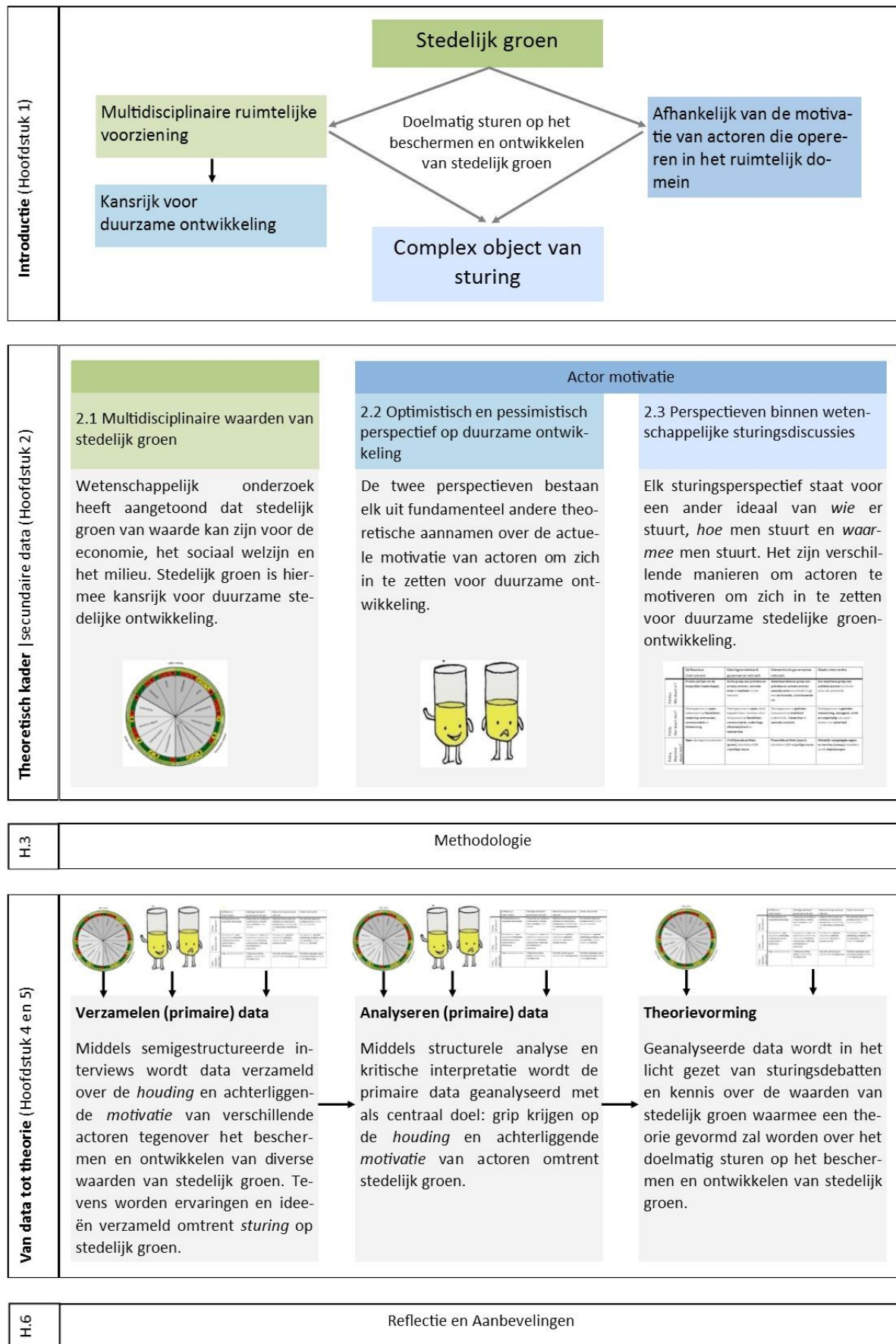
De uiteenzetting van theoretische aannamen over actor motivatie voor duurzame ontwikkeling (theoretisch kader 2.2) is op zichzelf staand eveneens van wetenschappelijke relevantie, omdat het beide perspectieven op overzichtelijke wijze naast elkaar plaatst. Tot nog toe is de wetenschappelijke literatuur over duurzame ontwikkeling immers vooral gekleurd door afzonderlijke studies, waarin onderzoekers elk hun eigen optimistisch of pessimistisch perspectief hebben op de mate waarin actoren vandaag de dag gemotiveerd zouden zijn om zich in te zetten voor duurzame ontwikkeling (Robinson, 2004; While et al., 2004; Harvey, 2012; Roseland, 2012; Davidson & Gleeson, 2014).

Door stedelijk groen te beschouwen als een waardevolle bijdrage aan duurzame stedelijke ontwikkeling, speelt dit onderzoek zich af op het snijvlak van het sturingsdebat en het gesprek over duurzame ontwikkeling. Verschillende theoretische studies zijn verschenen over het sturen op duurzame ontwikkeling (Kemp et al., 2005; Lieberherr-Gardiol, 2008; Lange et al., 2013). Wegens het algemene karakter van deze studies blijven de termen ‘governance’ en ‘duurzame ontwikkeling’ in deze studies echter heel abstract waardoor de stukken zich moeilijk laten vertalen naar ‘real-world’ vormen van sturing (Lange et al., 2013, p421). Er is behoefte aan concrete praktijkonderzoeken naar het sturen op duurzame ontwikkeling, die elk hun kleine steentje bij kunnen dragen in de wetenschap over het sturen op duurzame ontwikkeling (Lange et al., 2013, p421). “We argue that the focus of future research—especially regarding SD—should be on a better empirical understanding of governance modes” (Lange et al., 2013, p421). Op basis van een empirisch onderzoek naar het sturen op stedelijk groen, informeert deze masterthesis hiermee het wetenschappelijk debat over het sturen op duurzame ontwikkeling.

1.6 | Leeswijzer

Deze masterthesis bestaat uit 6 hoofdstukken (zie figuur 1.1). Hoofdstuk één betreft de inleiding van de thesis. Hoofdstuk twee betreft het theoretisch kader, waarmee de thesis is ingebed in de wetenschappelijke literatuur. Het hoofdstuk bestaat uit drie verschillende paragrafen: 2.1; *multidisciplinaire waarden van stedelijk groen*, 2.2; *optimistisch en pessimistisch perspectief op duurzame ontwikkeling* en 2.3; *perspectieven binnen wetenschappelijke sturingsdiscussies*. Elk onderdeel voedt het onderzoek met wetenschappelijke inzichten, die net als de empirische inzichten essentieel zijn om het centrale doel te bereiken. Tevens biedt deze wetenschappelijke inbedding de mogelijkheid om bevindingen terug te relateren aan wetenschappelijke literatuur. Paragraaf 2.1 gaat in op het hoofdthema van deze thesis; stedelijk groen. De wetenschappelijk bewezen sociale, economische en milieu waarden van stedelijk groen worden in deze paragraaf uiteengezet. In paragraaf 2.2 worden het optimistisch en het pessimistisch perspectief op duurzame ontwikkeling uiteengezet. De perspectieven bestaan elk uit fundamenteel andere theoretische aannamen over de actuele motivatie van actoren om zich in te zetten voor duurzame stedelijke ontwikkeling. Paragraaf 2.3 behandelt aan de hand van vier sturingsperspectieven de discussie in de wetenschappelijke literatuur over de juiste vorm van sturen op complexe planologische doeleinden. Elk perspectief vertegenwoordigt een andere manier om actoren te motiveren om zich in te zetten voor een complex planologisch doel zoals het beschermen en ontwikkelen van stedelijk groen. Na deze wetenschappelijke inbedding volgt in hoofdstuk drie de methodologie, waarin het verloop van het onderzoek wordt uitgelegd en verantwoord. In hoofdstuk vier zullen vervolgens de resultaten van het onderzoek worden besproken aan de hand van de opgestelde deelonderzoeksvragen. Hoofdstuk vijf omvat de conclusie van het onderzoek. Op basis van resultaten uit het empirisch onderzoek en inzichten uit het theoretisch kader zal antwoord gegeven worden op de hoofdvraag. Tot slot worden in hoofdstuk zes enkele onderzoeksresultaten theoretisch gereflecteerd en zullen enkele aanbevelingen worden gedaan voor de praktijk en voor vervolgonderzoek.

Figuur 1.1 | leeswijzer

Bron: eigen bewerking, 2016.

Hoofdstuk 2 | Theoretisch kader

In dit hoofdstuk zullen de belangrijkste aspecten behandeld worden waarmee het onderzoek is ingebed in de wetenschappelijke literatuur.

In paragraaf 2.1 is uiteengezet welke verschillende waarden stedelijk groen heeft voor de economie, het sociaal welzijn en het milieu. Samen met kennis over de mate waarin deze waarden afhankelijk zijn van de verschijningsvorm en de situering van het groen in de stad functioneert deze paragraaf als kennisbron over het onderwerp van sturing: stedelijk groen.

Paragraaf 2.2 en 2.3 zijn beide gerelateerd aan *actor motivatie* om zich in te zetten voor een complex planologisch doel zoals het duurzaam beschermen en ontwikkelen van stedelijk groen (figuur 1.1). Zoals tevens blijkt uit de hoofdvraag is actor motivatie een centraal onderdeel van dit onderzoek. Om succesvol te kunnen sturen op een complex planologisch doel zoals stedelijk groen, geloof ik immers net als Rhodes (2007, p1246) en Lester & Reckhow (2012, p7) dat sturing afgestemd zou moeten zijn op de actuele motivatie die actoren hebben om zich, al dan niet, in te zetten voor dat doel. Met *motivatie* verwijs ik in de gehele masterthesis naar; alle onderliggende redenen en argumenten die actoren hebben om al dan niet tot handelen over te (willen) gaan, oftewel: het complex van beweegredenen (Carlson et al., 2000, p110; Gray, 2002, p237). Deze redenen kunnen vanuit de actor zelf komen (intrinsieke motivatie) of een oorsprong hebben buiten de actor doordat hen bijvoorbeeld een beloning of een straf wordt voorgehouden (extrinsieke motivatie) (Gray, 2002, p237). Het meest relevante verschil tussen intrinsieke en extrinsieke motivatie voor sturingsvraagstukken in de sociale planologie schuilt in het voornaamste en meest basale verschil tussen de twee en zal om deze reden gehanteerd worden. Intrinsieke motivatie zet aan tot handelen *ongeacht* of de actor van buitenaf wordt *aangestuurd*. Extrinsieke motivatie zet aan tot handelen *zolang* de actor van buitenaf wordt *aangestuurd* (Carlson et al., 2000, p110; Ryan & Deci, 2000, p54; Gray, 2002, p237). Intrinsieke en extrinsieke beweegredenen kunnen naast elkaar voorkomen en elkaar zodoende versterken (Ryan & Deci, 2000, p54). Met *actoren* verwijs ik in de gehele masterthesis naar; publieke actoren en (private) marktpartijen die een directe invloed uitoefenen op ontwikkelingen in het ruimtelijk domein. Met een focus op marktpartijen laat ik de gewone burger buiten beschouwing in dit onderzoek. Ten eerste omdat marktpartijen in deze tijd van teruglopende publieke middelen, wegens hun beschikking over (financiële) middelen, degene zijn die het op dit moment moeten doen als het aankomt op complexe planologische doeleinden. Tevens zou ik met het betrekken van de gewone burger het debat openen omtrent burgerparticipatie, wat naar mijn mening idealiter vraagt om en apart onderzoek en te breed en specifiek van aard is om in eenzelfde onderzoek mee te nemen.

In paragraaf 2.2 zullen optimistische en pessimistische aannamen worden behandeld over de actuele *intrinsieke motivatie* van actoren om zich in te zetten voor duurzame stedelijke ontwikkeling. Deze aannamen tezamen vormen een theoretisch kader op basis waarvan actor motivatie omtrent

het duurzaam beschermen en ontwikkelen van stedelijk groen onderzocht en geanalyseerd kan worden op intrinsieke aard. Dit is wenselijk omdat intrinsieke motivatie de uitgangspunt is op basis waarvan men kan doen besluiten of en hoe actoren middels sturing extrinsiek gemotiveerd dienen te worden (Deci & Ryan, 2002, p17; Gray, 2002, p237; Ostrom, 2015, p29). Achteraf zullen de twee perspectieven helpen om empirische bevindingen te plaatsen in het bredere duurzaamheidsdebat.

In paragraaf 2.3 zullen vier verschillende sturingsperspectieven uiteengezet worden. Het zijn vier fundamenteel verschillende manieren om actoren *extrinsiek te motiveren* om zich in te zetten voor een complex planologisch doel zoals het duurzaam beschermen en ontwikkelen van stedelijk groen.

2.1 | Multidisciplinaire waarden van stedelijk groen

Introductie

Stedelijk groen is een multidisciplinaire voorziening (Dole, 1989; Chiesura, 2004; Levent et al., 2004; Tian et al., 2014). Dit wil zeggen dat haar waarde en functie niet onder één noemer te vangen is (Levent et al., 2004). Het is een andere stedelijke voorziening dan bijvoorbeeld een provinciale weg of een parkeerplaats, waarvan de primaire functie (ontsluiten en parkeren) duidelijk te benoemen is. Concreet betekent dit dat stedelijk groen op verschillende manieren en voor verschillende gebruikers tegelijkertijd van waarde kan zijn (Swanwick et al., 2003; Tyrväinen et al., 2005; Timmermans et al., 2014). De meeste mensen zullen er mee bekend zijn dat stedelijk groen niet enkel een esthetische waarde heeft, maar dat het tevens onderdak biedt aan dieren en het ruimte creëert voor sociale activiteiten. In dit hoofdstuk zal geïllustreerd worden dat het multidisciplinaire karakter van stedelijk groen zelfs nog veel verder rijkt dan schoonheid, biodiversiteit en recreatie alleen. Stedelijk groen heeft immers de potentie om vele andere sociale, economische en milieu waarden te kunnen vervullen.

Diverse bedrijven, overheidsinstellingen en organisaties hebben de afgelopen jaren geprobeerd om alle verschillende waarden van groen overzichtelijk in kaart te brengen (TRIPLE E, 2010; Alterra, 2016; De Groene Stad, 2016). Verschillende categorisaties zijn daarmee de revue gepasseerd, die meestal te relateren zijn aan de aard van de organisatie. Zo maakt TRIPLE E (2010) vanuit haar expertise in de relatie tussen natuur en economie, onderscheid in diverse *economische waarden* (bv. energiebesparing, meerwaarde vastgoed, aantrekkingskracht op kenniswerkers en positieve invloed op het bestedingsgedrag van consumenten). De Wageningse campagne Groen in de Stad, die onderdeel is van onderzoeksinstituut Alterra (2016), legt de nadruk meer op waarden van stedelijk groen die positief zijn voor het *milieu* en de *leefbaarheid* (bv. waterberging, thermisch comfort, biodiversiteit, luchtkwaliteit etc.). De Groene Stad (2016) lijkt een meer neutrale onderverdeling te maken. Op basis van (wetenschappelijke) inzichten maakt De Groene Stad (2016) onderscheid in vijf hoofdwaarden van stedelijk groen: *gezondheid, klimaat, economie, biodiversiteit en sociale cohesie*. Uit al deze verschillende waarden en categorisaties blijkt dat de waarden van stedelijk groen zich goed laten verdelen over de drie dimensies van duurzame ontwikkeling: sociale waarden, economische waarden en milieu waarden (Campbell, 1996; Hopwood et al., 2005; Connelly, 2007). Deze verdeling zal leidend zijn in deze masterthesis. Uiteraard sluit deze verdeling het beste aan bij de doelstelling van deze masterthesis; namelijk het achterhalen hoe stedelijke gemeenten doelmatig zouden kunnen sturen op het duurzaam beschermen en ontwikkelen van stedelijk groen. Daarnaast geef ik de voorkeur aan een dergelijk grof onderscheid, omdat het voorkomt dat de te onderscheiden hoofdwaarden teveel overlap vertonen (zoals bijvoorbeeld gezondheid en leefbaarheid die beide een sociaal voordeel hebben). Er ontstaat op deze manier een helder onderscheid dat het gebruik van het model in het empirisch onderzoek ten goede zal komen (Connelly, 2007, p274). Tevens vind ik het belangrijk dat de verdeling evenwichtig is. Dat wil zeggen dat ik wil voorkomen dat de hoofdwaarden eenzijdig gerelateerd zijn, waardoor de indruk gewekt zou kunnen worden dat bepaalde waarden ondergeschikt zijn aan andere.

De (potentiële) waarden van stedelijk groen, die centraal staan in dit onderzoek, zijn afhankelijk van de fysieke verschijningsvorm en de situering van het groen in de stad (Roseland, 2012; Tian et al., 2014) (figuur 2.1). “Relevant attributes such as size, shape and distribution of UGS [urban green spaces] play a decisive role in defining their ecological and landscape functions” (Tian et al., 2014, p98).

De verschillende waarden zijn dus afhankelijk van de fysieke verschijningsvorm van het groen binnen het stedelijk geheel. Dit is te vergelijken met de afhankelijkheid van de vorm van een mes om een bepaalde functie te kunnen vervullen. Het is immers van de verschijningsvorm (scherpte, grootte, ronding) afhankelijk of een mes waardevol is om te kunnen smeren of te kunnen snijden. Zo is het ook met stedelijk groen. De verschijningsvorm beïnvloedt de waarde(n) die het groen vervult voor de economie, het sociaal welzijn en het milieu. Zo zal een wijkpark aanzienlijk meer bijdragen aan de sociale cohesie, dan enkele losse bomen verspreid door die wijk. De mate waarin elke waarde gerelateerd is aan haar fysieke verschijningsvorm in de stad kan men door beredeneren tot zeer complexe biologische eigenschappen van bomen, heesters, grassen en kruidachtigen (Nordh, et al., 2011, p97). Gedacht kan worden aan de filtratie capaciteit per soort vegetatie om fijnstof uit de lucht te vangen, of de minimaal benodigde ruimte voor wortels per soort vegetatie om optimaal te kunnen groeien ten behoeve van het thermisch comfort (Bolund & Hunhammar, 1999, p296; Nordh et al., 2011, p101; Roseland, 2012, p51). Omdat de planologische relevantie van stedelijk groen in deze masterthesis echter voorop staat, zal ik mij zoveel mogelijk beperken tot een eenvoudig onderscheid in drie ruimtelijke verschijningsvormen: stedelijk groen als *element*, stedelijk groen als *ensemble* en stedelijk groen als *structuur* (Bezemer & Berveas, 2004, pp11-12) (figuur 2.2). Een element heeft betrekking op een los onderdeel van groen, zoals een individuele boom of struik. Het ensemble is een samenstelling van diverse groene elementen, zoals een plantsoen of parkje. Een structuur betreft een groter aaneengesloten geheel van groene elementen die een verbinding aangaan met de regionale groenstructuur, zoals bijvoorbeeld een groene zone langs een rivier. De elementen maken deel uit van ensembles, en deze ensembles maken op hun beurt weer deel uit van de grotere groenstructuur. Dit maakt deze driedeling tevens een verdeling in stedelijk groen van een laag naar een hoog stedelijk schaalniveau (Bezemer & Berveas, 2004, p12).

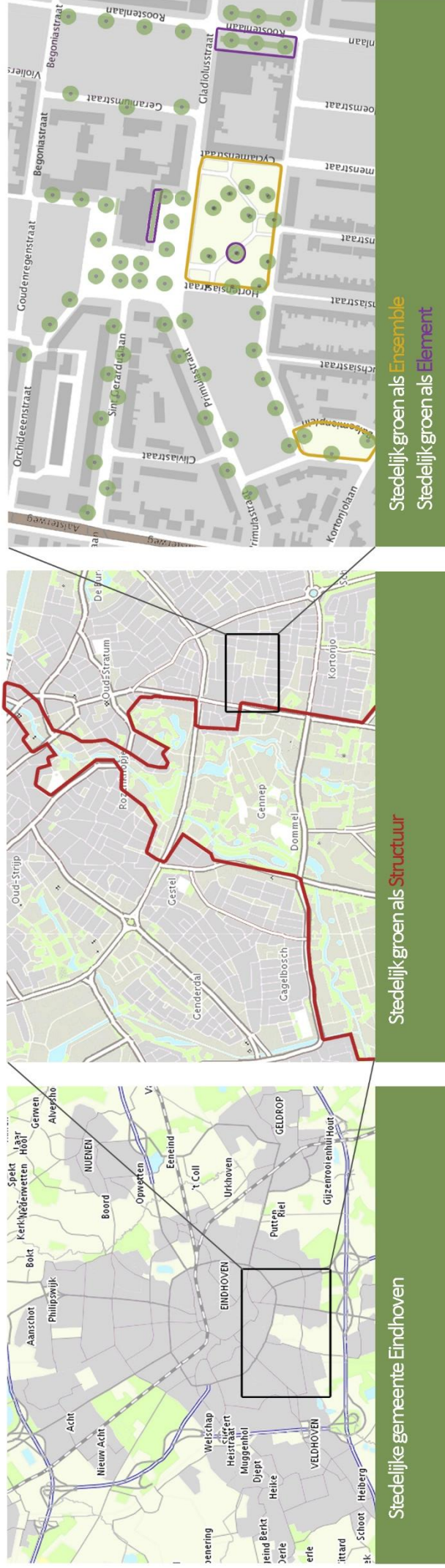
Naast haar fysieke verschijningsvorm heeft ook de situering van het groen in de stad invloed op de waarde(n) die het groen vervult voor de economie, het sociaal welzijn en het milieu (Nordh et al., 2011; Swanwick et al., 2013; Tian et al., 2014). Met situering van stedelijk groen duid ik op de plaatsing van elementen, ensembles en structuren binnen het stedelijk geheel. Bijvoorbeeld in de nabijheid van een woonwijk, een winkelcentrum, de stadsrand, een bedrijventerrein of een industrieterrein.

Figuur 2.1 | Essentie van stedelijk groen voor deze thesis

Stedelijk groen = waarde(n) (voor economie, sociaal welzijn en milieu) = **fysieke verschijningsvorm** (element, ensemble of structuur) + **situering**

Bron: eigen bewerking, 2016.

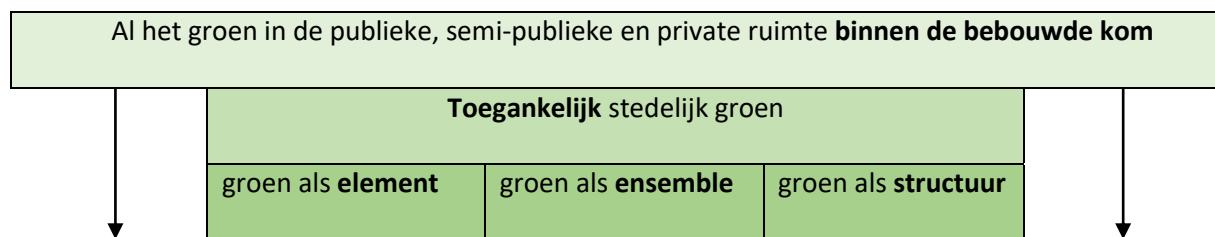
Figuur 2.2 | Stedelijk groen als fysieke verschijningsvorm

Bron: eigen bewerking, 2016. Onderlegger: www.ruimtelijkeplannen.nl

Stedelijk groen omvat al het groen in de publieke, semi-publieke en private ruimte binnen de bebouwde kom (Busser & Van Golen, 2003, p7). Omdat ik voor dit onderzoek specifiek geïnteresseerd ben in het samenspel van sociale, economische en milieu waarden van stedelijk groen zal ik binnen het onderscheid publiek, semi-publiek en privaat enkel kijken naar groen dat toegankelijk is voor alle bewoners van de stad⁶. Een achtertuin die alleen toegankelijk is voor de bewoners van het huis maakt dus geen onderdeel uit van dit onderzoek. Een toegankelijke kloostertuin wel. Ik maak deze keuze omdat dit onderzoek draait om het sturen op de multidisciplinaire waarden van stedelijk groen (sociaal, economisch en milieu). Niet-toegankelijk stedelijk groen schiet veelal voorbij aan de meeste sociale waarden (bv. sociale cohesie, stimulans voor sport en spel) en enkele economische waarden (bv. aantrekken van hoogopgeleide kenniswerkers) waardoor het minder kansrijk is voor duurzame stedelijke ontwikkeling. Onderstaand figuur 2.3 illustreert hoe stedelijk groen als fysieke verschijning is afgebakend in deze thesis.

Figuur 2.3 | Afbakening van stedelijk groen als fysieke verschijning

Bron: eigen bewerking, 2016.

De benadering van stedelijk groen als fysieke verschijning en als ruimtelijk element van waarde heeft geleid tot onderstaande definitie.

Onder stedelijk groen versta ik in dit onderzoek:

“Al het toegankelijk groen binnen de bebouwde kom, zoals een boom, een plantsoen, een park en een groene zone, dat als element, ensemble of structuur direct of indirect bijdraagt aan de economie, het sociaal welzijn en het milieu in de bebouwde omgeving”.

In het vervolg van deze paragraaf zullen de verschillende sociale, economische en milieu waarden van stedelijk groen uiteengezet worden op basis van diverse eerdere wetenschappelijke onderzoeken. Voor elke waarde die behandeld wordt zal kort aandacht besteed worden aan haar afhankelijkheid van de verschijningsvorm en situering van groen in de stad. Concreet heeft dit theoretisch onderzoek naar de multidisciplinaire waarden van stedelijk groen geresulteerd in een model, dat gebruikt is als instrument voor het (empirisch) onderzoek (figuur 2.4, p34).

⁶ Dit wil niet zeggen dat niet-toegankelijk stedelijk groen, zoals een achtertuin, geen waarde heeft voor duurzame stedelijke groenontwikkeling. Integendeel. Vele groene achtertuinen tezamen zullen waardevol zijn voor het stedelijk milieu (het thermisch comfort, de waterhuishouding, biodiversiteit etc.) (Goddard et al., 2010, p95). De gemeente Eindhoven experimenteert al met sturen op deze niet-toegankelijke private groene ruimtes door bewoners te stimuleren om hun tuinen groener te maken (Operatie Steenbreek).

Sociaal

Stedelijk groen verbetert de kwaliteit van stedelijk leven en is daarmee van waarde voor het sociaal welzijn in de stad (Tajima, 2003; Ryan et al., 2010; Roseland, 2012; Niemelä, 2014; Van den Berg et al., 2015). Het volgende citaat van Nordh et al. (2011) over groene stedelijke ruimtes illustreert de onmisbare waarde van stedelijk groen voor de volksgezondheid en de leefbaarheid in de stad. "They provide opportunities for restoration near the workplaces and homes of urban residents. They function as spaces where people can get away from daily demands mentally and physically and become pleasantly engaged by the greenery and other feature" (Nordh et al., 2011, p95).

Bevordert beweging (fysieke gezondheid)

Stedelijk groen werkt vitaliserend en stimuleert mensen om aan lichaamsbeweging te doen (Pikora et al., 2003, pp1693-1694; Swanwick et al., 2003, p103; Maas, 2009, p58; Ryan et al., 2010, p159; Roseland, 2012, p54). Ryan et al. (2010) hebben bewezen dat stedelijk groen een positieve invloed heeft op de vitaliteit van bewoners. Dit wil zeggen dat een groene omgeving mensen energie geeft voor activiteiten zoals sporten, spelen, lopen en fietsen (Pikora et al., 2003, p1694; Ryan et al., 2010, p159). Stedelijk groen biedt bewoners tevens ruimte voor sport en spel in de nabijheid van hun woningen (Roseland, 2012, p54). Bewoners worden hiermee gestimuleerd om te bewegen en kinderen krijgen de kans om spelenderwijs kennis te maken met de natuur en hun buurtgenootjes (Swanwick et al., 2003, p102; Maas, 2009, p80). Indirect draagt stedelijk groen hiermee bij aan een verminderde kans op overgewicht onder de stedelijke bevolking (Liu et al., 2007, pp317-318; Dietz, 2015, p1329). Uit onderzoek van het Centraal Bureau voor de Statistiek (2015) blijkt dat het aandeel mensen met overgewicht de afgelopen jaren is toegenomen. Dit betreft zowel kinderen als volwassenen. Toegang tot stedelijk groen creëert bewegingsmogelijkheden (sport en spel). Wetenschappelijk onderzoek heeft aangetoond dat toegang tot stedelijk groen de kans op overgewicht onder zowel volwassenen als kinderen reduceert (gecontroleerd op diverse variabelen zoals leeftijd, sociaaleconomische status, nabijheid van supermarkten en restaurants etc.) (Liu et al., 2007, pp317-318; Sanders et al., 2015, p1229).

De meeste vormen van beweging, zoals wandelen, hardlopen, voetbal en buitensporten, vragen om ruimte (Ryan et al., 2010, p167). De stimulerende waarde van stedelijk groen om te bewegen zal hierom gebaat zijn bij grotere *ensembles*, zoals een park, of bij een groene *structuur* die voorzien is van weides en/of paden (Pikora et al., 2003, p1698-1699). Voor optimaal profijt van deze sociale waarde van stedelijk groen dienen deze groene *ensembles* en *structuren* te rijken tot aan het kleinste stedelijk schaalniveau: het bouwblok (Roseland, 2012, p54). Het stedelijk groen is daarmee toegankelijk voor elk schaars vrij moment in het drukke bestaan van de huidige stedeling. Zeker voor de buitenspeelmogelijkheden van kinderen is het van belang dat het stedelijk groen zich voor de deur van het woonhuis bevindt (Maas, 2009, p80; Dietz, 2015, p1329).

Verbetert de luchtkwaliteit (fysieke gezondheid)

Stedelijk groen verbetert de luchtkwaliteit en draagt daarmee bij aan de fysieke gezondheid van bewoners (Maas, 2009, p58; Dietz, 2015, p1329; Van den Berg et al., 2015, p806). Dit heeft te maken met de eigenschap van stedelijk groen om fijnstof uit de lucht te filteren (Dietz, 2015, p1329), de luchtvochtigheid te verhogen (Klein Hesselink et al., 2006, p8) en de zuurstofconcentratie te vergroten (Givoni, 1991, p294). Er is aangetoond dat lucht in groene stedelijke ruimtes aanzienlijk minder vervuild is met stoffen die ons lichaam schaden (zoals formaldehyde en benzeen) dan in stenige stedelijke ruimtes (Dietz, 2015, p1329). Volgens Maas (2009, p216) zou een groene

leefomgeving resulteren in minder jaarlijkse klachten onder bewoners aan de luchtwegen, dan in een leefomgeving met weinig tot geen stedelijk groen. Fotosynthese in het bladgroen verhoogt de concentratie zuurstof in de lucht wat eveneens resulteert in een gezondere lucht (Givoni, 1991, p294). Door haar positieve effect op de stedelijke luchtkwaliteit heeft stedelijk groen indirect een positieve invloed op het genezen van ziektes en draagt daarmee bij aan de fysieke gezondheid van stedelijke bewoners (Swanwick et al., 2003, p104; Maas, 2009, p58; Van den Berg et al., 2015, p806). Al het groen, van bomen en heesters tot mos en vetplanten, kan fijnstof uit de lucht opvangen en vasthouden (Wesseling et al., 2008, p10). Daarnaast vindt in al het bladgroen fotosynthese plaats, waarbij CO₂ wordt omgezet in koolhydraten en zuurstof (Wesseling et al., 2008, p10)⁷. Voor de luchtkwaliteit is de *kwantiteit* van stedelijk groen hierom belangrijker dan de verschijningsvorm in elementen, ensembles of structuren (Van den Berg et al., 2015, p806). Onder kwantiteit verstaan we hierbij niet het aantal elementen maar het totaalvolume aan groenstructuren die de lucht zuiveren. Immers; één grote boom verwijdert twee tot drie keer zoveel deeltjes uit de lucht dan één kleine boom (Givoni, 1991, p194; Bolund & Hunhammar, 1999, p296; Givoni (1991, p194) voegt hieraan toe dat de filtratiecapaciteit van stedelijk groen toeneemt wanneer het stedelijk groen door hoogte en/of grote dichtheid in staat is om wind te vangen, omdat wind fijnstof meevoert.

Biedt ontspanning en verlaagt stress (mentale gezondheid)

Stedelijk groen biedt ontspanning en verlaagt stress (Swanwick et al., 2003; Nordh et al., 2011; Tian et al., 2014). Diverse studies hebben bewezen dat blootstelling aan stedelijk groen het sociaal welzijn kan bevorderen, omdat alleen al het kijken naar groen mensen de ruimte geeft even te ontsnappen aan stress en mentale vermoeidheid (Swanwick et al., 2003, p104; Van den Berg & Van Winsum-Westra, 2006, p47; Joye et al., 2010, p58; Roseland, 2012, p54). Even wandelen door een park of zitten op een bankje in een plantsoen biedt bewoners een moment van rust of bezinning in de alledaagse hectiek van het stedelijk leven. Onderzoek uit de omgevingspsychologie toont tevens aan dat de ontspannende en stress reducerende werking van stedelijk groen een positieve invloed heeft op het herstel van mensen na fysieke of mentale ziekte (Ulrich, 1984, p224; Van den Berg & Van Winsum-Westra, 2006, p43). Volgens Kaplan & Kaplan (1989) zouden mensen die de mogelijkheid hebben om tussendoor een ‘frisse neus’ te halen in een groene omgeving zich tevens langer kunnen concentreren op alledaagse werkzaamheden, waardoor zij productiever kunnen werken.

De ontspannende en stress reducerende werking van stedelijk groen zit in het verlenen van een groene beeldkwaliteit in de directe leefomgeving van bewoners (Nordh et al., 2011, p96). Zowel *elementen*, *ensembles* als *structuren* zullen hierom deze sociale waarde van stedelijk groen verzilveren. Optimaal profijt van de ontspannende werking zal echter gebaat zijn bij bruikbaar stedelijk groen, zoals *ensembles* of *structuren* die zich lenen voor wandelen en recreatie in de nabijheid van huis of werk. Diverse onderzoeken duiden tevens op het belang van samenstelling en componenten om de restoratieve waarde van stedelijk groen te optimaliseren (Nordh et al., 2011, p95; Tian et al., 2014, p106). Groene ensembles of structuren met diversiteit, spontane vormen en een robuust netwerk, die tevens voorzien zijn van bomen en grasweides, zouden de ontspannende en stress reducerende werking van stedelijk groen positief beïnvloeden (Nordh et al., 2011, p95; Tian et al., 2014, p106). Voor optimaal profijt van deze sociale waarde dienen deze groene *ensembles* en *structuren* te rijken tot aan het kleinste stedelijk schaalniveau: het bouwblok (Van den Berg & Van Winsum-Westra, 2006, p47).

⁷ Naaldbomen zijn waardevol in de winter wanneer loofbomen hun blad hebben laten vallen waardoor hun luchtzuiverende werking is gereduceerd (Wesseling et al., 2008, p18).

Creëert ontmoetingsplekken en bevordert sociale cohesie

Stedelijk groen functioneert als ontmoetingsplaats voor mensen waardoor het de sociale cohesie plaatselijk bevordert (Swanwick et al., 2003, p103; Maas, 2009, p110; Ryan et al., 2010, p160). “Urban green space strengthens social capital by creating opportunities to know our neighbors” (Roseland, 2012, p54). Stedelijk groen is een voorziening die toegankelijk is voor alle bewoners van de stad (Swanwick et al., 2003, p103). Het draagt hiermee bij aan een levendige stad en biedt ruimte aan ontmoetingen met burens, vrienden of collega’s (Maas, 2009, p110; Roseland, 2012, p54). Onderzoek heeft aangetoond dat er in groene stadswijken een groter gemeenschapsgevoel heerst dan in stenige stadswijken (Flap & Völker, 2004, pp41-42).

Ontmoeting vindt veelal plaats tijdens recreatie of een wandeling en vraagt daarmee om ruimte. Stedelijk groen zoals *ensembles* (bv. parken) of *structuren* kunnen deze ruimte verlenen en zullen daarmee kunnen bijdragen aan ontmoeting en sociale cohesie (Roseland, 2012, p54). Voor sociale interactie is het daarnaast van belang dat het stedelijk groen laagdrempelig is (Nordh et al., 2011, p95). Dat wil zeggen dat groene elementen en structuren idealiter nabij de woon of werklocatie van gebruikers gelegen is. Ter optimalisatie van deze sociale waarde van stedelijk groen dient het groen te verschijnen als een *fijnmazige groenstructuur van ensembles*, zoals parkjes die reiken tot aan elke potentiële gebruiker (Nordh et al., 2011, p95; Tian et al., 2014, p106). Onderzoek uit de omgevingspsychologie toont tevens de effectiviteit aan van *bomen* voor het creëren van sociale interactie (Coley et al., 1997, p489). Bomen zouden mensen immers aantrekken naar publieke ruimtes waarmee kansen ontstaan voor ontmoetingen.

Vergroot het gevoel van veiligheid in de directe omgeving

Stedelijk groen vergroot het gevoel van veiligheid in de directe omgeving. Verschillende studies uit de omgevingspsychologie tonen een positieve relatie aan tussen stedelijk groen en het gevoel van veiligheid onder stedelijke bewoners (Hanyu, 2000, p275; Maas, 2009, p112; Joye et al., 2010, p58). Volgens Maas (2009, p112) heeft dit te maken met de esthetische en harmonieuze uitstraling van stedelijk groen en het gemeenschapsgevoel dat het doet veroorzaken.

Het gevoel van veiligheid zou al gecreëerd kunnen worden door enkele losse groene *elementen*, die de beeldkwaliteit van de directe omgeving versterken (Hanyu, 2000, p275). Omdat sociale cohesie echter ontstaat in groene ruimtes zoals *ensembles* heeft een dergelijke verschijningsvorm de voorkeur voor het creëren van een gevoel van veiligheid (Nordh et al., 2011, p95). Een groene structuur is daarentegen al snel te groot en te weinig transparant waardoor het gevoel van veiligheid juist af zou kunnen nemen (Hanyu, 2000, p275; Maas, 2009, p112). Openheid en transparantie zijn immers voorwaardelijk voor een veilig gevoel, omdat het de gebruiker de mogelijkheid geeft te kunnen zien wat er in de ruimte gebeurt. Om een veilig gevoel te creëren dient stedelijk groen idealiter gesitueerd te zijn op plekken waar mensen verblijven of verplaatsen, en waar zonder groen de ruimtes hard en kil aanvoelen (Hanyu, 2000, p275; Maas, 2009, p112).

Milieu

Stedelijk groen verbetert het fysieke leefmilieu in de stad, dat door interne bronnen zoals industrie, infrastructuur, verkeer en bebouwing wordt aangetast (Givoni, 1991; Alexandri & Jones, 2008; Goddard et al., 2010; Ascione et al., 2013; Tian et al., 2014). De druk van de aanhoudende verstedelijking op het fysieke milieu in de stad maakt dat groen juist in het stedelijk gebied van onmisbare waarde is (Swanwick et al., 2003, p103).

Beschermt en ontwikkelt biodiversiteit

Stedelijk groen speelt een belangrijke rol in het beschermen en ontwikkelen van biodiversiteit in de stad (Swanwick et al., 2003, p104; Goddard et al., 2010, p90; Tian et al., 2014, p98). Soorten zullen in de loop der jaren ongetwijfeld veranderen, maar diversiteit kan door stedelijk groen blijven bestaan (Goddard et al., 2010, p90). Stedelijk groen is immers habitat van vele soorten planten en dieren. Een groene omgeving maakt het voor planten en dieren mogelijk om te kunnen bestaan en te kunnen ontwikkelen (Swanwick et al., 2003, p104; Niemelä, 2014, p300).

Grootte, vorm en verdeling van stedelijk groen zijn bepalend voor de waarde die groen vervult voor het ontwikkelen en/of het beschermen van biodiversiteit. "Relevant attributes such as size, shape and distribution of UGS [Urban Green Spaces] play a decisive role in defining their ecological and landscape functions" (Tian et al., 2014, p98). Een aaneengesloten groene *structuur* draagt optimaal bij aan de biodiversiteit, omdat het in tegenstelling tot losse elementen of ensembles de kans op migratie van soorten verhoogt (Roseland, 2012, p54; Tian et al., 2014, p97). Stedelijk groen dat via een lineaire verbinding tevens in contact staat met het landelijk gebied zou de waarde voor biodiversiteit doen vergroten (Niemelä, 2014, p300; Tian et al., 2014, p106). Optimalisatie van de biodiversiteit in de stad betekent maximalisatie van het totaal oppervlak van stedelijk groen en minimalisatie van kleine geïsoleerde groene elementen en ensembles (Goddard et al., 2010, p93-94).

Levert een positieve bijdrage aan het klimaat

Stedelijk groen heeft direct en indirect effect op het lokale klimaat in steden (Givoni, 1991; Alexandri & Jones, 2008; Roseland, 2012). Zeker in de centrale compacte stad, die gevoelig is voor het 'hitte-eilandeffect'⁸, biedt stedelijk groen een uitgelezen kans om thermisch comfort te vergroten (Alexandri & Jones, 2008, p480). Stedelijk groen zorgt voor verdamping en schaduw. Het koelt en bevochtigt daarmee 's zomers de omliggende lucht (Givoni, 1991, p290; Roseland, 2012, p53). 's Winters en tijdens koude nachten verwarmt stedelijk groen daarentegen haar omgeving met opgeslagen warmte (De Ridder et al., 2009, p10). Door haar capaciteit om warmte op te slaan, schaduw te bieden en te verdampen heeft stedelijk groen een temperend micro-klimatologisch effect, wat wil zeggen dat het extreme gevoelstemperaturen kan reduceren waarmee stedelijk groen lokaal het thermisch comfort van stadsbewoners verhoogt (Alexandri & Jones, 2008, p480; De Ridder et al., 2009, p10).

Stedelijk groen is tevens van waarde voor het klimaat omdat het middels fotosynthese het broeikasgas CO₂ in de lucht reduceert (Niemelä, 2014, p300). Stedelijk groen kan hiermee op macroniveau waardevol zijn in de huidige strijd tegen klimaatverandering (Gill et al., 2007).

Stedelijk groen draagt tevens bij aan het lokale klimaat omdat het helpt de stedelijke watercyclus op peil te houden (Bolund & Hunhammar, 1999, p297; Niemelä, 2014, p302). Door verdamping en

⁸ Het 'hitte-eilandeffect' is het fenomeen dat de temperatuur in een stedelijk gebied gemiddeld hoger is dan in het omliggende landelijk gebied als gevolg van warmte absorberende materialen (bv. beton en baksteen) en afvalwarmte van gebouwen, industrie en gemobiliseerd verkeer (Roseland, 2012, p53).

infiltratie in groene stedelijke gebieden blijft het grootste gedeelte van het regenwater in het systeem (Niemelä, 2014, p302). Op deze manier houdt stedelijk groen de grondwaterstand op peil, waardoor het de groene omgeving van haar eigen behoefte aan water kan voorzien (Bolund & Hunhammar, 1999, p297; Niemelä, 2014, p302). Stenige ruimtes zijn hierin minder geslaagd omdat ze het water vertraagd afvoeren waardoor er tijdens hevige regenval al gauw flinke plassen kunnen ontstaan. Putten daarentegen voeren het water juist versneld af, waardoor de grondwaterstand niet opnieuw wordt aangevuld (Bolund & Hunhammar, 1999, p297).

Al het groen kan middels verdamping, warmteopslag, fotosynthese en infiltratie een bijdrage leveren aan het micro- en macroklimaat (Gill et al., 2007, p117)⁹. Om optimaal van waarde te zijn voor het klimaat is de *kwantiteit* van stedelijk groen om deze reden belangrijker dan de verschijningsvorm in elementen, ensembles of structuren (Alexandri & Jones, 2008, p480). Voor het handhaven van het thermisch comfort is het echter van belang dat stedelijk groen via een *fijnmazige groenstructuur van elementen* reikt tot elke bebouwde ruimte van het stedelijk weefsel. Clustering van stedelijk groen zou namelijk kunnen leiden tot zeer plaatselijke klimaateffecten die niet ten gunste zijn van het gehele stedelijke milieu (Alexandri & Jones, 2008, p480; Roseland, 2012, p53).

Vermindert luchtvervuiling

Zoals reeds benadrukt is in de paragraaf over de sociale waarden, heeft stedelijk groen de potentie om luchtvervuiling te reduceren (Givoni, 1991, p290; Bolund & Hunhammar, 1999, p295; Wesseling et al., 2008, p10). De lucht in steden is als gevolg van onder andere vervoer, industrie en verwarmingsinstallaties de laatste tientallen jaren sterk vervuild geraakt met schadelijke stoffen (Wesseling et al., 2008, p5; Van den Berg et al., 2015, p806). Wegens haar zuiverende werking is groen hierdoor juist in stedelijke milieus onmisbaar (Bolund & Hunhammar, 1999, p295).

Wat betreft de verschijningsvorm van stedelijk groen, die haar luchtzuiverende waarde optimaliseert geldt hetzelfde als voor de gerelateerde sociale waarde. De *kwantiteit*, ofwel het totale volume van stedelijk groen, is belangrijker dan haar verschijningsvorm in elementen, ensembles of structuren (Bolund & Hunhammar, 1999, p296; Roseland, 2012, p54; Van den Berg et al., 2015, p806).

Heeft een geluid reducerende werking

Stedelijk groen heeft het vermogen om geluid te reduceren (Givoni, 1991, p290; Bolund & Hunhammar, 1999, p296; Ascione et al., 2013, p847). Onderzoek toont aan dat een zachte bodem met vegetatie het geluidsniveau van trein- of autoverkeer kan absorberen, waardoor het geluidsniveau met 3 tot 5 dB afneemt (Bolund & Hunhammar, 1999, p296; Fang & Ling, 2003, pp192-193). De wetenschappers Van Renterghem & Botteldooren (2003, p52) hebben aan de hand van verschillende experimenten kunnen aantonen dat een rij bomen achter een geluidsscherm de geluid reducerende werking van dat scherm kan verhogen met 10 dB.

Door experimenten is aangetoond dat de geluid reducerende werking van stedelijk groen het meest effectief is als het groen in een grote dichtheid gesitueerd wordt tussen de bron van het geluid (een weg) en de ontvanger (woningen) (Van Renterghem & Botteldooren, 2003, p52). Bomen en struiken met een relatief groot volume aan bladstructuur, die verschijnen in een *ensemble*, zouden de voorkeur genieten om de geluid reducerende werking te optimaliseren. Ascione et al. (2013, p847) claimen tevens dat groene wanden en daken zeer effectief zijn om gebouwen akoestisch te isoleren.

⁹ Het verlenen van schaduw ten behoeve van thermisch comfort tijdens warme dagen wordt uiteraard met name verleend door middelgrote en grote bomen.

Economie

Stedelijk groen biedt tevens kansen voor economische ontwikkeling (Luttik, 2000; Swanwick et al., 2003; Tajima, 2003; Low, 2005; Joye et al., 2010; Ascione et al., 2013). Volgens Low (2005, p17) worden deze economische waarden vandaag de dag veelal vergeten omdat economische activiteit enkel beschouwd zou worden als een resultaat van mens-mens interactie. “However ... urban green spaces can be the catalysts for wider community and economic spin-offs in a way that other neighborhood facilities or buildings are unable to achieve” (Swanwick et al., 2003, p104).

Bespaart energie

Stedelijk groen in de directe nabijheid van gebouwen heeft een thermisch isolerende werking (Bolund & Hunhammar, 1999, p296; Roseland, 2012, p53; Ascione et al., 2013, p845). ‘s Winters kan groen de gevoelstemperatuur verhogen met opgeslagen warmte in de bladstructuur en middels het breken van koude wind (Bolund & Hunhammar, 1999, p296). ‘s Zomers biedt stedelijk groen schaduw en koelt het de lucht middels verdamping (Swanwick et al., 2003, p104; Ascione et al., 2013, p845). “Vegetation can also decrease energy use for heating and air conditioning substantially in urban areas by shading houses in summer and reducing wind speed in winter” (Bolund & Hunhammar, 1999, p296). Energiekosten die gemaakt worden om gebouwen te verwarmen of te koelen kunnen hierdoor gereduceerd worden met zeven tot tien procent per jaar (Bolund & Hunhammar, 1999, p296; Ascione et al., 2013, p858).

Al het groen is thermische massa en kan middels verdamping en warmteopslag van waarde zijn om energie te besparen (Gill et al., 2007, p117). Om deze reden is de *kwantiteit* van stedelijk groen voor energiebesparingen belangrijker dan de verschijningsvorm in elementen, ensembles of structuren (Alexandri & Jones, 2008, p480). Het breken van wind of het verlenen van schaduw vraagt echter om groen met een relatief groot volume aan bladstructuur, zoals grote groene *elementen* of een dicht *ensemble*. Meest effectief voor energiebesparing is stedelijk groen dat direct langs de schil van bebouwing gesitueerd is (Bolund & Hunhammar, 1999, p296). Om deze reden verdedigen diverse onderzoekers de waarde van *groene daken en wanden* om de energiebesparende werking van stedelijk groen te optimaliseren (Alexandri & Jones, 2008, p493; Roseland, 2012, p53; Ascione et al., 2013, p846)¹⁰. Groene daken en wanden voorzien gebouwen op een directe manier van thermische massa, waarmee het gebouwen beschermt tegen thermische schommelingen, wind en regen (Ascione et al., 2013, pp846-847). Vanwege het gematigd zeeklimaat in Nederland, waarbij het voldoende regent om de groene daken en wanden te onderhouden, zouden de energiebesparingen voor koelen en verwarmen de kosten van investering en onderhoud gemakkelijk overschrijden (Roseland, 2012, p53; Ascione et al., 2013, p845)¹¹.

¹⁰ Groene daken zouden qua energiebesparing effectiever zijn dan groene wanden (Alexandri & Jones, 2008, p493). Echter scoren deze vormen van stedelijk groen wegens het feit dat ze minder zichtbaar zijn vanaf straatniveau wellicht minder op diverse sociale en economische waarden.

¹¹ Daarnaast zouden groene wanden en daken een langere levensduur hebben omdat het beschermd is met groen. Lagere kosten voor aanschaf en onderhoud maken groene wanden en daken eveneens economisch aantrekkelijk (Ascione et al., 2013, p845).

Versterkt de concurrentiepositie en trekt hoogopgeleide werknemers aan

Stedelijk groen versterkt de stedelijke concurrentiepositie en trekt hoogopgeleide werknemers aan (Tajima, 2003, p641; Van Dalen & Henkens, 2007, pp57-58). Stedelijk groen draagt bij aan een aantrekkelijke omgeving om in te wonen, te werken en te recreëren (Timmermans, 2014, p8). Groen is om deze reden economisch interessant omdat het de concurrentiepositie van de stad kan vergroten. Stedelijk groen is een belangrijke factor voor het aantrekken van kennisinstellingen en hoogopgeleide werknemers welke beide van belang zijn voor het beschermen en ontwikkelen van de lokale en regionale economie (Glaeser et al., 2001, p32; Tajima, 2003, p641; Timmermans, 2014, p8). Stedelijk groen is volgens Florida (2002, pp231-234) een belangrijke voorwaarde voor 'quality of place' waarmee het functioneert als een katalysator voor het aantrekken van innovatieve en getalenteerde mensen en bedrijven. Deze aantrekkende kracht van groen werd volgens Tajima (2003, p641) al concreet zichtbaar in de decennia van suburbanisatie, waarin welvarende kenniswerkers weggetrokken naar de periferie op zoek naar open ruimte en een gezonde leefomgeving. Onderzoek bevestigt dat een groene leefomgeving voor het merendeel van de middel- en hoogopgeleiden een belangrijke vestigingsfactor is (Kooijman, 2004, p35; Van Dalen & Henkens, 2007, pp57-58).

Howard & Osborn (1965, p50), die ook wel bekend staan als de grondleggers van de tuinstadgedachte, stelde in hun befaamde boek 'Garden cities of to-morrow' al dat mensen niet enkel getrokken worden door 'rood' of door 'groen', maar juist door de balans tussen die twee. Voor het aantrekken van kennisinstellingen en hoogopgeleide werknemers is het hierom van belang dat stedelijk groen gesitueerd is *in de nabijheid van het 'rood'* waar mensen wonen en werken (Howard & Osborn, 1965, p50; Tajima, 2003, p641). Om optimaal van waarde te zijn voor het aantrekken van kenniswerkers is het van belang dat stedelijk groen bruikbaar en aantrekkelijk is voor bewoners (ruimte biedt aan sport, spel, ontspanning, ontmoetingen etc.). Een aantrekkelijke stedelijke leefomgeving zal hierom gebaat zijn bij groene *ensembles* zoals parken of speelveldjes (Timmermans, 2014, p8). Tian et al. (2014, p106) voegen hieraan toe dat stedelijk groen met veel diversiteit, een spontane vorm en een toegankelijke grasweide de aantrekkelijkheid en de gebruikswaarde van het groen doet vergroten. Tevens zou een groene *lineaire structuur*, die in contact staat met het buitengebied, de aantrekkingskracht van steden vergroten, omdat het gebruikers de mogelijkheid biedt om zich op een aantrekkelijke manier door het stedelijk gebied te verplaatsen (Tian et al, 2014, p107).

Vermeerdert de waarde van onroerend goed en woningen

Naast dat stedelijk groen de stad als geheel aantrekkelijker maakt als vestigingsplaats, kan het ook individuele eigendommen aantrekkelijker maken (Tajima, 2003, p641; Timmermans, 2014, p8). Diverse onderzoeken hebben aangetoond dat deze aantrekkelijkheid resulteert in een meerwaarde van het vastgoed dat gelegen is in de nabijheid van stedelijk groen (Luttik, 2000; Swanwick et al., 2003; Tajima, 2003; Brander & Koetse, 2011). Schattingen lopen uiteen van zes tot vijftien procent meerwaarde (Luttik, 2000, p161; Brander & Koetse, 2011, p2763; Timmermans et al., 2014, p8). Dergelijke schattingen zijn veelal gebaseerd op een hedonische prijsmethode. Dit betekent dat onderzoekers gekeken hebben naar de 'willingness to pay' voor een woning met zicht en toegang tot stedelijk groen, relatief ten opzichte van een vergelijkbare woning in een stenige omgeving. Resultaten zijn hierbij gecontroleerd op sociaaleconomische variabelen (Luttik, 2000, p162; Tajima, 2003, p644; Brander & Koetse, 2011, p2763). De economische waarde van een eigendom (woning of onroerend goed) neemt dus toe zodra het in de nabijheid ligt van stedelijk groen (Tajima, 2003, p651).

De waarde van vastgoed zou al toenemen wanneer het uitzicht biedt op enkele losse groene *elementen* die de beeldkwaliteit van de directe omgeving versterken (Tajima, 2003, p641). Mensen blijken echter bereid te zijn aanzienlijk meer geld neer te tellen voor een woning als het stedelijk groen nabij de woning eveneens bruikbaar is voor sport, spel en ontspanning (Bolitzer & Netusil, 2000, p189; Luttik, 2000, pp161-162). Om deze reden is stedelijk groen optimaal van waarde voor het vastgoed wanneer het verschijnt als een bruikbaar *ensemble* of een bruikbare *structuur* zoals een park, speelveld, wandelbos of groene zone. Daarbij geldt meestal; hoe korter de afstand tussen het vastgoed en stedelijk groen, hoe groter de meerwaarde van het vastgoed (Bolitzer & Netusil, 2000, p189; Luttik, 2000, pp164-166).

Heeft een positieve invloed op het bestedingsgedrag van consumenten

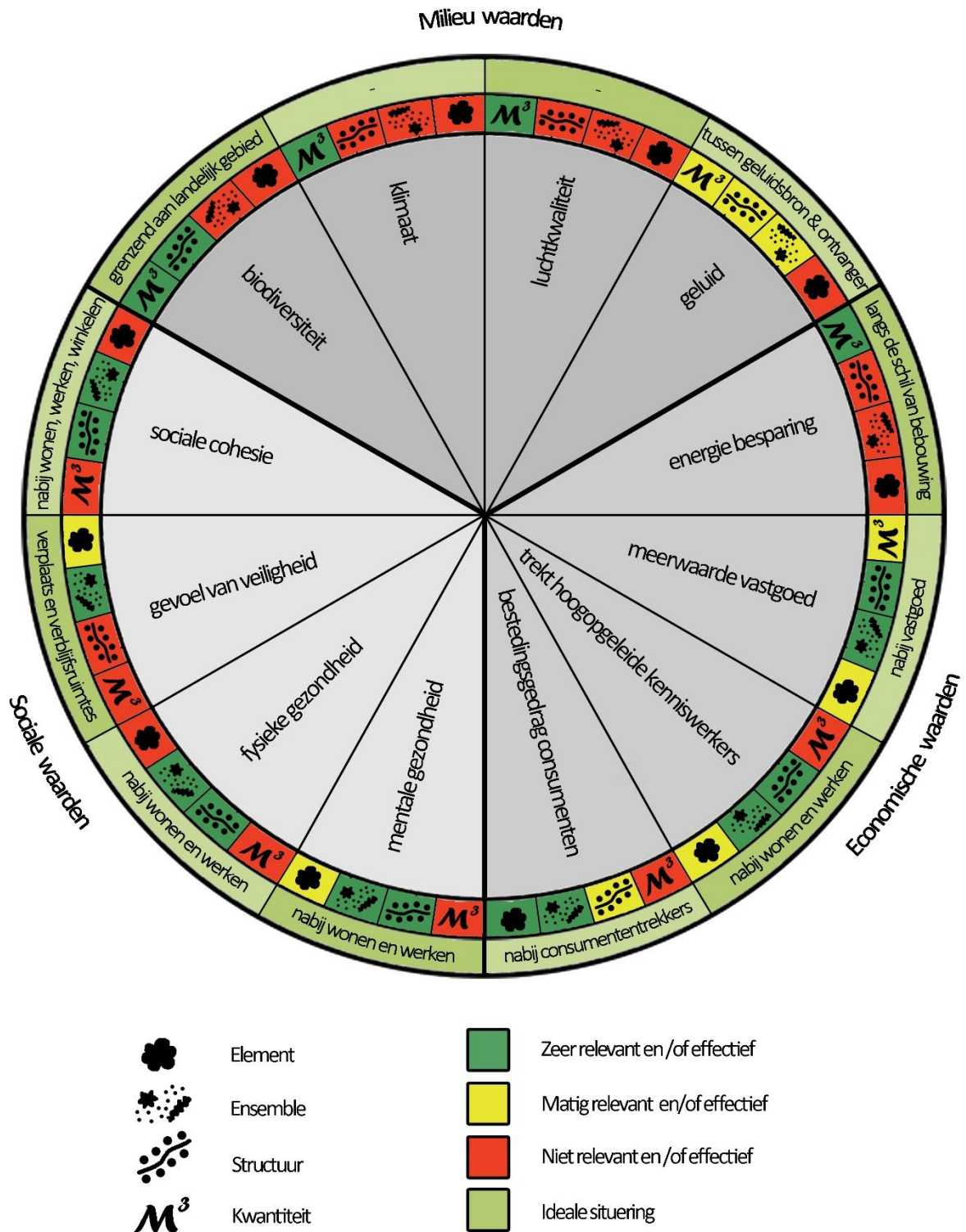
Diverse studies tonen tevens aan dat stedelijk groen een positieve invloed heeft op het bestedingsgedrag van consumenten (Sheets & Manzer, 1991; Wolf, 2003; Joye et al., 2010). “There is a growing and sound evidence base, which shows that in-store and out-store greenery can be ‘good’ for retail businesses and can provide them with a strategic business advantage” (Joye et al., 2010, p62). Om deze reden stelt Joye et al. (2010, p57) dat commerciële ruimtelijke ontwikkelingen niet gezien moeten worden als tegenstrijdig met groenontwikkeling maar juist als elkaar versterkend. Een winkelcentrum dat gecombineerd wordt met stedelijk groen zou succesvoller zijn en beter gewaardeerd worden dan een winkelcentrum dat weinig tot geen groene elementen heeft (Swanwick et al., 2003, p104; Wolf, 2003, p117; Joye et al., 2010, p60). Mensen zouden bereid zijn verder te reizen voor een groen winkelcentrum en geneigd zijn om langer in het winkelcentrum te blijven (Joye et al., 2010, p60). Tevens zou men serieuzer winkelen en meer kopen (Joye et al., 2010, p60). Een groene omgeving zou volgens Wolf (2003, p118) bovendien leiden tot een hogere waardering en prijsacceptatie van de producten die verkocht worden. Ondanks dat de bewijzen nog schaars zijn, vermoeden onderzoekers tevens dat horeca mét zicht op stedelijk groen aanzienlijk beter loopt dan horeca in een vergelijkbare context, maar dan zónder zicht op stedelijk groen (Wolf, 2003, p117; Joye et al., 2010, p57; Bade et al., 2011, p2).

De positieve invloed van stedelijk groen op het bestedingsgedrag van consumenten heeft te maken met een aantrekkelijke beeldkwaliteit als gevolg van groene *elementen*, *ensembles* of *structuren* (Sheets & Manzer, 1991, pp285-286; Wolf, 2003, p117; Joye et al., 2010, p62). Om deze reden draagt elke vorm van stedelijk groen bij aan de economische waarde van stedelijk groen om het bestedingsgedrag van consumenten te beïnvloeden. Deze waarde wordt optimaal benut wanneer het stedelijk groen gesitueerd is op plaatsen waar consumenten producten kopen of diensten gebruiken, zoals in de nabijheid van stads- en buurtwinkelcentra, café's, restaurants en hotels.

Slot

De diverse sociale, economische en milieu waarden van stedelijk groen, die uiteengezet zijn in dit hoofdstuk, illustreren de complexiteit van stedelijk groen als multidisciplinaire ruimtelijke voorziening (Levent et al., 2004; Tian et al., 2014). Desalniettemin illustreert het ook de veelzijdigheid van stedelijk groen om op verschillende manieren en voor verschillende gebruikers tegelijkertijd van waarde te kunnen zijn (Swanwick et al., 2003; Timmermans et al., 2014). Een stedelijk park bijvoorbeeld kan tegelijkertijd van waarde zijn voor de biodiversiteit, voor recreatie en voor de vraagprijs van omliggende woningen (Tajima, 2003, p641; Goddard et al., 2010, p90; Roseland, 2012, p54). Alle sociale, economische en milieu waarden tezamen maken stedelijk groen kansrijk voor duurzame stedelijke ontwikkeling (Swanwick et al., 2003, p102; Tian et al., 2014, p97). “Urban green spaces have significant roles in sustainable urban development” (Tian et al., 2014, p97). Om groen in de stad werkelijk duurzaam te kunnen beschermen en ontwikkelen dienen actoren het groen, dat zij beschermen, ontwikkelen, aantasten of verwijderen, te bekijken vanuit het oogpunt van deze verschillende waarden. “The provision and maintenance van ecosystem services [alle waarden van stedelijk groen] is to great extent dependent on appropriate urban planning” (Niemelä, 2014, p299). Zeker in deze tijd van aanhoudende verstedelijking, waarbij stedelijk groen veelvuldig plaats moet maken voor bebouwing en infrastructuur, is het van cruciaal belang kennis te hebben over de waarden van stedelijk groen, alvorens besloten kan worden hoe men hier zorgvuldig mee om gaat (Lange et al., 2013, p409; Timmermans et al., 2014, p7). Deze kennis blijkt immer meer belangrijk wanneer men beseft dat niet zomaar elke vorm van stedelijk groen dezelfde waarden met zich mee brengt. Wetenschappelijk onderzoek heeft bewezen dat de meeste waarden van stedelijk groen afhankelijk zijn van de verschijningsvorm en de situering van het groen in de stad (Hanyu, 2000; Goddard et al., 2010; Nordh et al., 2011; Roseland, 2012; Swanwick et al., 2013; Tian et al., 2014). Om deze reden zal het niet altijd mogelijk zijn om bestaand stedelijk groen elders of met ander stedelijk groen te compenseren. Wanneer het verlies aan een centraal park met drie grote schaduwrijke bomen wordt gecompenseerd door een park met jonge kleine bomen aan de rand van de stad, zal dezelfde kwantitatieve hoeveelheid groen niet dezelfde waarden vervullen voor het klimaat, de sociale cohesie, de luchtkwaliteit etc. Om deze reden pleiten diverse onderzoekers voor het beschermen en ontwikkelen van de multidisciplinaire waarden van stedelijk groen, in plaats van het op pijl houden van een kwantitatieve hoeveelheid aan groen in het stedelijk gebied (Alexandri & Jones, 2008; Goddard et al., 2010; Nordh et al., 2011; Roseland, 2012; Ascione et al., 2013; Tian et al., 2014). Het model in figuur 2.4 op de volgende pagina illustreert de verschillende sociale, economische en milieu waarden van stedelijk groen, die uiteengezet zijn in dit hoofdstuk. Tevens is per waarde van stedelijk groen aangegeven welke verschijningsvormen wél en welke niet relevant en/of effectief zijn voor het realiseren van de betreffende waarde van groen. De verschillende mogelijke verschijningsvormen zijn hierbij wederom uitgedrukt in: groen als *element*, groen als *ensemble*, groen als *structuur* (Bezemer & Berveas, 2004, pp11-12) óf gewoon *kwantitatief veel groen*. Daarnaast is aangegeven waar het groen idealiter gesitueerd dient te zijn in de stad om de betreffende waarde te realiseren.

Figuur 2.4 | Multidisciplinaire waarden van stedelijk groen

Bron: eigen bewerking, 2016.

2.2 | Optimistisch en pessimistisch perspectief op duurzame ontwikkeling

Introductie

Zoals geïllustreerd in paragraaf 2.1 is stedelijk groen dankzij haar multidisciplinaire karakter kansrijk voor duurzame stedelijke ontwikkeling (Swanwick et al., 2003, p103; Levent et al., 2004, p1; Tian et al., 2014, p97). Het multidisciplinaire karakter van stedelijk groen betekent tevens dat het beschermen en ontwikkelen van stedelijk groen, net zoals elke duurzame ontwikkeling, gepaard gaat met het aanpakken van economische, sociale en milieu uitdagingen (Campbell, 1996, p298; Chiesura, 2004, p129; Connelly, 2007, p269). Om het groen in de stad werkelijk duurzaam te kunnen beschermen en ontwikkelen dienen actoren gemotiveerd te zijn om zich met het uitvoeren van de kerntaken sterk te maken voor de sociale, economische en milieu waarden van het stedelijk groen dat zij beschermen, ontwikkelen, aantasten of verwijderen. Hiermee raakt het centrale thema van deze thesis aan actuele wetenschappelijke discussies omtrent duurzame ontwikkeling. Eén daarvan is de discussie over de aanwezigheid van *intrinsieke motivatie* onder actoren om zich in te zetten voor duurzame stedelijke ontwikkeling.¹²

In 1996 benadrukte Campbell (p302) het bestaan van het optimistisch en het pessimistisch perspectief in de wetenschappelijke literatuur op duurzame ontwikkeling. De perspectieven bestaan elk uit fundamenteel andere aannamen over de actuele *intrinsieke motivatie* van actoren, om zich in te zetten voor duurzame ontwikkeling. Na grondig literatuuronderzoek is voor mij duidelijk dat deze twee perspectieven nog altijd bestaan (Gibson, 1991; Campbell, 1996; Berke & Conroy, 2000; Harloe, 2001; Brenner & Theodore, 2002; Robinson, 2004; While et al., 2004; Hopwood et al., 2005; Low, 2005; Connely, 2007; Lieberherr-Gardiol, 2008; Harvey, 2012; Roseland, 2012; Davidson & Gleeson, 2014). Daar waar de theoretische aannamen uit het optimistisch perspectief elk enige intrinsieke motivatie onder actoren impliceren, duiden theoretische aannamen uit het pessimistisch perspectief juist op een afwezigheid aan intrinsieke motivatie onder actoren om zich in te zetten voor duurzame stedelijke (groen)ontwikkeling. Het optimistisch en het pessimistisch perspectief op duurzame ontwikkeling zullen in deze paragraaf behandeld worden aan de hand van de meest kenmerkende theoretische aannamen uit de wetenschappelijke literatuur.

¹² Enige achtergrondinformatie over duurzame ontwikkeling is opgenomen in bijlage I

Optimistisch perspectief

1. *Het duurzaamheidsdebat is krachtig en stimuleert duurzame praktijken.*

“In the battle of big public ideas, sustainability has won” (Campbell, 1996, p301).

Sinds het verschijnen van ‘het Brundtland rapport’ in 1987 is duurzame ontwikkeling een gegeven geworden. “It has shifted from being a variable to being the parameter of the debate, almost certain to be integrated into any future scenario of development” (Campbell, 1996, p301). Het concept wordt geassocieerd met een positieve ontwikkeling, waar eenieder onderdeel van uit zou willen maken (Campbell, 1996, p301; Berke & Conroy, 2000, p30; Lieberherr-Gardioli, 2008, p331). Optimisten geloven dat het debat over duurzame ontwikkeling wegens haar dominantie ongetwijfeld haar vruchten af zal werpen (Robinson, 2004, p381; While et al., 2004, p564; Roseland, 2012, p3). Het brengt zaken uit gerelateerde debatten over ecologische, sociale en economische condities naar het oppervlak, waardoor actoren intrinsiek gemotiveerd zouden zijn geraakt om in ieder geval duurzamer te ontwikkelen (Berke & Conroy, 2000, p30; Robinson, 2004, p381; Hopwood et al., 2005, p48).

2. *Er is sprake van een toenemend verantwoordelijkheidsgevoel onder actoren voor de sociale en ecologische consequenties van hun handelen.*

“The widespread rise of interest in, and support for, the concept of sustainable development is potentially an important shift in understanding relationships of humanity with nature and between people” (Hopwood et al., 2005, p38).

Niet-duurzame gevolgen van de jarenlange ‘growth first’ ideologie, zouden op diverse schaalniveaus gezorgd hebben voor een groeiend bewustzijn onder actoren van het belang van sociale en ecologische waarden (While et al., 2004, p550; Hopwood et al., 2005, p42; Low, 2005, p13). Door actuele stedelijke problemen zoals luchtvervuiling, waterproblematieken, ruimtelijke segregatie en een gebrek aan openbare ruimte, zien actoren steeds vaker in dat zij niet enkel consumenten maar tevens producenten zouden moeten zijn van hun natuurlijke habitat (While et al., 2004, p550; Hopwood et al., 2005, p48; Low, 2005, p15; Lieberherr-Gardioli, 2008, p331).

3. *Er is een maatschappelijke transitie gaande naar sociaal en milieu georiënteerd ontwikkelen.*

“There is evidence ... that the [sustainability debate], on one hand, and the pressures arising from increased flows of people and resources on the other, have started to bring the environment [and the society] more centrally into urban politics” (While et al, 2004, p566).

De dominantie van het duurzaamheidsdebat en het groeiend sociaalecologisch bewustzijn tezamen zouden volgens optimisten geresulteerd hebben in een transitie naar meer sociaal en milieu georiënteerde ontwikkelingen (Harloe, 2001; Brenner and Theodore, 2002; Robinson, 2004, p381; While et al., 2004, p564; Lieberherr-Gardioli, 2008, p341; Roseland, 2012, p3). In de ondernemingswereld begon deze transitie enkele decennia geleden met het ontstaan het bedrijfsmodel ‘maatschappelijk verantwoord ondernemen’ (MVO) (Carroll, 1991; Dahlsrud, 2008). In basis komt maatschappelijk verantwoord ondernemen neer op de ambitie dat het maken van (economische) winst niet ten koste moet gaan van het milieu of

het sociaal welzijn (Carroll, 1991; Dahlsrud, 2008). Sinds enkele jaren heeft de 'betekeniseconomie' haar intrede gedaan, wat gezien kan worden als een verlenging van de transitie naar sociaal en milieu georiënteerd ontwikkelen (Hurst, 2014; Klomp & Wobben, 2016). Volgens het concept van de betekeniseconomie wordt het creëren van sociale en milieu waarde(n) als een voorwaarde gezien voor succes en daarom geprioriteerd boven het maken van (economische) winst (Hurst, 2014).

Pessimistisch perspectief

1. *Het zit niet meer in de aard van de mens om te kiezen voor duurzame ontwikkelingen.*

"One feature of urban society is the extreme separation of everyday life from the natural world on which human life depends" (Low, 2005, p15).

De moderne maatschappij zou verlamd zijn geraakt door moderne gemakken van handel, opslagmethoden en synthetische alternatieven, waardoor zij de noodzaak van – met name sociaal en ecologisch - duurzame praktijken niet meer inziet (Campbell, 1996, p302; Low, 2005, p17; Harvey, 2012, pp15-16; Davidson & Gleeson, 2014, p189). Het vervreemden van ons natuurlijk milieu zou volgens Low (2005, p17) de komende jaren alleen nog maar toe nemen door technische mogelijkheden en het ontstaan van (globale) stedelijke netwerken. Tevens zouden de nadelige effecten van niet-duurzame praktijken zelden ervaren worden door de mensen die ze veroorzaken (Campbell, 1996, p302; Low, 2005, p15). Dit heeft volgens pessimistische critici tot gevolg dat actoren zich nauwelijks verantwoordelijk opstellen voor de sociale en ecologische gevolgen van hun handelen (Campbell, 1996, p302; Low, 2005, p15; Harvey, 2012, p85).

2. *Duurzame ontwikkeling is niet realistisch in een maatschappij georiënteerd op (economische) groei.*

"This prioritization [of economic growth] further marginalizes the consideration of just socio-ecological conditions in our cities" (Harvey, 2012, p15).

Pessimisten gaan uit van een aanhoudende maatschappelijke oriëntatie op (economische) groei (Harvey, 2012, pp15-16; Davidson & Gleeson, 2014, pp174-175). Met name in steden zou dit betekenen dat sociale ongelijkheid en ecologische degradatie de komende jaren zullen blijven toenemen (Hopwood et al., 2005, p40; Connelly, 2007; Harvey, 2012; Davidson & Gleeson, 2014). De populariteit van het concept duurzame ontwikkeling heeft er tevens voor gezorgd dat publieke en private partijen het 'kneedbare' concept massaal naar eigen hand zetten (Campbell, 1996, p301; Harvey, 2012, p25; Davidson & Gleeson, 2014, p187). Deze 'duurzame' ontwikkelingen zouden hooguit een verlenging zijn van de huidige technocratische en marktgeoriënteerde manier van handelen en daarmee nog niet eens in de buurt komen van duurzame ontwikkeling (Connelly, 2007, p265; Harvey, 2012, p25; Davidson & Gleeson, 2014, p174). Volgens Gibson (1991, p23) en Davidson & Gleeson (2014, p174) zouden actoren het concept duurzame ontwikkelingen zelfs gebruiken om zichzelf te 'verkopen' en zou het concept geregeld misbruikt worden als een 'retorische mantel' voor sociaal en milieu onwenselijk beleid.

Slot

De theoretische aannamen over actor motivatie voor duurzame ontwikkeling, zoals uiteengezet in deze paragraaf, zijn veelvuldig gebruikt door optimistische en pessimistische critici in het wetenschappelijk duurzaamheidsdebat. Pessimisten waarschuwen voor het gevaar van technocratische en marktgeoriënteerde ontwikkelingen, die worden 'verkocht' als duurzame ontwikkeling (Gibson, 1991, p23; Connelly, 2007, p259; Harvey, 2012, p25; Davidson & Gleeson, 2014, p174). Dergelijke ontwikkelingen zouden actuele problemen van sociale ongelijkheid en ecologische degradatie juist kunnen versterken (Hopwood et al., 2005, p40). "The trend is away from sustainable development" (Middleton et al., 1993, p180). Optimisten daarentegen koesteren met name de kleine stapjes die volgens hen gemaakt worden en die ons langzaam bewegen in de richting van duurzame ontwikkeling. Optimisten beweren dat er sinds het verschijnen van 'het Brundtland rapport' in 1987 sprake is van een geleidelijke transitie naar sociaal en milieu georiënteerd ontwikkelen (Carroll, 1991; While et al., 2004; Lieberherr-Gardiol, 2008; Klomp & Wobben, 2016).¹³ Als we kijken naar de aannamen waarmee optimisten het bovenstaande verdedigen valt op dat de drie aannamen enige gradatie laten zien in de mate waarin actoren vandaag de dag intrinsiek gemotiveerd zouden kunnen zijn. Waar aanname één enkel veronderstelt dat actoren vandaag de dag duurzamer zouden willen ontwikkelen impliceert aanname drie dat intrinsieke motivatie vandaag de dag al leidt tot ontwikkelingen die economisch, sociaal en milieu georiënteerd zijn. De twee pessimistische aannamen impliceren beide afwezigheid van intrinsieke motivatie onder actoren voor duurzame stedelijke ontwikkeling.

¹³ De perspectieven tezamen wekken mogelijk de suggestie dat sociaalecologisch ontwikkelen verdedigd zou moeten worden. Dit komt waarschijnlijk voort uit het feit dat historisch gezien sociale en ecologische waarden veelal ondergeschikt zijn gesteld aan het behalen van economische winst (Hopwood et al., 2005, p48). In deze masterthesis beschouw ik sociale rechtvaardigheid, milieubescherming en economische ontwikkeling echter als even belangrijk en voorwaardelijk voor duurzame stedelijke ontwikkeling (Campbell, 1996, p298).

2.3 | Perspectieven binnen wetenschappelijke sturingsdiscussies

Introductie

Stedelijk groen is een stedelijke voorziening die door haar multidisciplinaire karakter raakt aan alle leden van de huidige en de toekomstige samenleving (Swanwick et al., 2003, p103; Lieberherr-Gardiol, 2008, p334). Daarnaast hebben ook niet-menselijke actoren zoals planten en dieren belang bij stedelijk groen. Om bovenstaande redenen is het van groot belang om het beschermen en ontwikkelen van een publieke voorziening zoals stedelijk groen naar ieders tevredenheid te organiseren (Lieberherr-Gardiol, 2008, p334; Niemelä, 2014, p299). Dit is echter geen gemakkelijke opgave. In het dynamisch netwerk van het ruimtelijk domein is het groen in de stad, met al haar potentiële sociale, economische en milieu waarden, immers afhankelijk van de motivatie die vele verschillende actoren hebben om zich in te zetten voor het beschermen en ontwikkelen van stedelijk groen (Van Meerkerk et al., 2013, p1631; Niemelä, 2014, p299). In combinatie met de vele belanghebbenden en het multidisciplinaire karakter van stedelijk groen maakt dit dat stedelijk groen een complexe publieke voorziening is, waar stedelijke gemeenten vandaag de dag mee worstelen om doelmatig op te sturen (While et al., 2004, p566; Niemelä, 2014, p302; Timmermans et al., 2014, p8). Hiermee raakt het centrale thema van deze thesis aan actuele wetenschappelijke discussies omtrent sturen. Wat is de juiste vorm van sturen op complexe planologische doeleinden?

Wetenschappelijke sturingsdebatten bestrijken een breed scala aan sturingsvormen uiteenlopend van 'volledige staatsinterventie' tot 'zelfbestuur' (Jessop, 1998; Evers & De Vries, 2013; Lange et al., 2013; Van Meerkerk et al., 2013). Elke vorm representeert een andere manier om actoren te sturen op complexe planologische doeleinden. Of anders gezegd: Elke vorm van sturing representeert een ander ideaal van wat er nodig is om actoren extrinsiek te motiveren om zich in te zetten voor een complex doel, zoals duurzame stedelijke groenontwikkeling (Deci & Ryan, 2002, p17; Rhodes, 2007, p1246; Lester & Reckhow, 2012, p7). Dit maakt dat elke vorm zo zijn eigen inherente sterkten en zwakten heeft op basis waarvan het wordt verdedigd of verworpen door critici in sturingsdebatten.

Sturingsdiscussies worden tevens gevoerd in het licht van duurzame ontwikkeling (Hopwood et al., 2005; Kemp et al., 2005; Lange et al., 2013). "Better governance is a prerequisite for, and probably also a product of, steps towards sustainability" (Kemp et al., 2005, p18). Ondanks dat stedelijk groen in deze masterthesis behandeld wordt als een waardevolle bijdrage aan duurzame stedelijke ontwikkeling, zal dit hoofdstuk zich algemener oriënteren. Ik heb hiervoor gekozen omdat actuele discussies over het sturen op duurzame ontwikkeling zich in een zeer abstract stadium bevinden, waardoor het gevaar zou kunnen ontstaan dat theorieën zich niet laten vertalen naar de praktijk van sturen op stedelijk groen. Tevens geloof ik dat theorieën over het sturen op complexe publieke voorzieningen overdraagbaar zijn op duurzame stedelijke ontwikkeling omdat beide planologische doeleinden kampen met vergelijkbare complexiteitsvraagstukken.

Op basis van wetenschappelijke artikelen zullen vier verschillende perspectieven uit sturingsdiscussies uiteengezet worden. Elk perspectief staat voor een ander ideaal van *wie* er stuurt, *hoe* er wordt gestuurd en *waarmee* men stuurt (Lange et al., 2013, p409). De perspectieven zullen geïllustreerd worden aan de hand van argumenten waarmee critici een bepaald sturingsperspectief verdedigen, of juist andere sturingsperspectieven verwerpen. Zonder al teveel verwarring te zaaien zullen de vier perspectieven tezamen een aardig beeld geven van het veelzijdige karakter van sturingsdiscussies, die verder reiken dan de veel beschreven verdeling tussen government en governance. Alvorens de vier verschillende sturingsperspectieven uiteengezet zullen worden zal allereerst het trio politics, polity en policy van Lange et al. (2013) geïntroduceerd worden, aan de hand waarvan de perspectieven zullen worden beschreven.

Politics, polity & policy, de kern van de verschillen

Alle vormen op het continuüm tussen staatsinterventie en zelfbestuur verschillen volgens Lange et al. (2013, p409) in de basis op drie aspecten van elkaar: **politics** (wie – welke actoren spelen een rol?), **polity** (hoe – hoe gaan de verschillende actoren met elkaar om?) en **policy** (waarmee > welke sturingsinstrumenten worden er gebruikt?).

Politics verwijst naar de verschillende actoren en de mate waarin ze al dan niet betrokken worden in het sturingsproces. Welke actoren hebben zeggenschap en verantwoordelijkheid over het bereiken van planologische doeleinden (Lange et al., 2013, p409)? “Who develops the future vision? Can it be left to experts, or should it be a democratic or a deliberative process involving stakeholders and citizens?” (Vergragt & Quist, 2011, p749). **Polity** heeft betrekking op de wijze waarop de verschillende actoren met elkaar omgaan. Het betreft de institutionele ‘rules of the game’, die iets zeggen over de onderlinge verhoudingen, de samenwerking en de mate van openheid van het sturingsproces (Lange et al., 2013, p409). **Policy** betreft de inhoudelijke kenmerken van sturen, oftewel: de middelen en maatregelen die gebruikt worden om te sturen (Lange et al., 2013, p409). Het zijn de sturingsinstrumenten waarmee planologische doeleinden verwezenlijkt zullen worden (Spit & Zoete, 2014, pp17-18) en de middelen waarmee het handelen van actoren gestuurd wordt in de richting van het gewenste toekomstbeeld (Roseland, 2012, p33).

Zelfbestuur

Politics – wie stuurt er?

Vertegenwoordigers van zelfbestuur geloven in het oplossend vermogen van de maatschappij als het gaat om complexe problemen (Teisman et al., 2009; Boonstra, 2012; Portugali, 2012). Zonder een centrale actor, die de randvoorwaarden bepaalt van een ontwikkeling, zouden actoren juist gedwongen worden om te communiceren en orde te scheppen in alle belangen rondom die ontwikkeling (Teisman et al., 2009, p9; Van Meerkerk et al., 2013, p1630). “The concept of self-organisation captures the process of autonomous development and the spontaneous emergence of order out of chaos” (Teisman et al., 2009, p9). Een veel gebruikt argument voor zelfbestuur is dat het overlaten van ruimtelijke processen aan private partijen zou resulteren in vitale ontwikkelingen die de ruimtelijke kwaliteit zouden verbeteren (Boonstra & Boelens, 2011, p99; Van Meerkerk et al., 2013, p1631). Zelfbestuur geeft actoren immers échte verantwoordelijkheid, waardoor ze zich bewuster zouden worden van de sociaalecologische betekenis van hun handelingen in hun eigen ruimtelijke omgeving (Van Meerkerk et al., 2013, p1630). Tevens verwachten voorstanders van zelfbestuur dat autonome actor netwerken de economische robuustheid van complexe publieke voorzieningen op de lange termijn kunnen vergroten (Boonstra & Boelens, 2011, p99). De verantwoordelijke rol van actoren zou op de lange termijn immers resulteren in een grotere waardering van publieke voorzieningen, waardoor actoren bereid zouden worden om hierin te investeren.

Polity – hoe stuurt men?

Onderling vertrouwen, communicatie en continue afstemming van handelingen zijn kenmerkend voor de interactie tussen actoren in zelfbestuur (Teisman et al., 2009, p9).

Maatschappelijke autonomie maakt actoren meer afhankelijk van elkaar in ruimtelijke processen. Zelfbestuur vraagt hierdoor om directe en intensieve communicatie en interactie tussen actoren, zoals uitwisseling van kennis en middelen (Rhodes, 2007, p1246). Onderling vertrouwen is volgens

vertegenwoordigers de belangrijkste voorwaarde, en tevens het geheim achter, het succes van zelfbestuur (Rhodes, 2007, p1246; Teisman et al., 2009, p9; Boonstra, 2012, p90). Vertrouwen zou de samenwerkingsverbanden immers aanzienlijk kunnen versterken, waardoor controle door een centraal orgaan overbodig zou zijn voor het bewaken van efficiëntie en effectiviteit in het proces (Rhodes, 2007, p1246; Teisman et al., 2009, p9). Rhodes (2007, p1246) voegt hieraan toe dat hiërarchische controle door een verenigde overheid niet gebaseerd is op vertrouwensrelaties. Dit zou ten koste gaan van eerlijke communicatie en de kwaliteit van ruimtelijke ontwikkelingen.

Vanwege de autonomie zou zelfbestuur tevens resulteren in meer open en flexibele interacties, waardoor processen afgestemd kunnen worden op specifieke omstandigheden in tijd en plaats (Rhodes, 2007, p1246; Portugali, 2012, p51; Van Meerkerk et al., 2013, p1631). Processen en ontwikkelingen zijn niet afhankelijk van standaarden, procedures of regels, maar zijn 'handgemaakt' op de situatie (Van Meerkerk et al., 2013, p1630). Zelfbestuur zou hierdoor effectief om kunnen gaan met de onzekerheden en complexiteiten van de huidige netwerksamenleving (Boonstra & Boelens, 2011, p113). "Self-organization will mean: ... going from an approach based on the reduction of complexities and the stabilization of dynamics [bv. staatsinterventie] to an approach based on the embracing of complexities" (Boonstra & Boelens, 2011, p118).

Voorstanders van zelfbestuur beweren tevens dat traditionelere vormen van sturen resulteren in een gat tussen de overheid en de maatschappij, waardoor planologische interventies nooit volledig zouden beantwoorden aan maatschappelijke behoeften (Rhodes, 2007, p1246; Boonstra & Boelens, 2011, p101; Portugali, 2012, p51). Volgens Boonstra & Boelens (2011, p101) zou zelfbestuur dit gat kunnen overbruggen omdat (maatschappelijke) actoren zélf de drijfveer zijn achter communicatie, afstemming, onderhandeling en besluitvorming omtrent zaken in het algemeen belang.

Policy - waarmee stuurt men?

Vanuit een overheidsperspectief betekent zelfbestuur eigenlijk niet sturen, oftewel: niet extrinsiek motiveren (Deci & Ryan, 2002, p18). Zelfbestuur volstaat hierom zónder inzet van sturingsinstrumenten zoals prikkels, subsidies, sancties of regels (Portugali, 2012, p4). Binnen het actor netwerk is er enkel sprake van informele instituties zoals de gebruikelijke normen en waarden die structuur geven aan ons handelen, en daarmee indirect de 'rules of the game' bepalen (Rhodes, 2007, p1246; Portugali, 2012, pp4-5). Vertegenwoordigers van zelfbestuur staan zeer kritisch tegenover het gebruik van strikte sturingsinstrumenten zoals regels en sancties die van buitenaf opgelegd worden door een centrale actor (Rhodes, 2007; Boonstra & Boelens, 2011; Portugali, 2012). Instrumenten zouden volgens Boonstra & Boelens (2011, p118) gebaseerd zijn op gemiddelden en verwachtingen, waardoor het de effectiviteit om doelmatig te sturen op specifieke tijd- en plaatsgebonden ontwikkelingen voorbij zou streven. Daarnaast zouden strikte regels en sancties de suggestie wekken van primair overheidsbelang, waardoor actoren niet gemotiveerd worden om meer te doen voor het algemeen belang dan wat hen wettelijk wordt opgedragen (Portugali, 2012, pp51-52). Opvallend is dat in de literatuur over sturingsinstrumenten nauwelijks wordt gesproken over het volledig terugtrekken van middelen en instrumenten. Misschien komt dit omdat er vandaag de dag nog weinig praktijkervaring is met volledige maatschappelijke autonomie.

Marktgeoriënteerd governance netwerk

Politics – wie stuurt er?

Vertegenwoordigers van een marktgeoriënteerd governance netwerk pleiten eveneens voor intensieve samenwerking tussen vele verschillende actoren (Kemp et al., 2005; Boonstra, 2012; Van Meerkerk et al., 2013). Net zoals bij zelfbestuur pleiten voorstanders van dit sturingsperspectief voor een open participatienetwerk buiten de 'path-dependencies' van de centrale overheid om (Boonstra & Boelens, 2011, p99). Belangrijkste verschil met zelfbestuur is echter dat een centraal orgaan, veelal de overheid, een schakelfunctie heeft in het netwerk (Lieberherr-Gardiol, 2008, p334). Als mediator in het governance netwerk bewaakt deze centrale actor het proces, bindt hij partijen en bewaart hij het overzicht. Een dergelijke expert als 'spil' in het governance netwerk zou waardevol zijn voor het sturen op complexe planologische doeleinden in het algemeen belang (Boonstra, 2012, p80).

Voorstanders stellen tevens dat private actoren wegens context-specifieke informatie, ideeën en (financiële) middelen, onmisbare partners zijn in het sturen op complexe publieke voorzieningen (Kemp et al., 2005, p18; Boelens, 2009, p8; Boonstra, 2012, p89; Van Meerkerk et al., 2013, p1631). Middels participatie zouden private actoren het draagvlak voor ontwikkeling vergroten, wat de effectiviteit van het proces naar een betere leefomgeving zou verbeteren (Boonstra & Boelens, 2011, p99).

Zelfbestuur, oftewel autonomie van de overheid, zou volgens vertegenwoordigers van een marktgeoriënteerd governance netwerk vandaag de dag echter nog teveel gevraagd zijn van actoren en de overheid zelf (Kemp et al., 2005, p17; Boonstra, 2012, p90). "Niet alleen moeten planners leren om initiatieven uit de samenleving op waarde te schatten, ook burgers zullen moeten leren wat de waarde van zelf plannen is, en hoe dit effectief aan te pakken" (Boonstra, 2012, p.90). Een marktgeoriënteerd governance proces vraagt volgens Boonstra (2012, p90) al genoeg van publieke actoren. Het eist van publieke actoren om vertrouwen te hebben in private partijen en burgers. Zij moeten durven loslaten, en weten wanneer zij er wél moeten zijn.

Polity – hoe stuurt men?

Openheid, transparantie, onderlinge communicatie en heterarchie kenmerken de interactie tussen actoren in een marktgeoriënteerd governance netwerk (Kemp et al., 2005, p16; Boelens, 2009, p8; Boonstra, 2012, p89; Van Meerkerk et al., 2013, p1631).

Openheid van het netwerk wil zeggen dat de actoren waarmee gestuurd wordt op een complex planologisch doel niet vooraf vastgesteld zijn. Nieuwe actoren kunnen zich bijvoegen of bestaande actoren kunnen vertrekken. Volgens vertegenwoordigers van een marktgeoriënteerd governance netwerk zou een dergelijk open netwerk de effectiviteit van het sturen op complexe ruimtelijke vraagstukken ten goede komen. Dit omdat men op deze manier flexibel en creatief kan inspelen op tijd- en plaatsgebonden ontwikkelingen, die niet altijd vooraf te voorspellen zijn (Kemp et al., 2005, pp23-24, Van Meerkerk et al., 2013, p1631). Een gesloten governance netwerk daarentegen zou het gevaar hebben van 'lock-in' situaties (Van Meerkerk et al., 2013, p1630). Dat wil zeggen dat een stabiele maar gesloten groep aan actoren geneigd zou zijn om enkel oplossingen te zoeken binnen de gebaande paden, terwijl dergelijke oplossingen lang niet altijd (meer) geschikt zijn om te reageren op de dynamiek in de complexe en onzekere samenleving van vandaag de dag (Needham & Hartmann, 2012, p222; Van Meerkerk et al., 2013, p1632).

Een marktgeïntereerd governance netwerk kenmerkt zich tevens door heterarchische relaties tussen actoren in het netwerk (Boelens, 2009, p8; Boonstra, 2012, p89). Dit wil zeggen dat actoren in het netwerk dezelfde 'horizontale' positie delen van macht, verantwoordelijkheid en zeggenschap, waarmee elke actor een theoretisch gelijkwaardige rol vervult in het governance netwerk (Monge & Contractor, 2003, p15). Een heterarchisch governance netwerk zou sturing meer legitiem maken dan de traditionele methode van hiërarchische beleidsvoering, omdat elke actor de kans kan krijgen zich aan te sluiten, mee te denken en een bijdrage te leveren aan de besluitvorming omtrent ontwikkelingen in het algemeen belang (Van Meerkerk et al., 2013, p1648; Boonstra & Boelens, 2011, p99). Net zoals bij zelfbestuur zou een gedeelde verantwoordelijkheid onder alle betrokken actoren tevens de economische robuustheid van ontwikkelingen versterken, omdat acties minder afhankelijk zullen zijn van subsidies van overheden (Boonstra & Boelens, 2011, p99).

Policy – waarmee stuurt men?

In een marktgeoriënteerd governance netwerk kenmerken sturingsinstrumenten zich door het uitdragen van vrijblijvende prikkels (Bemelmans-Vidéc et al., 2011, p53; Roseland, 2012, p37; Spit & Zoete, 2014, p18). Geen strenge of dwingende instrumenten dus, maar subtiele immateriële middelen die actoren motiveren om te handelen in een specifiek (algemeen) belang (Deci & Ryan, 2002, p17; Spit & Zoete, 2014, p18). Het centraal orgaan informeert actoren over specifieke publieke doeleinden en verzoekt hen om te handelen in het algemeen belang, waarna actoren uit eigen beweging kunnen overgaan tot actie. Waar nodig zorgt de centrale actor voor ondersteuning, technische begeleiding en expertise (Bemelmans-Vidéc et al., 2011, p53; Roseland, 2012, p37). De immateriële prikkels verspreiden idealiter één duidelijke boodschap, die inspeelt op de persoonlijke belevingswereld van de benaderde actoren en waarmee er één gemeenschappelijke taal ontstaat over het gemeenschappelijk doel dat te begrijpen is voor alle belanghebbenden (Niemelä, 2014, p302) Prikkels spelen als het ware in op het eigen belang van actoren, dat gerelateerd is aan het gemeenschappelijk doel. Prikkels trachten dit eigen belang te versterken, waardoor actoren direct of indirect gemotiveerd raken om het handelen aan te passen op het algemeen belang (Joye et al., 2010, p62; Bemelmans-Vidéc et al., 2011, p53). Omdat inspirerende en motiverende informatieoverdracht het centraal middel is van sturing, staat dit sturingsinstrument ook wel bekend als 'het houden van een preek' (Spit & Zoete, 2014, p18).

Hiërarchisch governance netwerk

Politics – wie stuurt er?

Vertegenwoordigers van een hiërarchisch governance netwerk pleiten eveneens voor sturing als een gedeelde verantwoordelijkheid tussen publieke en private partijen (Jessop, 1998; Lester & Reckhow, 2012; Evers & De Vries, 2013). Als we het hebben over het aspect '*politics*' van Lange et al. (2013) is het grote verschil met het voorgaande sturingsperspectief echter dat er gestuurd wordt door een selectieve (kleinere) groep aan publieke en private actoren, waarbij er een zeer dominante rol is weggelegd voor één centrale actor (Jessop, 1998, p42; Swyngedouw, 2005, p1995; Van Meerkerk et al., 2013, p1631). Deze actor is de primaire organisator en coördinator van de dialoog tussen alle betrokken partijen (Jessop, 1998, p42). "The state remains the dominant actor in the network, by supervising and coordinating the activities of the participating citizens" (Lester & Reckhow, 2012, p9).

Volgens vertegenwoordigers van een hiërarchisch governance netwerk, gecoördineerd door de staat, zou de huidige maatschappij niet ingericht zijn op horizontale, open besluitvormingsprocessen, die primair gedreven worden door private actoren (Swyngedouw, 2005, p1995; Evers & De Vries, 2013, p551). Private actoren zouden immers nog altijd hoofdzakelijk handelen vanuit het eigen (economisch) belang, waardoor de verwezenlijking van complexe publieke voorzieningen niet van de grond zou komen zonder een dominant centraal orgaan dat stuurt in het algemeen belang (Evers & De Vries, 2013, p551).

Vertegenwoordigers van een hiërarchisch governance netwerk, staan echter wel degelijk achter het belang van publieke én private actoren in besluitvormingsprocessen (Jessop, 1998, p38; Swyngedouw, 2005, p1991; Evers & De Vries, 2013, p549). Al deze actoren zijn volgens hen immers onmisbaar voor het sturen op complexe planologische doeleinden, omdat zij middels context specifieke kennis, verfrissende ideeën én (financiële) middelen de haalbaarheid en het succes van ontwikkelingen kunnen vergroten (Swyngedouw, 2005, p1991; Evers & De Vries, 2013, p549). Juist de combinatie van een sterke overheidscontrole en gezamenlijke besluitvoering achten vertegenwoordigers van dit perspectief kansrijk voor het verwezenlijken van complexe planologische doeleinden. "All together it would be better to perceive ... a privileged role for government on the one hand and joint decision-making between governmental, private sector and civil society on the other hand as not mutually exclusive" (Evers & De Vries, 2013, p551).

Polity – hoe stuurt men?

Geslotenheid, stabiliteit en hiërarchie kenmerken de interactie tussen actoren in een hiërarchisch governance netwerk (Jessop, 1998, p38; Lester & Reckhow, 2012, p9; Evers & De Vries, 2013, p549; Van Meerkerk et al., 2013, p1648).

Geslotenheid van het netwerk wil zeggen dat de actoren waarmee men stuurt op een specifiek planologisch doel een vaststaande en stabiele eenheid vormen (Van Meerkerk et al., 2013, p1632). Deze stabiliteit leidt tot intensieve relaties tussen het beperkte aantal sturende actoren, wat volgens voorstanders van een gesloten netwerk de efficiëntie en effectiviteit van zowel het proces als de uitkomst ten goede zou komen (Malpas & Wickham, 1995, p39; Evers & De Vries, 2013, p549; Van Meerkerk et al., 2013, p1632). Malpas & Wickham (1995) en Jessop (1998) zien een hiërarchisch actor netwerk om deze reden als de sturingsvorm die het minste coördinatieproblemen oplevert in de huidige complexe samenleving. Het zou efficiënter zijn dan zelfbestuur en effectiever dan staatsinterventie. Tevens biedt een gesloten actor netwerk zekerheid in besluitvormingsprocessen (Lester & Reckhow, 2012, p9). Zowel publieke als private actoren zouden hier behoefte aan hebben alvorens zij zich inzetten voor een ontwikkeling in het algemeen belang (Vergragt & Quist, 2011, p748).

Tussen de actoren in het netwerk is sprake van hiërarchische relaties, waarbij de centrale actor de grootste verantwoordelijkheden draagt en het meeste zeggenschap heeft in besluitvormingsprocessen (Jessop, 1998, p42; Lester & Reckhow, 2012, p3; Evers & De Vries, 2013, p538). Een dergelijke hiërarchie is volgens vertegenwoordigers onmisbaar voor het sturen op zaken in het algemeen belang (Lester & Reckhow, 2012, p3; Evers & De Vries, 2013, p549). Zeker in het geval van een complex planologische doel, dat raakt aan veel verschillende actoren met (tegenstrijdige) belangen, zal er altijd een hoger orgaan nodig zijn dat: (1) de uitgangspunten van een ontwikkeling formuleert en controleert, (2) de randvoorwaarden van het proces stelt, (3) het overzicht bewaart en (4) waar nodig kan bijsturen in de richting van het gewenste toekomstbeeld (Lester & Reckhow, 2012). De meerwaarde van hiërarchische actor-verhoudingen voor het

verwezenlijken van complexe planologische doeleinden zou echter verloren zijn geraakt in de academische governance literatuur. “Hierarchy and the role of central government might have been too easily dismissed in the academic literature ... these aspects of governance should receive more attention in future research” (Evers & De Vries, 2013, p538). Zo zou hiërarchie in het governance netwerk het onderling vertrouwen tussen actoren (binnen én buiten het netwerk) kunnen beschermen en creëren, waardoor men weet wat men aan elkaar heeft, en gemeenschappelijke doelstellingen verwezenlijkt kunnen worden (Jessop, 1998, p41). Interessant is dat deze veronderstelling tegengesteld is aan die van vertegenwoordigers van zelfbestuur, die juist beweren dat onderling vertrouwen hiërarchische controle overbodig maakt. In het verlengde van dit vertrouwensvoordeel benoemen auteurs de voordelige eigenschap van een hiërarchie om het risico van neoliberaal misbruik van publieke middelen te minimaliseren (Jessop, 1998, p42; Kemp et al., 2005, p17; Van Meerkerk et al., 2013, p1648). Dit wil zeggen dat men door hiërarchische controle van bovenaf zou kunnen voorkomen dat het handelen van actoren in het eigen (economisch) belang ten koste zal gaan van het bereiken van het algemeen belang (Jessop, 1998; Kemp et al., 2005). Klassiek voorbeeld hiervan is de bescherming van het ‘Groene Hart’ tegen verdere verstedelijking, onder de hiërarchische controle van de centrale overheid (Evers & De Vries, 2013, p546).

Volgens vertegenwoordigers van een hiërarchisch governance netwerk zouden de ‘*polity*’ kenmerken geslotenheid, stabiliteit en hiërarchie, van een hiërarchisch governance netwerk, de legitimiteit van sturing ten goede komen. In tegenstelling tot vertegenwoordigers van een marktgeoriënteerd netwerk stellen o.a. Swyngedouw (2005, p1995), Nuijss & Heinrichs (2011, p51) en Lester & Reckhow (2012, p9) dat enkel een gesloten netwerk, onder de controle van een centraal orgaan, rechtmatigheid, legitimiteit en betrouwbaarheid van ontwikkeling kan garanderen. Het zou volgens hen naïef zijn om te denken dat een grotere verantwoordelijkheid bij de markt iedere partij en ieder individu een stem geeft. Nuijss & Heinrichs (2011, p51) leggen hierbij uit dat in een dergelijk open netwerk het gevaar bestaat dat bestaande machtsverhoudingen versterkt zullen worden, waardoor sociale ongelijkheid enkel toeneemt. “This might in effect have discriminatory rather than integrative effects” (Nuijss & Heinrichs, 2011, p51). In 1972 schreef Harald Weinrich al een soortgelijke kritiek op open en vrije vormen van sturing. Hij noemde het ‘Die Diktatur des Sitzfleischs’, wat betekent dat enkel partijen met de grootste macht en de meeste middelen werkelijk een stem hebben in het proces. Een gesloten governance netwerk, onder de controle van een centraal orgaan, functioneert volgens vertegenwoordigers als een spil in het dynamisch netwerk van alle belanghebbenden en invloedrijke actoren, waarmee het centraal orgaan in staat is te controleren op rechtmatigheid en legitimiteit van zowel proces als uitkomst (Swyngedouw, 2005, p1995, Nuijss & Heinrichs, 2011, p51).

Policy – waarmee stuurt men?

In een hiërarchisch governance netwerk kenmerken sturingsinstrumenten zich door het uitdragen van economische middelen (Bemelmans-Vidéc et al., 2011, p93; Roseland, 2012, p37; Spit & Zoete, 2014, p37). Middels het voorhouden van een financiële beloning worden actoren extrinsiek gemotiveerd om te handelen in een specifiek (algemeen) belang. Het zijn maatregelen die de kosten-baten verhouding kunstmatig veranderen, om zodoende het handelen in het algemeen belang aantrekkelijker te maken voor actoren (Deci & Ryan, 2002, p17). Veelal zijn deze maatregelen in de vorm van subsidies (Bemelmans-Vidéc et al., 2011, p93; Roseland, 2012, p37).

Daar waar vrijblijvende prikkels met name gericht zijn op het versterken van bestaande belangen van actoren, sturen financiële prikkels op het kunstmatig creëren van actor motivatie in een specifiek algemeen belang (Bemelmans-Vidéc et al., 2011, p93). Volgens vertegenwoordigers van dit sturingsperspectief is een dergelijk instrument, dat actoren middels materiële prikkels motiveert om

tot specifiek handelen over te gaan, een onmisbaar middel om te sturen op complexe planologische doeleinden die raken aan alle leden van de maatschappij (Swyngedouw, 2005, p1995; Lester & Reckhow, 2012, p9). Vrijblijvende prikkels, zoals een motiverende preek, zouden onvoldoende stimulerend zijn, waardoor een dergelijk sturingsinstrument niet in staat zou zijn om een eerlijke ontwikkeling te realiseren die rekening houdt met alle (tegenstrijdige) belangen rondom een complex planologisch doel (Lester & Reckhow, 2012, p9; Spit & Zoete, 2014, p18). Omdat een (financiële) beloning het centraal middel is van sturing, staat dit sturingsinstrument ook wel bekend als 'de peen voorhouden' (Spit & Zoete, 2014, p18).

Staatsinterventie

Politics – wie stuurt er?

Vertegenwoordigers van staatsinterventie geloven niet in het oplossend vermogen van gedeelde verantwoordelijkheid en wederzijdse afhankelijkheid tussen publieke partijen, marktpartijen en de burgerlijke maatschappij (Jessop, 2002; Connelly, 2007; Lester & Reckhow, 2012; Bäckstrand & Kronsell, 2015) Zij geloven daarentegen dat het sturen op complexe planologische doeleinden het best overgelaten kan worden aan één centrale actor (meestal de staat of een afgevaardigde daarvan) die handelt in het algemeen belang (Swyngedouw, 2005, p1993; Connelly, 2007, p267; Smith & Smith, 2013, p158; Spit & Zoete, 2014, p130). Complexe voorzieningen met een belangrijk maatschappelijk nut zouden immers niet adequaat via de markt kunnen worden toebedeeld, omdat marktpartijen enkel zouden handelen naar hun eigen belang (Spit & Zoete, 2014, p130; Bäckstrand & Kronsell, 2015, p18). Het proces van sturing dient volgens vertegenwoordigers van staatsinterventie hierom volledig in handen gehouden te worden van een gesloten netwerk van publieke actoren. Het is een klassieke vorm van sturen die volgens voorstanders onmiskenbaar de voordelen geniet van efficiënte en eerlijke besluitvormingsprocessen (Smith & Smith, 2013, p217; Bäckstrand & Kronsell, 2015, p18). Daar waar vertegenwoordigers van marktgeoriënteerde vormen van sturing beweren dat enkel lokale actoren in staat zijn om de ruimtelijke situatie correct te beoordelen, stellen vertegenwoordigers van staatsinterventie juist dat enkel een onpartijdig en overkoepelend orgaan in staat is om eerlijk en correct te oordelen over problemen en toekomstige ontwikkelingen (Connelly, 2007, p267; Smith & Smith, 2013, p158; Bäckstrand & Kronsell, 2015, p18). "Only a technical and political elite is qualified and can be trusted to correctly identify problems" (Connelly, 2007, p267). Tevens zou het actief betrekken van private partijen in het besluitvormingsproces de haalbaarheid van complexe publieke voorzieningen belemmeren, omdat dergelijke participatieprocessen zeer tijdrovend zouden zijn (Smith & Smith, 2013, p217).

Polity – hoe stuurt men?

Het handelen van de publieke actoren die het proces van sturen gezamenlijk in eigen handen hebben is stelselmatig, dwingend, strikt en zoveel mogelijk onpartijdig (Hysing, 2009, p552; Arnouts et al., 2012, p47; Smith & Smith, 2013, p158).

Een gesloten groep aan publieke actoren heeft volledige verantwoordelijkheid en zeggenschap over een specifiek planologisch doel in het algemeen belang (Swyngedouw, 2005, p1993; Bäckstrand & Kronsell, 2015, p18). De publieke actoren kunnen hierdoor ook wel gezien worden als autoriteiten van het betreffend planologisch doel (Smith & Smith, 2013, p158). Overige relevante (publieke en private) actoren worden bij staatsinterventie bewust buiten de geselecteerde sturende publieke actoren (autoriteiten) gelaten, zodat de autoriteiten waar nodig gezag uit kunnen oefenen op relevante actoren. De kracht van staatsinterventie zit volgens vertegenwoordigers van dit

stuuringsperspectief in het dwingend, strikt en stelselmatig handelen van autoriteiten (Jessop, 2002, p470; Lester & Reckhow, 2012, p6; Smith & Smith, 2013, p158). Autoriteiten gebruiken deze handelswijzen om overige relevante actoren doelgericht te sturen in de richting van democratisch gekozen ontwikkelingen (Smith & Smith, 2013, p158).

Het direct betrekken van relevante actoren in het sturingsproces zou volgens Lester & Reckhow (2012, p9) lang niet altijd betekenen dat deze actoren ook zullen ondersteunen in het proces. Vanuit hun eigen functie hebben met name private actoren normen, waarden, percepties en prioriteiten die zeer onwaarschijnlijk overeenkomstig zullen zijn met die van complexe zaken in het algemeen belang. Actoren zouden hierdoor lang niet altijd bereid zijn om zich in te zetten voor het algemeen belang en tevens simpelweg de capaciteit en expertise niet hebben om sociaal rechtvaardig te ontwikkelen (Lester & Reckhow, 2012, p20; Smith & Smith, 2013, p217).

Jessop (2002, p470), Swyngedouw (2005, p1993) en Lester & Reckhow (2012, p6) baseren hun argumenten voor staatsinterventie gedeeltelijk op de gedachte dat de governance praktijk tot nog toe heeft geleid tot teleurstellende resultaten. Het zou z'n beloften van eerlijke samenwerking, openheid en democratie nooit hebben kunnen waarmaken. In plaats daarvan zouden participatieve governance netwerken enkel geleid hebben tot machtsongelijkheid (Swyngedouw, 2005, p1993; Lester & Reckhow, 2012, p9). Actoren met de meeste macht (uitgedrukt in geld, middelen, netwerk etc.) zouden gemakkelijker toegang krijgen tot het governance netwerk en tevens het meest te zeggen hebben (Jessop, 2002, p458). Hierdoor zouden governance netwerken de onbalans van macht en middelen in de samenleving juist doen vergroten (Lester & Reckhow, 2012, p6). In het sturingsproces zal dit concreet betekenen dat niet langer het algemeen belang wordt behartigd maar dat van de machtigste spelers. "The democratic character of the political sphere is increasingly eroded by the encroaching imposition of market forces that set the 'rules of the game'" (Swyngedouw, 2005, p1993).

Policy – waarmee stuurt men?

In een maatschappij waar sturing volledig in handen ligt van de staat wordt veelal gebruik gemaakt van het zogenaamd klassieke beleidsinstrumentarium van regels en sancties (Bemelmans-Vidéc et al., 2011, p59; Roseland, 2012, p37; Spit & Zoete, 2014, p17). Middels het opleggen van regels wordt handelen in een specifiek (algemeen) belang door autoriteiten afgedwongen (Deci & Ryan, 2002, p17; Bemelmans-Vidéc et al., 2011, p60). Als een stok achter de deur houdt de staat actoren straffen voor wanneer zij niet zullen handelen naar de vooraf opgestelde regels en normen (Bemelmans-Vidéc et al., 2011, p60; Spit & Zoete, 2014, p18). Het is een klassiek middel gebaseerd op het bindend karakter van de wet. Aan de hand van wettelijke regels worden de grenzen voor het handelen van private partijen en burgers vastgesteld. Op deze manier kan de staat het handelen van private partijen direct beïnvloeden en sturen op het algemeen belang (Roseland, 2012, p37). Volgens Jessop (2002, p470), Swyngedouw. (2005, p1993) en Lester & Reckhow (2012, p6) zouden enkel dergelijke dwingende sturingsinstrumenten in staat zijn om te sturen op complexe planologische doeleinden die raken aan alle leden van de maatschappij. Wettelijk vastgelegde regels zijn volgens hen immers de basis om eerlijke ontwikkelingen te kunnen garanderen, die het sociaaleconomisch welzijn van eenieder in de maatschappij beschermt en versterkt (Jessop, 2002, p470). Vrijere sturingsinstrumenten, zoals financiële prikkels of vrijblijvende prikkels, zouden het risico hebben om dit doel volledig voorbij te streven (Jessop, 2002, p470; Lester & Reckhow, 2012, p6). Omdat strikte regels en sancties de centrale middelen zijn van sturing waarmee handelen wordt afgedwongen, staat dit sturingsinstrument ook wel bekend als 'de zweep hanteren' (Spit & Zoete, 2014, p17).

Slot

De vier sturingsperspectieven, die uiteengezet zijn in dit hoofdstuk, zijn theoretische ideaaltypen van sturing. De perspectieven staan elk voor een ander ideaal van *wie* er stuurt (politics), *hoe* er wordt gestuurd (polity) en *waarmee* men stuurt (policy) (Lange et al., 2013, p409). In tabel 2.1 zijn deze idealen kort en bondig weergegeven. Opvallend is dat deze idealen in aanleg gebaseerd zijn op een aantal spanningsvelden, waarin de verschillende perspectieven elk een andere positie vertegenwoordigen. Vertegenwoordigers van de verschillende sturingsperspectieven maken immers andere keuzes op de spanningsvelden: private partijen – publieke partijen, open netwerk – gesloten netwerk, gebaseerd op vertrouwen – gebaseerd op controle, flexibiliteit – zekerheid, heterarchie – hiërarchie en vrij laten – afdwingen. Deze spanningsvelden maken dat er oneindig gevarieerd en gecombineerd kan worden binnen en tussen de drie kern aspecten van sturing (politics, polity en policy). Concreet betekent dit dat er in de praktijk oneindig veel sturingsvormen denkbaar zijn, die elk op een andere manier actoren extrinsiek motiveren om zich in te zetten voor een complex planologisch doel (Deci & Ryan, 2002, p17; Evers & De Vries, 2013, p538; Lange et al., 2013, p409).

Tabel 2.1 | Kenmerken sturingsperspectieven

	Zelfbestuur (niet sturen)	Marktgeoriënteerd governance netwerk	Hiërarchisch governance netwerk	Staatsinterventie
Politics <i>Wie stuurt er?</i>	Private partijen en de burgerlijke maatschappij	Grote groep aan publieke en private actoren Centrale actor = mediator in het netwerk	Selectieve (kleine) groep aan publieke en private actoren Centrale actor krijgt een dominante, controlerende rol	Een selectieve groep aan publieke actoren Centrale actor als autoriteit
Polity <i>Hoe stuurt men?</i>	Sturingsproces is open Gebaseerd op flexibiliteit, onderling vertrouwen, communicatie en afstemming	Sturingsproces is open , doch begeleid door centrale actor Gebaseerd op flexibiliteit, communicatie, onderlinge afhankelijkheid en heterarchie	Sturingsproces is gesloten Gebaseerd op stabiliteit (zekerheid), hiërarchie en centrale controle	Sturingsproces is gesloten Sturing is stelselmatig, dwingend, strikt en onpartijdig van aard > bieden van zekerheid
Policy <i>Waarmee stuurt men?</i>	Geen sturingsinstrumenten	Vrijblijvende prikkels (preek) Handelen blijft vrijwillige keuze	Financiële prikkels (peen) Handelen blijft vrijwillige keuze	Wettelijk vastgelegde regels en sancties (zweep) Handelen wordt afgedwongen .

Bron: eigen bewerking, 2016.

Zoveel sturingsvormen als er zijn om te sturen op complexe planologische doeleinden, zoveel sturingsvormen zijn er om te sturen op stedelijk groen: oneindig veel. Het zijn allemaal verschillende ideeën over hoe stedelijk groen doelmatig georganiseerd dient te worden (Timmermans et al., 2014, p8). In theorie is elke vorm van sturen met overtuigende argumenten te verdedigen en tevens met overtuigende argumenten te verwerpen. In bijlage VI zijn voor elk behandeld sturingsperspectief de argumenten vóór en tegen kort en bondig weergegeven. Om het beschermen en ontwikkelen van stedelijk groen succesvol te organiseren, dient sturing echter te passen bij de publieke en de private actoren die betrokken worden in het proces. De actoren dienen zich naar de sturingsvorm te gedragen, waardoor hun houding en motivatie bepalend zijn of een bepaalde vorm van sturing werkelijk geschikt is voor het beschermen en ontwikkelen van stedelijk groen. De verkregen inzichten uit sturingsdebatten bieden een stevig theoretisch kader om samen met empirische data over actor motivatie voor stedelijk groen te beargumenteren welke vorm van sturen het meest doelmatig is om stedelijk groen duurzaam te kunnen beschermen en ontwikkelen.

2.4 | Slotparagraaf theoretisch kader

In deze slotparagraaf zullen de verschillende onderdelen uit het theoretisch kader met elkaar in verband worden gebracht. Concreet heeft dit geresulteerd tot het conceptueel model op de volgende pagina, dat aan de basis ligt van het verdere (empirisch) onderzoek (figuur 2.5).

Je zou kunnen zeggen dat optimisten en pessimisten in het wetenschappelijk duurzaamheidsdebat hebben gepeinsd over hetgeen waar ik, voor een belangrijk deel, naar op zoek ben voor het vormen van een theorie over hoe stedelijke gemeenten doelmatig zouden kunnen sturen op het beschermen en ontwikkelen van stedelijk groen. Namelijk: de mate waarin actoren vandaag de dag intrinsiek gemotiveerd zijn, om zich naast economische robuustheid sterk te maken voor het sociaal welzijn en het milieu. Intrinsieke motivatie wordt ook wel gezien als de uitgangspunt op basis waarvan men kan doen besluiten of en hoe actoren middels sturing extrinsiek gemotiveerd dienen te worden (Deci & Ryan, 2002, p17; Ostrom, 2015, p29). Het is om deze reden interessant om paragraaf 2.2 en 2.3 naast elkaar te plaatsen. Samen vormen ze het sturingsvraagstuk voor complexe doeleinden die kansrijk zijn voor duurzame stedelijke ontwikkeling (figuur 2.5, blauw gedeelte).

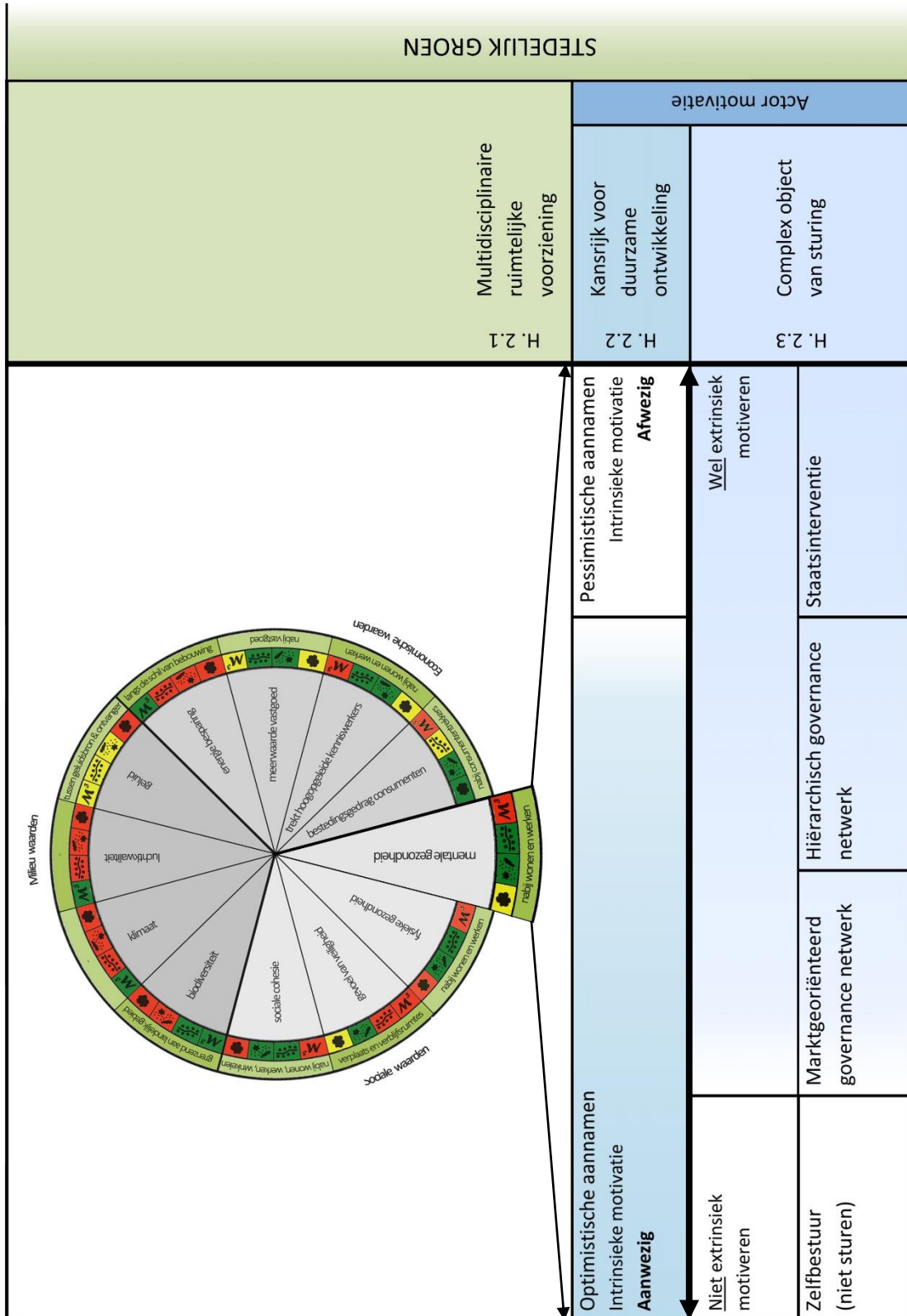
Inmiddels is bekend dat vertegenwoordigers van het optimistisch perspectief uit gaan van enige intrinsieke motivatie onder actoren om zich in te zetten voor duurzame stedelijke (groen)-ontwikkeling. In dit geval zou de overheid meer moeten vertrouwen op het oplossend vermogen van de maatschappij (Teisman et al., 2009). Zolang intrinsieke motivatie tevens tot actie leidt zou extrinsiek motiveren theoretisch gezien niet nodig zijn. Men kan dan kiezen voor *zelfbestuur* (Deci & Ryan, 2002, p17). Echter, intrinsieke motivatie zet weliswaar aan tot handelen maar leidt niet altijd vanzelf tot actie (Ryan & Deci, 2000, p54). Laat staat tot duurzame stedelijke (groen)ontwikkeling. Wanneer barrières het handelen bemoeilijken of het bereiken van het doel in de weg staan zal sturing wenselijk zijn (*marktgeoriënteerd governance netwerk, hiërarchisch governance netwerk*). Tevens is bekend dat vertegenwoordigers van het pessimistisch perspectief uit gaan van afwezigheid van intrinsieke motivatie onder actoren om zich in te zetten voor duurzame stedelijke (groen)-ontwikkeling. In dit geval zou de overheid aan zet moeten zijn (Jessop, 2002). Zeker gezien deze afwezigheid van intrinsieke motivatie volgens pessimisten zou betekenen dat het sociaal welzijn en het milieu vandaag de dag gebukt zouden gaan onder (economische) groei. Vanuit dit pessimistisch perspectief beredeneerd, zou het proces naar duurzame stedelijke (groen)ontwikkeling om deze reden niet kunnen volstaan zonder een strikt controlerend centraal orgaan (*staatsinterventie*).

Elke vorm van sturing is als het ware een 'droom' van wat sturing kan betekenen voor het verwezenlijken van complexe planologische doelen in het algemeen belang (paragraaf 2.3). Deze droom is gebaseerd op theoretische aannames over de mate waarin publieke en private actoren al dan niet intrinsiek gemotiveerd zijn om zich in te zetten voor een complex planologisch doel zoals duurzame stedelijke (groen)ontwikkeling (paragraaf 2.2). Enkel de werkelijke motivatie die publieke en private actoren hebben voor het specifieke planologische doel: stedelijk groen, zal uiteindelijk de mogelijkheid bieden om te beargumenteren welke droom het meest reëel is, en dus; welke sturingsvorm het meest geschikt is om stedelijk groen doelmatig te kunnen beschermen en ontwikkelen. *"Our dreams of what urban governance could be remain, but reality reminds us how difficult [or easy] it will be to make them come true"* (Kokx & Van Kempen, 2010, p152).

Zoals geïllustreerd is in paragraaf 2.1, heeft stedelijk groen de potentie om vele verschillende sociale, economische en milieu waarden te vervullen in de bebouwde omgeving. Het sturingsvraagstuk zoals hierboven beschreven kan om deze reden voor elke waarde van stedelijk groen opnieuw gesteld

worden en leiden tot een ander antwoord. Zo kan het zijn dat uit de motivatie van actoren blijkt dat sturing op groen ten gunste van de biodiversiteit vraagt om een geheel andere sturingsvorm dan sturing op groen ter bevordering van de sociale cohesie (figuur 2.5). De vorm van sturen die het meest geschikt is om doelmatig te sturen op het beschermen en ontwikkelen van stedelijk groen wordt hierom in deze masterthesis beschouwt als een resultante van sturingsvormen om doelmatig te sturen op de verschillende sociale, economische en milieu waarden van stedelijk groen.

Figuur 2.5 | Conceptueel model

Bron: eigen bewerking, 2016.

Hoofdstuk 3 | Methoden

In dit hoofdstuk zal ik beschrijven en verantwoorden hoe het onderzoek is uitgevoerd. Ik zal beschrijven *hoe* ik de centrale doelstelling heb getracht te bereiken en *waarom* ik dat zo heb aangepakt.

De centrale doelstelling van dit onderzoek is het vormen van een theorie over hoe stedelijke gemeenten doelmatig zouden kunnen sturen op het beschermen en ontwikkelen van stedelijk groen. Doelmatig heeft hier wederom betrekking op het optimaal benutten van de kans om stedelijk groen in te zetten voor duurzame stedelijke ontwikkeling. De theorievorming is het resultaat van het verzamelen, combineren en analyseren van secundaire data en primaire data (figuur 1.1, p18: leeswijzer). De *secundaire data* zijn de theoretische inzichten, die in drie afzonderlijke delen verzameld zijn in het theoretisch kader (hoofdstuk 2). De *primaire data* zijn empirisch verkregen inzichten over de actuele *houding* van actoren tegenover de verschillende waarden van stedelijk groen (deelvraag 1), hun achterliggende *motivatie* (deelvraag 2) en hun ervaringen en ideeën omtrent *sturing* op het beschermen en ontwikkelen van stedelijk groen (deelvraag 3).

Het vervolg van dit hoofdstuk zal betrekking hebben op het beschrijven en verantwoorden van het empirisch veldonderzoek, waarin de primaire empirische data is verzameld. Centraal doel van het empirisch onderzoek was: grip krijgen op de actuele *houding* en achterliggende *motivatie* van verschillende actoren tegenover het beschermen en ontwikkelen van diverse waarden van stedelijk groen. Kort gezegd heeft het empirisch onderzoek gedraaid rondom het *hoe* en het *waarom* omtrent het sociaal fenomeen: actor motivatie voor het beschermen en ontwikkelen van stedelijk groen. Omdat de inzichten uit deelvraag drie enkel dienen ter ondersteuning aan het beantwoorden van de centrale hoofdvraag, zal ik mij met name focussen op het onderzoek naar de houding en motivatie van actoren (deelvraag 1 en 2). In de methoden paragraaf zal desalniettemin kort ingegaan worden op de manier waarop data verzameld en geanalyseerd is voor het beantwoorden van deelvraag drie. In dit hoofdstuk beschrijf ik aan de hand van vier thema's hoe het empirisch veldonderzoek is opgebouwd.

- *Onderzoeksfilosofie*: mijn perspectief als onderzoeker op het bestuderen van sociale fenomenen en op de wijze waarop de sociale werkelijkheid zich laat vangen. Deze filosofie is tevens uitgangspunt geweest voor de methodologische keuzes.
- *Methodologie*: de gekozen onderzoeksstrategie en het gekozen onderzoeks-ontwerp waarmee het empirisch onderzoek is uitgevoerd.
- *Methoden*: de operationele technieken die gebruikt zijn om de empirische data te verzamelen
- *Problemen en oplossingen*: de problemen van de gekozen onderzoeksstrategie, het gekozen onderzoeks-ontwerp en de gekozen methoden, en de oplossingen die zijn gebruikt om nadelige gevolgen te beperken. (ook wel: methodologische reflectie).

3.1 | Onderzoeksfilosofie

Mijn wereldbeeld als onderzoeker in de sociale wetenschap sluit aan bij de principes van het interpretatief onderzoeksperspectief. Ik geloof dat sociale fenomenen niet volgens dezelfde methoden bestudeerd kunnen worden zoals die gebruikelijk zijn in de natuurwetenschap. Dit heeft alles te maken met mijn constructivistisch ontologische positie, die staat voor de overtuiging dat de sociale werkelijkheid zich niet laat vangen in een objectief bepaalde realiteit, maar dat het een resultante is van de betekenis die individuen geven aan die werkelijkheid (Bryman, 2012, p30). Anders dan natuurwetenschappelijke fenomenen denk ik dat sociale fenomenen, zoals bestudeerd in dit onderzoek, zich niet laten vangen in een absolute werkelijkheid (Mortelmans, 2007). Net zoals andere sociaal constructivisten geloof ik immers dat de sociale werkelijkheid afhankelijk is van de betekenis die individuen geven aan objecten, ervaringen en sociale fenomenen (Bryman, 2012, p33). Zo ben ik ervan overtuigd dat het proces van het beschermen en ontwikkelen van stedelijk groen door elke actor verschillend wordt ervaren en dat elke actor een ander perspectief heeft op dit proces. Zelfs het object stedelijk groen zal mede door haar multidisciplinaire karakter door elke actor compleet verschillend worden waargenomen. Het begrijpen van de complexiteit aan houdingen en motieven omtrent het centrale onderwerp: beschermen en ontwikkelen van stedelijk groen, is om deze reden in dit onderzoek belangrijker geweest dan het categoriseren van houdingen en motieven. Door de sociaal geconstrueerde aard van sociale fenomenen geloof ik net als andere onderzoekers met een constructivistische positie dat de sociale werkelijkheid enkel onderzocht kan worden door interpretatie van de betekenis die mensen geven aan dat sociale fenomeen (Yanow & Schwartz-Shea, 2006). Kanttekening hierbij is dat mijn eigen percepties en ervaringen omtrent het te onderzoeken fenomeen, in meer of mindere mate invloed gehad zal hebben op het verloop van het onderzoek en de interpretatie van de data.

Bovenstaande onderzoeksfilosofie is leidend geweest in het bepalen van de onderzoeksstrategie, het onderzoeks-ontwerp, de gebruikte onderzoeksmethoden en de analyse van empirische data. Deze aspecten zullen achtereenvolgens behandeld worden in het vervolg van dit hoofdstuk.

3.2 | Methodologie

Een kwalitatieve onderzoeksstrategie

De gebruikte onderzoeksstrategie van dit onderzoek is direct afgeleid van het interpretatieve onderzoeksperspectief. Voor het empirisch onderzoek is gekozen voor een kwalitatieve onderzoeksstrategie. Deze strategie is in lijn met het interpretatieve onderzoeksperspectief en het sociaal constructivisme, gezien een kwalitatief onderzoek uitgaat van een werkelijkheid die onderhevig is aan de tijdgeest, sociale processen en maatschappelijke bewegingen (Kukla, 2000, p4). Het verkennen van betekenissen, motieven en percepties is in een kwalitatieve onderzoeksstrategie belangrijker dan het vinden van de waarheid (Bryman, 2012, p387). De keuze voor een verkennend kwalitatief onderzoek heeft geleid tot een inductieve aanpak. Doel van zo'n inductieve aanpak is het bouwen van een theorie middels het zorgvuldig verkennen, interpreteren en analyseren van het fenomeen dat wordt onderzocht (actor motivatie voor het beschermen en ontwikkelen van stedelijk groen) (Bryman, 2012, p24). Dit in tegenstelling tot de deductieve werkwijze, die veelal gebruikt wordt in kwantitatief onderzoek en gebaseerd is op het toetsen van bestaande theorieën in de praktijk (Bryman, 2012, p24). Er zijn ten minste vier redenen waarom ik deze strategie het meest geschikt heb geacht voor onderzoek naar de actuele houding en achterliggende motivatie van verschillende actoren tegenover het beschermen en ontwikkelen van diverse waarden van stedelijk groen.

- Allereerst is er nog niet veel bekend over actor motivatie voor het beschermen en ontwikkelen van stedelijk groen. Om deze reden zal een verkennend onderzoek het onderwerp beter passen dan onderzoek gebaseerd op het statistisch toetsen van een hypothese over actor motivatie.
- Ten tweede zijn houdingen en motieven zeer persoonlijk. In combinatie met de complexiteit van het onderwerp stedelijk groen (mede door haar multidisciplinaire karakter) maakt dit het te onderzoeken sociale fenomeen zeer complex. Een kwalitatief onderzoek met een inductieve werkwijze biedt de mogelijkheid om complexe fenomenen te bestuderen zonder dat vereenvoudiging van dat fenomeen noodzakelijk is (Creswell, 2013, p4). In paragraaf 3.4 is beschreven hoe eventuele moeilijkheden die gepaard gaan met complexe en persoonlijke antwoorden zijn geprobeerd te beperken.
- Ten derde biedt een kwalitatieve onderzoeksstrategie meer flexibiliteit tijdens het empirisch onderzoek, waardoor het onderzoek zich kan aanpassen aan de respondenten en de informatie die zij geven (Creswell, 2013, p4). Besluiten over de methodologie zijn vooraf genomen maar het inhoudelijk verloop van het onderzoek heeft zich ontwikkeld gedurende het onderzoek.
- Tot slot werd bij voorbaat verwacht dat vragen over de houding en motivatie van actoren om zich in te zetten voor stedelijk groen gevoelig zouden zijn voor het geven van sociaal wenselijke antwoorden. Een gestructureerd kwantitatief onderzoek zou hierdoor het gevaar hebben te kunnen leiden tot onzuivere resultaten (Mortelmans, 2007). Het is immers voor actoren gemakkelijk te zeggen dat ze ontwikkelen met stedelijk groen, maar zich werkelijk inzetten voor de verschillende sociale, economische en milieu waarden van stedelijk groen is een tweede. Een kwalitatief onderzoek biedt meer ruimte om door te vragen waarmee deze strategie betere kansen biedt om eerlijke motieven te vangen.

Een casestudie onderzoeks-ontwerp

Er zijn vele verschillende typen onderzoeks-ontwerpen die aansluiten bij een kwalitatieve onderzoeksstrategie en een inductieve werkwijze. Het type dat gekozen is voor dit onderzoek is een casestudie van een stedelijke gemeente in Nederland, waar vele verschillende actoren invloed uitoefenen op het stedelijk groen binnen de gemeentegrenzen. Dit gekozen onderzoeks-ontwerp wordt door Yin (2003) omschreven als het ontwerp van 'the single case study', ofwel; de enkele casestudie. Een casestudie is de bestudering van een specifiek hedendaags (sociaal) fenomeen in haar natuurlijke context, om te beschrijven en te verkennen hoe en waarom sociale fenomenen voorkomen (Yin, 2003). Zoals eerder benoemd draaide het in het empirisch onderzoek hoofdzakelijk om het sociaal fenomeen: actor motivatie voor het beschermen en ontwikkelen van stedelijk groen. Ik ben op zoek gegaan naar *hoe* dit fenomeen voorkomt, oftewel: naar de actuele houding van actoren tegenover het beschermen en ontwikkelen van diverse waarden van stedelijk groen (deelvraag 1: houding). Daarnaast heb ik achterhaald *waarom* dit fenomeen zo voorkomt, oftewel: waarom hebben actoren deze houding? (deelvraag 2: motivatie). De belangrijkste argumenten waarom gekozen is voor een casestudie onderzoeks-ontwerp zijn hieronder uiteengezet.

- Allereerst past casestudie onderzoek bij een interpretatief en verkennend onderzoek naar houdingen en motieven, omdat het de mogelijkheid biedt om sociale fenomenen in diepte te onderzoeken (Yin, 2003; Flyvbjerg, 2006). Het werkelijk willen begrijpen van complexe fenomenen in onze stedelijke omgeving, zoals uitgangspunt is van dit onderzoek, vraagt immers om een onderzoeks-ontwerp waarmee de onderzoeker grip kan krijgen op de situatie. Een casestudie komt de onderzoeker hierin tegemoet (Flyvbjerg, 2006, p219). Door de focus te leggen op een specifieke context blijft het onderzoeksproces dicht bij de data die verkregen wordt. Dit komt het verkennend karakter van het onderzoek ten goede (Eisenhardt, 1989, p533).
- Ten tweede is er behoefte aan concrete praktijkonderzoeken naar het sturen op duurzame stedelijke (groen)ontwikkeling, die elk hun kleine steentje bij kunnen dragen in de wetenschap over het sturen op duurzame ontwikkeling (Nuisl & Heinrichs, 2011, p56; Lange et al., 2013, p421). Tot nog toe zijn verschillende theoretische studies verschenen over het sturen op duurzame ontwikkeling (Kemp et al., 2005; Lange et al., 2013; Lieberherr-Gardiol, 2008). Wegens het algemene karakter zijn deze theorieën veelal niet gebaseerd op motivatie onder actoren voor duurzame ontwikkeling. De theorieën blijven erg abstract waardoor ze zich moeilijk laten vertalen naar 'real-world' vormen van sturing (Kemp et al., 2005, p26; Lange et al., 2013, p421). Op basis van een casestudie onderzoek naar actor motivatie voor het duurzaam beschermen en ontwikkelen van stedelijk groen levert het empirisch onderzoek een waardevolle bijdrage aan de kennisontwikkeling over het sturen op duurzame ontwikkeling. "A scientific discipline without a large number of thoroughly executed case studies is a discipline without systematic production of exemplars, and a discipline without exemplars is an ineffective one" (Flyvbjerg, 2006, p241).

Een enkele casestudie: de gemeente Eindhoven

Voor het empirisch onderzoek heb ik gebruik gemaakt van een *enkele* casestudie. Diverse onderzoekers zoals Gill (1995), Yin (2003) en Flyvbjerg (2006) benadrukken echter juist de waarde van een meervoudige casestudie om de generaliseerbaarheid van het onderzoek te versterken. In deze sub-paragraaf zal ik verantwoorden waarom ik toch gekozen heb voor een enkele casestudie en zal de specifieke casestudie, de gemeente Eindhoven, geïntroduceerd en gemotiveerd worden. Gill (1995, p72) omschrijft het verschil tussen een enkele casestudie en een meervoudige casestudie als volgt: "... in-depth study of a single case versus the study of a number of cases; deep versus surface descriptions (i); and telling of good stories versus the creation of good constructs (ii)" (Gill, 1995, p72). De belangrijkste reden waarom ik een enkele casestudie heb verkozen boven een meervoudige casestudie is te illustreren aan de hand van deze definiëring. Voor dit onderzoek ben ik immers op zoek gegaan naar een onderzoeks-ontwerp dat helpt om complexe fenomenen in onze stedelijke omgeving in diepte te onderzoeken. Een enkele casestudie binnen een specifieke case gemeente heeft hiertoe de mogelijkheid geboden (i). Daarnaast vermoedde ik dat een dergelijk diepte onderzoek het doel van het empirisch onderzoek (begrijpen van het fenomeen: actor motivatie voor stedelijk groen) ten goede zou komen, omdat verhalen die vrij komen na enkele malen doorvragen vermoedelijk meer zouden kunnen vertellen over de motivatie van actoren dan dat een constructie van verzamelde motieven dat zou doen (ii). Een enkele casestudie heeft het tevens mogelijk gemaakt om binnen het tijdsbestek van dit afstudeeronderzoek de houdingen en motieven van onderzoekseenheden in diepte te onderzoeken en kritisch te analyseren zodat de inzichten van de enkele casestudie gemaximaliseerd konden worden. Met meerdere casussen zou dat niet mogelijk zijn geweest (Yin, 2003).

De gemeente Eindhoven is voor dit empirisch onderzoek geselecteerd op basis van twee primaire criteria:

- Gezocht is naar een '*common case*' (Yin, 2003), oftewel: een case die een goede afspiegeling is van stedelijke gemeenten als het gaat om de actuele situatie omtrent stedelijk groen. Ten eerste heeft de gemeente Eindhoven net als andere stedelijke gemeenten in Nederland (bv. Utrecht, Amsterdam, Tilburg, Nijmegen, Groningen, Rotterdam, Den Haag en Breda) te maken gehad met verstedelijking in de 20^e eeuw waarbij groen regelmatig plaats heeft moeten maken voor bebouwing en infrastructuur (Gemeente Eindhoven, 2013; Timmermans et al., 2014). Ten tweede is de gemeente Eindhoven een stad met een relatief gemiddelde hoeveelheid stedelijk groen. 16,7 % van het gemeentelijk grondoppervlak bestaat uit stedelijk groen (park, plantsoen, bos en natuurlijk terrein) (Centraal Bureau voor de Statistiek, 2016b). Ter vergelijking: andere stedelijke gemeenten met meer dan 170.000 inwoners scoorden tussen de 6,4 % (Rotterdam) en 23,2 % (Den Haag) (Centraal Bureau voor de Statistiek, 2016b). Ten derde heeft de gemeente Eindhoven, net als andere gemeenten, de ambitie om zich hard te maken voor stedelijk groen om nadelige gevolgen van verstedelijking (bv. wateroverlast, slechte luchtkwaliteit, wegtrekken kenniswerkers) te voorkomen of terug te draaien (Gemeente Eindhoven, 2015). Ten vierde is het stedelijk groen binnen de gemeente Eindhoven, net als in de meeste andere gemeenten, grotendeels afhankelijk van de inzet van verschillende actoren zoals projectontwikkelaars, adviesbureaus, woningbouwcorporaties, ontwerp bureaus, het gemeentelijk grondbedrijf en andere publieke en private actoren (Krikhaar, 2013, p14).

- Tevens is gezocht naar een case waarvan werd verwacht dat er *veel inhoudelijke informatie* omtrent het onderwerp (stedelijk groen) te halen valt (Flyvbjerg, 2006, p230). Beschikbaarheid van veel inhoudelijke informatie is immers van belang om het maximale uit de enkele casestudie te kunnen halen (Flyvbjerg, 2006, p230). Ten eerste experimenteert de gemeente Eindhoven al enkele jaren op diverse wijze met het naar buiten dragen van de multidisciplinaire waarden van stedelijk groen (Krikhaar, 2013, p12). Dit doet zij wegens de complexiteit aan publieke en private actoren die allen direct of indirect invloed uitoefenen op het stedelijk groen binnen de gemeente grenzen (Krikhaar & Louwman, 2013, pp16-17). Ten tweede is de gemeente Eindhoven momenteel actief bezig met het actualiseren van haar groenbeleid, waardoor het sturen op het beschermen en ontwikkelen van stedelijk groen opnieuw onder de aandacht komt binnen de gemeente (Gemeente Eindhoven, 2015). Ten derde beschikt de gemeente Eindhoven over een kansrijke groenstructuur voor duurzame stedelijke ontwikkeling. Drie groene ‘wiggen’ die in verbinding staan met de regionale groenstructuur raken tot diep in de stad en bieden kansen om kwalitatief stedelijk groen door te trekken tot op het niveau van elke wijk en buurt (figuur 3.1). Volgens sommigen is de groenstructuur van de gemeente Eindhoven zelfs te vergelijken met het tuinstadmodel van Howard (Zeevenhooven et al., 2013, p21). Verwacht wordt dat juist door haar complexiteit aan actoren, door haar actieve werkzaamheden aan het groenbeleid en door haar kansrijke groenstructuur, de gemeente Eindhoven een geschikte case is voor het verzamelen van veel inhoudelijk informatie.

Figuur 3.1 | Globale groenstructuur van de gemeente Eindhoven

Bron: Gemeente Eindhoven, 2016.

3.3 | Methoden

In deze paragraaf zal ik beschrijven en verantwoorden hoe het empirisch onderzoek werkelijk is uitgevoerd. Ik tracht hiermee duidelijkheid te scheppen over: (1) de methode waarmee primaire data verzameld is, (2) de structuur van het onderzoek, (3) de respondenten die betrokken zijn geweest in het onderzoek en (4) de wijze waarop data geanalyseerd en geïnterpreteerd is.

Dataverzameling

Er is gekozen om de data te verzamelen aan de hand van semigestructureerde interviews. Dit betekent dat de gestelde vragen open geformuleerd zijn. Het zijn wat, wie, hoe en waarom vragen (Bryman, 2012, p470). Vooraf bepaalde onderwerpen zijn door het stellen van dergelijke open vragen en door veelvuldig doorvragen uitgediept, met als doel een zo volledig mogelijk beeld verkrijgen van de houding en achterliggende motivatie van de respondent tegenover het beschermen en ontwikkelen van diverse waarden van stedelijk groen. Een semigestructureerd interview is een flexibele onderzoeksmethode wat past bij het verkennend karakter van het kwalitatief casestudie onderzoek en de inductieve werkwijze (Yin, 2003, p62).

De belangrijkste reden waarom gekozen is voor een semigestructureerde interview en niet voor een andere kwalitatieve onderzoeksmethode, zoals observatie of beleidsanalyse, is dat de zoektocht naar houdingen en motieven gebaat is bij de mogelijkheid om door te kunnen vragen op informatie van de respondent. Het verloop van het onderzoek volgde op deze manier hoofdzakelijk vanuit het oogpunt van de respondent en niet uit die van mij als onderzoeker (Bryman, 2012, p470). Antwoorden die gegeven zijn door de respondenten zijn hiermee zoveel mogelijk gebaseerd op hun eigen ervaringen en percepties omtrent het beschermen en ontwikkelen van stedelijk groen. Tevens laten de zachte waarden van het onderwerp stedelijk groen zich niet altijd beknopt en eenduidig formuleren (Timmermans et al., 2014, p40). Om toch te waarborgen dat respondent en onderzoeker over hetzelfde zouden spreken was het gewenst om, indien nodig, mondeling toelichting te kunnen geven, of om door te kunnen vragen naar de betekenis die de respondent geeft aan gebruikte begrippen. De gestelde vragen stonden bij aanvang van het interview niet vast maar volgden als het ware een 'rode draad', zodat er echt een gesprek aangegaan kon worden met de respondenten in plaats van een strakke ondervraging. Langs deze rode draad was het tevens mogelijk om waar nodig dieper in te gaan op een specifiek thema, of uit te wijken in het geval van onverwachte en misschien wel cruciale informatie, die verloren zou gaan in een enquête of een gestructureerd interview. Een goede onderzoeker stelt de goede vragen, is een goede luisteraar, is flexibel en vasthoudend en heeft een 'open mind' (Yin, 2003).

Aantal semigestructureerde interviews

Voor de bepaling van het aantal semigestructureerde interviews dat is afgenomen voor dit onderzoek heb ik gebruik gemaakt van de methode van dataverzadiging (Bryman, 2012, p384). Dit wil zeggen dat ik ben doorgeslagen met het afnemen van interviews totdat de gesprekken geen nieuwe inzichten meer gaven over de houding en achterliggende motivatie van actoren tegenover het beschermen en ontwikkelen van diverse waarden van stedelijk groen. Waar nodig is het principe van bronnentriangulatie toegepast gedurende het empirisch onderzoek (Bryman, 2012, p392). Dat wil zeggen dat wanneer bijvoorbeeld in het vierde interview relevantie nieuwe informatie werd verkregen, de respondenten uit interview één t/m drie opnieuw ondervraagd zijn op dit specifieke

aspect. Uiteindelijk zijn twee respondenten om deze reden telefonisch opnieuw benaderd. De methode van dataverzadiging heeft geleid tot 17 semigestructureerde interviews.

De eerste vijf interviews zijn tevens gebruikt om de actuele houding en achterliggende motivatie tegenover het beschermen en ontwikkelen van verschillende waarden van stedelijk groen af te tasten. Opvallende inzichten die mogelijk relevant zouden kunnen zijn om grip te krijgen op het fenomeen: actor motivatie voor stedelijk groen, zijn in de volgende interviews meegenomen om deze verder in diepte te onderzoeken.

Interviewstructuur

Het semigestructureerde interview is uitgevoerd aan de hand van een algemeen interviewschema met vooraf opgestelde thema's en algemene vragen. De thema's zijn hoofdzakelijk afgeleid van de secundaire data uit het theoretisch kader. Het interviewschema heeft voor mij gefunctioneerd als een soort controle middel waarmee het gemakkelijk was om vanaf een zijspoor weer terug op de rails te komen en de te behandelen thema's te vervolgen. De respondenten zijn geïnterviewd op een rustige plek in hun professionele werkomgeving. Op deze manier heb ik voor mijzelf als onderzoeker de mogelijkheid geschapen om de situatie van de respondent van binnenuit te leren kennen (Bryman, 2012, p473). Elk interview is opgenomen met een taperecorder om na afloop te kunnen transcriberen. Ieder interview bestond in basis uit drie onderdelen die in deze paragraaf apart zullen worden besproken. Onderdeel één omvat deelvraag één (houding). Onderdeel twee heeft betrekking op deelvraag twee (motivatie). En onderdeel drie staat in directe relatie met deelvraag drie (sturing). Wegens het open karakter van het semigestructureerde interview zijn de drie onderdelen tijdens de interviews gedeeltelijk door elkaar heen behandeld. Houding staat immers direct in relatie tot de motieven. Doorvragen in het ene onderdeel leidde om deze reden geregeld tot informatie die thuis hoorde bij het andere onderdeel. Dit is echter geen enkel probleem gebleken. Tijdens de analyse heeft alle informatie de juiste plek gekregen. Het complete interviewschema is opgenomen in bijlage II. Een beknopte operationalisering van de concepten uit het theoretisch kader, die input heeft geleverd voor de semigestructureerde interviews is opgenomen in bijlagen IV, V en VI.

Houding

Het eerste onderdeel van het interview bestond uit het inzichtelijk maken van de actuele houding van verschillende actoren tegenover het beschermen en ontwikkelen van diverse waarden van stedelijk groen. Er is gekozen om deze houding te onderzoeken aan de hand van drie aspecten: bewustzijn, ambitie en actie. Deze en verwante aspecten worden in de sociaalpsychologische literatuur geregeld gebruikt als schalen om de houding en/of het gedrag van individuen of groepen uit te drukken ten opzichte van een object of fenomeen (Conrey & Smith, 2007; Fazio, 2007; De Houwer et al., 2013). Kemp et al., (2005) besteedt tevens aandacht aan soortgelijke aspecten die onderdeel zijn van de weg naar duurzame ontwikkeling. "The challenge is to achieve sufficient integration of understanding [bewustzijn], direction [ambitie] and action [actie] to achieve the desired transition" (Kemp et al., 2005, p26).

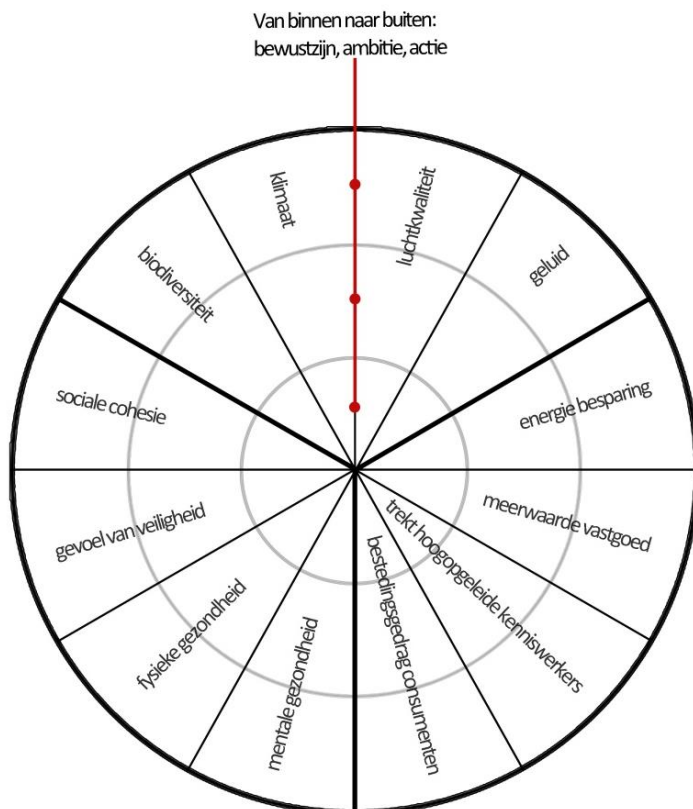
Zonder enige introductie over de waarden van stedelijk groen is aan de respondenten gevraagd welke waarde(n) en/of functie(s) stedelijk groen volgens hen vervult in onze bebouwde omgeving. Middels een dergelijke open vraagstelling is getracht te achterhalen van welke waarde(n) van stedelijk groen de respondent zich *bewust* is.

Vervolgens is het model met de multidisciplinaire waarden van stedelijk groen uit deel één van het theoretisch kader gepresenteerd (bijlage III). Het gesprek is vervolgens aangegaan over de verschillende sociale, economische en milieu waarden van stedelijk groen. Doel van dit gesprek was om te achterhalen voor welke waarden van stedelijk groen de respondent zelf de *ambitie* heeft om

zich ervoor in te zetten (intrinsiek) en voor welke waarden van stedelijk groen hij nu al succesvol *actie* onderneemt.

Voor elke besproken waarde van stedelijk groen is de status van de respondent tijdens het interview genoteerd (–, bewustzijn, ambitie, actie), zodat hier tijdens onderdeel twee eenvoudig op teruggegrepen kon worden zonder naar herhaling te moeten vragen. Na afloop van de interviews zijn deze notities gebruikt als uitgangspunt voor het construeren van een zogenaamde ‘print’, die de houding van de actor tegenover het beschermen en ontwikkelen van diverse waarden van stedelijk groen representeert. In deze print wordt de houding (uitgedrukt in bewustzijn, ambitie en actie) loodrecht geprojecteerd op de betreffende waarde van stedelijk groen (figuur 3.2). Als de respondent bijvoorbeeld bewust bleek te zijn van de waarde van stedelijk groen voor de biodiversiteit maar aangaf zich niet actief in te (willen) zetten voor deze waarde, werd enkel de binnenste ring binnen het taartpuntje ‘biodiversiteit’ gekleurd. Ik heb er bewust voor gekozen om tijdens het interview te volstaan met korte notities, omdat respondenten anders wellicht zouden kunnen streven naar een zo aantrekkelijk mogelijke print en daarmee geen eerlijke informatie meer zouden geven.

Figuur 3.2 | Invulmodel multidisciplinaire waarden van stedelijk groen

Bron: eigen bewerking, 2016.

Motivatie

In het tweede deel van het interview zijn de respondenten gevraagd naar hun beweegredenen om zich al dan niet in te (willen) zetten voor sociale, economische en/of milieu waarden van stedelijk groen.

Wél ambitie en/of actie | Allereerst is het gesprek met de respondent aangegaan over die waarden van stedelijk groen waarvoor hij in deel één heeft aangegeven de ambitie te hebben om zich er voor in te zetten, of waarvoor hij zich zelfs al actief inzet. Er is zorgvuldig geluisterd en doorgevraagd naar de motieven die actoren gaven om zich in te (willen) zetten voor een of meerdere waarden van stedelijk groen. Naast het verkrijgen van een breed begrip van motieven is in dit deel van het onderzoek getracht te achterhalen of beweegredenen intrinsiek van aard zijn of dat motivatie het resultaat is van huidig extrinsiek motiveren middels sturing. Secundaire data over het optimistisch en het pessimistisch perspectief op duurzame ontwikkeling hebben hierbij steun geboden.

Géén ambitie en/of actie | Tevens is het gesprek met de respondent aangegaan over die waarden van stedelijk groen waarvoor in deel één is gebleken dat hij **niet** de ambitie heeft om zich voor die waarde in te zetten, óf waarvoor hij zich om andere redenen **niet** inzet. In dit deel van het interview is zorgvuldig geluisterd en doorgevraagd naar de motieven die actoren gaven waarom zij zich **niet** inzetten voor het beschermen en ontwikkelen van één of meer waarden van stedelijk groen. Soms kwam dit simpelweg omdat respondenten zich niet bewust bleken te zijn van één of meerdere waarden van stedelijk groen. In andere gevallen omdat ze zich niet willen of niet kunnen inzetten voor waarde(n) van stedelijk groen. Wat zijn de motieven om **niet** de ambitie te hebben om zich in te zetten voor het beschermen en ontwikkelen van stedelijk groen? En welke barrières staan de actoren in de weg om groene ambities waar te kunnen maken? Dergelijke vragen hebben centraal gestaan in dit deel van het interview. Optimistische en pessimistische aannamen uit het theoretisch kader hebben hierbij wederom steun geboden.

Sturing

In het derde deel van het interview zijn de respondenten gevraagd naar hun ervaringen over het huidig sturen van de gemeente Eindhoven op het beschermen en ontwikkelen van stedelijk groen. Welke moeilijkheden of beperkingen komen ze tegen? Wat gaat er in hun beleving goed? Tevens zijn de respondenten gevraagd naar hun ideeën over hoe zij dit sturen in de toekomst voor zich zien. Wie zouden er betrokken moeten zijn in het sturingsproces? Hoe zien ze de onderlinge relaties voor zich? Zijn er strikte regels en kaders nodig? Of zien ze liever een meer vrijblijvende vorm van sturing op het beschermen en ontwikkelen van stedelijk groen?

Onderzoekseenheden

Voor het bestuderen van de actuele houding en achterliggende motivatie van actoren tegenover het beschermen en ontwikkelen van diverse waarden van stedelijk groen heb ik mij gefocust op actoren die opereren in het ruimtelijk domein. De actoren zijn onderverdeeld in twee hoofdgroepen: *publieke actoren* en *private partijen*. Samen bezitten ze een belangrijk deel van het sociaal kapitaal, oftewel: het geheel aan (financiële) middelen, kennis, vaardigheden, relaties, normen en waarden, waarmee complexe maatschappelijke zaken worden aangegaan (Halpern, 2005, p508; Allwinkle & Cruickshank, 2011, p12). Deze complexe zaak is in dit onderzoek: het beschermen en ontwikkelen van diverse waarden van stedelijk groen. Zeker in deze tijd van teruglopende publieke middelen wordt de rol van

private partijen met betrekking tot zaken in het algemeen belang (zoals stedelijk groen) steeds belangrijker (Boonstra & Boelens, 2011, p101; Spit & Zoete, 2014, p54).

Om geschikte onderzoekseenheden te selecteren voor het empirisch onderzoek is gekeken naar publieke actoren en private partijen die vandaag de dag betrekkelijk veel invloed uitoefenen op de ruimtelijke omgeving (en daarmee tevens op het stedelijk groen) binnen de gemeentegrenzen van Eindhoven. Verschillende werknemers van de gemeente Eindhoven (sector ruimtelijke expertise) zijn gevraagd publieke actoren en private partijen te benoemen waarvan zij weten dat ze een belangrijke speler zijn in het ruimtelijk domein van de gemeente. Dit interne onderzoek naar actoren heeft geresulteerd tot een lijst van zo'n 10 publieke actoren en zo'n 25 private partijen. Zowel de publieke actoren als de private partijen op deze lijst zijn gecategoriseerd naar het soort functie van de actor. De publieke actoren zijn hiermee onderverdeeld in: ontwikkelaar groenbeleid, uitvoerende groenbeleid en gemeentelijk grondbedrijf. De private partijen zijn onderverdeeld in: projectontwikkelaar, adviesbureau, ruimtelijk ontwerp bureau, grootgrondbezitter en woningbouwcorporatie.

Na het opstellen van de lijst met actoren, oftewel: mogelijke respondenten, zijn diverse publieke en private actoren benaderd. Ik heb hierbij rekening gehouden met het selecteren van diverse soorten functies (zoals hierboven gecategoriseerd), zodat een zo volledig mogelijk beeld heeft kunnen ontstaan van de actuele houding en achterliggende motivatie van verschillende actoren tegenover het beschermen en ontwikkelen van stedelijk groen. Ik denk dat een dergelijke diversiteit aan actoren het verkennend karakter van het empirisch onderzoek ten goede is gekomen. Diversiteit en volledigheid is tevens getracht te optimaliseren door niet alle interviews in één keer te plannen. Gedurende de empirische fase van het onderzoek zijn telkens die actoren geselecteerd, waarvan verwacht werd dat een interview met de betreffende actor aanvullend en/of verduidelijkend zou zijn ten opzichte van datgene wat uit eerdere interviews naar boven is gekomen. Zo is er besloten om naast twee grote ontwikkelaars tevens een kleine projectontwikkelaar op te nemen in het respondentenbestand. Daarnaast is besloten om het Trefpunt Groen Eindhoven te benaderen dat, daar waar ontwikkelingen raken aan groen, optreedt als mediator tussen allerlei soorten belangengroepen en de initiatiefnemer van een ontwikkeling. Door deze functie als mediator weet de coördinator van het Trefpunt Groen Eindhoven als geen ander wat er vandaag de dag allemaal speelt rondom groen in de stad. De coördinator van Trefpunt Groen Eindhoven heeft tijdens het laatste interview veel bevindingen uit de voorgaande 16 interviews kunnen bevestigen.

De selectie van individuele onderzoekseenheden is gedaan op basis van expert sampling (Bryman, 2012, p418). Dit wil zeggen dat de interviews afgenomen zijn bij actoren die binnen het bedrijf of de afdeling waar zij werken (hoofd)verantwoordelijke zijn op het gebied waarbinnen het onderwerp stedelijk groen valt, zoals: ruimtelijke ontwikkeling, maatschappelijk verantwoord ondernemen etc.

In tabel 3.1 zijn de 17 respondenten opgenomen die hebben deelgenomen aan het semigestructureerde interview. Op verzoek van enkele respondenten is gekozen voor een geanonimiseerde weergave van de identiteit van alle respondenten en (waar mogelijk) van het bedrijf of de organisatie waar zij werkzaam zijn. Door wél het soort bedrijf en de soort functie van de respondenten op te nemen is het desalniettemin mogelijk geweest om (waar nodig) in het resultatenhoofdstuk motieven of uitspraken te plaatsen in een specifiekere context dan enkel 'actoren'. De respondent codes zijn in het resultaten hoofdstuk gebruikt om te verwijzen naar respondenten.

Tabel 3.1 | Respondenten

Respondent code	Bedrijf/organisatie	Functie
R1	Gemeente Eindhoven	Programmaleider grond
R2	Gemeente Eindhoven	Programmaleider groen
R3	Gemeente Eindhoven	Specialist Stedenbouw
R4	Woningbouwcorporatie	Gebiedsregisseur
R5	Woningbouwcorporatie	Vastgoedontwikkelaar
R6	Woningbouwcorporatie	Programma- en projectmanager
R7	Projectontwikkelaar	Vastgoedontwikkelaar
R8	Projectontwikkelaar	Ontwikkelingsmanager
R9	Projectontwikkelaar	Projectontwikkelaar
R10	Architectenbureau	Architect
R11	Architectenbureau	Architect/Stedenbouwkundig ontwerper
R12	Ontwerp en adviesbureau	Architect
R13	Ruimtelijk adviesbureau	Stedenbouwkundig ontwerper/Planoloog
R14	Ontwerpbureau voor landschapsarchitectuur, stedenbouw en openbare ruimte	Landschapsarchitect
R15	Grootgrondbezitter	Accountmanager Terrein, Sport, Externen
R16	Grootgrondbezitter	Projectmanager groenbeheer
R17	Trefpunt Groen Eindhoven (TGE)	Coördinator Trefpunt Groen Eindhoven

Analyse

Na alle primaire data verzameld te hebben volgens bovenstaande methode heb ik de data geanalyseerd. Centraal doel van deze analyse was om middels het aanbrengen van structuur en kritische interpretatie een helder beeld te schetsen van de actuele houding en achterliggende motivatie van verschillende actoren tegenover het beschermen en ontwikkelen van diverse waarden van stedelijk groen. Daarnaast is getracht om grip te krijgen op de meest gedeelde ervaringen en ideeën omtrent het huidig en het toekomstig sturen op het beschermen en ontwikkelen van stedelijk groen.

De interviews zijn allen direct na afname getranscribeerd, waarna de verkregen data klaar was om geanalyseerd te worden. Het eerste onderdeel van het interview (*houding*) is 'handmatig' geanalyseerd. Voor de definitieve constructie van de 'prints', die de actuele houding representeren van actoren tegenover het beschermen en ontwikkelen van de sociale, economische en milieu waarden van stedelijk groen, zijn de gemaakte notities (bewustzijn, ambitie, actie) uit het eerste deel van het interview als uitgangspunt gebruikt. Middels het zorgvuldig analyseren van deze eerste bevindingen aan de hand van gerelateerde uitspraken, de belangrijkste motieven uit deel twee én kennis over de multidisciplinaire waarden van stedelijk groen (theoretisch kader 2.1) zijn nog enkele wijzigingen aangebracht in de 'prints' alvorens bredere conclusies konden worden getrokken. Dit was bijvoorbeeld het geval als uit de motieven bleek dat actie het gevolg was van extrinsiek sturen in plaats van de eigen ambitie om zich in te zetten voor de betreffende waarde van stedelijk groen (actie blijft staan, ambitie valt weg). Tevens bleek uit motieven dat sommige ambities slechts moeizaam tot actie leiden door barrières die de actor tegenkomt in het proces (ambitie blijft staan, actie valt weg). Deze analytische methode heeft er voor gezorgd dat de resultaten van deelvraag één (*houding*) en deelvraag twee (*motivatie*) nauw met elkaar in verband staan, waarbij deelvraag twee (*motivatie*) de waarom vraag heeft kunnen beantwoorden voor de verkregen houding uit deelvraag één. De afzonderlijke 'prints' van actoren zijn vervolgens gecombineerd in één model waarin zichtbaar is geworden in hoeverre dezelfde resultaten herhaaldelijk zijn voorgekomen. Op basis van dit model én bijbehorende data zijn de belangrijkste conclusies getrokken over de actuele houding (uitgedrukt in bewustzijn, ambitie en actie) van actoren tegenover de verschillende sociale, economische en milieu waarden van stedelijk groen.

Het tweede (*motivatie*) en derde (*sturing*) onderdeel van het interview zijn geanalyseerd aan de hand van het analyseprogramma Nvivo. Dit programma was een welkom hulpmiddel gezien het brede scala aan motieven, ervaringen en ideeën, die het resultaat zijn van de open vraagstelling uit het semigestructureerd interview. Nvivo heeft hulp geboden bij het structureel analyseren en interpreteren van deze verschillende motieven, ervaringen en ideeën. Overeenkomstige motieven, ervaringen of ideeën hebben dezelfde code toegekend gekregen. Elke code (motief, ervaring of idee) is toegekend aan een thema (deel 2: kansen, barrières en bedreigingen, deel 3: moeilijkheden, successen en ideeën) en meestal tevens een subthema (deel 2: Algemeen, sociale waarde, economische waarde, milieu waarde). De codes, thema's en subthema's zijn het resultaat van inductief coderen, wat wil zeggen dat de codes direct volgen uit de verkregen data en niet vooraf zijn bepaald (Bryman, 2012, p576). Alle gebruikte codes, thema's en subthema's zijn opgenomen in een codeboom, die terug te vinden is in bijlage VII. Door het coderen heb ik overeenkomstige motieven en verschillende motieven eenvoudig kunnen opsporen waardoor een compleet beeld is ontstaan van de motivatie van verschillende actoren om zich in te zetten voor diverse sociale, economische en milieu waarden van stedelijk groen.

3.4 | Problemen en oplossingen van het empirisch onderzoek

Generaliseerbaarheid

Zoals in paragraaf 3.2 is beargumenteerd heb ik gekozen voor een casestudie onderzoeks-ontwerp, omdat een casestudie de mogelijkheid biedt om sociale fenomenen, zoals actor motivatie voor het beschermen en ontwikkelen van stedelijk groen, in diepte te onderzoeken (Yin, 2003; Flyvbjerg, 2006). De keuze voor dit onderzoeks-ontwerp heeft echter als nadeel dat ik heb moeten inleveren op de generaliseerbaarheid van de verkregen onderzoeksresultaten (flyvbjerg, 2006, p241). De verzamelde data binnen de casestudie Eindhoven kan immers niet volledig gegeneraliseerd worden naar andere stedelijke gemeenten, omdat dit vraagt om meer dan één enkele casestudie over hetzelfde onderwerp binnen een soortgelijke gemeente (Bryman, 2012, p66). Met name de inzichten verkregen door gesprekken met publieke actoren geven een context gerelateerd beeld, omdat de actoren primair handelen binnen de gemeente Eindhoven. Inzichten die verkregen zijn uit de interviews met private partijen daarentegen zijn voor een belangrijk deel wel generaliseerbaar omdat de meeste partijen werkzaam zijn door heel Nederland. Zij gaven aan dat hun houding en achterliggende motivatie tegenover stedelijk groen in basis altijd gelijk is in hun handelen. Ook de keuze om actoren te interviewen met verschillende functies binnen het ruimtelijk domein heeft de generaliseerbaarheid van onderzoeksresultaten beperkt, omdat overeenkomsten in motivatie niet altijd even duidelijk waren.

Toch denk ik dat de gemaakte keuzes omtrent het onderzoeks-ontwerp het onderzoek positief hebben beïnvloed omdat de meerwaarde van het onderzoek niet ligt in de generaliseerbaarheid maar in het verkrijgen van een beter empirisch begrip van het sociaal fenomeen: actor motivatie voor stedelijk groen. Het verkennen van betekenissen, motieven en percepties is in dit kwalitatieve casestudie onderzoek belangrijker dan het vinden van een generieke waarheid. Tevens is enige generaliseerbaarheid nagestreefd middels 'analytic generalization' (Yin, 2003). Dit wil zeggen dat data uit de casestudie uitgebreid is beschreven en geanalyseerd, waarna aan de hand van secundaire data de bevindingen zijn geabstraheerd tot een bredere theorie.

Representativiteit

Om voldoende tijd beschikbaar te kunnen stellen per respondent voor een diepte interview én een gedetailleerde analyse is gekozen om het onderzoek uit te voeren aan de hand van een beperkt aantal (17) respondenten. Nadeel van dit beperkte aantal respondenten is echter dat het niet genoeg is om representativiteit te garanderen voor de gehele gemeente Eindhoven. Laat staan voor andere Nederlandse gemeenten. Ondanks dat de respondenten gevraagd is om zoveel mogelijk te antwoorden vanuit het bedrijf of de afdeling waar zij werkzaam zijn kan niet gegarandeerd worden dat antwoorden gelden voor het gehele bedrijf of voor de gehele afdeling. Dit komt ook omdat de respondent niet altijd kan weten hoe collega's denken over een bepaalde kwestie.

Toch denk ik dat de waarde van het onderzoek niet heeft geleden onder het beperkte aantal respondenten. "Het aantal respondenten in een kwalitatief onderzoek zegt niets over de waarde ervan" (Willems & Van Zwieten, 2004, p632). Door de interviews af te nemen bij de (hoofd)verantwoordelijke van de afdeling die te maken heeft met stedelijk groen, is geprobeerd om deze subjectiviteit zo laag mogelijk te houden. De (hoofd)verantwoordelijke heeft immers meestal een controlerende en sturende rol waardoor deze als geen ander weet wat er allemaal speelt binnen het bedrijf/de afdeling omtrent stedelijk groen.

Betrouwbaarheid

De open vraagstelling en de flexibiliteit van het verkennend empirisch onderzoek hebben geleid tot uitgebreide persoonlijke antwoorden en praktische voorbeelden van de respondent. Het voordeel hiervan is dat er een volledig en gedetailleerd beeld is ontstaan van de houding en achterliggende motivatie van elke (publieke of private) partij tegenover het beschermen en ontwikkelen van stedelijk groen. Nadeel van dergelijke complexe en persoonlijke antwoorden is echter dat de interpretatie en het onderling vergelijken van antwoorden niet altijd gemakkelijk is.

Om dit nadeel zoveel mogelijk te beperken is gewerkt met een interviewstructuur, zijn veelvuldig controlevragen gesteld en is waar nodig het principe van bronnentriangulatie toegepast. De interviewstructuur en bronnentriangulatie hebben ervoor gezorgd dat tijdens elk interview in basis dezelfde aspecten zijn behandeld. Buiten die aspecten om is voldoende flexibiliteit geweest voor doorvragen en specifieke voorbeelden. De controlevragen waren een hulpmiddel om te controleren of gegeven antwoorden juist geïnterpreteerd werden.

Tevens is geprobeerd om tijdens de interviews rekening te houden met de reactiviteit van respondenten. Reactiviteit wil zeggen dat respondenten anders reageren omdat zij weten dat ze deelnemen aan een onderzoek (Bryman, 2012, p217). In het geval van dit onderzoek betekent dit dat respondenten onterecht zouden kunnen beweren dat zij de ambitie hebben om stedelijk groen in te zetten ter versterking van (bijvoorbeeld) sociale cohesie.

Dergelijke onzuivere of sociaal wenselijke antwoorden zijn geprobeerd te voorkomen middels een aantal technieken. Allereerst is besloten niet concreet te benoemen dat ik geïnteresseerd ben in de motivatie van de betreffende actor om zich in te zetten voor het beschermen en ontwikkelen van stedelijk groen. Ten tweede is geregeld gevraagd naar concrete voorbeelden. Ten derde zijn de respondenten geïnterviewd in hun eigen (zakelijke) omgeving. En tot slot is bij aanvang van het interview aangegeven dat uitspraken, indien gewenst, anoniem verwerkt konden worden.

Reproduceerbaarheid

Het open en verkennend karakter van het onderzoek, evenals de belangrijke rol van interpretatie, maken reproductie van het onderzoek lastig (Bryman, 2012, p405).

Desalniettemin zijn enkele maatregelen genomen om de reproduceerbaarheid van het onderzoek te vergroten. Zo zijn alle methodische aspecten van het onderzoek nauwkeurig beschreven in dit hoofdstuk zodat concreet is vastgelegd hoe het onderzoek is uitgevoerd en waarom het op die manier is gebeurd. De interviewstructuur in de bijlage geeft daarnaast een goed beeld van hoe de semigestructureerde interviews zijn opgebouwd. De geluidsopnamen, transcripties en de codeboom bieden de mogelijkheid om data terug te traceren en interpretaties te begrijpen. Bovenstaande maatregelen hebben ervoor gezorgd dat het onderzoek zo goed mogelijk te reproduceren is in andere gemeenten. Meerdere vergelijkbare casestudies zouden immers de generaliseerbaarheid van de resultaten aanzienlijk kunnen vergroten (Bryman, 2012, 406).

Hoofdstuk 4 | Resultaten

Tijdens de semigestructureerde interviews is met respondenten specifiek gesproken over het beschermen en ontwikkelen van groen in de gemeente Eindhoven, de case van dit onderzoek. De ondervraagde actoren, die allen opereren in het ruimtelijk domein van de gemeente Eindhoven, benadrukken dat ‘de drie groene wiggen’ het meest kenmerkend zijn voor de groenstructuur van Eindhoven. Het zijn De Karpen, De Genneper Parken en Landelijk Striip die het groen vanuit het buitengebied tot aan het stadscentrum brengen (figuur 4.1). Deze structuur heeft Eindhoven enerzijds te danken aan de wijze waarop de stad begin 20^e eeuw is uitgebreid door annexatie van de omliggende dorpen. Het landschappelijke karakter tussen de voormalige dorpen Stratum en Gestel, Striip en Woensel en Woensel en Tongelre, wordt tot op de dag van vandaag gekoesterd en veiliggesteld, zo weet elke respondent. Anderzijds dankt Eindhoven haar huidige groenstructuur aan een paar grote figuren. Philips heeft het Tuinstadmodel, dat het resultaat was van de annexatie, beschermd en toegepast op eigen gronden. Dirk Tersteeg, landschapsontwerper van Philips, heeft de stad verrijkt met onder andere het huidige Philips de Jonghpark en het Stadswandelpark. Respondent R14, die vandaag de dag werkzaam is als landschapsarchitect, benadrukt de waarde van het ‘Philipsgroen’ voor Eindhoven. *‘De rol van Philips in die stad is zo mega’* (R14). Frans Fontaine heeft als hoofd van de afdeling plantsoenen het groenareaal van Eindhoven in de jaren vijftig verrijkt met een ongelooflijk groot assortiment aan bijzondere boomsoorten. *‘En ja... die diversiteit wil je ook graag een beetje houden’* (R2), aldus de programmaleider groen van de gemeente Eindhoven.

Ondanks deze bijzondere karakteristieken mag echter niet worden vergeten dat Eindhoven tevens een aantal groenarme wijken kent waar groene ensembles en structuren, die ruimte bieden voor sport, spel, ontmoeting en recreatie, ontbreken of ontoereikend zijn. Met name het centrum van Eindhoven is zeer stenig (R1, R2, R9, R11, R12, R13, R16, R17). Bezoekers ervaren Eindhoven om deze reden dan ook meestal niet als een groene stad. Daarnaast blijkt het beschikbare groen in Eindhoven op vele plaatsen ontoereikend om het fysieke leefmilieu op peil te houden. Op vele plaatsen heeft groen in het verleden plaats moeten maken voor bebouwing en infrastructuur. Vandaag de dag merkt men de gevolgen hiervan, zoals wateroverlast en een slechte luchtkwaliteit.

Het aantal inwoners en het aantal huishoudens in de gemeente Eindhoven blijft groeien (Gemeente Eindhoven, 2015). In het kader van ‘verdichten en veraangemen’ worden nu en in de nabije toekomst vele woningen ontwikkeld binnen het bestaand stedelijk gebied. Enerzijds bemoeilijkt dit het beschermen en ontwikkelen van stedelijk groen, omdat de druk op de ruimte is toegenomen. Anderzijds betekent dit dat Eindhoven groene elementen, ensembles en structuren hard nodig heeft voor het behoud en de realisatie van een aantrekkelijk en gezond vestigingsklimaat voor de kenniswerkers die de gemeente graag wil trekken om ‘Brainport regio Eindhoven’¹⁴ kansen te geven.

¹⁴ Een toptechnologieregio van wereldformaat waar Eindhoven en haar omliggende gemeenten samen naar streven.

Zoals is gebleken uit een veelheid aan wetenschappelijke onderzoeken is groen in de stad belangrijk voor het sociaal welzijn, het stedelijk milieu en de plaatselijke economie (theoretisch kader 2.1). Maar zijn de actoren die opereren in het ruimtelijk domein van de case gemeente Eindhoven zich hiervan bewust? Benaderen actoren het groen dat zij beschermen, ontwikkelen, aantasten of verwijderen vanuit haar multidisciplinaire waarden? Welke motivatie hebben actoren om stedelijk groen al dan niet te beschermen of te ontwikkelen? Hoe ervaart men het huidig sturen van de gemeente Eindhoven op het beschermen en ontwikkelen van stedelijk groen? En hoe ziet men dit sturen in de toekomst voor zich, wanneer er op gemeentelijk niveau gestreefd wordt naar het duurzaam beschermen en ontwikkelen van groen in de stad? In dit hoofdstuk bespreek ik de resultaten van het empirisch onderzoek, waarmee onder meer bovenstaande vragen beantwoord zullen worden. De resultaten zijn in dit hoofdstuk uiteengezet per opgestelde deelonderzoeksvraag.

Voor het refereren naar respondenten is gebruik gemaakt van de respondent codes die te vinden zijn in tabel 3.1 op pagina 62 van het methoden hoofdstuk. Waar nodig is in de tekst opgenomen voor welk soort actoren een bepaalde bevinding geldt, om de bevindingen snel in hun context te kunnen plaatsen. Hiervoor wordt geregeld gebruik gemaakt van de termen 'stedenbouwkundig specialisten' en 'ontwerpers'. De term stedenbouwkundig specialisten verwijst naar stedenbouwkundig ontwerpers, landschapsarchitecten en architecten met een stedenbouwkundige expertise. Met ontwerpers verwijs ik naar architecten, stedenbouwkundigen en landschapsarchitecten in het algemeen.

Waar gerefereerd wordt naar een paragraaf uit het theoretisch kader wordt in dit hoofdstuk gebruik gemaakt van de afkorting TK, waarna het paragraafnummer uit het theoretisch kader zal worden genoemd.

Figuur 4.1 | Globale groenstructuur van de gemeente Eindhoven

Bron: Gemeente Eindhoven, 2016.

4.1 | Houding

Welke houding, uitgedrukt in bewustzijn, ambitie en actie, tonen verschillende actoren vandaag de dag tegenover het beschermen en ontwikkelen van diverse waarden van stedelijk groen?

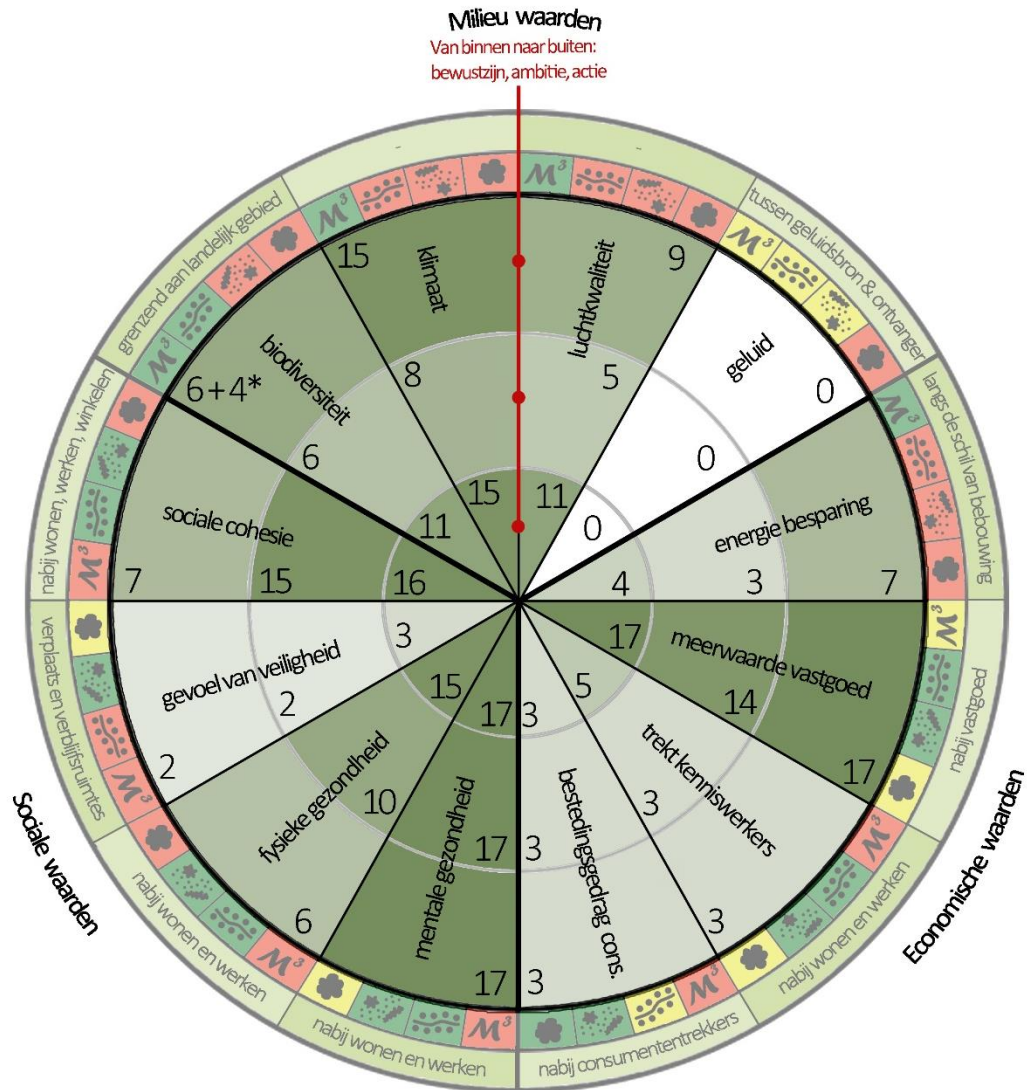
Het model uit figuur 2.4, dat het resultaat is van vele bestaande studies naar de waarde(n) van stedelijk groen, is gebruikt als uitgangspunt om te onderzoeken: (1) welke waarden van stedelijk groen vandaag de dag sterk vertegenwoordigd worden door actoren die opereren in het ruimtelijk domein van de gemeente Eindhoven en (2) welke waarden om wat voor reden dan ook minder aandacht krijgen. Het model dat is weergegeven in figuur 4.2 op de volgende pagina is het resultaat van dit deelonderzoek. In dit model zijn de 'prints' van alle respondenten gecombineerd weergegeven¹⁵. Op deze manier is voor elke waarde van stedelijk groen in één oogopslag te zien of: respondenten zich *bewust* zijn van die waarde, of respondenten de *ambitie* hebben om zich er voor in te zetten, en of zij nu al succesvol *actie* ondernemen voor die betreffende waarde van groen.

Wat direct opviel tijdens het onderzoek naar de houding van verschillende actoren tegenover stedelijk groen, was het verschil in het gemak waarmee respondenten konden benoemen welke waarde(n) groen kan hebben in de stad. Waar sommige respondenten een zeer complete waslijst aan waarden uit hun mouw wisten te schudden, bleek het voor anderen moeilijk om verder te beredeneren dan de esthetische waarde van groen. Projectontwikkelaar R8 aarzelt: *'Ja... wat voor waardes creëer je met groen ... daar heb ik nooit zo diep over nagedacht ... ja... wij denken niet zoveel na over groen'* (R8). Dit eerste gesprek over de waarden van groen bleek grotendeels te verklappen hoe de ondervraagde actor stedelijk groen tijdens het uitvoeren van de kerntaken benadert. Respondenten die direct een breed scala aan waarden benoemden lijken groen te benaderen vanuit haar veelheid aan potentiële waarden. *'Wil je groen goed inpassen dan moet je zorgen dat alle facetten gewoon goed zijn bediend'* (R3). Onder deze actoren vallen over het algemeen: stedenbouwkundig specialisten, Trefpunt Groen Eindhoven en de programmaleider groen van de gemeente Eindhoven. Voor anderen lijkt stedelijk groen meer één van de vele aspecten die aan bod komen tijdens een ruimtelijke ontwikkeling, waardoor groen meer beschouwd wordt als eenheid. *'Ja... die waardes kloppen allemaal... maar wij gaan ze niet een voor een zo langs hoor'* (R1). Onder deze actoren vallen over het algemeen: ontwikkelaars, corporaties, architecten en de programmaleider grond van de gemeente Eindhoven. De programmaleider grond (R1) legt uit dat het voor hen belangrijker is om gewoon te beseffen dat groen haar intrinsieke waarden kent waarmee het indirect haar (economische) vruchten afwerpt. *'Dan zit je echt in de hoek van de programmaleider groen die daar iets meer vorm aan geeft'* (R1).

Het vervolg van deze paragraaf zal bestaan uit een beschrijving van de houding(en) van actoren tegenover achtereenvolgens **sociale waarden**, **milieu waarden** en **economische waarden** van stedelijk groen.

¹⁵ De afzonderlijke prints, per ondervraagde respondent, zijn enkel digitaal beschikbaar en kunnen indien gewenst worden opgevraagd.

Figuur 4.2 | Overzichtsmodel houding

Bewustzijn / ambitie / actie, voor waarde van groen, onder respondenten:

Cijfer X Bewustzijn / ambitie / actie geldt voor X van de 17 respondenten

*
6 actoren ondernemen actie voor het beschermen van bestaande soorten en hun habitat
4 actoren ondernemen actie voor het beschermen en ontwikkelen van ecologische structuren

Bron: eigen bewerking, 2016.

Houding ten opzichte van sociale waarden van groen

De sociale waarden van stedelijk groen worden nadrukkelijk omarmd door verschillende actoren uit het ruimtelijk domein. Bij aanvang van elk interview zijn de respondenten gevraagd naar de persoonlijke betekenis die zij geven aan groen in de stad. Hetgeen wat de respondenten als eerste benoemden was vrijwel altijd gerelateerd aan een of meerdere sociale waarden van groen (sociale cohesie, fysieke gezondheid en mentale gezondheid). Het **bewustzijn** van deze sociale waarden blijkt dus groot.

'Ik associeer stedelijk groen in eerste instantie met recreatie en ontspannen' (R7)

'Ik houd van mooie stadsparken waar je kunt wandelen ... waar mensen naartoe komen om een balletje te trappen of om te barbecueën met elkaar' (R1).

Op basis van vervolg vragen en voorbeelden bleek dat een grote meerderheid tevens zelf de **ambitie** heeft om stedelijk groen te beschermen en te ontwikkelen voor het sociaal welzijn van bewoners en gebruikers (figuur 4.2). Ondanks dat respondenten de sociale waarden van groen vanuit persoonlijk perspectief feilloos kunnen beschrijven blijken deze waarden echter moeilijk 'hard' te maken. Omdat daarnaast de waarden 'sociale cohesie' en 'fysieke gezondheid' vragen om grotere groene ensembles of structuren (TK 2.1) verloopt de doorwerking van dergelijke 'sociale groene ambities' naar de definitieve planontwikkeling zeer moeizaam (figuur 4.2). Een sociale groene ambitie leidt klaarblijkelijk lang niet altijd tot **actie**. In paragraaf 4.2 zal verder ingegaan worden op barrières die de doorwerking van onder andere deze sociale ambities bemoeilijken.

De waarde van groen voor de **mentale (volks)gezondheid** is van de verschillende sociale waarden degene die veruit het meest actief vertegenwoordigd wordt door verschillende actoren in het ruimtelijk domein (figuur 4.2). *'Je wordt gewoon rustiger... Je ziet de vogeltjes, daar kun je van genieten. Je komt weer een beetje tot de simpele dingen van het leven' (R3).* *'Voor mij is het toch vooral... op het moment dat je groen toevoegt... dan geef je ontspanning in zo'n gebied. En dan maak je het gewoon prettiger om daar te zijn vind ik' (R6).* Respondenten blijken zich niet enkel **bewust** te zijn van de ontspannende en stress reducerende werking van groen, maar blijken tevens de **ambitie** en mogelijkheden te hebben om **actie** te ondernemen voor het realiseren van deze waarde. Dat een ambitie voor deze waarde van groen in de praktijk tevens succesvol leidt tot actie is overigens niet verwonderlijk. Zoals benoemd in theoretisch kader 2.1 is immers bewezen dat men al een bijdrage kan leveren aan de ontspannende en stress reducerende werking van stedelijk groen door het plaatsen van enkele groene elementen die de beeldkwaliteit van de omgeving versterken (Nordh et al., 2011, p9). Architect R11 vertelt: *'Voor ons zijn groene elementen sfeermakers... op een mooie manier omgaan met het positioneren van groene hagen of het plaatsen van bomen'.* Enkele respondenten, waaronder stedenbouwkundig specialisten, een grootgrondbezitter en Trefpunt Groen Eindhoven, gaan een stapje verder binnen deze waarde en zetten zich middels het beschermen en ontwikkelen van groene elementen, ensembles en/of structuren in voor een totaalbeleving van het groen in de stad (R3, R10, R14, R16, R17) Zo vertelt grootgrondbezitter R16 dat zij middels het zorgvuldig inrichten van het terrein, bezoekers willen prikkelen door sensaties van geur, door het zien van de jaargetijden en door de vrijheid van het groen. *'Ik vind dat wij, en ik wil, en ik hoop, en dat draag ik ook uit... dat wij het groen ook echt zien als een plek waar je ruimte en ademhaling in kunt halen. Dus lucht voelen, ruiken. Anders dan het stadse, beton, uitlaatgas en alles. Dat klinkt heel, heel... maar ik denk het wel, dat wij die functie vooral hebben. Om ook daar de natuur en de vrijheid te beleven' (R16).*

Veruit de meeste respondenten blijken zich ervan **bewust** te zijn dat groen in de stad een belangrijke functie heeft als het gaat om vormen van **lichaamsbeweging** zoals (hard)lopen, fietsen en buiten spelen. Het zijn met name stedenbouwkundig specialisten en grootgrondbezitters die de **ambitie** hebben om groene bewegingsruimte binnen de planontwikkeling te realiseren (R3, R10, R14, R15, R16). Omdat geschikt groen voor sport en spel vraagt om grotere ensembles en structuren (TK 2.1) zien met name ontwikkelaars deze waarde daarentegen eerder gerealiseerd in bestaande parken of recreatiegebieden buiten de eigen planontwikkeling (R7, R8, R9, R11). *‘En dat kunnen dus fietsverbindingen of openbaar vervoer verbindingen zijn, [van de planlocatie] naar recreatie gebieden’* (R9). Van **actie** voor deze waarde van stedelijk groen is om bovenstaande redenen bij ontwikkelaars, corporaties en hun opdrachtnemers (ontwerpers en adviseurs) nog nauwelijks sprake.

Respondenten geloven over het algemeen niet in een positieve relatie tussen groen en een **gevoel van veiligheid** (R4, R5, R6, R7, R11, R15). *‘Veiligheid is wel een issue, in de zin van; in hoeverre draagt groen negatief bij aan de sociale veiligheid?’* (R4). Vanwege dit spanningsveld zijn enkel de geïnterviewde landschapsarchitect (R14) en een grootgrondbezitter (R16) **actief** bezig met het ontwikkelen van een groene leefomgeving die juist tegemoet komt aan dat gevoel van veiligheid. Grootgrondbezitter (R16) vertelt dat het groen op hun terrein wegens de huisvesting van een bijzondere doelgroep meer dan elders wordt ontwikkeld vanuit het oogpunt van veiligheid en geborgenheid.

Vrijwel elke respondent blijkt zich **bewust** te zijn van de waarde van groene ensembles en structuren om **ontmoeting** tussen mensen te faciliteren. *‘Wat ik zelf heel belangrijk vind is dat groen voor ontmoeting kan zorgen’* (R4). Na doorvragen blijkt dat het merendeel van de respondenten tevens de **ambitie** heeft om zich met het uitvoeren van de kerntaken in te zetten voor het beschermen en ontwikkelen van groen als zijnde een verbindend ruimtelijk element tussen mensen. *‘Ja. Je bent een ontwerper van ontmoetingsruimten als je met stedenbouwkundige plannen bezig bent. En groen kan daar een belangrijke rol in spelen’* (R11). Een andere ontwerper (R10) vertelt hoe hij met projecten in de collectieve groensfeer mensen tracht te verleiden tot het maken van een ‘social community’ in plaats van ieder voor zich. Bovenstaande ambities omtrent groen voor sociale cohesie leiden echter lang niet altijd succesvol tot **actie**, omdat de grote vraag naar ruimte in het stedelijk gebied het beschermen en ontwikkelen van groene ensembles en structuren geregeld bemoeilijkt. In paragraaf 4.2 zal hier aan de hand van motieven van actoren dieper op worden ingegaan. Opvallend is de rol die grootgrondbezitters vandaag de dag (willen) hebben in het faciliteren van ontmoeting tussen stedelingen in het groen (R15, R16). Daar waar de ene grootgrondbezitter aangeeft dat ontmoeting simpelweg ontstaat door de groene sfeer en de aanwezigheid van de dommel (R15), vertoont de andere grootgrondbezitter een actievere houding (R16). Door aanvullende voorzieningen zoals een kinderboerderij en een blotevoetenpad hoopt de respondent nog meer die ontmoeting te creëren tussen burgers en bewoners van het landgoed, en tussen burgers en het terrein. *‘Het is echt het bewijs van het feit dat we op dit moment ook echt die plek willen zijn waar de Eindhovenenaar binnen kan komen en ook kan denken; ja, dit is een plek waar ik iets kan organiseren’* (R16).

Houding ten opzichte van milieu waarden van groen

De houding van ondervraagde respondenten tegenover de milieu waarden van groen zijn zeer verdeeld. Voor sommige actoren zijn de milieu waarden van groen in deze tijd van klimaatverandering minstens zo belangrijk als de sociale en economische waarden (R2, R3, R10, R14, R16, R17). *'De motivatie zit natuurlijk in klimaat en biodiversiteit. Je weet dat groen daarom hard nodig is'* (R10). Het zijn met name stedenbouwkundig specialisten, de programmaleider groen van de gemeente Eindhoven en Trefpunt Groen Eindhoven die zeer nadrukkelijk de **ambitie** hebben om zich met het beschermen en ontwikkelen van groen in te zetten voor de biodiversiteit, het klimaat en de luchtkwaliteit. Andere actoren, zoals corporaties, ontwikkelaars en architecten, zien de waarde van groen voor het milieu in de stad als 'mooi meegenomen' wanneer groen wordt beschermd of ontwikkeld om sociale of economische redenen (R1, R4, R5, R6, R7, R8, R9, R11, R12, R15).

'En dan is het mooi meegenomen natuurlijk dat datzelfde groen ook bijdraagt aan het milieu. Ja... dat is gewoon zo' (R9).

'Ja. En die milieu waarden... ja... die zijn mooi meegenomen maar dat zal niet snel de reden zijn om een boom in de straat op te nemen' (R8).

Ondanks dat vele actoren niet zelf de **ambitie** hebben om zich in te zetten voor de milieu waarden van stedelijk groen, blijkt men toch geregeld **actie** te ondernemen voor deze waarden (figuur 4.2). Ten eerste komt dit omdat elke kubieke meter groen die men beschermt of ontwikkelt een steentje bijdraagt aan het thermisch comfort, de capaciteit om water te kunnen bergen en de luchtkwaliteit (TK 2.1). Actoren zoals grootgrondbezitters of landschapsarchitecten die kwantitatief veel groen beschermen of ontwikkelen zetten zich dus ongeacht hun eigen ambitie om deze reden actief in voor het 'klimaat' en de 'luchtkwaliteit'. Ten tweede wordt het verschil tussen ambitie en actie verklaard door het feit dat de gemeente Eindhoven beschikt over enkele sturingsinstrumenten, zoals de waterparagraaf en de flora- en fauna wet¹⁶, die actoren dwingen om zich in te zetten voor diverse milieu waarden van het groen dat ze beschermen, ontwikkelen, aantasten of verwijderen.

De meeste respondenten bleken zich ervan **bewust** te zijn dat groen in de stad een rol speelt in het op peil houden van **biodiversiteit**. *'En bepaalde beestjes en bijtjes die je door groen in je gebied krijgt... volgens mij doet dat ook wel weer wat'* (R8). Voor met name corporaties, projectontwikkelaars en architecten blijkt deze waarde echter te abstract om werkelijk de **ambitie** te hebben om zich middels het beschermen en ontwikkelen van stedelijk groen hard te maken voor een diversiteit aan flora en fauna in de stad (R1, R4, R5, R6, R7, R8, R11, R12). Vanwege de flora- en fauna wet zegt alsnog het merendeel van de respondenten **actie** te ondernemen voor het beschermen van bestaande soorten en hun habitat. Desalniettemin biedt deze wet geen handvatten om het ontwikkelen van groene aaneengesloten structuren af te dwingen waar biodiversiteit bij gebaat is (TK 2.1). De actoren die vandaag de dag **actie** ondernemen voor het beschermen en ontwikkelen van groenstructuren die migratie van soorten mogelijk maken blijken zich dan ook te beperken tot grootgrondbezitters (R15, R16), de programmaleider groen van de gemeente Eindhoven (R2) en Trefpunt Groen Eindhoven (R17). Desalniettemin zijn er respondenten die zelf de **ambitie** hebben om zich in te zetten voor biodiversiteit. *'Zelf leggen we al heel lang het accent op biodiversiteit'* (R14, landschapsarchitect). Opvallend is dat deze actoren biodiversiteit niet zozeer koppelen aan de houdbaarheid van het stedelijk milieu op de lange termijn, maar het eerder zien als een directe verrijking van de leefomgeving van mensen (R2, R3, R14, R16, R17) *'Biodiversiteit heeft ook te maken met of jij je gelukkig voelt daar ... Of jij van kleine dingen kunt genieten als vogels, vlinders, bijen en*

¹⁶ Wet Ffw 2016

geluiden ... Het klinkt allemaal heel houtjes-toutjes en wollen sokken achtig maar het is gewoon echt keiharde realiteit. En daarom is... wij vinden het écht heel erg belangrijk dat we dit doen' (R14).

Veruit de meeste respondenten zijn zich **bewust** van de waarde van groen voor het **klimaat** in de stad. Oftewel: waterberging en thermisch comfort. *'Onbewust weet iedereen dat, daar waar je veel bomen in de straat hebt, dat je een wat prettiger klimaat hebt' (R13).* Opvallend is dat actoren binnen dit thema met name **actie** ondernemen voor stedelijk groen dat functioneert als waterberging. *'Waterberging is natuurlijk wel een hele belangrijke waarde van groen' (R13).* Dit is gedeeltelijk toe te schrijven aan het feit dat men vandaag de dag in toenemende mate te kampen heeft met zware regenbuien, die problemen veroorzaken in een stenige omgeving. *'Op het moment dat je relatief meer groen aanbrengt ... en dat is zeker de laatste week ook weer echt een item [er viel veel regen in juni 2016] ... dan heeft groen ook een functie bij de tijdelijke opvang van regen' (R6).* Daarnaast wordt de **actie** van actoren verklaard door het feit dat actoren tijdens de bestemmingsplanprocedure al extrinsiek gemotiveerd worden om een waterbergingsoplossing te integreren in ontwikkelingen (R13, R17). Enkele respondenten, waaronder stedenbouwkundig specialisten, grootgrondbezitters, de programmaleider groen en Trefpunt Groen Eindhoven, geven aan dat zij ongeacht heersende wet- en regelgeving zelf de **ambitie** hebben om zich hard te maken voor groen ten behoeve van het stedelijk klimaat (R2, R3, R7, R10, R14, R15, R16, R17) *'Groen is gewoon nodig in het kader van klimaatbeheersing. Als je het niet doet, dan krijg je een ongezonde versteende leefomgeving' (R10).*

Ondanks dat een grote meerderheid zich ervan **bewust** blijkt te zijn dat groen een rol speelt in het afvangen van fijnstof, heeft slechts een kleine minderheid aan stedenbouwkundig specialisten (R3, R10, R14), de programmaleider groen en Trefpunt Groen Eindhoven de **ambitie** om zich middels het beschermen en ontwikkelen van groen hard te maken voor de **luchtkwaliteit** in de stad (figuur 4.2). Het effect van groen op de luchtkwaliteit zou moeilijk te meten zijn waardoor actoren eerder grijpen naar andere systemen als luchtkwaliteit een issue is (R13). Respondent R2 van de gemeente Eindhoven stelt dat groen wegens haar zuiverende werking onmisbaar zal blijven in steden. *'Er is altijd wel vervuiling in de stad. Dat moet toch ergens heen. Dus het is wel degelijk zo dat die grote groene wiggen een hele belangrijke rol spelen als het gaat over het afvangen van fijnstof' (R2).*

Opvallend is dat geen van de respondenten zich **bewust** blijkt te zijn van de **geluid** reducerende werking van groen. Geluid is uiteraard wel een issue in stedelijke ontwikkelingen. Vanwege vele andere technische mogelijkheden speelt groen daar volgens respondenten echter geen rol in. *'Groen is erg onberekenbaar als het gaat om geluidreductie hè, want de onderste blaadjes van de boom kunnen ook weer functioneren als een reflectiebron' (R3).*

Houding ten opzichte van **economische waarden** van groen

Wat direct opviel tijdens dit deelonderzoek naar de houding van actoren, was hoe belangrijk de economische waarde 'meerwaarde vastgoed' voor het gros van de respondenten is (figuur 4.2). Actoren blijken zich er allen van **bewust** te zijn dat mensen bereid zijn om meer te betalen voor een woning in het groen. De populariteit van deze economische waarde wordt duidelijk wanneer vele respondenten aangeven dat ruimtelijke beslissingen vroeg of laat gemaakt worden op basis van een economische afweging. *'De harde euro regeert' (R17).* Voor sommigen is 'meerwaarde vastgoed' om deze reden hét motief voor groenbescherming of -ontwikkeling. Voor anderen is deze waarde hét bewijs dat de veelal zachte waarden van groen wel degelijk van grote invloed zijn. Linksom of rechtsom, actoren blijken allen **actie** te ondernemen om middels het beschermen of ontwikkelen van groen economische meerwaarde te genereren.

Het merendeel van de ondervraagde respondenten blijkt zich simpelweg niet **bewust** te zijn van het feit dat groen in de directe nabijheid van gebouwen het **energieverbruik kan verlagen**. *‘Groen speelt bij ons niet om die reden. Tenminste... wij hebben de link nog niet gelegd’* (R6). Desalniettemin blijken actoren via wetgeving, het bouwbesluit en energieprestatienormen ‘vriendelijk gedwongen’ te worden om energetisch efficiënt te ontwikkelen. *‘Maar groen is daar geen issue. Nee, totaal niet zelfs’* (R7). Enkele actoren, waaronder ontwerpers en een enkele ontwikkelaar, geven aan wel degelijk bezig te zijn met groene daken die de isolatiewaarde van gebouwen vergroten (TK 2.1) (R5, R9, R10, R11, R15, R17). Het energetische aspect blijkt echter voor hen veelal een neveneffect te zijn van hetgeen hen werkelijk motiveert tot deze **actie**. *‘Met een groen dak snijdt het mes aan meerdere kanten. Dus het dient vooral ook als waterberging. ... En afhankelijk van waar je het hebt ziet het er ook nog eens fraaier uit dan een standaard dak’* (R5).

Eenieder blijkt zich **bewust** te zijn van het feit dat groen de **waarde van het omliggend vastgoed** aanzienlijk verhoogt. *‘Als je als vastgoedontwikkelaar een groene plek maakt of kunt maken, dan levert die ook meer op. Dus het heeft ook te maken met het creëren van waarde’* (R7). Respondenten gaven tevens aan dat zij zich met het uitvoeren van de kerntaken actief inzetten voor deze economische waarde van groen. Voor vrijwel elke respondent is deze **actie** het resultaat van een eigen **ambitie**. Is het niet vanwege het eigen economisch belang, dan is het wel omdat deze economische waarde ontwerpers, adviseurs en de programmaleider groen meer mogelijkheden geeft om groen te integreren in een ontwikkeling (R2, R3, R10, R11, R12, R13, R14, R17). *‘Opdrachtgevers zijn daar gewoon gevoelig voor omdat die.... zij kijken er met een winst oogmerk naartoe. ... Dus dat soort argumenten gooi je er natuurlijk ook in met je gesprek om iets gedaan te krijgen bij een ontwikkelaar’* (R11). Zoals is gebleken uit theoretisch kader 2.1 kan deze meerwaarde al genoten worden door het beschermen of ontwikkelen van enkele groene elementen of kleine groene ensembles. Corporaties, ontwikkelaars en de programmaleider grond, die allen scherp moeten zijn op hun ruimtegebruik, lijken deze economische meerwaarde van groen dan ook idealiter te realiseren door het ontwikkelen van groene accenten die de beeldkwaliteit van de omgeving versterken (R1, R4, R6, R7, R8). De programmaleider grond van de gemeente Eindhoven ligt toe: *‘We moeten enerzijds heel scherp zijn [op het realiseren van groen] omdat het een kostenpost is en het ten koste gaat van uitgeefbare ruimte. ... Maar tegelijkertijd willen we graag die groene beeldkwaliteit omdat het bijdraagt aan de waarde verhoging van die uitgeefbare grond’* (R1).

Veel respondenten vinden de gedachte dat je met groen **hoogopgeleide kenniswerkers** zou trekken maar flauwekul. *‘Ja... dat kun je allemaal van tevoren bedenken. Maar dat laat zich niet sturen. Er komen gewoon mensen die daar graag willen wonen’* (R14). Respondenten voelen eveneens weinig voor de kans van groen om het **bestedingsgedrag van consumenten** te stimuleren. Beide waarden [trekken van hoogopgeleide kenniswerkers en bestedingsgedrag consumenten] zijn volgens private actoren aspecten die veel eerder op stedelijk niveau worden aangemoedigd dan op individueel projectniveau (R5, R6, R7, R11, R12, R14). Respondent R2 van de gemeente Eindhoven bevestigt dat deze waarden wel degelijk **actiepunten** zijn binnen het programma groen. Concreet wordt dit zichtbaar in kleine binnenstedelijke groenprojecten en de ontwikkeling van de groene corridor die het winkel- en vestigingsklimaat van de stad verbeteren (R2). Grootgrondbezitter R16 geeft aan dat sinds het openstellen van het terrein voor recreanten het bestedingsgedrag van consumenten een steeds grotere rol is gaan spelen. Door deze **actie** [openstellen] is hun groenareaal immers een consumententrekker geworden. Op dit moment halen zij bewust initiatieven binnen zoals een bed and breakfast en een fiets- en wandelburg over het spoor naar het terrein. Zij geloven dat het aantrekkelijke groene karakter van het landgoed op deze manier weleens heel lucratief zou kunnen zijn. *‘Dus de economische waarden zijn hier vertaald naar recreatieve economische waarde’* (R16).

Slot

Wat betreft het **bewustzijn** van de multidisciplinaire waarden van stedelijk groen valt op dat de waarden ‘geluid reductie’, ‘energie besparing’, ‘trekt hoogopgeleide kenniswerkers’, ‘bestedingsgedrag consumenten’ en ‘gevoel van veiligheid’ bij het merendeel van de actoren niet bekend zijn (figuur 4.2). Vele actoren blijken deze waarden zelfs niet te onderschrijven. Deze waarden blijken dan ook weinig tot geen aandacht te krijgen wanneer groen in de stad wordt beschermd, ontwikkeld, aangetast of verwijderd.

De **ambitie** onder de verschillende actoren blijkt vooral hoog te zijn voor de waarden ‘sociale cohesie’, ‘mentale gezondheid’ en ‘meerwaarde vastgoed’ (figuur 4.2). Het zijn waarden die zeer direct te maken hebben met het veraangemen van de leefomgeving voor stedelingen. Omdat elke actor uiteindelijk gewoon graag een plek maakt die aanslaat en die mensen graag (blijven) bezoeken is het misschien niet verwonderlijk dat precies deze waarden hier sterk vertegenwoordigd worden.

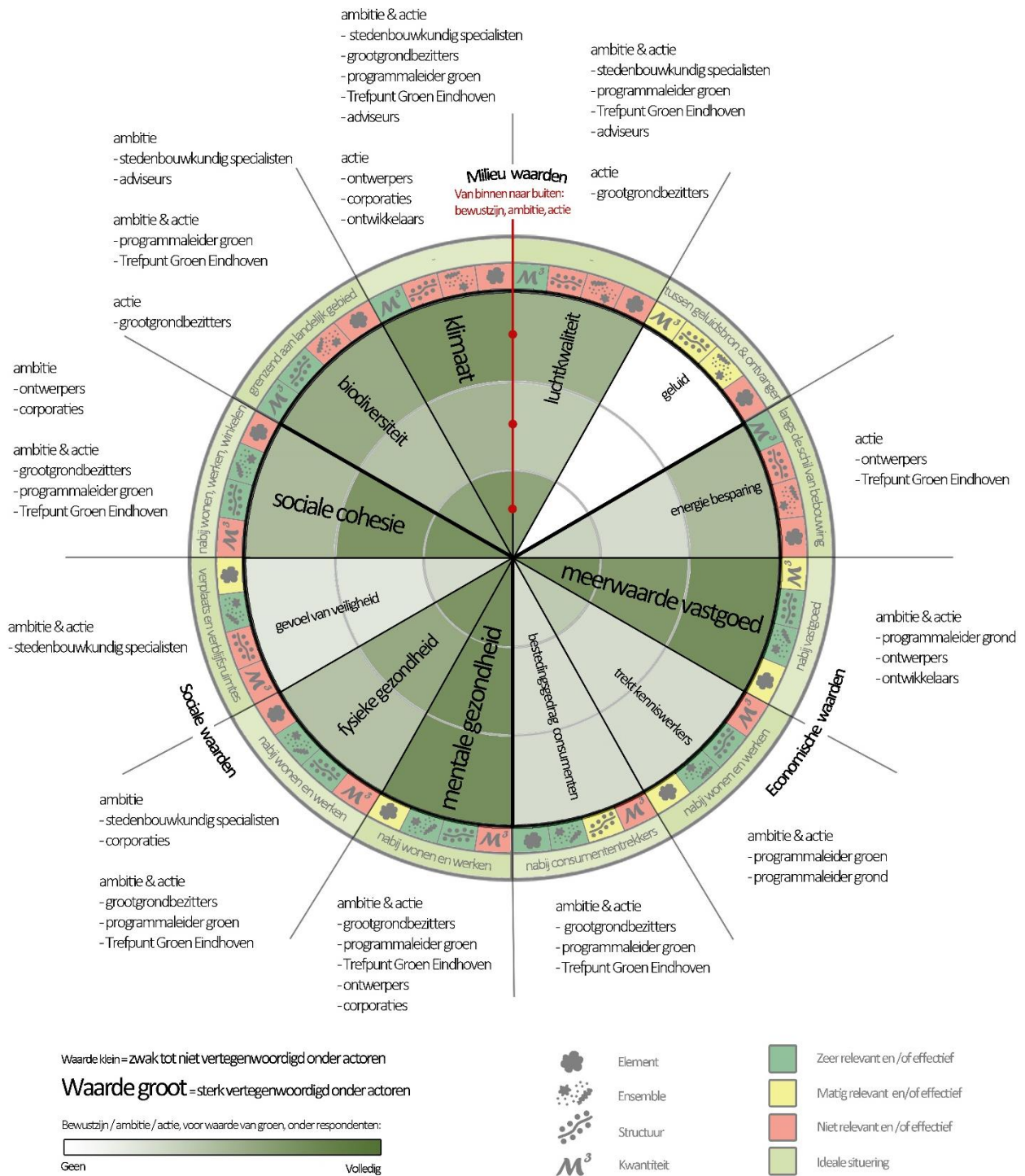
Als gekeken wordt naar waarden van groen waarvoor vandaag de dag al succesvol **actie** wordt ondernomen, blijken de waarden ‘mentale gezondheid’ en ‘meerwaarde vastgoed’ ook hierin sterk vertegenwoordigd te zijn. Ondanks alle ambities blijkt het daarentegen lastiger om actie te ondernemen voor de waarde ‘sociale cohesie’. Zoals geïllustreerd in theoretisch kader 2.1 vraagt deze waarde om grotere groene ensembles en structuren die in het stedelijk gebied moeilijk te beschermen of te ontwikkelen blijken. Opvallend is dat wel succesvol actie wordt ondernomen voor de ‘klimatologische waarde’ van stedelijk groen. Dit wordt verklaard door alle aandacht omtrent klimaatverandering en door het huidig sturen van de gemeente Eindhoven middels o.a. de waterparagraaf en de bomencompensatieregeling.

Binnen de verschillende sociale, economische en milieu waarden van groen blijken actoren vanwege hun verschillende functies het accent allemaal net wat anders te leggen. Opvallend is dat ook publieke actoren, die werkzaam zijn binnen de gemeentelijke organisatie, onderling anders denken over het beschermen en ontwikkelen van stedelijk groen. Over het algemeen – uitzonderingen daargelaten – kan men stellen dat projectontwikkelaars en de programmaleider grond van de gemeente Eindhoven iets meer beredeneren vanuit de meerwaarde van het vastgoed. Corporaties, grootgrondbezitters en ontwerpers leggen de focus meer op de sociale waarden van groen. De milieu waarden worden met behulp van wet- en regelgeving met name actief vertegenwoordigd door adviseurs, de programmaleider groen van de gemeente Eindhoven en door het Trefpunt Groen Eindhoven. Op basis hiervan kan worden verondersteld dat voor elke pillar uit het model aan multidisciplinaire waarden er altijd wel een aantal actoren in het veld zijn die het groen dat wordt beschermd, ontwikkeld, aangetast of verwijderd benaderen vanuit dat betreffend perspectief¹⁷.

Figuur 4.3 geeft voor elke waarde van stedelijk groen een overzicht van het soort actoren die, naar aanleiding van deze casestudie, zelf de **ambitie** blijken te hebben en/of **actie** blijken te ondernemen om de betreffende waarde van groen te realiseren. Hierbij dient benadrukt te worden dat uitzonderingen in dit overzicht niet zijn opgenomen. Uit de gesprekken met respondenten is bijvoorbeeld gebleken dat er wel degelijk ontwikkelaars zijn die actie ondernemen voor sociale cohesie in het groen of dat er architecten zijn die de ambitie hebben om groen te beschermen en te ontwikkelen vanwege haar milieu waarden. Omdat uit de casestudie blijkt dat dergelijke actoren eerder uitzondering zijn dan regel, zijn deze bevindingen niet opgenomen in figuur 4.3.

¹⁷ Dit wil echter niet zeggen dat elke pillar uit het model aan waarden even succesvol vertegenwoordigd wordt (zie resultaten deelonderzoeksvraag twee).

Figuur 4.3 | Houding analytisch

Bron: eigen bewerking, 2016.

4.2 | Motivatie

Welke motivatie schuilt er achter de actuele houding van verschillende actoren om zich, al dan niet, in te zetten voor het beschermen en ontwikkelen van diverse waarden van stedelijk groen?

In deze paragraaf staat het beantwoorden van 'de waarom vraag' centraal die gesteld kan worden naar aanleiding van de bevindingen uit paragraaf 4.1 omtrent de actuele houding van actoren tegenover het beschermen en ontwikkelen van stedelijk groen in Eindhoven. Om deze 'waarom vraag' gestructureerd te kunnen beantwoorden zijn motieven al tijdens de analyse ondergebracht in drie thema's die het resultaat zijn van inductief coderen, te weten *kansen*, *barrières* en *bedreigingen*.

- **Kansen** hebben betrekking op een extrinsieke motivatie die al succesvol leidt tot actie óf op een intrinsieke motivatie (eigen ambitie).
- **Barrières** hebben betrekking op aspecten die het realiseren van één of meerdere waarden van groen in de weg staan. (staan in de weg tussen bewustzijn en actie).
- **Bedreigingen** hebben betrekking op motieven die strijdig zijn met het beschermen of het ontwikkelen van stedelijk groen.

Kansen, barrières en bedreigingen zijn over het algemeen niet gerelateerd aan één van de waarden van groen, maar hebben consequenties voor meerdere waarden of zelfs voor het beschermen en ontwikkelen van stedelijk groen in het algemeen. Het uiteenzetten van achtereenvolgens de kansen, barrières en bedreigingen zal om deze reden steeds beginnen met een overzicht waarin beknopt wordt aangegeven op welke waarden van stedelijk groen een kans, een barrière of een bedreiging betrekking heeft. Dit helpt tevens om een snelle relatie te leggen met de resultaten uit paragraaf 4.1 en zo ook met het 'overzichtsmodel houding' in figuur 4.2 op pagina 70.

Kansen

Tabel 4.1 biedt een overzicht van de kansen die uiteengezet zullen worden. In de middelste kolom zijn de waarden van stedelijk groen genoteerd waarvoor de betreffende kans een verklaring geeft voor de empirisch ondervonden ambitie van actoren om zich in te zetten voor die specifieke waarde van groen (figuur 4.2, p70). In de rechter kolom zijn de waarden genoteerd waarvoor de betreffende kans een verklaring geeft voor het succesvol ondernemen van actie op die betreffende waarde van groen (figuur 4.2, p70).

Tabel 4.1 | Kansen

Kans	Verklaart...	
	ambitie	actie
<i>Actoren zien groen als belangrijke drager voor kwaliteit</i>	Sociaal: - 'mentale gezondheid' Economisch: - 'meerwaarde vastgoed'	Sociaal: - 'mentale gezondheid' Economisch: - 'meerwaarde vastgoed'
<i>De aandacht voor groen neemt toe</i>	Sociaal: - 'mentale gezondheid' - 'sociale cohesie' Milieu: - 'klimaat'	Sociaal: - 'mentale gezondheid' Milieu: - 'klimaat'
<i>Sterke sociale spelers in het veld (corporaties, grootgrondbezitters en ontwerpers)</i>	Sociaal: - 'mentale gezondheid' - 'fysieke gezondheid' - 'sociale cohesie'	Sociaal: - 'mentale gezondheid' - 'fysieke gezondheid' - 'sociale cohesie'
<i>Actoren zijn steeds vaker extrinsiek gemotiveerd om milieuvriendelijk te ontwikkelen</i>		Milieu - 'biodiversiteit' (beschermen van bestaande soorten en hun habitat) - 'klimaat' - 'luchtkwaliteit'

Actoren zien stedelijk groen als belangrijke drager voor kwaliteit

De grootste kans voor het beschermen en ontwikkelen van stedelijk groen blijkt te zitten in een diep gewortelde waardering voor groen die schuilt in ieder mens. *'Over het algemeen is toch wel mijn perceptie dat mensen groen als heel prettig ervaren. Voor mij persoonlijk ook'* (R11). Op basis van dergelijke ervaringen benoemt elke respondent groen als belangrijke waarde creator voor de ontwikkelingen waar ze bij betrokken zijn. Een van de projectontwikkelaars stelt: *'Stedelijk groen is toch wel een van de kwaliteitspijlers van onze gebiedsontwikkelingen'* (R8). Volgens architect R12 is de kracht van groen voor de totale beleving zelfs nog veel sterker dan het gebouw dat je maakt. *'Als het je lukt om de context van je gebouw zo te maken dat het groen dominant is... ja... dan maak je per definitie een mooie omgeving'* (R12). Groen blijkt een soort aura van goedheid over zich heen te hebben waar elke actor zich – in meer of mindere mate – mee wil identificeren.

'Groen is niet iets wat we ontwikkelen omdat anderen vinden dat het moet. Het is ook wel iets wat we zelf willen en waar we de waarde van inzien' (R7).

Het is duidelijk dat dit geloof in de kwaliteiten van groen elke actor - in meer of mindere mate - motiveert om zich in te zetten voor het beschermen en ontwikkelen van stedelijk groen. Maar wat motiveert actoren eigenlijk om kwaliteit te waarborgen? Voor projectontwikkelaars en de programmaleider grond van de gemeente Eindhoven blijkt dit direct een economisch belang te zijn (R1, R7, R8, R9). Kwaliteit brengt simpelweg meer geld op. *'Dit verhaal werkt twee kanten op. Aan de*

ene kant is een groene plek meer waard voor mensen en daarnaast betekent dat ook gewoon dat je als vastgoedontwikkelaar een plek maakt die meer oplevert' (R7). 'Dus dan is het [groen] ook een soort van marketing aspect' (R9). Voor andere actoren, waaronder corporaties, ontwerpers en grootgrondbezitters, speelt groen (als kwaliteit) meer een rol in het volbrengen van een maatschappelijke taak of in het hoog houden van de reputatie van het bedrijf of de organisatie (R2, R3, R4, R5, R6, R10, R11, R12, R13, R14, R15, R16, R17). Een van de architecten stelt: 'Iedereen wil graag dat er goeie verhalen verteld worden over dat project of je bedrijf' (R11). Ondanks dat de aard van deze motieven verschillend is blijkt uit het bovenstaande dat elke actor uiteindelijk gewoon graag een plek maakt die aanslaat, waar mensen van gaan houden of die mensen graag (blijven) bezoeken. En groen speelt hierin een belangrijke rol.

Opvallend is dat corporaties, ontwikkelaars en de programmaleider grond, die allen scherp moeten zijn op hun ruimtegebruik, nadrukkelijk benoemen dat de beperkte ruimte in het stedelijk gebied geen reden is om groen niet te beschermen of te ontwikkelen (R1, R5, R6, R7, R8, R9). Zij pleiten juist voor kwalitatief hoogwaardige groene 'hotspots' in de vorm van zorgvuldig geplaatste groene elementen en ensembles die te rijmen zijn met andere ruimtevrage elementen. 'Waar ik dan altijd op probeer te focussen is: zorg dan wel dat dat groen is wat ook echt kwaliteit toevoegt. En niet... ik zeg weleens; groen om het groen toe te voegen' (R1).

Klaarblijkelijk is elke actor overtuigd van de kwaliteiten van groen. Dat groen waardevol is voor de leefbaarheid in de stad hoeft aan niemand uitgelegd te worden. Voor het beschermen en ontwikkelen van stedelijk groen betekent dit concreet dat elke actor intrinsiek gemotiveerd is om op zijn minst zorg te dragen voor groene elementen die bijdragen aan de 'mentale gezondheid' van de stedeling en zorgen voor 'meerwaarde van het vastgoed' (figuur 4.2, p70).

De aandacht voor groen neemt toe

Of het nu gaat om een ontwikkelaar, een ontwerper of een adviseur, respondenten benoemen allen dat sociale en klimatologische (milieu) aspecten sinds een jaar of tien steeds belangrijker worden in hun dagelijks handelen. Door alle aandacht rondom klimaatverandering en schaarste van fossiele grondstoffen, worden actoren als het ware 'vriendelijk gedwongen' om op een meer duurzame manier te kijken naar ruimtelijke ontwikkelingen (R6, R7, R9, R13, R17). Enkele actoren, waaronder corporaties, een ontwikkelaar en de gemeente Eindhoven zelf, hanteren het principe van 'The Natural Step', dat helpt om verantwoordelijk om te gaan met de voetafdruk die men achter laat door een ruimtelijke ontwikkeling (R1, R2, R4, R5, R7). Projectontwikkelaar R7 ligt toe: *'Je kunt niet alleen maar proberen zoveel mogelijk te bouwen en zoveel mogelijk te verdienen. ... En je kunt wel kijken naar de overheid ... van; Ja!... zeggen jullie maar wanneer wij moeten stoppen. Maar uiteindelijk moet je toch ook wel zelf het idee hebben van; ja jongens, het kan niet meer op deze manier [van winstmaximalisatie]' (R7). Projectontwikkelaar R9 spreekt over hun ideeën van 'het nieuwe ontwikkelen', waarbij leefbaarheid en toekomstbestendigheid voorop worden gesteld. Klaarblijkelijk is er in de gemeente Eindhoven een trend gaande waarbij actoren zich steeds verantwoordelijker opstellen voor de sociale en ecologische consequenties van hun handelen. Op basis hiervan kan aangenomen worden dat er sprake is van een voorzichtige transitie naar sociaal en milieu georiënteerd ontwikkelen zoals tevens wordt beweerd door optimistische critici uit het wetenschappelijk duurzaamheidsdebat (optimistische aanname 2: TK 2.2).*

Parallel aan deze voorzichtige transitie lijkt een beweging gaande te zijn waarbij actoren meer aandacht schenken aan het beschermen en ontwikkelen van stedelijk groen (R1, R2, R3, R6, R7, R9, R12, R17). Respondent R6 van een van de corporaties stelt:

'Uhhmm..... Ik zou er geen score aan kunnen geven. Maar het is denk ik wel zo dat de laatste jaren de aandacht voor het groen wel wat toegenomen is' (R6).

Gewoonten uit de wederopbouwperiode, zoals maximalisatie van vastgoedontwikkeling, maken langzaam aan plaats voor andere ambities zoals het ontwikkelen van een groenstedelijk woonmilieu (R1, R9, R17). Ontwikkelaar R9 vertelt: *'Wij persoonlijk willen het nieuwe ontwikkelen ook echt promoten door rood met groen te combineren' (R9)*. Respondent R9 illustreert deze transitie met de ontwikkeling van de uitbreidingswijk Meerhoven aan de westkant van Eindhoven. *'De eerste fase waren echt allemaal hopen bij elkaar... veel woningen, weinig groen. Nu zie je bij Meerhoven dat ze juist het tegenovergestelde aan het doen zijn: heel veel groen rondom wonen. Ja... dan zie je eigenlijk in twintig jaar tijd in mijn beleving wel hoe belangrijk groen is geworden' (R9)*. Op basis van uitspraken van verschillende respondenten zijn er twee aspecten aan te wijzen als belangrijke aanjagers voor een hogere prioritering van groen in stedelijke ontwikkelingen. Allereerst zou de consument sinds de crisis veel meer invloed gekregen hebben op wat er ontwikkelt zal worden. *'We moeten nu veel meer luisteren naar wat de consument en wat de eindgebruiker wil' (R1)*. *'Die wil niet meer iedere centimeter met steen om zich heen hebben. Die willen een keer door het groen lopen, willen fietsen. ... Die ontwikkeling is zeker vraag gestuurd ontstaan denk ik' (R9)*. Ten tweede 'helpen' de nadelige effecten van het gebrek aan groen, zoals waterproblemen en het verschralen van wijken, actoren in te laten zien hoe onontbeerlijk groen is in de stad (R2, R3, R6, R9, R10, R12, R17). *'Het wordt steeds duidelijker dat het nodig is' (R10)*. *'Ik denk dat het bewustzijn komt dat je niet oneindig kunt verdichten. Dat steden ook te warm worden ... niet meer leefbaar zijn' (R12)*. Bovenstaande motieven liggen ten grondslag aan de ambitie van verschillende actoren om zich hard te maken voor de waarden 'klimaat', 'sociale cohesie' en 'mentale gezondheid' van stedelijk groen (figuur 4.2, p70).

Naast alle veelbelovende uitspraken geven meerdere respondenten nadrukkelijk aan dat we echt nog aan het begin staan van een transitie naar sociaal en milieu georiënteerd ontwikkelen met een grotere rol voor stedelijk groen (R3, R5, R7, R8, R9, R10, R14, R17). *'Nee, wat dat betreft staan we nog aan het begin. Het is nog niet zo dat we helemaal een andere prioritering hebben. Het is meer een soort extra invalshoek naast alle andere invalshoeken die er al zijn, waardoor we daar wel bewuster mee bezig zijn dan daarvoor' (R7, ontwikkelaar)*. *'Ik denk dat we nog heel wat te halen hebben. Maar het begin is gemaakt zal ik maar zeggen' (R5, corporatie)*.

Sterke sociale spelers in het veld

Corporaties, grootgrondbezitters en ontwerpers blijken veel in hun mars te hebben om zich hard te maken voor stedelijk groen dat van waarde is voor de 'mentale gezondheid' van stedelingen, de 'sociale cohesie' in wijken en de 'fysieke gezondheid' van bewoners, oftewel: de sociale waarden.

Corporaties hebben heel nadrukkelijk een maatschappelijke doelstelling (R2, R3, R4, R5, R6, R12, R13, R14, R17). Leefbaarheid staat immer voorop, waardoor zij niet alleen met het omhulsel bezig zijn maar vooral ook met de sociale betekenis van een plek. Om deze reden blijken de corporaties in Eindhoven zeer sterk de ambitie te hebben om te zorgen dat het groen dat zij beschermen of ontwikkelen een directe waarde heeft voor de bewoners om te kunnen bewegen, spelen, ontspannen en ontmoeten (R4, R5, R6). *'Het gaat gewoon om een goed leefklimaat te ontwikkelen voor onze bewoners. En daar is groen wel heel erg van belang' (R5)*. Daarnaast benoemen corporaties dat zij het voordeel hebben heel dicht bij de bewoners te staan, waardoor het gemakkelijker is om beheer en ontwikkeling van groen af te stemmen op de wensen van bewoners (R4, R5, R6).

Beide **grootgrondbezitters** geven aan dat zij hun domein in de nabije toekomst graag immer meer zien als een plek waar de stedeling ontspanning en vertier kan halen. *'Het moet geen eilandje blijven, het moet in samenhang zijn met het stedelijk gebied'* (R15). De motivatie van grootgrondbezitters om hun groendomein te delen met 'de gewone burger' is een groot goed voor de gemeente Eindhoven. Beide groene ensembles zijn dankzij hun grootte en ligging immers een kansrijke uitvalsbasis voor sport en spel ('fysieke gezondheid'), voor ontmoeting en kruisbestuiving ('sociale cohesie') en voor de dagelijkse ontspanning ('mentale gezondheid') (R1, R15, R16). Respondent R16 wil deze sociale waarden niet enkel faciliteren maar tevens stimuleren middels terreininitiatieven zoals het blotevoetenpad en de boerderij.

Ontwerpers benoemen allen zeer nadrukkelijk dat de sociale waarden van stedelijk groen voor hen het meest belangrijk zijn (R3, R10, R11, R12, R14). Zij motiveren dit met de boodschap dat het hun taak is om te zorgen dat een plek gebruikswaarde en belevingswaarde heeft voor mensen. *'Het is mijn taak om te zorgen dat mensen daar gewoon gelukkig zijn'* (R14). Als het gaat om stedelijk groen voelen met name stedenbouwkundig specialisten zich verantwoordelijk om met allerlei ontwerp overwegingen te zorgen dat de vierkante meters groen, die zijn vastgelegd in het programma van eisen, vertaald worden naar elementen waar men rust in vindt, ensembles waar men kan picknicken of structuren waar men doorheen kan fietsen (R3, R10, R12, R14). *'Dus er ligt wel degelijk een rol voor ontwerpers om op dit gebied de vergroening van de omgeving kansen te geven'* (R10).

Actoren zijn steeds vaker extrinsiek gemotiveerd om milieuvriendelijk te ontwikkelen

Respondenten geven aan dat zij steeds nadrukkelijker gemotiveerd worden om milieuvriendelijk en duurzaam te ontwikkelen. Als het gaat over groen betekent dit concreet dat actoren steeds vaker (extrinsiek) gemotiveerd zijn om net dat beetje extra groen te ontwikkelen om bijvoorbeeld de waterhuishouding natuurlijk te regelen of om 'bij-vriendelijk' te beplanten.

De flora- en fauna wet, de beleidsnota 'niet kappen tenzij...', de EPC normering en de waterparagraaf, blijken voor vele actoren een belangrijke motivatie om zich in te zetten voor het beschermen en ontwikkelen van stedelijk groen (R1, R5, R6, R7, R8, R9, R10, R11, R12, R15, R16). De flora- en fauna wet dwingt actoren om bestaande soorten en hun habitat te beschermen waarmee actoren ongeacht hun eigen ambities actie ondernemen voor groen met waarde voor 'biodiversiteit' (figuur 4.2, p70). De beleidsnota 'niet kappen tenzij...', de EPC normering en de waterparagraaf zijn huidige sturingsinstrumenten waarmee actoren dwingend worden verzocht om groen kwantitatief te beschermen en te ontwikkelen. Omdat alle respondenten aangeven gehoor te geven aan deze instrumenten kan gesteld worden dat actoren vandaag de dag extrinsiek gemotiveerd zijn om zich in te zetten voor de waarden 'klimaat' en 'luchtkwaliteit' die gebaat zijn bij een kwantitatieve hoeveelheid aan groen in de stad (TK 2.1).

Voor sommige actoren blijkt een beloning in de vorm van een certificaat een trigger waardoor het groen extra aandacht krijgt (R11, R15, R16). *'Een groen dak maken bijvoorbeeld... dat scoort gewoon letterlijk punten'* (R11). Ook initiatieven zoals 'The Natural Step' en 'Operatie Steenbreek' stimuleren actoren om kritischer te kijken naar wat er werkelijk verstand dient te worden (R2, R4, R5, R7). Grootgrondbezitter R15 vertelt over het 'Bream certificaat' waar ze als organisatie mee bezig zijn. Een soort certificaat voor duurzaamheid. *'Dat is ook de reden waarom we met die ecoloog aan de gang zijn gegaan ... om te kijken; wat kunnen we nog meer doen ... en dan is die ecologische verbindingzone die over het terrein loopt natuurlijk een beetje laag hangend fruit'* (R15).

Barrières

Tabel 4.2 biedt een overzicht van de barrières die uiteengezet zullen worden. In de middelste kolom zijn de waarden van stedelijk groen genoteerd waarvoor de bijbehorende barrière een verklaring geeft voor het uitblijven van actie ter realisatie van die betreffende waarde van groen (figuur 4.2, p70). In de rechter kolom zijn de waarden van stedelijk groen genoteerd waarvoor de betreffende barrière geldt en waarvoor het succesvol ondernemen van actie dus wordt gehinderd. Met hinderen wordt hier bedoeld dat actie ondernemen voor het realiseren van een of meerdere waarden van groen wel mogelijk is maar dat optimalisatie van die waarde(n) lastig wordt gemaakt.

Tabel 4.2 | Barrières

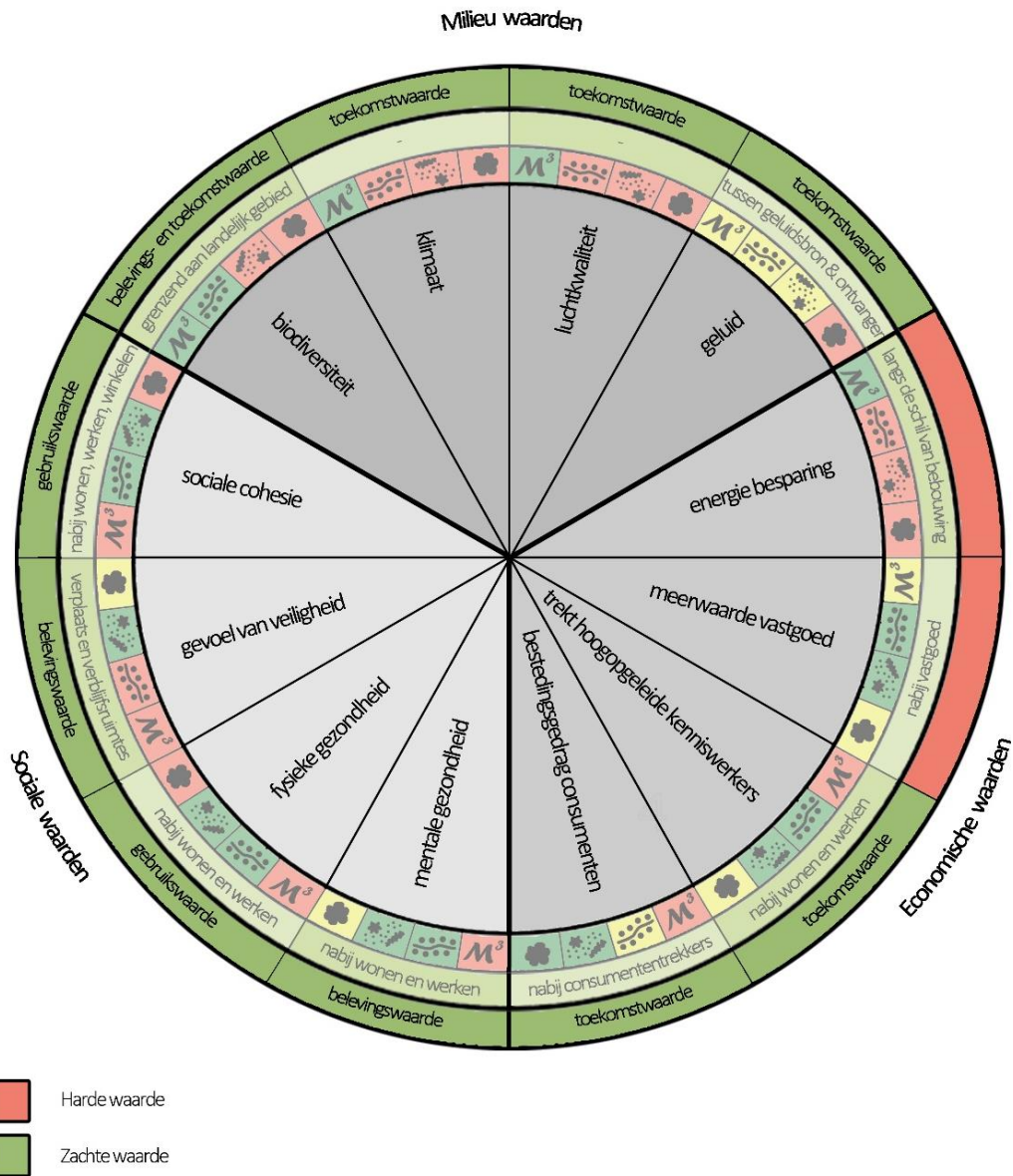
Barrière		Verklaart...	Hindert...
		Geen actie	actie
De waarden van stedelijk groen zijn moeilijk hard te maken	<i>Stedelijk groen is geregeld de zwakste schakel in de strijd om ruimte en het speelveld van belangen</i>	Verklaart het uitblijven van actie op specifiek die waarden die vragen om grotere groene ensembles en structuren: Sociaal <ul style="list-style-type: none"> - 'fysieke gezondheid' - 'sociale cohesie' Milieu <ul style="list-style-type: none"> - 'biodiversiteit' (beschermen en ontwikkelen van groenstructuren voor migratie van soorten) 	Alle potentiële waarden van stedelijk groen
	<i>De consument wil nog niet meer betalen voor duurzame alternatieven waarvan de individuele meerwaarde moeilijk te duiden is</i>	Verklaart het uitblijven van actie op specifiek die waarden waarvan de individuele meerwaarde moeilijk te duiden is en die vragen om kwantitatief veel groen: Milieu <ul style="list-style-type: none"> - 'luchtkwaliteit' - 'biodiversiteit' (beschermen en ontwikkelen van groenstructuren voor migratie van soorten) 	Alle potentiële waarden van stedelijk groen
	<i>Actoren denken niet aan stedelijk groen als het gaat om duurzaam stedelijk ontwikkelen</i>		Alle potentiële waarden van stedelijk groen
	<i>Financiën en onderhoudsnormen beperken het speelveld van groenbescherming en -ontwikkeling</i>	Financiën: Verklaart het uitblijven van actie op specifiek die waarden die vragen om grotere groene ensembles en structuren: Sociaal <ul style="list-style-type: none"> - 'sociale cohesie' - 'fysieke gezondheid' Milieu <ul style="list-style-type: none"> - 'biodiversiteit' (beschermen en ontwikkelen van groenstructuren voor migratie van soorten) 	Financiën: Alle potentiële waarden van stedelijk groen Onderhoudsnormen: Alle waarden die gebaseerd zijn op de aantrekkingskracht van stedelijk groen op mensen: Sociaal <ul style="list-style-type: none"> - 'mentale gezondheid' - 'sociale cohesie' - 'gevoel van veiligheid' Economisch <ul style="list-style-type: none"> - 'meerwaarde vastgoed' - 'trekt hoogopgeleide kenniswerkers' - 'bestedingsgedrag consumenten'

Opvallend is dat één eigenschap van stedelijk groen ten grondslag blijkt te liggen aan de barrières die het beschermen en ontwikkelen van verschillende waarden van stedelijk groen in de weg staan. Dit betreft de eigenschap dat groen voornamelijk zachte waarden kent (R2, R3, R9, R10, R11, R12, R13, R14, R16, R17). *'Het is niet zo tastbaar, het is niet meetbaar... maar het is gewoon onbewust heel erg belangrijk'* (R13). *'Wat is nou de waarde van een vlindertje dat je ziet wapperen in de wind?'* (R2). ... Wat betekent dat trapveldje nou echt voor de buurtbewoners van de Gildebuurt?, wat is de waarde van de drie bomen op de markt in de stenige binnenstad van Eindhoven? en wat is precies de toegevoegde waarde van die wadstructuur in de wijk Meerhoven voor die ene koper?

Op basis van verhalen van respondenten is opgemerkt dat stedelijk groen beschikt over drie verschillende soorten zachte waarden (figuur 4.4). Het eerste soort zachte waarden noem ik **gebruikswaarden**. Het zijn de waarden 'fysieke gezondheid' en 'sociale cohesie' die te maken hebben met de mogelijkheid van stedelijk groen om het te gebruiken voor sport en spel en voor ontmoeting. Het tweede soort waarden noem ik **belevingswaarden**. Het zijn de waarden 'mentale gezondheid', 'gevoel van veiligheid', 'en 'biodiversiteit' die betrekking hebben op de mogelijkheid om de harmonieuze en esthetische eigenschappen van groen in de stad te kunnen beleven. Deze gebruikswaarden en belevingswaarden van groen hebben weliswaar alles te maken met het levensgeluk van stedelingen maar zijn moeilijk hard te maken. Het derde soort zachte waarden noem ik **toekomstwaarden**. Het zijn de waarden 'bestedingsgedrag consumenten', 'trekt hoogopgeleide kenniswerkers', 'geluid', 'luchtkwaliteit', 'klimaat' en wederom 'biodiversiteit'. Het zijn waarden die betrekking hebben op de mogelijkheid van stedelijk groen om te zorgen dat de stad ook in de toekomst nog een gezonde en wenselijke plek is om te wonen. Deze 'toekomstwaarden' worden door de verschillende respondenten ook als zachte waarden bestempeld omdat niet of nauwelijks hard te maken is wie precies de voordelen geniet.

Het beschermen en ontwikkelen van stedelijk groen blijkt door haar vele zachte waarden niet altijd gemakkelijk te zijn. Als het aankomt op het maken van grotere ruimtelijke beslissingen volstaat een waardering op basis van gebruikswaarde, belevingswaarde of toekomstwaarde immers meestal niet (R1, R2, R3, R9, R10, R12, R14, R19). Gebaseerd op hun ervaringen vertellen respondenten dat in onze huidige maatschappij alles uit te drukken moet zijn in termen van geld of meetbare eenheden voor een 'weloverwogen' beslissing (R1, R2, R3, R9, R10, R12, R13, R14, R17). *'99 procent van de mensen kan niet anders dan in euro's denken'* (R17). *'Ik denk dat er nog vrij lineair wordt gerekend'* (R3). Stedelijk groen zou, tot grote spijt van vele actoren, geregeld het onderspit delven in ruimtelijke ontwikkelingen, omdat de waarden van stedelijk groen soms simpelweg niet hard genoeg zijn.

Figuur 4.4 | Zachte gebruiks-, belevings- en toekomstwaarden van stedelijk groen

Bron: eigen bewerking, 2016.

Stedelijk groen is geregeld de zwakste schakel in de strijd om ruimte en het speelveld van belangen

De druk op de ruimte in het stedelijk gebied is groot. Het blijkt om deze reden zeer moeilijk te zijn voor verschillende actoren om hun groene ambities hoog te houden (R1, R2, R3, R6, R7, R9, R10, R11, R12, R17). 'In Meerhoven is een stukje bosrijk... ja, daar staat geen boom meer, want uiteindelijk heeft toch alles moeten wijken' (R17). Voor ontwerpers, corporaties, projectontwikkelaars en de programmaleider grond is stedelijk groen slechts één van de vele ruimtevragende elementen die een plaats moeten krijgen in een ontwikkeling. 'Je krijgt gewoon ontzettend veel belangen en bouw daar maar eens een goede eenheid van he?' (R3). Voor veel van die andere ruimtevragende elementen, zoals parkeerplaatsen, wegen, woningen en winkels, zijn de behoeften kwantitatief uitgedrukt in een beleid of in het programma van eisen (R3, R4, R6, R9, R11, R12). Hiermee eisen andere functies een groot deel van de beschikbare ruimte op en blijft er relatief gezien weinig over voor het beschermen en ontwikkelen van stedelijk groen.

'Ja... en dan komt het laatste vraagstuk; ja... wat doe je met het groen? Hebben we überhaupt nog wel plek voor groen?' (R9).

'En ja... soms moet je dan toch met pijn in het hart kappen' (R11).

Stedenbouwkundig specialisten, de programmaleider groen en Trefpunt Groen Eindhoven geven aan dat zij het groen regelmatig moeten bevechten in de strijd om ruimte en het speelveld van belangen. (R2, R3, R10, R12, R14, R17). Het feit dat stedelijk groen voornamelijk zachte waarden kent helpt dan niet mee. De meeste initiatiefnemers van ontwikkelingen willen volgens respondenten R2, R3, R10, R12, R14 en R17 immers harde prestaties zien alvorens een beslissing wordt doorgevoerd. Uit verschillende verhalen blijkt dat het ambitieniveau omtrent groen vrijwel standaard omlaag geschroefd wordt omdat het niet te rijmen valt met andere belangen of andere ruimtevrage elementen (R2, R3, R6, R10, R12, R14, R17). Stedenbouwkundig specialist R3 omschrijft het uiteindelijke resultaat als een evenwicht waar eenieder op het uiterste breekpuntje zit van wat hij of zij nog acceptabel of haalbaar vindt. Hij voegt hieraan toe dat het dan lang niet altijd lukt om die specifieke groene waarden te behouden of mee te geven die hij daar graag had gezien. *'En dat is dan weer een knokpartij hè. ... Want je voelt gewoon op een gegeven moment als die zones te smal worden dat die sociale waarden, maar ook die milieu waarden [van dat groen] gaan leiden'* (R3). De programmaleider groen (R2) geeft tevens aan het bestaand stedelijk groen immer te moeten bevechten. Want als mensen iets willen realiseren dan is daar ruimte voor nodig. *'En dán valt de blik op een grasveld of op een plantsoen... in de ogen van veel mensen een lege plek'* (R2). Hij licht toe dat het vanwege de zachte aard van de verschillende waarden van stedelijk groen dan vaak heel lastig is om mensen aan het verstand te brengen dat juist die 'leegte' van grote waarde is voor het leefmilieu en het sociaal welzijn in de stad.

De stedelijke functie 'parkeren' blijkt de grootse ruimtelijke vijand te zijn voor het beschermen en ontwikkelen van stedelijk groen (R1, R3, R4, R5, R6, R9, R11, R13, R15, R17). Respondenten vertellen dat de parkeernorm te laatste jaren steeds hoger is komen te liggen en steeds zwaarder is gaan wegen. En als die norm niet wordt gehaald of niet volstaat, dan blijkt het vrijwel altijd het – geplande of al aanwezige – groen dat moet wijken voor het ontwikkelen van extra parkeerplaatsen (R3, R4, R5, R6, R13, R15, R17). *'En op een gegeven moment kom je voor de keuze: Ga je nu écht ingrijpen in de basisstructuur van je wijk he? Dat is het groen. En dat maar opofferen'* (R3). *'Ja.. dus parkeren is in die zin wel eens een belemmering'* (R5).

De grote druk op de ruimte in het stedelijk gebied betekent concreet dat de beschikbare ruimte voor het beschermen en ontwikkelen van stedelijk groen geregeld ontoereikend is om de groene ambities van actoren (optimaal) te kunnen realiseren. Dit verklaart waarom de waarden 'sociale cohesie', 'fysieke gezondheid' en 'biodiversiteit', die vragen om grotere ensembles en structuren, in het houding onderzoek laag scoren bij 'actie' (figuur 4.2, p70). Voor alle overige waarden van stedelijk groen betekent deze beperkte ruimte dat het de realisatie ervan kan hinderen.

De consument wil nog niet meer betalen voor duurzame alternatieven waarvan de individuele meerwaarde moeilijk te duiden is

Initiatiefnemers van ontwikkelingen, zoals projectontwikkelaars en de programmaleider grond, geven aan dat zij stuiten op een gierige en individualistische houding van de consument (R1, R7, R8, R9). Wat betreft het doorvoeren van duurzaamheidsambities geven zij aan afhankelijk te zijn van de bereidwilligheid van de consument om een meerprijs te betalen voor sociaalecologisch betere alternatieven. Op basis van hun ervaringen stellen respondenten R1, R3, R7, R8, R9, R10 dat dit vandaag de dag nog maar zelden het geval is. Zeker wanneer de individuele meerwaarde van een duurzame ontwikkeling moeilijk te duiden is blijkt de consument niet bereid om te delen in de gemaakte investeringskosten (R1, R3, R7, R8, R9, R10). *'Alleen dan komen we weer op het aspect verkoop...; de koper heeft er niet extra geld voor over'* (R9). Omdat duurzame alternatieven volgens de respondenten veelal duurder zijn, zou deze 'gierige' houding de haalbaarheid van een ontwikkeling onder druk zetten. Met name ontwikkelaars motiveren dat het om deze reden soms simpelweg niet lukt om duurzaamheidsambities ook werkelijk door te voeren (R7, R8, R9). *'Maar zo zie je maar... soms is het bij de afzet waar het weer op staakt'* (R9).

Deze gierige en individualistische houding van de consument staat eveneens het beschermen en ontwikkelen van stedelijk groen in de weg (R1, R7, R8, R9). Het beschermen en ontwikkelen van stedelijk groen is immers een investering die in eerste instantie vooral geld kost (R1, R2, R3, R7, R8, R9, R10, R11, R12, R13, R14). Zeker gezien de benodigde ruimte voor stedelijk groen de uitgeefbaarheid van de totale gebiedsontwikkeling omlaag brengt. Tot op zekere hoogte is de kwalitatieve meerwaarde die gerealiseerd wordt door te investeren in groen wel degelijk verkoopbaar. Mensen ervaren een groene omgeving immers over het algemeen als prettig. Zo benoemen ontwikkelaars R7 en R8 op basis van hun praktijkervaringen dat een groene beeldkwaliteit voor elke koper een individuele meerwaarde heeft omdat het ontspanning brengt in hun directe leefomgeving ('mentale gezondheid') en het de waarde van hun woning verhoogt ('meerwaarde vastgoed'). Daar waar de waarden van stedelijk groen het individuele belang overstijgen lukt het initiatiefnemers echter niet meer om de meerprijs van een 'groene' ontwikkeling te verantwoorden aan de consument (R1, R3, R7, R8, R9, R12). Met name de zachte toekomstwaarden van stedelijk groen, zoals 'biodiversiteit' en 'luchtkwaliteit', blijken te abstract en te algemeen om te vertalen naar een directe harde meerwaarde voor de consument (figuur 4.4, p85). Een van de ontwikkelaars stelt: *'Mensen gaan niet meer betalen voor een woning omdat je zegt van; we hebben hier extra bomen waardoor de luchtkwaliteit beter is... dat wordt wel een heel lastig verhaal'* (R8). Het beschermen en ontwikkelen van deze zachte toekomstwaarden is volgens ontwikkelaars om deze reden soms simpelweg niet haalbaar. Stedenbouwkundig specialisten voelen zich op hun beurt weer beperkt door de focus van hun opdrachtgevers op het creëren van een individuele meerwaarde voor de consument (R3, R10, R12, R14). Hun speelruimte voor het beschermen en ontwikkelen stedelijk groen wordt hiermee immers klein gehouden. *'Men [de opdrachtgever] is eerder geïnteresseerd in dat stuk waar je heel makkelijk kan uitleggen dat het een toegevoegde waarde is voor die ene koper'* (R12).

De gierige en individualistische houding van de consument betekent concreet dat het beschermen en ontwikkelen van kwantitatief veel groen voor initiatiefnemers vaak simpelweg niet haalbaar is. Helemaal wanneer het gaat om het beschermen en ontwikkelen van groene waarden die geen directe individuele meerwaarde hebben voor de consument. Dit verklaart waarom de waarden 'biodiversiteit' en 'luchtkwaliteit', waarvan de individuele meerwaarde moeilijk te duiden is en die beide vragen om kwantitatief veel groen, laag scoren bij zowel 'ambitie' als 'actie' (figuur 4.2, p70).

Actoren denken niet aan stedelijk groen als het gaat om duurzaam stedelijk ontwikkelen

Of het nu gaat om een ontwerper, een ontwikkelaar, de programmaleider grond of een adviseur, respondenten blijken zich allen in meerdere of mindere mate in te (willen) zetten voor duurzame stedelijke ontwikkeling. Opvallend is dat actoren in deze beweging om duurzamer te (willen) ontwikkelen wél direct denken aan energiezuinigheid, maar het beschermen of ontwikkelen van stedelijk groen daarentegen zelden als mogelijkheid aangrijpen (R6, R7, R8, R9, R12, R13, R15, R17).

'Ja... als wij aan duurzaamheid denken dan denken wij al heel snel aan EPC scores... waar die woningen allemaal aan moeten voldoen' (R6, corporatie).

Dus in die zin is het [duurzaamheid] vooral het energievraagstuk. ... En daar speelt groen natuurlijk wel een rol in. Maar dat is in ons vakgebied niet de dominante factor daar in' (R12, ontwerper).

'... maar dat heeft dan meer betrekking op energieverbruik... dat je duurzame energie opwekking toepast of euh... lage EPC's he...' (R8, ontwikkelaar).

'Het is heel erg gefocust op energie. Ja.... Ik roep ook altijd; duurzaamheid is meer dan energie besparen. Maar... tot nu toe... is het dat' (R15, grootgrondbezitter).

Duurzaamheid lijkt zich dus te vertalen in energiezuinigheid, wat zeker geen onbelangrijk speerpunt is gezien Nederland daar nog een flinke inhaalslag in kan maken (Centraal Bureau voor de Statistiek, 2016a). Maar dat betekent niet dat er naast deze uittingsvorm van duurzaam ontwikkelen geen plaats is voor andere duurzame bewegingen. Stedelijk groen blijkt in het verhaal van duurzaam ontwikkelen in ieder geval nog nauwelijks een rol te spelen (R1, R4, R6, R7, R8, R9, R12, R13, R15, R17). Motieven hiervoor zijn: (1) De duurzame prestatie van groen is veel moeilijker aan te wijzen of te meten dan het geval is bij zonnepanelen, zonneboilers, led verlichting etc. (R4, R8, R12, R15), (2) Het reducerende effect van groen op de CO₂ concentratie in de lucht is relatief klein (R12) en (3) Energiezuinigheid is wegens de EPC norm een randvoorwaarde in het bouwbesluit (R6, R7, R8, R9).

Klaarblijkelijk verlangt men van een duurzaamheidsmaatregel dat haar prestatie zeer concreet is uit te drukken in meetbare eenheden. Omdat eerder al is gebleken dat de meeste waarden van stedelijk groen moeilijk hard te maken zijn kan om deze reden ook hier beredeneerd worden dat de zachte waarden van stedelijk groen het beschermen en ontwikkelen ervan hinderen. Als het gaat om duurzaam stedelijk ontwikkelen lijkt het thema 'stedelijk groen' immers niet de aandacht te krijgen die het gezien haar multidisciplinaire waarden verdient. Naast thema's zoals energiezuinigheid, mobiliteit en circulariteit wordt het beschermen en ontwikkelen van stedelijk groen vaak niet eens als een mogelijkheid aangedragen.

Financiën en onderhoudsnormen beperken het speelveld van groenbescherming en -ontwikkeling

Corporaties en ontwerpers geven aan dat zij lang niet altijd de controle hebben over dat wat ze kunnen en willen realiseren. Zij moeten dealen met normen en randvoorwaarden die ze meekrijgen vanuit hun opdrachtgever en de gemeente Eindhoven (R4, R6, R10, R11, R12, R14). In basis blijken het twee aspecten te zijn die het speelveld van groenbescherming en -ontwikkeling beperken: financiën en strikte (gemeentelijke) onderhoudsnormen (R3, R4, R6, R11, R12, R14, R17). *'En dat [deze beperking] legt vaak ook gewoon een claim op wat je kan als ambitieniveau in de openbare ruimte'* (R11). Met name stedenbouwkundig specialisten geven aan dat zij wegens strikte uitgangspunten regelmatig niet die specifieke groene waarden kunnen realiseren die zij daar idealiter voor ogen hebben (R3, R10, R12, R14). Dan lukt het bijvoorbeeld wel om een hek te bekleden met

groen maar niet om een haag van 50 cm dik in te passen waar ook nog eens een vogel in kan wonen (R12). Of om in termen van dit onderzoek te spreken; wél de groene beeldkwaliteit ten behoeve van de 'mentale gezondheid' van bewoners en 'meerwaarde van het vastgoed', maar niet de milieu waarden zoals 'biodiversiteit' en 'luchtkwaliteit' (figuur 2.4: TK 2.1).

Ontwerpers, de programmaleider groen en Trefpunt Groen Eindhoven zeggen regelmatig beperkt te worden door de krappe financiële budgetten die beschikbaar worden gesteld voor het beschermen en ontwikkelen van stedelijk groen (R2, R3, R10, R11, R12, R14, R17). En niet alleen mag het groen maar weinig kosten... het mag vooral geen vierkante meters afsnoepen van de uitgeefbare grond waar men straks de winsten op moet maken (R1, R10, R11, R12, R17). *'Als je bij de opdrachtgever komt van; we gaan een groene component hier in zetten... dan zegt ie; Hee... Ik heb twee miljoen hier te besteden en niet meer. En daar binnen moet ik zoveel kub bouwen'* (R17). Woningbouwcorporaties leggen zichzelf deze financiële 'beperking' op, omdat zij uiteindelijk de huur zo laag mogelijk willen houden voor hun sociale huurders (R4, R5, R6). *'Het bieden van een fatsoenlijke groene omgeving hoort bij onze taak... maar het is voor ons altijd een extra uitdaging om dat financieel verantwoord te laten verlopen'* (R6). Voor stedelijk groen betekent deze financiële beperking meestal dat de beschikbare ruimte en benodigde middelen voor groenbescherming en -ontwikkeling zeer krap worden genomen. Dit verklaart waarom de waarden 'sociale cohesie', 'fysieke gezondheid' en 'biodiversiteit', die vragen om grotere ensembles en structuren, in het houding onderzoek laag scoren bij 'actie'. Voor alle overige waarden van stedelijk groen betekent deze financiële beperking dat het de realisatie ervan kan hinderen.

Corporaties en ontwerpers motiveren dat zij naast strakke financiële kaders regelmatig beperkt worden door strikte (gemeentelijke) onderhoudsnormen die zijn vastgelegd in het handboek openbare ruimte (R4, R6, R11, R12, R14). 'Onbekende' plantensoorten of een gevarieerde beplantingskeuze worden hierdoor al snel uitgesloten. Landschapsarchitect R14 vertelt: *'Dus ik kan van alles verzinnen [om een hoogwaardige groene omgeving te realiseren], ... Maar dat is dan weer niet te onderhouden of niet te beheren... dus dat vind ik dan wel weer een beperking vaak'* (R14). Omdat onderzoek heeft aangetoond dat mensen juist getrokken worden door stedelijk groen met veel diversiteit en robuuste vormen (Nordh et al., 2011: TK 2.1) kan beredeneerd worden dat deze strikte onderhoudsnormen de realisatie hinderen van specifiek die waarden welke gebaseerd zijn op de aantrekkingskracht van stedelijk groen op mensen. Het zijn de waarden: 'mentale gezondheid', 'sociale cohesie', 'gevoel van veiligheid', 'meerwaarde vastgoed', 'trekt hoogopgeleide kenniswerkers' en 'bestedingsgedrag consumenten'.

Bedreigingen

Tabel 4.3 biedt een overzicht van de bedreigingen die uiteengezet zullen worden. Tevens zijn in de rechter kolom de waarden van stedelijk groen genoteerd waarvoor de betreffende bedreiging geldt en waarvoor actie ter realisatie van die waarden dus wordt tegengewerkt.

Tabel 4.3 | Bedreigingen

Bedreigingen	Bedreigt...
	actie
<i>De harde euro regeert</i>	Bedreigt specifiek die waarden die voor een succesvolle realisatie afhankelijk zijn van grotere groene ensembles of structuren en/of kwantitatief veel groen Sociaal - 'fysieke gezondheid' - 'sociale cohesie' Milieu - 'biodiversiteit' - 'klimaat' - 'luchtkwaliteit' - 'geluid'
<i>Stedelijk groen als 'sluitpost' en als kind van de rekening</i>	Bedreigt specifiek die waarden die vragen om grotere groene ensembles en structuren Sociaal - 'fysieke gezondheid' - 'sociale cohesie' Milieu - 'biodiversiteit'
<i>Onzorgvuldig compenseren</i>	Bedreigt specifiek die waarden die voor actie sterk afhankelijk zijn van een specifieke verschijningsvorm of situering in de stad Sociaal: - 'fysieke gezondheid' - 'gevoel van veiligheid' - 'sociale cohesie' Milieu: - 'biodiversiteit' - 'geluid' Economie - 'trekt hoogopgeleide kenniswerkers' - 'bestedingsgedrag consumenten'
<i>Gebouw en esthetica voorop</i>	Bedreigt alle potentiële waarden van stedelijk groen

'De harde euro regeert'

De grootste bedreiging voor het beschermen en ontwikkelen van stedelijk groen blijkt de economische oriëntatie van de huidige maatschappij. Respondenten leggen uit dat groen in eerste instantie vooral geld kost. Om deze reden wordt groen ondanks haar intrinsieke kwaliteiten niet altijd door eenieder direct omarmt (R1, R2, R3, R7, R8, R17). Respondenten benoemen allen nadrukkelijk dat ruimtelijke beslissingen vroeg of laat altijd een economische overweging zijn:

'Dus ja... het is toch allemaal... linksom, rechtsom, heeft het weer met geld te maken' (R8, ontwikkelaar).

'... het is vaak een geld kwestie. Alles draait om geld, en vooral in Nederland' (R3, stedenbouwkundig specialist).

'We zijn nog steeds een soort van winstmaatschappij... gedreven om verlies, winst...' (R13, ruimtelijk adviseur).

'Het financiële plaatje is leidend. Ja' (R17, Trefpunt Groen Eindhoven).

In het stuk met barrières is beschreven hoe actoren vandaag de dag last kunnen hebben van deze economische prioritering als het gaat om het beschermen en ontwikkelen van groen in de stad. Daar werd duidelijk dat stedelijk groen door haar zachte waarden niet altijd gemakkelijk te verdedigen is. Voor opdrachtgevers die een project ontwikkelen is deze economische oriëntatie echter de belangrijkste drijfveer achter hun bestaan (R1, R7, R8, R9). Winst is voor hen een voorwaarde om te ontwikkelen en dat bijt soms met het realiseren van een groene leefomgeving (R1, R2, R3, R7, R8, R11, R12, R13, R16, R17). Ontwikkelaars R7 en R8 en de programmaleider grond (R1) bevestigen zelf dat het bij ruimtelijke ontwikkelingen uiteindelijk draait om het realiseren van vierkante meters uitgeefbare grond. En groen staat hiervoor wel eens in de weg. *'Groen is binnen je grondexploitatie een kostenpost ... want hoe meer groen hoe minder uitgeefbare ruimte'* (R1). Om deze reden zouden ontwikkelaars, volgens respondenten, over het algemeen meer kijken naar het rood dan naar het groen (R1, R2, R3, R5, R7, R8, R11, R12, R13, R17). *'Vaak gaat het toch over opbrengsten per vierkante meter vloeroppervlak, dus de focus ligt toch vaak op gebouwen ja'* (R2).¹⁸

Voor stedelijk groen betekent deze economische oriëntatie van de maatschappij concreet dat er relatief ten opzichte van bebouwing en infrastructuur weinig groen dreigt te worden beschermd en ontwikkeld. Hierdoor worden specifiek die waarden bedreigd welke voor een succesvolle realisatie afhankelijk zijn van grotere groene ensembles of structuren en/of kwantitatief veel groen (tabel 4.3).

Volgens enkele respondenten, waaronder de programmaleider groen en ontwerpers, wordt de mate waarin deze economische oriëntatie een bedreiging vormt voor duurzame stedelijke (groen)ontwikkeling nog eens versterkt door het feit dat commerciële ontwikkelaars geen verantwoordelijkheid dragen voor hun ontwikkelingen op de lange termijn (R2, R3, R10, R11, R12, R13). Ontwikkelaars zouden hierdoor met name gefocust zijn op het moment van verkoop en minder snel geneigd zijn om te kiezen voor sociaalecologisch betere alternatieven die op de lange termijn hun vruchten afwerpen. *'Projectontwikkelaars zijn vooral geïnteresseerd in het moment van verkoop. Want dan zijn ze het kwijt. ... Als het bij hun in de folder er mooi uit ziet en er is gewoon genoeg vraag, dan verkopen ze het zelfs al lang voordat het gebouwd wordt'* (R2). Deze zelfde respondenten geven aan dat zij in de praktijk merken dat er door commerciële ontwikkelaars al snel geïnvesteerd wordt in dingen die op de korte termijn interessant zijn om economische waarde te genereren. *'En de sluitpost zit vervolgens aan ... een mooie groene erfafscheiding die ook nog wat toevoegt aan de straat'* (R12).

¹⁸ Respondenten R5 en R9, die als vastgoedontwikkelaar hierin anders proberen te zijn, geven beide aan dat zij vandaag de dag last hebben van een moeilijk te doorbreken stigma dat uit gaat van een allesbepalende oriëntatie van ontwikkelaars op het maximaliseren van winst.

Stedelijk groen als 'sluitpost' en als kind van de rekening

Daar waar de druk op de ruimte groot is wordt bestaand groen bedreigd en krijgt te ontwikkelen groen geen kans. Het merendeel van de respondenten heeft aangegeven dat groen aanzienlijk minder prioriteit krijgt wanneer het ontwikkelingsgebied relatief klein is (R1, R2, R3, R5, R6, R7, R8, R9, R11, R12, R13 en R17). Projectontwikkelaar R7 heeft dit als volgt gemotiveerd:

'Op het moment dat je een kleiner gebied moet ontwikkelen in de stad. En er is niemand die van tevoren zegt van; er moet wel groen in..., dan komt het er ook niet in. ... Want bij inbreidingsplannen heb je al je handen vol om het parkeren op eigen terrein op te lossen. ... En als je dan óók nog de eis krijgt van; je moet 20% groen realiseren..., ja... dan is vaak een plan niet meer haalbaar' (R7).

Bij nieuwe (kleinere) initiatieven dreigt het groen vaak niet veel meer te zijn dan dat wat er overblijft na het verkavelen (R2, R5, R7, R8, R14, R17). Over het algemeen blijkt te gelden: het vastgoed is uitgangspunt, dan komt ontsluiting en parkeren, en tot slot is er dan nog ruimte over voor hier en daar een boom. Respondent R17 van Trefpunt Groen Eindhoven en stedenbouwkundige R3 beschrijven hoe zij het groen dagelijks op de tekentafel tot een minimale hoeveelheid zien teruglopen: *'Het begint met een hoge ambitie en waar de ambitie afgeschrapt wordt is a. groen en b. duurzaamheid. Die volgorde' (R17). 'Als je soms ziet hoe die plannen worden gemaakt... ja... en dan komt de kaasschaaf en dan blijft er niets meer van over' (R3).*

Het bestaande groen in de gemeente Eindhoven moet volgens vele respondenten regelmatig ingeleverd worden wanneer een ander gebruik de ruimte opeist (R2, R7, R8, R10, R11, R12, R13, R17). Een weg moet breder worden voor betere doorstroming, het centrum moet worden verdicht... en al die ontwikkelingen gaan ten koste van groen. *'Het is gewoon een heel bekend beeld van deze tijd. ... Want bouwen gaat niet ten koste van bouwen. En bouwen gaat ook niet ten koste van wegen. En wat heb je verder in je openbare ruimte?... water en groen. ... En dat is een wetmatigheid geworden' (R17).*

Wanneer de haalbaarheid van het beschermen en ontwikkelen van stedelijk groen bedreigd wordt door beperkte ruimte in het stedelijk gebied betekent dit in de praktijk meestal dat er enkel ruimte overblijft voor het waarborgen van een groene beeldkwaliteit in de vorm van groene elementen en kleine groene ensembles. De waarden die dan als eerste worden bedreigd zijn 'sociale cohesie', 'fysieke gezondheid' en 'biodiversiteit' die elk vragen om grotere groene ensembles of structuren (figuur 4.2, p70).

Onzorgvuldig compenseren

Het compenseren van bestaand groen blijkt veelal niets te maken te hebben met het compenseren van (multidisciplinaire) waarden die men samen met stedelijk groen weg neemt op een bepaalde plek. In de dagelijkse praktijk merken enkele respondenten, waaronder de programmaleider groen, enkele ontwerpers, een adviseur en Trefpunt Groen Eindhoven, dat bestaand groen vaak een beperking is voor projectontwikkelaars (R2, R3, R10, R12, R13 en R17). Groen kan immers zorgen voor langere procedures of ongewenst het project beïnvloeden (R3, R8, R12, R13). Met name bestaande bomen zouden vanwege het bomenbeleidsplan geregeld als belemmering worden ervaren. *'En dat heeft te maken met de bomen hè..., beschermde bomen... de waardevolle bomen. ... En een ontwikkelaar wil eigenlijk graag zo snel mogelijk weten; welke bomen mag ik kappen, oftewel: heb ik meer reikwijdte om te gaan bouwen ... En zo niet... als ik ga kappen, hoeveel gaat me dat kosten' (R13).* Ondanks dat dit beleid wordt nageleefd zou het de nadelige bijwerking hebben dat ontwikkelaars het compenseren enkel zien als moeten en nauwelijks meer bezig zijn met het

terugbrengen van waarde(n) die het groen op een plek had (R3, R13, R17). Een ruimtelijk adviseur (R13) en Trefpunt Groen Eindhoven (R17) stellen dat ontwikkelaars eerder pragmatisch compenseren in harde aantallen, dan dat ze zich ook maar een moment bewust zijn van het multidisciplinaire karakter van het groen dat ze compenseren.

Pragmatisch compenseren is een prima methode voor het beschermen en ontwikkelen van waarden waaraan elke kubieke meter groen een bijdrage levert, zoals het geval is voor de waarden 'klimaat' en 'luchtkwaliteit'. Echter kent stedelijk groen vele waarden, zoals 'sociale cohesie' en 'bestedingsgedrag consumenten', die voor realisatie afhankelijk zijn van de verschijningsvorm of de situering van het groen in de stad (figuur 2.4: TK 2.1). Stedelijk groen kan in dat geval niet altijd pragmatisch worden gecompenseerd zonder verlies aan waarde. Een voorbeeld ter illustratie: Stel men verwijderd de drie bomen op de markt in Eindhoven en compenseert deze in het stadswandelpark. De waarde van het groen voor de 'luchtkwaliteit' in Eindhoven zou dan behouden blijven, maar de onmiskenbare waarde van die bomen voor de 'sociale cohesie' en het 'bestedingsgedrag van consumenten' op de markt gaat verloren. Het onzorgvuldig compenseren van stedelijk groen dreigt om deze reden het beschermen en ontwikkelen van specifiek die waarden tegen te werken die sterk afhankelijk zijn van een specifieke verschijningsvorm of van een bepaalde situering van het groen in de stad (tabel 4.3, p90).

Enkele respondenten vertellen dat groen ook geregeld gecompenseerd wordt met financiële middelen (R2, R3, R7, R8, R9, R13). Dat verdwijnt dan in de gemeentekas en komt misschien wel nooit meer terug als groen. *'Ja... want dat moet dan naar theater, of naar het centrum, of naar water... en de zorg speelt een rol... weg geld'* (R3). Wanneer deze financiële compensatie inderdaad gebruikt wordt voor andere doeleinden dan het beschermen of ontwikkelen van stedelijk groen, vormt deze compensatieregeling logischerwijs een bedreiging voor alle potentiële waarden van stedelijk groen.

Gebouw en esthetica voorop

Ontwerpers die groen en haar intrinsieke waarden belangrijk maken zijn vandaag de dag (nog) een zeldzaamheid, aldus corporatie medewerker R5, Trefpunt Groen Eindhoven (R17) en architect R10. Architecten en stedenbouwkundigen hebben in ruimtelijke ontwikkelingen de taak om naast een fysieke vertaling van het programma van eisen interessante en waardevolle plekken te creëren (R1, R3, R10, R11, R12, R13). Zij kunnen gezien worden als scheppers van 'de zachte waarden', waarmee zij tevens in de positie staan om het vergroenen van de omgeving kansen te geven (R10, R13, R17). Volgens respondenten R5, R10 en R17 zouden ontwerpers echter net als hun opdrachtgevers het rood immer voorop stellen. Architect R10 die hierin anders wil zijn geeft, net als respondent R17 van Trefpunt Groen Eindhoven, de schuld aan de opleidingen:

'Ja. Wij zijn helemaal fout opgegroeid. ... Wij zijn allemaal opgeleid op een TU of academie waar groen niet of nauwelijks aan de orde is, hoogstens als decoratie...' (R10).

'Het begint bij de opleiding, en er zijn hele generaties verziekt... stedenbouwkundigen, architecten, bouwkundigen... door daar geen rekening mee te houden. ... Ze hebben een manier van werken en denken ontwikkeld, die neem je ze niet meer af. Die verander je niet. ... Het is ze ook niet geleerd om zo te denken. Nee' (R17).

Respondenten R5, R10 en R17 stellen dat het ontwerpers vooral is aangeleerd om te redeneren vanuit het plaatje. En als groen niet in dat plaatje past, dan komt het er niet in. Ook niet als dat groen meer ontspanning in het gebied brengt of als het onderdak biedt aan zwaluwen, aldus corporatie medewerker R5. Men zou meer bezig zijn met een architectonische onderscheiding dan met het ontwikkelen van gebruiksvriendelijke en toekomstbestendige plekken. *'Als het maar in de*

[architectuur]bladen komt' (R10). Respondenten R10 en R17 stellen beide dat ook veel landschapsarchitecten vandaag de dag 'last hebben' van die 'publicatiedrang'. *'Ze zijn meer bezig met kunst, design... en hebben totaal geen verstand van ecologie'* (R17).

Interessant is dat zowel respondenten R3, R10 en R17 de oriëntatie van ontwerpers op gebouwen of op 'het rood', koppelen aan de huidige 'maakbare samenleving' waarin men steeds verder vervreemd is geraakt van de natuur. *'Wij zijn door de manier van samenleven en door de manier van techniek héél ver afgedreven natuurlijk van het oorspronkelijke samenleven in de natuur'* (R3). *'Natuur is een soort van vijand bijna, ... je maakt hem niet als het niet nodig is'* (R10). Deze veronderstelling sluit naadloos aan bij pessimistische aanname één (TK 2.2), waarin critici stellen dat het niet meer in de aard zit van de mens om te kiezen voor duurzame praktijken.

Omdat slechts een beperkt aantal respondenten wijst op bovenstaand fenomeen is moeilijk na te gaan in hoeverre ontwerpers werkelijk de nadruk leggen op het rood en op esthetica. Desalniettemin is gekozen om de kritieken van respondenten R5, R10 en R17 op te nemen in dit resultatenhoofdstuk, omdat ontwerpers die zich inderdaad primair focussen op het rood en op esthetica een bedreiging kunnen zijn voor het beschermen en ontwikkelen van alle waarden van stedelijk groen. Ontwerpers hebben immers niet alleen de tools in handen om zachte waarden van groen te realiseren, maar hebben tevens de positie om – indien nodig – hun opdrachtgever te overtuigen van de kwalitatieve meerwaarde en de functionele noodzaak van stedelijk groen. Wanneer zowel opdrachtgever als opdrachtnemer het groen ondergeschikt stelt aan het rood zal het beschermen en ontwikkelen van stedelijk groen mét al haar potentiële waarden op de locatie van het project worden bedreigd.

Slot

De tabellen 4.1 t/m 4.3, op pagina 79, 83 en 90, geven tezamen een overzicht van de kansen, barrières en bedreigingen die naar voren zijn gekomen in het motivatieonderzoek. Tevens helpen de tabellen om snel te zien wat de impact is van de kansen, barrières en bedreigingen op het beschermen en ontwikkelen van de verschillende sociale, economische en milieu waarden van stedelijk groen.

Naast deze kansen, barrières en bedreigingen viel tijdens het motivatieonderzoek op dat verschillende respondenten de relatie leggen tussen de actuele rol van groen en de economische crisis. De economische crisis zou als voordeel hebben gehad dat niet alles wat gebouwd wordt automatisch betekent dat het ook verkocht wordt. Het bouwvolume liep terug en er bleef meer ruimte over voor openbare ruimte en groen (R1, R3, R8, R9, R11, R17). Projectontwikkelaar R8 bevestigt dit met een eigen voorbeeld:

'En dan kom je in een crisisperiode terecht... en dan kom je tot heroverweging van plannen. ... Er is geen markt voor zoveel appartementen. ... Toen hebben wij de keuze gemaakt om één deelgebied binnen dat plangebied, ... om daar gewoon één stadspark van te maken. ... Het hele gebied heeft eigenlijk het karakter van een stadspark gekregen' (R8).

Respondenten R1, R9 en R11 voegen hieraan toe dat ontwikkelaars zich sinds de crisis veel meer bezig moeten houden met het realiseren van een kwalitatieve onderscheiding om vastgoed te realiseren dat interessant genoeg is voor de koper. Om het vastgoed kwijt te krijgen moet men nu veel meer kijken naar wat de eindgebruiker wil. *'En de eindgebruiker wil inderdaad een veel mooiere omgeving, die wil meer groen'* (R1). Architect R11 vertelt over zijn ervaring:

'En gelukkig ook dankzij de crisis, ... wat ik gemerkt heb is dat steeds meer ontwikkelaars op zoek zijn naar een soort positionering. ... Om die wijk die ze aan het ontwikkelen zijn om die uniek te kunnen maken ten opzichte van de rest. ... wat je dus merkt is dat dankzij de crisis, dat men echt op zoek is naar een kwalitatieve onderscheiding' (R11).

De economische crisis zou dus helemaal niet zo verkeerd geweest zijn voor het beschermen en het ontwikkelen van groen in de stad. Bovendien heeft het ruimte geboden om groene ambities, die het gevolg zijn van de algehele groeiende aandacht voor stedelijk groen (paragraaf 4.2: kansen), te kunnen faciliteren. Respondenten R1, R9, R11 en R17 waarschuwen echter voor een eventuele terugval, die gepaard zou gaan met het aantrekken van de markt. Zodra ontwikkelaars hun bewerkte grond weer gemakkelijker verkocht krijgen zou het groen immers weer meer onderdrukt worden door financiële doelstellingen, zoals winstmaximalisatie en maximalisatie van de uitgeefbare grond (paragraaf 4.2: bedreigingen). *'Want ik merk nu al dat er weer een soort overspannenheid ontstaat waardoor men weer terug gaat naar; o, we doen het wel weer zoals we het vroeger deden'* (R11). Respondent R9 bevestigt vanuit het perspectief van een ontwikkelaar: *'Ja. Dat dreigt altijd. Het is ook heel verleidelijk hoor. Want... als ontwikkelaar ten minste. Want je probeert natuurlijk een zo hoog mogelijk rendement te halen'* (R9).

4.3 | Sturen

Hoe staan verschillende actoren tegenover het huidige en het toekomstig sturen van de gemeentelijke overheid op het beschermen en ontwikkelen van stedelijk groen?

Zoals uiteengezet in theoretisch kader 2.3 verdedigen critici uit wetenschappelijke sturingsdiscussies tezamen een breed scala aan mogelijke vormen om te sturen op complexe planologische doeleinden zoals het duurzaam beschermen en ontwikkelen van stedelijk groen. De verschillende sturingsvormen lopen uiteen van ‘volledige staatsinterventie’ tot ‘zelfbestuur’ (TK 2.3). Maar wat denken de verschillende actoren uit het ruimtelijk domein zelf over sturen op stedelijk groen, op basis van hun praktijkervaringen in de gemeente Eindhoven? Aan de hand van veelvuldig benoemde **moeilijkheden** en **successen** zal allereerst beschreven worden hoe respondenten het huidige sturen van de gemeente Eindhoven op het beschermen en ontwikkelen van stedelijk groen ervaren. Het tweede deel van deze paragraaf beschrijft op basis van het *politics* (wie), *polity* (hoe) en *policy* (waarmee) trio van Lange et al. (2013) (TK 2.3) de **ideeën** die respondenten hebben bij het toekomstig sturen van stedelijke gemeenten op het beschermen en ontwikkelen van stedelijk groen.

Moeilijkheden

Een veelkoppige draak en matige communicatie

Respondenten geven aan soms moeite te hebben met het veelkoppige karakter van de gemeente Eindhoven (R2, R3, R4, R6, R13, R14). *‘De gemeente is nooit één gemeente’* (R13). Het is een cluster van allerlei sectoren en afdelingen die zich allen sterk maken voor – soms tegenstrijdige – belangen. Aandachtspunten uit het ene beleid botsen soms met aandachtspunten uit het andere beleid (R3, R6, R14, R17). Verschillende respondenten geven aan geregeld te verdwalen in het bureaucratische systeem van de gemeente, met trage procedures als gevolg (R2, R3, R4, R6, R14). *‘De gemeente is toch een veelkoppig monster hè, waar heel veel belangen intern in zitten. En dat maakt het niet gemakkelijker’* (R6). *‘Dus dat kan soms ook heel stroperig zijn’* (R14). Respondenten R4 en R6, beide werkzaam bij een woningbouwcorporatie, benoemen concreet dat zij geregeld de dupe zijn van een gebrekkige onderlinge afstemming tussen de afdelingen groenontwerp en groenbeheer. *‘En ja... daar loop je dan tegenaan. Want met de ontwerpende afdeling kom je tot een hoger ambitieniveau dan wat beheer wil’* (R4).

Respondenten R4, R5, R6, R15 en R16, die allen als grootgrondbezitter of corporatie medewerker eigenaar zijn van groen in de stad, geven aan dat de gemeente matig communiceert over plannen die raken aan hun grondgebieden en/of bewoners. Het gebeurt nog te vaak dat zij zelf contact moeten leggen om de belangen van hun bewoners naar buiten te kunnen dragen (R4, R5, R6, R16). En soms is het dan te laat. Desalniettemin geven respondenten R4, R6, R15 en R16 aan dat de communicatie omtrent groen, mede door oprichting van het Trefpunt Groen Eindhoven, steeds beter gaat.

Zekerheid vs flexibiliteit

Het huidige sturingsmechanisme dat gebruikt wordt voor het beschermen en ontwikkelen van groen ondervindt volgens respondenten R1, R2, R3, R5, R9, R6, R7, R11 en R12 moeilijkheden op het gebied van zekerheid en flexibiliteit. *‘En ik snap ook wel, dat is natuurlijk de spagaat waar de gemeente in zit hè... aan de ene kant willen ze faciliteren en aan de voorkant zoveel mogelijk duidelijk maken in beleid’* (R7). Huidige regelgeving, zoals de bomencompensatieregeling en de flora- en fauna wet, biedt weliswaar bescherming aan bomen en bijzondere plant- en diersoorten, maar laten volgens R1,

R5, R6, R7, R8, R11 en R12 zeer moeizaam alternatieve oplossingen toe die voor de betreffende locatie wellicht beter gepast zouden zijn. Daarnaast zou dergelijke regelgeving zorgen voor (onnodige) vertragingen in het proces (R6, R7, R8). De andere kant van dit verhaal is dat er te weinig zekerheid bestaat over het (bestaand of te ontwikkelen) groen dat niet strikt verdedigd wordt door reglementen. Denk aan zachte gebruikswaarden of belevingswaarden van stedelijk groen (figuur 4.4, p85). Dus dat ene trapveldje, dat misschien wel van onmiskenbare waarde is voor de bewoners van de Gildebuurt, moet door het ontbreken van passende sturingsinstrumenten toch wijken voor parkeerplaatsen waar wél middels normen strikt op wordt gestuurd (R2, R3, R5). De programmaleider groen van de gemeente Eindhoven erkent dat dit altijd een spanningsveld is. *'Wanneer geef je nou ruimte en wanneer leg je nou vast'* (R2).

Onvoldoende beleidsuitgangspunten om doelmatig te sturen op groen in de stad

Verschillende actoren vinden dat er binnen de gemeente Eindhoven nog niet zo strak wordt gestuurd op het beschermen en ontwikkelen van groen in de stad (R6, R7, R8, R9, R10, R11, R12, R13). *'Nou... ik vind het beleid omtrent groen bij de gemeente nog wel vrij mager hoor'* (R9), aldus een van de projectontwikkelaars. Respondenten R4, R11 en R13 geven tevens aan dat de gemeente door haar veelkoppige karakter niet altijd even consequent stuurt op het beschermen en ontwikkelen van stedelijk groen. *'En zolang er hier niet heel consequent op wordt gestuurd, zal het nog lang duren voordat een commerciële partij dat gaat oppakken'* (R13). Sturing op duurzaamheid en waterberging vindt volgens respondenten R7, R8 en R13 vaak te laat plaats, waardoor maatregelen moeilijk kwalitatief zijn in te passen en groen soms zelfs niet eens meer tot de mogelijkheden behoort. Adviseur R13 stelt: *'De waterparagraaf is altijd het laatste aspect wat opgelost moet worden... En duurzaamheid komt ook altijd op het laatste moment'* (R13).

Met name voor het beschermen en ontwikkelen van sociale waarden van stedelijk groen, zoals 'mentale gezondheid', 'fysieke gezondheid', 'gevoel van veiligheid' en 'sociale cohesie', zou de gemeente weinig instrumenten en methoden hebben om mee te sturen (R2, R6, R8, R9, R10, R12, R13). Een ontwikkelaar vertelt: *'Ik ben nog nooit echt van dat soort regels tegengekomen vanuit de gemeente voor groen [groen voor sociaal welzijn] ... van; je moet dit of je moet dat... Dat is bij parkeren wel... maar bij groen niet... De enige harde regel is volgens mij die bomcompensatieregel'* (R8). Respondenten R1 en R2 van de gemeente Eindhoven bevestigen dat het niet gemakkelijk is om te sturen op sociale waarden van groen. Dit zijn immers allen zachte gebruikswaarden en belevingswaarden die moeilijk hard te maken zijn in een beleid (figuur 4.4, p85). Volgens de programmaleider grond (R1) moet de gemeente Eindhoven hiervoor echt nog leren hoe zij met andere partijen op moet trekken en hoe partijen gestimuleerd kunnen worden om iets tot een succes te laten zijn voor het collectief belang. Respondenten R6, R9, R10 en R12 stellen op basis van hun ervaringen dat de gemeente Eindhoven sociale groene ambities, zoals een natuurspeelplaats of een collectieve tuin, vandaag de dag weliswaar direct omarmt en faciliteert, maar dat zij daar niet aan de voorkant actief op stuurt.

'Het is vaak wat je zelf voorstelt, ... Ik denk dat daar nog veel meer in gestuurd kan worden' (R9, ontwikkelaar).

'Dus als het van buiten komt, dan zeggen ze ja... maar van zichzelf uit, als beleid, is er toch veel te weinig beleidsuitgangspunt om projectontwikkelaars, architecten te bewegen om dat [sociale waarden van groen] er op een manier in te steken' (R10, architect).

Successen

Gemeente Eindhoven stuurt steeds actiever op milieuvriendelijk ontwikkelen

In tegenstelling tot de sociale waarden van groen, waar volgens respondenten matig op zou worden gestuurd, worden de milieu waarden van groen, te weten 'klimaat', 'biodiversiteit' en 'luchtkwaliteit', volgens het merendeel van de respondenten de laatste jaren steeds beter vertegenwoordigd middels gemeentelijke sturingsinstrumenten. Bomen zijn met het nieuwe bomenbeleid beter beschermd en aan elke ontwikkeling gaat een flora- en fauna onderzoek vooraf (R2, R5, R13, R17). Door dwingende instrumenten zoals de waterparagraaf en de EPC normering, en motiverende instrumenten zoals 'The Natural Step' en het duurzaamheid certificaat 'Breeam' staat het milieu steeds meer centraal in ontwikkelingen (R9, R10, R12, R13, R15, R17). *'En groen is dan vaak een bruikbare oplossing'* (R13). Tabel 4.4 illustreert aan de hand van enkele citaten de waarde van deze instrumenten voor het beschermen en ontwikkelen van stedelijk groen.

Tabel 4.4 | Huidige sturingsinstrumenten

Sturingsinstrument	Illustreerend citaat	Respondenten die het betreffende instrument hebben aangekaart
Certificaat 'Breeam'	<i>'En gelukkig vanuit de gemeente vinden ze ook steeds meer tools om daar op te sturen [milieu, ecologie, duurzaamheid]. In termen van Breeam score. ... Heel praktisch bijvoorbeeld: een groen dak maken... dat scoort bijvoorbeeld'</i> (R11, architect).	R11, R15
Flora- en fauna wet	<i>'We moeten met de flora- en fauna wet rekening houden'</i> (R16, grootgrondbezitter).	R2, R5, R7, R9, R13, R15, R16, R17
Beleidsnota 'niet kappen tenzij...'	<i>'Ja, dus daar moet je dan rekening mee houden hè... want beleidsmatig is het vaak zo van; je mag niet zomaar bomen kappen... dus dan kom je al op het vlak van: het behouden van bomen, inpassen van bomen... en als je ze weg mag kappen, terugplaatsen van bomen... het compenseren'</i> (R8, ontwikkelaar).	R1, R5, R6, R7, R8, R9, R16, R17
EPC normering	<i>'De regelgeving dwingt je ook tot oplossingen als groene daken... Als je kijkt naar de EPC normering die tot 2020 alleen maar aangescherpt wordt'</i> (R9, ontwikkelaar)	R8, R9, R17
Waterparagraaf	<i>'Kijk de overheid verplicht in het kader van klimaat dat men voldoende waterberging heeft op locatie... en daar is dan ook geen discussie meer over. Dus dat helpt'</i> (R10, architect).	R5, R6, R7, R9, R10, R11, R12, R13, R15, R17

Ideeën

Politics - wie stuurt er?

Voor het beschermen en ontwikkelen van groen in de stad geloven de respondenten allen in een vorm van sturing gebaseerd op intensieve samenwerking tussen vele verschillende actoren. Net zoals Jessop (1998), Lester & Reckhow (2012) en Evers & De Vries (2013) (TK 2.3) pleit het merendeel tevens voor een dominante en controlerende overheidsrol in een dergelijk 'governance netwerk' (R1, R2, R3, R4, R6, R9, R10, R11, R12, R13, R14, R17). Als het gaat om een collectief goed zoals stedelijk groen, kan een centraal orgaan, dat de samenwerking aanstuurt, coördineert en stuurt in het algemeen belang, volgens deze respondenten immers niet ontbreken. Ontwikkelaars R7 en R8 zien een controlerend overheidsorgaan daarentegen niet als voorwaardelijk voor het succesvol beschermen en ontwikkelen van stedelijk groen in hun gebiedsontwikkelingen. Net zoals Lieberherr-Gardiol (2008) zien zij de gemeentelijke overheid eerder als een mediator in het governance netwerk. Met de juiste partijen aan tafel en een goede dosis onderling vertrouwen vindt men, aldus R7 en R8, ook zonder dominant orgaan een optimum in de vele verschillende belangen rondom een project.

Twee motieven liggen ten grondslag aan het 'governance netwerk' dat respondenten het meest geschikt achten voor het beschermen en ontwikkelen van stedelijk groen.

Ten eerste benoemt een overgrote meerderheid dat een netwerk actoren de mogelijkheid geeft om belangen rondom stedelijk groen en de situatie uit te wisselen, waardoor men grip krijgt op het krachtenveld. Respondenten R3, R4, R6, R12, R16 en R17 benoemen dat dit zou helpen om weloverwogen besluiten te nemen die passend zijn voor de situatie. Architect R12 stelt:

'Ik denk dat als je een goede dialoog voert dat je plan automatisch beter wordt, omdat mensen zich gaan realiseren; 'o'... hoeveel impact heeft het wel niet als we dit allemaal verstenen ...'(R12).

Ten tweede benoemen de verschillende respondenten dat een netwerk de mogelijkheid biedt om de diversiteit aan kennis en vaardigheden, die aanwezig is onder verschillende actoren, effectief te benutten. Respondent R17 van Trefpunt Groen Eindhoven vertelt: *'Eindhoven heeft heel veel kennis in huis met betrekking tot allerlei logen; herbologen, dendrologen, ecologen... goede economen, goede stedenbouwkundigen... goede hydrologen'* (R17). Ontwerper R11 benoemt tevens hoe waardevol de kennis van een gebiedscoördinator is om een ontwerp te laten rijmen met dat wat er speelt op een plek. Verschillende ontwerpers en Trefpunt Groen Eindhoven stellen dat er door samenwerking opeens heel andere dingen mogelijk worden, omdat er dan over het algemeen meer kennis en expertise beschikbaar is om zachte waarden te kunnen realiseren (R3, R11, R12, R14 en R17). *'De mooiste dingen gebeuren als je een goed team hebt en de juiste mensen op de juiste plekken. Heel basaal... maar zo is het wel. Het is heel erg afhankelijk van wat mensen persoonlijk inbrengen'* (R3).

Polity – hoe stuurt men?

Een overgrote meerderheid van de respondenten vindt net zoals Jessop (1998), Lester & Reckhow (2012) en Evers & De Vries (2013) (TK 2.3) dat de gemeentelijke overheid uiteindelijk de verantwoordelijkheid moet houden over het beschermen en ontwikkelen van groen in de stad. Hiërarchische controle van bovenaf is volgens de respondenten noodzakelijk omdat het collectief belang van groen zeer groot is. Het is de overheid die dient te waken voor het collectief belang en die zal moeten bijsturen of zelfs ingrijpen als dat nodig is... óók als zij zelf geen eigenaar is (R1, R2, R3, R4, R6, R9, R10, R11, R13, R14).

'Ik denk dat ook niemand anders daarin sturend kan en mag zijn. Omdat de overheid toch nog wel enigszins objectief kan bepalen' (R11, architect).

'Ja... ik denk dat je bepaalde dingen gewoon niet uit handen kunt geven, omdat het het belang van de stad is' (R3, stedenbouwkundig specialist).

Gemeenteambtenaren, ontwerpers en Trefpunt Groen Eindhoven stellen dat een hiërarchische relatie tussen de gemeente en private partijen vandaag de dag noodzakelijk is omdat het bestaande of het te ontwikkelen groen anders geregeld gebukt zou gaan onder besluiten die gemaakt worden uit eigen (economisch) belang van private partijen (R1, R2, R3, R10, R11, R13 en R17). Een van de ontwerpers stelt: *'Ze zullen altijd een toetsende rol moeten hebben hè. ... Want anders krijg je een soort losbandig... of een soort door winstoogmerk gedicteerde stedenbouw... dat is niet goed'* (R11). Opvallend is dat ook projectontwikkelaar R9 aankaart dat het beschermen en ontwikkelen van stedelijk groen vandaag de dag niet kan zonder controlerend orgaan. *'... als je het aan de markt over laat dan kun je overal dadelijk bouwen'* (R9). Respondent R17 van Trefpunt Groen Eindhoven pleit voor een sterk figuur, dat staat voor het groen in de stad en dat het liefst niet politiek of economisch afhankelijk is. *'Het belang van groen is... er moet iemand opstaan. En dat is eigenlijk altijd zo geweest. Die een land spreekt. ... Die ook kan zeggen; Nee! Dat gaan we nou eens niet doen. ... Stop. Die stad is vol'* (R17). Volgens ontwikkelaars R7 en R8 is hiërarchische controle van bovenaf enkel noodzakelijk om het beschermen en ontwikkelen van stedelijk groen op hoofdlijnen aan te sturen. Dus op het niveau van de groene corridor en de bestaande ecologische hoofdstructuur. Om efficiëntie en effectiviteit te kunnen waarborgen zien zij op het niveau van een project een heterarchische relatie met de gemeentelijke overheid als meest geschikt.

Policy – waarmee stuurt men?

Respondenten zweren voornamelijk bij de *preek* (vrijblijvende prikkels) en de *zweep* (regels en sancties) als instrumenten waarmee gestuurd zou moeten worden op het beschermen en ontwikkelen van groen in de stad (TK 2.3). Een vijftal respondenten, waaronder de programmaleider groen, twee ontwerpers, een ontwikkelaar en Trefpunt Groen Eindhoven, benoemen nadrukkelijk dat beide instrumenten nodig zijn om het spanningsveld tussen flexibiliteit en zekerheid te kunnen overbruggen (R2, R3, R9, R12 en R17). De programmaleider groen van de gemeente Eindhoven stelt:

'Je hebt beide nodig hè. Voor de mensen van goede wil moet je flexibel kunnen zijn. Maar bottom line moet je ook de harde lijn in kunnen zetten als mensen zich niet netjes gedragen tegenover het groen. Het is toch twee benig' (R2).

Daarnaast benoemen enkele respondenten dat er op het beschermen en ontwikkelen van stedelijk groen anders gestuurd dient te worden dan bijvoorbeeld op het waarborgen van voldoende parkeerplaatsen of op degelijke volkshuisvesting, omdat de zachte waarden van groen niet of nauwelijks hard te maken zijn in beleid (R2, R9, R12, R17).

Respondenten R2, R3, R16 en R17 stellen dat het geen zin heeft om elke plant of boom zeer streng te beschermen. Wanneer het voor de ontwikkeling van een bepaalde plek beter is als het bestaande groen daar wijkt, zou een sturingsinstrument dit moeten kunnen toelaten. De programmaleider groen stelt: *'Je moet ook kunnen meebewegen. Als mensen zeggen van joh... ik kan het veel mooier maken door dat en dat te doen, dan moet je kunnen zeggen van; nou prima'* (R2). De aanwezigheid van een sturingsinstrument dat actoren motiveert en verzoekt om het betreffende groen waardig te compenseren mag volgens respondenten R2, R3, R16 en R17 in dit verhaal echter niet ontbreken. Zowel ontwikkelaar R7 als ontwikkelaar R8 is van mening dat de gemeente, net zoals elke andere belanghebbende, richting zou moeten geven aan hetgeen zij met betrekking tot groen voor ogen heeft op een bepaalde plek. *'Het is aan de gemeente om duidelijkheid te scheppen over die verwachting. Vind ik'* (R8). Beide ontwikkelaars stellen dat de gemeente de projectgroep hierover vroegtijdig dient te adviseren en te motiveren. Dwingende instrumenten zoals regels en normen zijn volgens hen hiervoor niet geschikt. *'... daar kun je toch vaak niet uithalen wat er nou eigenlijk precies voor jouw plan geldt'* (R7).

Of er nu harde eisen gesteld worden of niet, respondenten R2, R10, R12, R13 en R17 stellen dat vrijblijvende prikkels nodig zijn om actoren te motiveren om meer uit het groen te halen dan een gewenste beeldkwaliteit, of dan de randvoorwaarden die hen verplicht gesteld zijn. *'Want uiteindelijk is het doel natuurlijk om overal die ambitie te verhogen'* (R2).

Respondenten R2, R3, R9, R10, R11, R12 en R17 benoemen nadrukkelijk dat regels en sancties nodig zijn als een stok achter de deur om groen in de stad te kunnen waarborgen. De programmaleider groen stelt: *'Je moet bottom line wel regels hebben toch... Ja... het is niet anders. ... Regels... en sancties ook. Want er zijn gewoon partijen die daar [bestaand of te ontwikkelen groen] wel makkelijk over denken'* (R2). Respondenten R2, R9, R10, R11 en R12 praten hierbij met name over instrumenten die het groen in de stad op hoofdlijnen kunnen beschermen, zoals een compensatieregeling en een wettelijke bescherming van de ecologische hoofdstructuur. Respondent R17 van Trefpunt Groen Eindhoven pleit tevens voor het stellen van harde eisen per ontwikkeling: *'Je moet eisen stellen... dat je zegt van; dit landschap wat u creëert moet plaats bieden aan ten minste veertig soorten die we hebben. En die kaders die moet je van tevoren vastleggen. Want dan krijg je iets anders. Dan krijg je niet veertig opgekepte bomen'* (R17).

Slot

Het huidig sturen van de gemeente Eindhoven op het beschermen en het ontwikkelen van stedelijk groen blijkt op basis van praktijkervaringen van actoren enige **moelijkheden** te kennen. Actoren benoemen dat het huidig sturingsmechanisme problemen geeft op het gebied van zekerheid en flexibiliteit. Op hoofdlijnen zijn de kaders strak (ecologische hoofdstructuur, bomenbeleid etc.), maar om gebiedsgericht te sturen zijn de middelen beperkt. Vooral voor het beschermen en het ontwikkelen stedelijk groen met (zachte) sociale waarden, zoals een natuurspeelplaats of een collectieve vlindertuin, is er volgens verschillende actoren onvoldoende beleidsuitgangspunt om ontwikkelaars en ontwerpers te bewegen zich daar hard voor te maken. Als het gaat om stedelijk groen blijken actoren tevens last te hebben van het veelkoppige karakter van de gemeente Eindhoven. Meerdere malen is benoemd dat zelfs de afdelingen groenontwerp en groenbeheer andere criteria hanteren, waardoor ambities moeten worden bijgesteld en projecten vertraging oplopen.

Naast de hierboven genoemde moeilijkheden attenderen actoren tevens op een **succesvolle** ontwikkeling binnen de gemeente Eindhoven. Actoren benoemen dat de gemeente steeds meer tools vindt om te sturen op milieuverantwoord ontwikkelen, zoals de waterparagraaf, de EPC normering en het duurzaamheidscertificaat 'Breeam', waardoor er meer beleidsuitgangspunt is voor het beschermen en het ontwikkelen van de milieu waarden van groen.

Respondenten zijn tevens gevraagd naar hun **ideeën** over het toekomstig sturen door stedelijke gemeenten op het beschermen en ontwikkelen van stedelijk groen. Opvallend is dat deze ideeën, ondanks de verschillende functies van actoren, niet zoveel uiteenlopen. Zodra actoren denken vanuit het belang van stedelijk groen benadrukt eenieder de kansen van samenwerking en de onmisbare rol van de gemeentelijke overheid om groen in de stad te allen tijde te kunnen waarborgen. Of het nu gaat om een projectontwikkelaar, een architect of de programmaleider groen, respondenten benoemen allen dat sturen op het beschermen en ontwikkelen van stedelijk groen voor een belangrijk deel zou moeten gaan over het sturen op intensieve samenwerking tussen publieke en private actoren die elkaar aanvullen op basis van kennis, expertise en middelen. Noem het; sturing via een 'governance netwerk' (*politics*: TK 2.3). Omdat groen in het belang is van de stad stellen actoren dat de gemeentelijke overheid de meeste verantwoordelijkheid en zeggenschap zal moeten houden over het beschermen en ontwikkelen van stedelijk groen (*polity*: TK 2.3). Ontwikkelaars zien deze hiërarchische verhouding weliswaar als noodzakelijk om het beschermen en ontwikkelen van groen in de stad op hoofdlijnen aan te sturen, maar benoemen daarnaast dat deze hiërarchie op projectniveau wat meer losgelaten zou mogen worden. Over het algemeen is men van mening dat de gemeentelijke overheid op hoofdlijnen regels en sancties zal moeten hanteren om groen in de stad te allen tijde te kunnen waarborgen. Daarnaast wordt tevens het belang van motiverende sturingsinstrumenten veelvuldig genoemd omdat deze meer mogelijkheden bieden om flexibel in te kunnen spelen op tijd- en plaatsgebonden omstandigheden (*policy*: TK 2.3).

Hoofdstuk 5 | Conclusie

Aan de hand van resultaten uit het empirisch onderzoek en inzichten uit het theoretisch kader beantwoord ik in dit hoofdstuk de onderstaande hoofdvraag:

Hoe zouden stedelijke gemeenten doelmatig kunnen sturen op het beschermen en ontwikkelen van stedelijk groen, gelet op de motivatie die verschillende actoren vandaag de dag hebben om zich, al dan niet, in te zetten voor het beschermen en ontwikkelen van diverse waarden van stedelijk groen?

Op basis van de case Eindhoven lijkt een **hiërarchisch governance netwerk** de meest geschikte sturingsvorm om doelmatig te kunnen sturen op het beschermen en ontwikkelen van stedelijk groen. In tegenstelling tot het ideaaltype van deze sturingsvorm, die uiteengezet is in theoretisch kader 2.3, kenmerkt de aanbevolen sturingsvorm zich door een hiërarchisch gecontroleerd, semi-open, governance netwerk (*Polity*: TK 2.3) en door toepassing van een samengesteld instrumentarium van de preek, de peen en de zweep (Spit & Zoete, 2014,) (*Policy*: TK 2.3). Het hiërarchisch governance netwerk kenmerkt zich tevens door: (1) actieve sturing op complementaire samenwerking (*politics*: TK 2.3), (2) een meer gebiedsgerichte benadering van stedelijk groen (flexibiliteit) en (3) de mogelijkheid om, dáár waar dat nodig is, strakke kaders te trekken (zekerheid).

De motieven die respondenten naar voren brachten in het empirisch motivatieonderzoek blijken zich direct te relateren aan zowel de optimistische als de pessimistische aannamen over actor motivatie voor duurzame ontwikkeling (TK 2.2). Enerzijds blijkt de kwalitatieve meerwaarde en de functionele noodzaak van groen in de stad voor actoren (steeds vaker) een belangrijke (intrinsieke) motivatie om zich in te zetten voor het beschermen en ontwikkelen van stedelijk groen (overeenkomstig met optimistische aannamen). Dit fenomeen komt de realisatie van de waarden 'mentale gezondheid' en 'meerwaarde vastgoed' direct ten goede, omdat deze waarden al tot stand komen middels het plaatsen van groene elementen die de beeldkwaliteit van de omgeving versterken. Anderzijds blijkt de economische oriëntatie van de huidige maatschappij dusdanig sterk te zijn dat, als puntje bij paaltje komt, het bestaande groen het kind van de rekening is en het te ontwikkelen groen al gauw de sluitpost is van een project (overeenkomstig met pessimistische aannamen). Dit fenomeen bedreigt voornamelijk het beschermen en ontwikkelen van stedelijk groen met waarde voor 'sociale cohesie', 'fysieke gezondheid' en 'biodiversiteit', omdat deze waarden vragen om grotere groene ensembles of structuren.

Omdat deze twee fenomenen naast elkaar plaatsvinden, leidt een intrinsieke motivatie van actoren lang niet altijd tot het succesvol beschermen en ontwikkelen van stedelijk groen. Zoals tevens is beschreven in paragraaf 4.2 (barrières), blijken de zachte waarden van stedelijk groen, zoals

'luchtkwaliteit' en 'sociale cohesie', immers niet altijd gemakkelijk hoog gehouden te kunnen worden in een maatschappij waar beslissingen overwegend worden gemaakt op basis van een (harde) economische afweging. Op basis hiervan kan geconcludeerd worden dat extrinsiek sturen noodzakelijk is om stedelijk groen duurzaam te kunnen beschermen en ontwikkelen. Het sturingsperspectief 'zelfbestuur', zoals uiteengezet in theoretisch kader 2.3, is hiermee uitgesloten (figuur 2.5, p50: TK 2.4). Om twee redenen wordt ook het sturingsperspectief 'staatsinterventie' (TK 2.3) uitgesloten. Allereerst is er onder actoren intrinsieke motivatie, expertise en relevante kennis aanwezig. Dit zou mogelijk onbenut blijven als de gemeente alle touwtjes in handen neemt. Ten tweede is gebleken dat stedelijk groen veel zachte waarden kent, zoals 'sociale cohesie' en 'biodiversiteit', die niet doelmatig aangestuurd kunnen worden door één actor en via één algemeen geldend beleid, omdat het beschermen of het ontwikkelen van deze waarden uitgezet dient te worden tegen locatie specifieke omstandigheden. Om te voorkomen dat natuurlijke machtsverschillen in het governance netwerk leiden tot handelen in het eigen (economisch) belang, wordt tevens het sturingsperspectief 'marktgeoriënteerd governance netwerk' uitgesloten (TK 2.3).

Politics – wie stuurt er?

Op basis van deze casestudie wordt verwacht dat het beschermen en ontwikkelen van stedelijk groen zich het best laat sturen wanneer publieke en private actoren zich verenigen in een '**governance netwerk**'. Een **dominant centraal orgaan**, dat stuurt op **complementaire samenwerkingsverbanden** en dat waar nodig kan bijsturen ter bescherming van het algemeen belang, kan hierbij vandaag de dag niet ontbreken. Met complementaire samenwerkingsverbanden wordt bedoeld dat actoren elkaar, op basis van hun functie, hun middelen, hun kennis en hun expertise, zo veel mogelijk aanvullen. Middels het actief sturen op waardevolle samenwerkingsverbanden is de aanbevolen vorm van sturen sterk proces georiënteerd.

Bovenstaande politics-kenmerken worden om drie redenen geprefereerd:

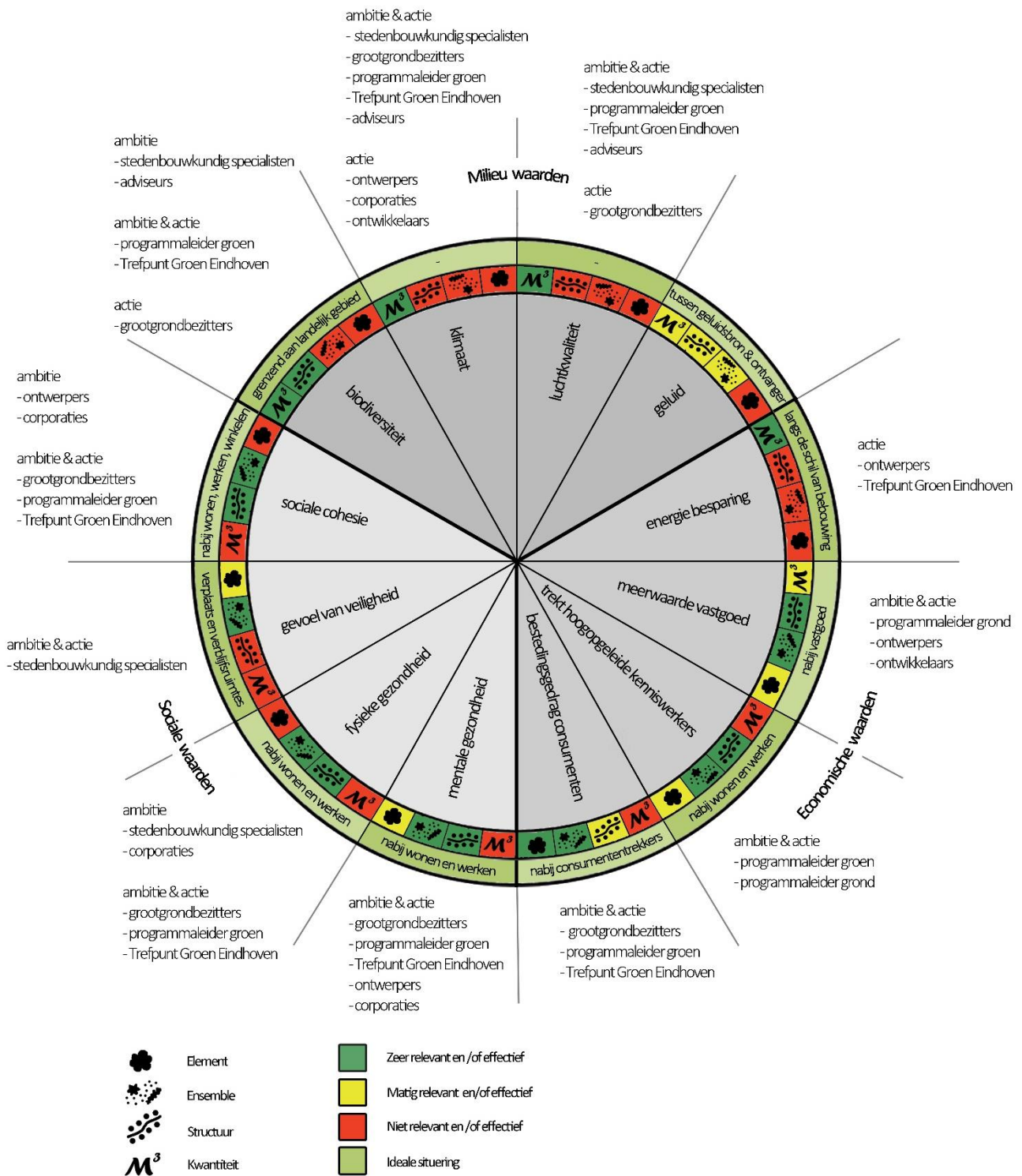
- Allereerst is uit het motivatieonderzoek gebleken dat actoren tezamen beschikken over een schat aan kennis en expertise wat nimmer allemaal verenigd kan worden in één centraal orgaan. Zo zijn er bijvoorbeeld goede milieukundigen, creatieve ontwerpers, slimme investeerders en is er voldoende kennis in het veld over ecologie, over omgevingspsychologie en over dat wat er speelt op een plek, om de vergroening van de omgeving kansen te geven. Ook wanneer de ruimte schaars is.
- Ten tweede weten we uit theoretisch kader 2.1 dat om het groen in de stad werkelijk duurzaam te beschermen of te ontwikkelen, stedelijk groen benaderd dient te worden vanuit het oogpunt van zowel haar sociale, haar economische als haar milieu waarden. Zoals echter is gebleken uit deelonderzoeksvraag één benaderen de meeste actoren stedelijk groen hoofdzakelijk vanuit één van de drie pillars uit het model aan multidisciplinaire waarden. Door actoren met een verschillende invalshoek te verenigen in een netwerk, ontstaat de kans om te sturen op het beschermen en ontwikkelen van stedelijk groen dat tegelijkertijd van waarde is voor de economie, het sociaal welzijn en het milieu. Het kan bijvoorbeeld zeer waardevol zijn om een ontwikkelaar met een economische oriëntatie samen te laten werken met een stedenbouwkundig specialist en een (milieukundig) adviseur die zich respectievelijk focussen op het sociaal welzijn van de toekomstige gebruiker en op het fysieke leefmilieu in de stad. Dit biedt mogelijkheden voor het realiseren van groen met multidisciplinaire waarden. Bijvoorbeeld: waterberging én natuurspeelplaats of rusttuin én biodiversiteit, waarbij in beide gevallen eveneens de waarde van het vastgoed positief wordt beïnvloed.

- Ten derde wordt verwacht dat het voor het beschermen en het ontwikkelen van stedelijk groen kansrijk is wanneer ook actoren met 'sociale groene ambities', zoals corporaties, ontwerpers en grootgrondbezitters, via het netwerk een belangrijkere rol krijgen in het proces van sturing. Verwacht wordt dat er op deze manier meer aandacht zal zijn voor het beschermen en ontwikkelen van de waarden 'fysieke gezondheid', 'gevoel van veiligheid' en 'sociale cohesie' die klaarblijkelijk nu door onvoldoende beleidsuitgangspunt en tegenstrijdige belangen veelal links blijven liggen.
- Het laatste argument sluit aan op het gedachtegoed van Jessop (1998), Lester & Reckhow (2012) en Evers & De Vries (2013). Bovenaan het 'governance netwerk' dient een **dominant orgaan** te staan dat stuurt op eerlijke en complementaire samenwerkingsverbanden, dat te allen tijde het (lange termijn) algemeen belang behartigt, dat zorgt dat het balletje blijft rollen, en dat de verantwoordelijkheid neemt over zowel de communicatie naar binnen als naar buiten toe.

Het model in figuur 5.1 op de volgende pagina is afkomstig uit het onderzoek naar de houding van actoren tegenover het beschermen en ontwikkelen van verschillende waarden van stedelijk groen. Het model biedt de mogelijkheid om de actoren die betrokken zullen worden in het governance netwerk af te stemmen op de waarde(n) van stedelijk groen die men tracht te beschermen of te ontwikkelen op een bepaalde plek. Per waarde van stedelijk groen is immers af te lezen welke actoren zelf de ambitie blijken te hebben en/of actie blijken te ondernemen om de betreffende waarde van groen te realiseren¹⁹. Een tweetal voorbeelden ter illustratie: Voor het sturen op stedelijk groen met waarde voor 'biodiversiteit' kan op basis van figuur 5.1 geadviseerd worden om stedenbouwkundig specialisten, Trefpunt Groen Eindhoven, een specialistisch adviseur en (indien aan de orde) grootgrondbezitters te betrekken in het governance netwerk. Voor het sturen op stedelijk groen met waarde voor de 'mentale gezondheid' van stedelingen kan op basis van figuur 5.1 geadviseerd worden om corporaties en ontwerpers te betrekken in het governance netwerk. Corporaties vanwege hun zicht op de behoeften van bewoners, en ontwerpers vanwege hun vaardigheden om deze behoeften te vertalen in een ruimtelijk ontwerp (zie ook paragraaf 4.2: kansen).

¹⁹ Dit model kan uiteraard worden uitgebreid met actoren die niet zijn opgenomen in deze casestudie maar toch waardevol zouden kunnen zijn voor het beschermen en ontwikkelen van één of meerdere waarden van stedelijk groen. Gedacht kan worden aan gebiedscoördinatoren van de gemeente Eindhoven of aan ecologen.

Figuur 5.1 | Wie stuurt op welke waarde van stedelijk groen?

Bron: eigen bewerking, 2016.

Polity – hoe stuurt men?

Een **semi-open** governance netwerk, dat **hiërarchisch** wordt gecontroleerd door een centraal orgaan, lijkt vandaag de dag de meest geschikte manier om doelmatig te sturen op het beschermen en ontwikkelen van stedelijk groen (TK 2.3). Net zoals in een open netwerk zijn de actoren in een semi-open netwerk niet vooraf vastgesteld. De samenstelling en de grootte van het netwerk kan per opgave verschillen. Echter wordt de toegang tot het netwerk beperkt door het centraal orgaan. Dit voorkomt dat het sturen vastloopt op haar eigen complexiteit. De onderlinge interactie in het governance netwerk heeft op deze manier de flexibiliteitsvoordelen van een open netwerk en doch de effectiviteitsvoordelen van een gesloten netwerk (Van Meerkerk et al., 2013).

Bovenstaande polity-kenmerken worden om vier redenen geprefereerd:

- Ten eerste biedt een semi-open netwerk de mogelijkheid om specifiek die actoren te betrekken die de expertise en/of middelen hebben om groen dat wordt beschermd, ontwikkeld, aangetast of verwijderd aan te sturen op basis van de waarden die het heeft, of gaat hebben, op een bepaalde plek. Uit theoretisch kader 2.1 weten we immers dat niet al het groen in de stad dezelfde sociale, economische en milieu waarden kent. De verschillende verschijningsvormen van stedelijk groen en de vele situeringsmogelijkheden maken elk groen anders. Dit maakt ook dat niet al het stedelijk groen door hetzelfde netwerk aan actoren doelmatig aangestuurd zal kunnen worden. Het kan bijvoorbeeld nuttig zijn om corporaties te betrekken bij het ontwikkelen van een groen ensemble dat van waarde zal moeten zijn voor de ‘sociale cohesie’ in een wijk met veel sociale woningbouw (figuur 5.1). Daarentegen zal een corporatie niet direct een bijdrage leveren aan het beschermen van een ecologische verbindingzone die van waarde is voor de ‘biodiversiteit’ in de stad. Daarvoor zal men eerder denken aan actoren zoals Trefpunt Groen Eindhoven of een adviseur. De flexibiliteit van een semi-open netwerk maakt het mogelijk om met de juiste actoren doelmatig te sturen op locatie specifieke waarden van stedelijk groen die niet hard gemaakt kunnen worden in een beleid. Verwacht wordt dat een dergelijk sturingsmechanisme het flexibiliteit-zekerheid dilemma, zoals beschreven in paragraaf 4.3, gedeeltelijk kan oplossen.
- Ten tweede blijkt uit het actor motivatieonderzoek dat de focus bij nieuwe ontwikkelingen nog vaak ligt op het maximaliseren van winst op de korte termijn. Om te voorkomen dat het eigen (economisch) belang van een opdrachtgever ten koste gaat van het algemeen (groen) belang, is er een centraal orgaan nodig dat de hiërarchische positie heeft om het op te nemen voor dat trapveldje in die wijk, of dat strikt kan sturen op die nieuwe ecologische verbindingzone. Deze argumentatie is in lijn met de ideeën van Jessop (1998) en Evers & De Vries (2013) die eveneens pleitten voor een dominante rol voor een publiek orgaan.
- Ten derde wordt een hiërarchische positie voor het centraal orgaan aanbevolen omdat stedelijk groen door haar zachte waarden klaarblijkelijk niet altijd even sterk staat in besluitvormingsprocedures (paragraaf 4.2: barrières). Een gezaghebbend orgaan dient te voorkomen dat de financiële en fysieke ruimte voor het beschermen en ontwikkelen van stedelijk groen dusdanig krap wordt genomen dat een project hooguit enkele groene elementen kent. Voor de realisatie van de waarden ‘sociale cohesie’, ‘fysieke gezondheid’ en ‘biodiversiteit’ zijn groene elementen immers ineffectief gebleken (figuur 2.4, p34). Het belang van bestaand groen is dat het centraal orgaan kan opstaan wanneer groen van onmiskenbare waarde dreigt te worden aangetast. Iemand die ook kan zeggen: ‘Stop, tot hier en niet verder’. Het belang van te ontwikkelen groen is dat het centraal orgaan sterk stuurt op ruimte voor stedelijk groen, zodat ambities hoog gehouden kunnen worden en groen niet langer de sluitpost kan te zijn van een project.

- Het laatste argument is in lijn met het gedachtegoed van Jessop (1998), Kemp et al. (2005) en Van Meerkerk et al. (2013) die allen stellen dat hiërarchie in het governance netwerk het onderling vertrouwen tussen actoren (binnen en buiten het netwerk) kan beschermen en creëren. Door haar hiërarchische positie kan het centraal orgaan immers niet alleen sturen op eerlijke samenwerking, maar kan zij tevens ingrijpen wanneer natuurlijke machtsverschillen worden misbruikt of wanneer afspraken niet worden nagekomen.

Policy – waarmee stuurt men?

Om doelmatig te kunnen sturen op het beschermen en ontwikkelen van de verschillende sociale, economische en milieu waarden van stedelijk groen, zou het sturend orgaan gebruik moeten kunnen maken van zowel de **preek** (vrijblijvende prikkels), de **peen** (financiële beloning) en de **zweep** (regels en sancties) (Spit & Zoete, 2014, p17-18: TK 2.3).

Een dergelijk samengesteld instrumentarium wordt om twee redenen geprefereerd:

- Om doelmatig te kunnen sturen op het beschermen en ontwikkelen van stedelijk groen is een instrumentarium nodig dat voldoende handvatten biedt om elke potentiële waarde van stedelijk groen te kunnen bedienen (figuur 2.4: multidisciplinaire waarden van stedelijk groen). Ter voorkoming dat stedelijk groen de zwakste schakel is in de strijd om ruimte en het speelveld van belangen zal het instrumentarium allereerst voorzien moeten zijn van strakke kaders (de zweep). Zoals tevens bevestigd door enkele actoren zit de moeilijkheid van het sturen op stedelijk groen hem echter in het gegeven dat niet elke waarde van groen gemakkelijk hard te maken is in een beleid. Daar waar een ecologische hoofdstructuur zich zeer concreet laat beschermen middels strikte regelgeving, is het veel lastiger om harde randvoorwaarden te stellen voor het beschermen of ontwikkelen van groen waar men dagelijkse ontspanning kan zoeken, of waar men simpelweg levensgeluk uit haalt. Om toch ook het beschermen en ontwikkelen van zachte waarden van stedelijk groen aan te kunnen sturen, zoals 'sociale cohesie' of 'gevoel van veiligheid', is het belangrijk om naast strakke kaders tevens voldoende beleidsuitgangspunt te hebben om actoren te motiveren om meer te halen uit het groen dat zij (moeten) beschermen en ontwikkelen (de preek en de peen).
- De drie instrumenten tezamen maken een sturingsvorm mogelijk die in beginsel zekerheid brengt maar die tegelijkertijd voldoende flexibiliteit biedt om stedelijk groen dat wordt beschermd of ontwikkeld uit te zetten tegen locatie specifieke omstandigheden. Regels en sancties (de zweep) maken het mogelijk om op hoofdlijnen zeker te stellen dat bestaand groen niet zomaar verdwijnt en dat te ontwikkelen groen een kans krijgt. Het uitdragen van (financiële) prikkels (de preek en de peen) biedt daarnaast voldoende flexibiliteit om te sturen op het beschermen of ontwikkelen van zachte groene waarden die hout snijden op een plek. Een groennorm bijvoorbeeld is een middel om af te dwingen dat stedelijk groen überhaupt wordt beschermd en ontwikkeld. Subsidies en/of vrijblijvende prikkels kunnen vervolgens helpen om actoren te motiveren om te zorgen dat het groen dat zij (moeten) ontwikkelen van waarde is voor de 'sociale cohesie' in een woonwijk of voor het reduceren van het 'geluidsniveau' in een binnenstedelijke ontwikkeling.

In figuur 5.2 op de volgende pagina is per waarde van stedelijk groen genoteerd welk sturingsinstrument het meest geschikt wordt geacht om te kunnen sturen op het beschermen en ontwikkelen van die betreffende waarde.

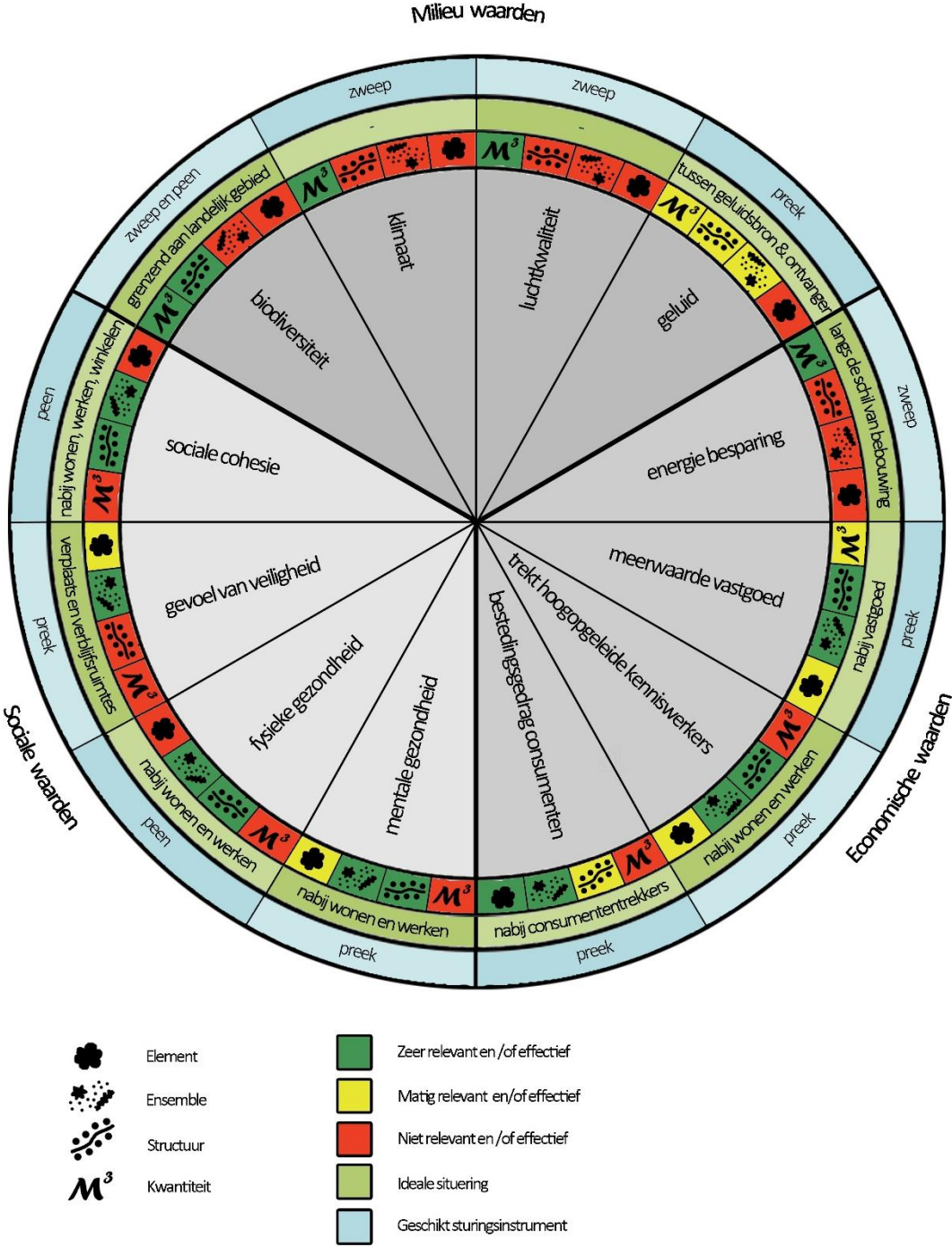
De **zweep** is allereerst een geschikt instrument voor het beschermen en ontwikkelen van de waarden 'klimaat' en 'luchtkwaliteit', omdat een kwantitatieve hoeveelheid aan groen voor deze waarden belangrijker is dan een specifieke verschijningsvorm in elementen, ensembles of structuren (TK 2.1). Het opstellen van een algemene regel waarmee stedelijk groen kwantitatief kan worden beschermd of ontwikkeld is voor deze waarden een effectief instrument. De zweep is tevens een geschikt instrument om bestaande groenstructuren te beschermen die waardevol zijn voor de 'biodiversiteit' in de stad. Deze structuren zijn op provinciaal niveau vastgelegd als ecologische hoofdstructuren en kunnen zodoende wettelijk worden beschermd. Een algemene regel is tot slot geschikt om te sturen op groene daken en gevels die door thermische massa kunnen leiden tot 'energie besparingen'.

De **peen** wordt op basis van deze casestudie aanbevolen als instrument om te kunnen sturen op het beschermen en ontwikkelen van de waarden 'sociale cohesie', 'fysieke gezondheid' en 'biodiversiteit'. Uit het motivatieonderzoek is gebleken dat deze waarden van stedelijk groen geregeld het onderspit delven in ruimtelijke ontwikkelingen. Het blijkt voor initiatiefnemers zoals corporaties en ontwikkelaars financieel vaak niet haalbaar om ruimte beschikbaar te stellen voor het beschermen of ontwikkelen van groene ensembles of structuren die vereist zijn voor de realisatie van deze drie waarden (figuur 2.4). Zeker wanneer de ruimte schaars is en de belangen groot zijn. Middels een financiële beloning is het mogelijk om de kosten-baten verhouding van het beschermen of ontwikkelen van groene ensembles of structuren kunstmatig te veranderen (Deci & Ryan, 2002). Actoren kunnen zodoende verleid worden om zich hard te maken voor stedelijk groen dat van waarde is voor de 'sociale cohesie', de 'fysieke gezondheid' en de 'biodiversiteit' in de stad.

Voor alle overige waarden van stedelijk groen blijkt de **preek** om twee redenen het meest geschikte sturingsinstrument te zijn (figuur 5.2). Ten eerste blijkt dat het beschermen of ontwikkelen van elk van deze waarden uitgezet dient te worden tegen locatie specifieke omstandigheden. De preek biedt voldoende flexibiliteit om te sturen op groene elementen, ensembles of structuren die passen bij het plaatselijke milieu of bij de lokale gebruiker (Deci & Ryan, 2002). Gedacht kan worden aan een gevarieerde belevingstuin voor de 'mentale gezondheid' van senioren, of aan schaduwrijke beplanting voor het 'bestedingsgedrag van consumenten' op de terrassen van een stenig plein. Ten tweede bleken de meeste actoren zich simpelweg niet bewust te zijn van de waarde van groen voor het 'gevoel van veiligheid', het 'bestedingsgedrag van consumenten', het 'aantrekken van hoogopgeleide kenniswerkers' en het 'reduceren van het geluidsniveau'. De preek kan helpen om actoren bewust te maken van de vele potentiële waarden van stedelijk groen.

In paragraaf 6.2 zijn enkele praktische aanbevelingen gedaan over het gebruik van de 'zweep', de 'preek' en de 'peen' als instrumenten om te sturen op het beschermen en ontwikkelen van de sociale, de economische en de milieu waarden van stedelijk groen.

Figuur 5.2 | Waarmee stuurt men op welke waarde van stedelijk groen?

Bron: eigen bewerking, 2016.

Hoofdstuk 6 | Reflectie en aanbevelingen

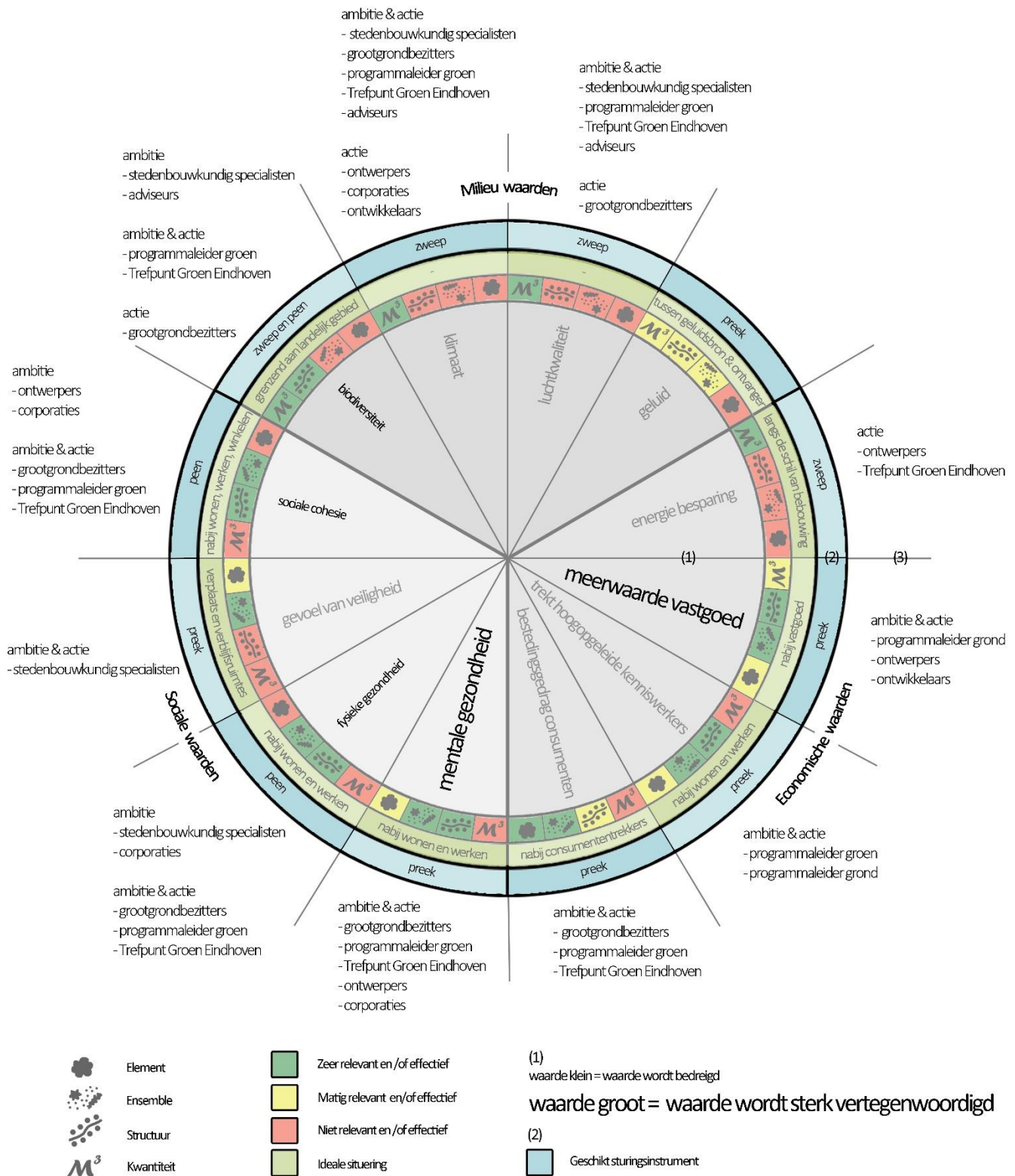
Het eerste deel van dit hoofdstuk bestaat uit een theoretische reflectie, waarin enkele belangrijke onderzoeksresultaten in het licht gezet zijn van de onderwerpen uit het theoretisch kader. In het tweede deel van dit hoofdstuk zijn enkele praktische aanbevelingen opgesteld voor stedelijke gemeenten zoals Eindhoven. Tot slot zijn in het derde deel van dit hoofdstuk enkele aanbevelingen voor vervolgonderzoek geformuleerd.

6.1 | Theoretische reflectie

Sturen op het beschermen en ontwikkelen van de multidisciplinaire waarden van stedelijk groen

Op basis van dit onderzoek zijn drie informatielagen toegevoegd aan het model van de multidisciplinaire waarden van stedelijk groen, dat in paragraaf 2.1 theoretisch is onderbouwd. Figuur 2.4 op pagina 34 is zodoende uitgebreid tot figuur 6.1 zoals is weergegeven op de volgende pagina. Het uitgebreide model illustreert ten eerste welke waarden van stedelijk groen vandaag de dag al actief worden nagestreefd door verschillende actoren uit het ruimtelijk domein, en zo ook welke waarden van stedelijk groen door het huidige handelen van actoren worden bedreigd (1). Ten tweede is per waarde van stedelijk groen toegevoegd welke actoren mogelijk betrokken kunnen worden in het 'governance netwerk' omdat zij de ambitie blijken te hebben en/of actie blijken te ondernemen om die betreffende waarde van stedelijk groen te realiseren (2). Tot slot is voor elke waarde van stedelijk groen benoemd welk soort sturingsinstrument op basis van de casestudie het meest geschikt wordt geacht om te sturen op het beschermen en ontwikkelen van die betreffende waarde van stedelijk groen (3). De relevantie van dit onderzoek en de keuze om het sturingsvraagstuk te beschouwen vanuit de multidisciplinaire waarden van stedelijk groen werd bevestigd door verschillende actoren. Zonder er concreet naar te vragen begonnen met name publieke actoren zelf over de nuance die in het huidige sturingsmechanisme soms wordt gemist om groen van verschillende waarde ook verschillend te kunnen besturen.

Figuur 6.1 | Empirisch onderbouwde bijdrage aan theoretisch model

Bron: eigen bewerking, 2016.

Actor motivatie voor duurzaam stedelijk ontwikkelen

De bevindingen uit het motivatieonderzoek hebben niet alleen geholpen om bovenstaand model op te bouwen, maar leveren tevens een bijdrage aan het wetenschappelijk debat over de actuele motivatie van actoren om zich in te zetten voor duurzame ontwikkeling (theoretisch kader 2.2). Op basis van de case Eindhoven kan aansluiting gezocht worden bij ‘pessimistische’ critici zoals Campbell (1996), Harvey (2012) en Davidson & Gleeson (2014). De economische oriëntatie van de huidige maatschappij blijkt immers dusdanig groot te zijn, dat de zorg voor het sociaal welzijn en voor het stedelijk milieu geregeld ondergeschikt gesteld wordt aan het behalen van economische winst. Desalniettemin blijkt duurzame ontwikkeling sinds een jaar of tien een belangrijk item in stedelijke ontwikkelingen. Zoals voorspeld door ‘optimistische’ critici Berke & Conroy (2000) en Lieberherr-Gardiol (2008) blijkt uit deze casestudie dat actoren zich, in de huidige tijd van klimaatverandering en schaarste van fossiele brandstoffen, ‘vriendelijk gedwongen’ voelen om op een meer duurzame manier te kijken hun ruimtelijke ontwikkelingen. Uit het onderzoek blijkt echter dat ook binnen deze voorzichtige transitie naar meer sociaal en milieu georiënteerd ontwikkelen de harde euro regeert. Duurzaamheid blijft vroeg of laat een economische afweging en heeft meestal weinig te maken met een intrinsieke motivatie om de sociaalecologische prestaties te verbeteren. Deze veronderstelling zal worden onderbouwd op basis van de empirische bevinding dat actoren duurzaamheid massaal blijken te zoeken in energiezuinige maatregelen, maar niet in het beschermen of ontwikkelen van stedelijk groen (paragraaf 4.2: barrières). Actoren motiveren hun voorkeur voor energiezuinige maatregelen stuk voor stuk met het feit dat de duurzame prestatie van groen veel moeilijker te meten is dan die van bijvoorbeeld zonnepanelen of led-verlichting. Klaarblijkelijk is men met name geïnteresseerd in specifiek die duurzaamheidsmaatregelen waarvoor men heel concreet kan uitleggen aan controlerende ambtenaren en consumenten dat hetgeen zij doen duurzaam is. Maar waarom is het zo belangrijk voor actoren dat men duurzaamheid zwart op wit kan aantonen? Het lijkt erop dat duurzaam ontwikkelen voor vele actoren een economische meerwaarde heeft gekregen, omdat het de afzetbaarheid verbetert, omdat het overtuigingskracht versterkt in gemeentelijke procedures en omdat het de kans vergroot op een duurzaamheidscertificaat. Het genereren van zo’n economische meerwaarde vraagt om concrete duurzaamheidsprestaties, die actoren mogelijk om deze reden zouden nastreven. Op basis van deze casestudie blijkt dus dat voornamelijk die duurzame kansen door de markt worden opgepakt welke direct economische meerwaarde genereren. Deze bevinding is in lijn met het gedachtegoed van Connelly (2007), Harvey (2012) en Davidson & Gleeson (2014) die stellen dat duurzame praktijken vandaag de dag voornamelijk een uitbreiding zijn op het technocratisch handelen uit het verleden (TK 2.2). Van een werkelijke ommekeer naar sociaal en milieu georiënteerd ontwikkelen zoals optimistische critici als Hurst (2014) en Klomp & Wobben (2016) dat geloven is in dit geval nog nauwelijks te spreken (TK 2.2).

Sturen op duurzame stedelijke ontwikkeling

De wetenschappelijke relevantie van dit onderzoek was eveneens gericht op het leveren van een bijdrage aan de discussie over het sturen op duurzame stedelijke ontwikkeling. Op basis van de bevindingen uit deze casestudie lijkt een hiërarchisch governance netwerk ook voor het sturen op duurzame stedelijke ontwikkeling het meest geschikt. Er is immers empirisch ondervonden dat een voorzichtige transitie naar duurzame stedelijke ontwikkeling gepaard gaat met een aanhoudende economische oriëntatie van de maatschappij, zoals tevens beweerd door ‘pessimistische’ critici Harvey (2012) en Davidson & Gleeson (2014). Hiërarchische controle van bovenaf is nodig om te voorkomen dat enkel die kansen voor verduurzaming worden opgepakt welke direct een economische meerwaarde genereren. Duurzaam optreden, als mens, als bedrijf of als stad, is immers niet iets wat bereikt wordt door hier en daar wat zonnepanelen toe te voegen, terwijl we tegelijkertijd ons milieu blijven uitputten en vervuilen. Duurzaamheid dient terug te komen in alle facetten van ons handelen (Campbell, 1996). En dat betekent soms dat de prioritering anders gelegd moet worden. Een governance netwerk wordt kansrijk geacht omdat uit deze casestudie blijkt dat de meeste actoren voornamelijk aspiratie en expertise hebben op het gebied van ófwel sociaal welzijn, ófwel milieu bescherming, ófwel economische vooruitgang. Het verbinden van deze actoren en hun bagage kan mogelijk de transitie naar duurzame stedelijke ontwikkeling verbreden en versnellen. Het soort sturingsinstrument(en) dat het meest geschikt lijkt om mee te sturen op duurzame stedelijke ontwikkeling blijft naar aanleiding van deze casestudie een interessante discussie. Omdat uit het onderzoek is gebleken dat ruimtelijke beslissingen vandaag de dag voornamelijk gemaakt worden op basis van een economische afweging, lijkt het uitdragen van een financiële beloning of sanctie het meest voor de hand te liggen (de peen en de zweep). Maar dan komt de vraag: hoe hang je een prijskaartje aan die duurzame aspecten die alles te maken hebben met het levensgeluk van de stedeling of met de toekomstbestendigheid van het stedelijk milieu, maar moeilijk uit te drukken zijn in euro’s van winst of verlies? Zo bleek in dit onderzoek een economische beoordeling van stedelijk groen door haar vele ‘zachte’ waarden onvermijdelijk zeer arbitrair. En áls een economische beoordeling al mogelijk zou zijn... is een economisch instrument dan de manier om actoren te motiveren om duurzaam te ontwikkelen? Theoretisch gezien versterkt een dergelijk instrument immers de al aanwezige economische motivatie, waardoor actoren mogelijk niet gewennen om te handelen vanuit een sociaal of ecologisch motief. Het zwaartepunt dreigt met een economisch sturingsinstrument immer meer te verschuiven naar de economische pillar van duurzame ontwikkeling. Men kan zich afvragen in hoeverre er dan überhaupt nog sprake is van sturen op duurzame ontwikkeling, omdat duurzaamheid volgens Campbell (1996) en Chiesura (2004) juist gaat over een evenwichtig samenspel tussen de drie dimensies: sociaal welzijn, milieu en economie. Wellicht is een economisch sturingsinstrument vandaag de dag simpelweg noodzakelijk om stedelijke verduurzaming kansen te geven. Maar laten we daarnaast niet vergeten hoe belangrijk motiverende instrumenten zijn om bewustzijn te creëren en om geleidelijk aan de ambitie van actoren te vergroten om duurzaam te ontwikkelen.

6.2 | Aanbevelingen voor stedelijke gemeenten

In het verlengde van de conclusies uit het vorige hoofdstuk zijn in deze paragraaf enkele praktische aanbevelingen opgenomen voor stedelijke gemeenten, zoals de case gemeente Eindhoven. De aanbevelingen hebben betrekking op het gebruik van de instrumenten 'zweep', 'preek' en 'peen' waarmee gemeenten zouden kunnen sturen op het beschermen en ontwikkelen van stedelijk groen. Concrete aanbevelingen staan schuin gedrukt.

Zweep

Naast het opleggen van zeer concrete randvoorwaarden (zie concretisering 1) is het tevens mogelijk om op een meer abstract niveau harde eisen te stellen, waarmee actoren gedwongen worden om stedelijk groen belangrijk te maken in ontwikkelingen. Voor de bescherming van bestaand stedelijk groen kan gedacht worden aan een **groencompensatieregeling** die actoren dwingt om het groen dat zij wegnemen te compenseren in **kwaliteit** in plaats van in kwantiteit. Actoren zouden bijvoorbeeld enkel en alleen dán mogen compenseren als het gecompenseerde groen voor het algemeen belang meer waard is dan hetgeen ze nemen. Een dergelijke kwalitatieve compensatieregeling voorkomt onzorgvuldig compenseren zoals omschreven in paragraaf 4.2 (bedreigingen). Voor het sturen op groenontwikkeling in stedelijke projecten zou het verplicht stellen van een **groenplan** een uitkomst kunnen zijn. Wanneer een initiatief enkel gerealiseerd mag worden als ook het groenplan getoetst en gekeurd is door het aangestelde 'governance netwerk', wordt verwacht dat groen sterker staat in de strijd om ruimte en het speelveld van belangen. Actoren worden middels een dergelijk instrument immers gedwongen om vroegtijdig na te denken over de rol van groen en dienen tevens tijdig ruimte te reserveren om de gewenste kwaliteiten te kunnen waarborgen.

Concretisering 1: Voor het opleggen van concrete randvoorwaarden kan gedacht worden aan de bestaande wettelijke bescherming van monumentale bomen en ecologische hoofdstructuren. Potentiële (toekomstige) randvoorwaarden voor te ontwikkelen groen zijn bijvoorbeeld: (1) het hanteren van een groennorm per huishouden, (2) de eis om een gedeelte van de waterbergingsopgave te realiseren in groen, of (3) de verplichting om nieuwe platte daken als groene daken te ontwikkelen.

Concretisering 2: Kennis uit het netwerk biedt de mogelijkheid om per gebied of per project gepaste randvoorwaarden op te stellen over waar het groenplan aan moet voldoen. Een beroep doen op (lokale) kennis en expertise uit het netwerk opent deuren om strikter te sturen op zachte waarden van stedelijk groen die niet te vangen zijn in een algemeen beleid. Gedacht kan worden aan: het verplicht stellen van een groen speelveld of van 'bij-vriendelijke' beplanting.

Preek

De preek is een zeer belangrijk sturingsinstrument, omdat het actoren kan motiveren en inspireren om meer waarde te halen uit bestaand of te ontwikkelen groen. De preek is immers een instrument dat actoren bewust kan maken van de vele potentiële waarden van stedelijk groen. Het is hiermee een zeer geschikt instrument om parallel aan het zekerstellen van groenbescherming en ontwikkeling de groenambitie van actoren geleidelijk aan te verhogen. Het is dan ook aan te raden om het sturen op het beschermen of ontwikkelen van één of meerdere waarden van stedelijk groen altijd te ondersteunen met het uitdragen van vrijblijvende prikkels. Dus ook wanneer er gestuurd wordt op het beschermen en ontwikkelen van de waarden 'klimaat', 'luchtkwaliteit', 'energie besparing',

'biodiversiteit', 'fysieke gezondheid' of 'sociale cohesie', die ook kunnen worden aangestuurd met regels, sancties of subsidies (figuur 5.2, p110). Het is dan dus en en in plaats van of of.

Concretisering 3: Kennis en expertise uit het netwerk kan effectief ingezet worden om actoren vooraf te adviseren over het groen dat zij (moeten) beschermen en/of ontwikkelen.

Concretisering 4: Stedelijk groen is kansrijk voor duurzame stedelijke ontwikkeling. Daar waar vele actoren vandaag de dag bezig blijken te zijn met duurzaam ontwikkelen wordt geadviseerd om de kansen van groen concreet op te nemen in het duurzaamheidsbeleid. Zo zullen actoren tevens via deze weg gestimuleerd worden om stedelijk groen hoger op de agenda te zetten.

Peen

De peen kan een welkom sturingsinstrument zijn, omdat het mogelijkheden biedt om kunstmatig het korte termijn belang van ontwikkelaars te transformeren naar een lange termijn belang. Zoals gebleken is uit het motivatieonderzoek zijn ontwikkelaars vandaag de dag immers in eerste instantie vooral geïnteresseerd in datgene wat op de korte termijn economische meerwaarde genereert.

Concretisering 5: Door ontwikkelaars te belonen wanneer zij investeren in iets wat specifiek op de lange termijn meerwaarde voor het gebied oplevert, wordt verwacht dat zij anders zullen kijken naar (o.a.) stedelijk groen binnen een ontwikkeling.

6.3 | Aanbevelingen voor vervolgonderzoek

In dit kwalitatief, verkennend onderzoek is getracht om de actor motivatie voor het beschermen en ontwikkelen van stedelijk groen te vangen middels het *interpreteren* van motieven, persoonlijke verhalen en ervaringen. Zoals tevens benoemd in paragraaf 3.4 zullen interpretaties (en daarmee de verkregen data) ondanks de getroffen maatregelen ongetwijfeld gedeeltelijk beïnvloed zijn door mijn eigen percepties en ervaringen omtrent stedelijk groen (Yanow & Schwartz-Shea, 2006). Desalniettemin heeft het verkennend onderzoek vele verschillende motieven aan het licht gebracht. Om de verkregen data zonder interpretatie te kunnen bevestigen en resulterende theorieën breder in te kunnen bedden, is het voor vervolgonderzoek wellicht interessant om motieven uit dit onderzoek verder te bestuderen middels een breder kwantitatief onderzoek.

Zoals tevens benoemd door de optimistische critici While et al. (2004) en Lieberherr-Gardiol (2008), blijkt uit het empirisch onderzoek dat we kunnen spreken van een voorzichtige *transitie* naar meer sociaal en milieu georiënteerd ontwikkelen (met tevens een grotere rol voor stedelijk groen). Om niet te ver af te wijken van het te onderzoeken fenomeen: actor motivatie voor stedelijk groen, zijn specifieke symptomen van een dergelijke transitie buiten beschouwing van dit onderzoek gelaten. Desalniettemin wordt verwacht dat het voor de toekomst van duurzame stedelijke ontwikkeling belangrijk is om grip te krijgen op deze transitie, mét haar aanjagers, haar stadia, de aanwezige symptomen en de mogelijke barrières. Voor vervolgonderzoek raad ik om deze reden aan om het bredere onderzoeksgebied van deze thesis (sturen op duurzame stedelijke ontwikkeling) aan te vliegen vanuit de transitietheorie zoals behandeld door Schot & Geels (2008) en Loorbach & Rotmans (2010).

De beantwoording van het sturingsvraagstuk omtrent stedelijk groen is in deze casestudie gebaseerd op de motivatie van verschillende actoren om zich, al dan niet, in te zetten voor het beschermen en ontwikkelen groen in de stad. Het verband tussen motivatie en sturen, zoals werd aangekaart door sturingscritici Rhodes (2007) en Lester & Reckhow (2012), is iets wat men in de dagelijkse praktijk - veelal onbewust - geregeld tegenkomt. Bijvoorbeeld in de manier waarop ouders hun kinderen aansporen tot leren of in de manier waarop een manager coördineert dat werknemers hun taken volbrengen. De methode om actor motivatie als uitgangspunt te nemen voor het bepalen van een sturingsvorm bleek echter eveneens bruikbaar voor het bestuderen van een complex sturingsvraagstuk zoals die van het beschermen en ontwikkelen van stedelijk groen. Kansen, barrières en bedreigingen, die resulteerden uit het motivatieonderzoek, hebben geholpen om de aanbevelingen voor sturing af te stemmen op de heersende tijdgeest en de huidige omstandigheden in stedelijke gemeenten. Om deze reden kan worden aanbevolen om deze methode ook toe te passen in het bestuderen van andere sturingsvraagstukken.

Uit het onderzoek is gebleken dat een belangrijk deel van alle actoren die betrokken zijn bij ruimtelijke ontwikkelingen hoofdzakelijk gefocust zijn op het moment van oplevering. De zorg voor stedelijk groen, en voor andere sociale- en ecologische ontwikkelingen die niet direct (economische) meerwaarde genereren, dreigt hierom niet of onvoldoende te worden opgepakt. Om onze ruimtelijke omgeving ook in de toekomst van kwaliteit te kunnen voorzien is het belangrijk dat de gemeentelijke overheid specifiek kan sturen op de lange termijn. Om deze reden wordt geadviseerd om onderzoek te doen naar concrete sturingsvormen waarbij actoren worden gemotiveerd, of zelfs worden gedwongen, om zich in te zetten voor zaken die specifiek op de lange termijn waardevol zijn voor de leefomgeving.

Referenties

Alexandri, E., & Jones, P. (2008). Temperature decreases in an urban canyon due to green walls and green roofs in diverse climates. *Building and Environment*, 43(4), 480-493.

Allwinkle, S., & Cruickshank, P. (2011). Creating smart-er cities: An overview. *Journal of urban technology*, 18(2), 1-16.

Alterra. (2016). Dossier Groen in de Stad. Opgevraagd op 21 maart, 2016, verkregen van <http://www.wageningenur.nl/nl/Expertises-Dienstverlening/Onderzoeksinstituten/Alterra/show/Groen-in-de-stad.htm>

Arnouts, R., Van der Zouwen, M., & Arts, B. (2012). Analysing governance modes and shifts—Governance arrangements in Dutch nature policy. *Forest policy and economics*, 16, 43-50.

Ascione, F., Bianco, N., de' Rossi, F., Turni, G., & Vanoli, G. (2013). Green roofs in European climates. Are effective solutions for the energy savings in air-conditioning?. *Applied Energy*, 104, 845-859.

Bäckstrand, K., & Kronsell, A. (Eds.). (2015). *Rethinking the Green State: Environmental Governance Towards Climate and Sustainability Transitions*. Routledge.

Bade, T., Smid, G., & Tonneijck, F. (2011). Groen Loont!. *Over maatschappelijke en economische baten van stedelijk groen*.

Bemelmans-Vidéc, M., Rist, R., & Vedung, E. (Eds.). (2011). *Carrots, sticks, and sermons: Policy instruments and their evaluation* (Vol. 1). Transaction Publishers.

Berke, P., & Conroy, M. (2000). Are we planning for sustainable development? An evaluation of 30 comprehensive plans. *Journal of the American planning association*, 66(1), 21-33.

Bezemer, V., & Bervaes, J. (2004). *Benchmark gebruikswaarde stedelijk groen; methodiekontwikkeling* (No. 1023, p. 40). Alterra.

Boelens, L. (2009). *The Urban Connection: An actor-relational approach to urban planning*. 010 Publishers.

Bolitzer, B., & Netusil, N. (2000). The impact of open spaces on property values in Portland, Oregon. *Journal of environmental management*, 59(3), 185-193.

Bolund, P., & Hunhammar, S. (1999). Ecosystem services in urban areas. *Ecological economics*, 29(2), 293-301.

Boonstra, B. (2012). Van participatie naar zelforganisatie. Over het verschuivende initiatief voor ruimtelijke ontwikkeling.

- Boonstra, B., & Boelens, L. (2011). Self-organization in urban development: towards a new perspective on spatial planning. *Urban Research & Practice*, 4(2), 99-122.
- Brander, L., & Koetse, M. (2011). The value of urban open space: Meta-analyses of contingent valuation and hedonic pricing results. *Journal of environmental management*, 92(10), 2763-2773.
- Brenner, N., & Theodore, N. (2002). Cities and the geographies of "actually existing neoliberalism". *Antipode*, 34(3), 349-379.
- Brundtland, G., Khalid, M., Agnelli, S., Al-Athel, S., Chidzero, B., Fadika, L., ... & Singh, M. (1987). Our Common Future ('Brundtland report').
- Bryman, A. (2012). *Social research methods* (4e ed.). Oxford: Oxford university press.
- Busser, M. & Van Golen, B. (2003). *Balansboek Rood-Groen*. In opdracht van het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit en het Ministerie van VROM. Den Haag.
- Campbell, S. (1996). Green cities, growing cities, just cities?: Urban planning and the contradictions of sustainable development. *Journal of the American Planning Association*, 62(3), 296-312.
- Carlson, N., Buskist, W., & Martin, G. (2000). *Psychology: The science of behaviour*. Harlow, UK: Allyn & Bacon.
- Carroll, A. (1991). The pyramid of corporate social responsibility: Toward the moral management of organizational stakeholders. *Business horizons*, 34(4), 39-48.
- Centraal Bureau voor de Statistiek. (2015). Kerncijfers gezondheidsenquête. Opgevraagd op 22 maart, 2016, verkregen van <http://www.nji.nl/Overgewicht-Probleemschets-Cijfers>
- Centraal Bureau voor de Statistiek. (2016a). Nederland voorlaatste op ranglijst EU hernieuwbare energie. Opgevraagd op 13 augustus, 2016, verkregen van <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2016/13/nederland-voorlaatste-op-ranglijst-eu-hernieuwbare-energie>
- Centraal Bureau voor de Statistiek. (2016b), Statline, Opgevraagd op 19 april, 2016, verkregen van <https://www.cbs.nl/statweb>
- Chiesura, A. (2004). The role of urban parks for the sustainable city. *Landscape and urban planning*, 68(1), 129-138.
- Coley, R., Sullivan, W., & Kuo, F. (1997). Where does community grow? The social context created by nature in urban public housing. *Environment and behavior*, 29(4), 468-494.
- Connelly, S. (2007). Mapping sustainable development as a contested concept. *Local Environment*, 12(3), 259-278.
- Conrey, F., & Smith, E. (2007). Attitude representation: Attitudes as patterns in a distributed, connectionist representational system. *Social Cognition*, 25(5), 718.
- Creswell, J. (2013). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches*. Sage publications.
- Dahlsrud, A. (2008). How corporate social responsibility is defined: an analysis of 37 definitions. *Corporate social responsibility and environmental management*, 15(1), 1-13.
- Davidson, K., & Gleeson, B. (2014). The sustainability of an entrepreneurial city?. *International Planning Studies*, 19(2), 173-191.

De Groene Stad. (2016). De Groene Stad Wonen Werken Leven. Opgevraagd op 21 maart, 2016, verkregen van <http://degroenestad.nl/de-groene-stad/>

De Houwer, J., Gawronski, B., & Barnes-Holmes, D. (2013). A functional-cognitive framework for attitude research. *European Review of Social Psychology, 24*(1), 252-287.

De Ridder, K., Janssen, S., De Maerschalck, B., Lefebvre, F., Bruse, M., & Van Renterghem, T. (2009). Meten en simuleren van het effect van groenschermen. *Groencontact, 35*(1), 8-11.

Deci, E., & Ryan, R., (2002). *Handbook of Self-Determination Research*. University of Rochester Press. New York.
Dietz, W. H. (2015). The health effects of green space: then and now. *International Journal of Obesity, 39*(8), 1329-1329.

Dole, J. (1989). Greenscape 5: green cities. *Architects' Journal, 10*, 61-69.

Eisenhardt, K. (1989). Building theories from case study research. *Academy of management review, 14*(4), 532-550.

Evers, D., & De Vries, J. (2013). Explaining governance in five mega-city regions: rethinking the role of hierarchy and government. *European Planning Studies, 21*(4), 536-555.

Fang, C., & Ling, D. (2003). Investigation of the noise reduction provided by tree belts. *Landscape and urban planning, 63*(4), 187-195.

Fazio, R. (2007). Attitudes as object-evaluation associations of varying strength. *Social Cognition, 25*(5), 603.

Flap, H., & Völker, B. (2004). Gemeenschap, informele controle en collectieve kwaden in de buurt. *Burgers in de buurt: Samenleven in school, wijk en vereniging, 41*.

Florida, R. (2002). The rise of the creative class, and how it is transforming work, leisure, community and everyday life.

Flyvbjerg, B. (2006). Five misunderstandings about case-study research. *Qualitative inquiry, 12*(2), 219-245.

Gemeente Eindhoven. (2013). Eindhoven groener, enkel verharden waar nodig.

Gemeente Eindhoven. (2015). Werkdocument groenbeleidsplan 2016-2026, 1-23.

Gibson, R. (1991). Should environmentalists pursue sustainable development. *Probe Post, 13*(4), 22-25.

Gill, J. (1995). Building theory from case studies. *Journal of Small Business and Enterprise Development, 2*(2), 71-75.

Gill, S., Handley, J., Ennos, A., & Pauleit, S. (2007). Adapting cities for climate change: the role of the green infrastructure. *Built Environment, 33*(1), 115-133.

Givoni, B. (1991). Impact of planted areas on urban environmental quality: a review. *Atmospheric Environment. Part B. Urban Atmosphere, 25*(3), 289-299.

Glaeser, E., Kolko, J., & Saiz, A. (2001). Consumer city. *Journal of economic geography, 1*(1), 27-50.

Goddard, M., Dougill, A., & Benton, T. (2010). Scaling up from gardens: biodiversity conservation in urban environments. *Trends in Ecology & Evolution, 25*(2), 90-98.

Gray, P. (2002). *Psychology* (4e ed.). New York: Worth

- Halpern, D. (2005). *Social Capital*. Bristol: Policy Press.
- Hanyu, K. (2000). Visual properties and affective appraisals in residential areas in daylight. *Journal of Environmental Psychology*, 20(3), 273-284.
- Harloe, M. (2001). Social justice and the city: the new 'liberal formulation'. *International Journal of Urban and Regional Research*, 25(4), 889-897.
- Harvey, D. (2012). *Rebel cities: From the right to the city to the urban revolution*. Verso Books.
- Hop, M. (2013). Het nut van stadsgroen. *Dendroflora*, 50, 46-63.
- Hopwood, B., Mellor, M., & O'Brien, G. (2005). Sustainable development: mapping different approaches. *Sustainable development*, 13(1), 38-52.
- Howard, E., & Osborn, F. (1965). *Garden cities of to-morrow* (Vol. 23). Mit Press.
- Hurst, A. (2014). *The purpose economy; How Your Desire for Impact, Personal Growth and Community is Changing the World*. Elevate.
- Hysing, E., (2009). From government to governance? A comparison of environmental governing in Swedish forestry and transport, *Governance*, 22, 547-672.
- Jessop, B. (1998). The rise of governance and the risks of failure: the case of economic development. *International social science journal*, 50(155), 29-45.
- Jessop, B. (2002). Liberalism, neoliberalism, and urban governance: A state-theoretical perspective. *Antipode*, 34(3), 452-472.
- Joye, Y., Willems, K., Brengman, M., & Wolf, K. (2010). The effects of urban retail greenery on consumer experience: Reviewing the evidence from a restorative perspective. *Urban Forestry & Urban Greening*, 9(1), 57-64.
- Kaplan, R., Kaplan, S. (1989). *The Experience of Nature: A Psychological Perspective*. Cambridge: CUP Archive.
- Kemp, R., Parto, S., & Gibson, R. (2005). Governance for sustainable development: moving from theory to practice. *International Journal of Sustainable Development*, 8(1-2), 12-30.
- Klein Hesselink, J., Loomans, M., Groot, E., & Kremer, A. (2006). *Fysiologische en psychische en gezondheidseffecten van planten in de werksituatie op de gezondheid en het welbevinden van werknemers: een literatuurstudie*. Hoofddorp: TNO.
- Klomp, K., & Wobben, S. (2016). *Handboek betekenisvol ondernemen; het gat in de maatschappij*. Business Contact.
- Kokx, A., & Van Kempen, R. (2010). A fact is a fact, but perception is reality: stakeholders' perceptions and urban policies in the process of urban restructuring. *Environment and Planning C: Government and Policy*, 28(2), 335-348.
- Kooijman, D. (2004). Het ontspannen huis?. *Over de relatie tussen vrije tijd en woning*.
- Krikhaar, N. (2013). Slim met kosten en baten in het groen omgaan. *Groen: vakblad voor groen in stad en landschap*, 69(7/8), 12-14.

- Krikhaar, N., & Louwman, Y. (2013). Methode 'Samenspraak' organiseert participatie. *Groen: vakblad voor groen in stad en landschap*, 69(7/8), 15-17.
- Kukla, A. (2000). *Social constructivism and the philosophy of science*. Psychology Press.
- Lange, P., Driessen, P., Sauer, A., Bornemann, B., & Burger, P. (2013). Governing towards sustainability—conceptualizing modes of governance. *Journal of environmental policy & planning*, 15(3), 403-425.
- Lester, T., & Reckhow, S. (2012). Network governance and regional equity: Shared agendas or problematic partners?. *Planning Theory*, 0(0), 1-24.
- Levent, T., Vreeker, R., & Nijkamp, P. (2004). *Multidimensional Evaluation of Urban Green Spaces: A Comparative Study on European Cities* (No. 0017).
- Lieberherr-Gardiol, F. (2008). Urban sustainability and governance: issues for the twenty-first century. *International Social Science Journal*, 59(193-194), 331-342.
- Liu, G., Wilson, J., Qi, R., & Ying, J. (2007). Green neighborhoods, food retail and childhood overweight: differences by population density. *American Journal of Health Promotion*, 21(4s), 317-325.
- Loorbach, D., & Rotmans, J. (2010). The practice of transition management: Examples and lessons from four distinct cases. *Futures*, 42(3), 237-246.
- Low, N. (2005). *The green city: Sustainable homes, sustainable suburbs*. UNSW Press.
- Luttik, J. (2000). The value of trees, water and open space as reflected by house prices in the Netherlands. *Landscape and urban planning*, 48(3), 161-167.
- Maas, J. (2009). Vitamin G: green environments-healthy environments.
- Malpas, J., & Wickham, G. (1995). Governance and failure: on the limits of sociology. *Journal of sociology*, 31(3), 37-50.
- Mebratu, D. (1998). Sustainability and sustainable development: historical and conceptual review. *Environmental impact assessment review*, 18(6), 493-520.
- Meijer, A., & Bolívar, M. (2015). Governing the smart city: a review of the literature on smart urban governance. *International Review of Administrative Sciences*, 0(0), 1-17.
- Middleton, N., O'Keefe, P., & Moyo, S. (1993). *The tears of the crocodile: from Rio to reality in the developing world*. Pluto Press.
- Monge, P., & Contractor, N. (2003). *Theories of communication networks*. Oxford University Press, USA.
- Mortelmans, D. (2007). *Handboek kwalitatieve onderzoeksmethoden*. Leuven:Acco.
- Needham, B., & Hartmann, T. (2012). Conclusion: Planning by law and property rights reconsidered. In T. Hartmann & B. Needham (eds), *Planning by law and property rights reconsidered*. Surrey, UK: Ashgate. pp. 219–227.
- Niemelä, J. (2014). Ecology of urban green spaces: The way forward in answering major research questions. *Landscape and Urban Planning*, 125, 298-303.
- Nordh, H., Alalouch, C., & Hartig, T. (2011). Assessing restorative components of small urban parks using conjoint methodology. *Urban forestry & urban greening*, 10(2), 95-103.

- Nuissl, H., & Heinrichs, D. (2011). Fresh wind or hot air—does the governance discourse have something to offer to spatial planning?. *Journal of Planning Education and Research*, 31(1), 47-59.
- Oliveira, S., Andrade, H., & Vaz, T. (2011). The cooling effect of green spaces as a contribution to the mitigation of urban heat: A case study in Lisbon. *Building and Environment*, 46(11), 2186-2194.
- Ostrom, E. (2015). *Governing the commons*. Cambridge: CUP Archive.
- Phillis, Y., & Andriantiatsaholiniaina, L. (2001). Sustainability: an ill-defined concept and its assessment using fuzzy logic. *Ecological Economics*, 37(3), 435-456.
- Pikora, T., Giles-Corti, B., Bull, F., Jamrozik, K., & Donovan, R. (2003). Developing a framework for assessment of the environmental determinants of walking and cycling. *Social science & medicine*, 56(8), 1693-1703.
- Portugali, J. (2012). *Self-organization and the city*. Springer Science & Business Media.
- Rhodes, R. (2007). Understanding governance: Ten years on. *Organization studies*, 28(8), 1243-1264.
- Robinson, J. (2004). Squaring the circle? Some thoughts on the idea of sustainable development. *Ecological economics*, 48(4), 369-384.
- Rodrigues, C., & Melo, A. (2013). The Triple Helix Model as Inspiration for Local Development Policies: An Experience-Based Perspective. *International Journal of Urban and Regional Research*, 37(5), 1675-1687.
- Roseland, M. (2012). *Toward sustainable communities: Solutions for citizens and their governments* (Vol. 6). New Society Publishers.
- Ryan, R., & Deci, E. (2000). Intrinsic and extrinsic motivations: Classic definitions and new directions. *Contemporary educational psychology*, 25(1), 54-67.
- Ryan, R., Weinstein, N., Bernstein, J., Brown, K., Mistretta, L., & Gagne, M. (2010). Vitalizing effects of being outdoors and in nature. *Journal of Environmental Psychology*, 30(2), 159-168.
- Sanders, T., Feng, X., Fahey, P., Lonsdale, C., & Astell-Burt, T. (2015). Greener neighbourhoods, slimmer children? Evidence from 4423 participants aged 6 to 13 years in the Longitudinal Study of Australian children. *International Journal of Obesity*, 39(8), 1224-1229.
- Schot, J., & Geels, F. (2008). Strategic niche management and sustainable innovation journeys: theory, findings, research agenda, and policy. *Technology analysis & strategic management*, 20(5), 537-554.
- Senge, P. (1990). *The art and practice of the learning organization* (pp. 3-11). New York: Doubleday.
- Sheets, V., & Manzer, C. (1991). Affect, cognition, and urban vegetation some effects of adding trees along city streets. *Environment and Behavior*, 23(3), 285-304.
- Smith, M., & Smith, M. (2013). *Rethinking state theory*. Routledge.
- Spit, T., & Zoete, P. (2014). *Planologie, Een wetenschappelijke introductie in de ruimtelijke ordening in Nederland*. Utrecht: Concept-Editie voor uu-studenten.
- Swanwick, C., Dunnett, N., & Woolley, H. (2003). Nature, role and value of green space in towns and cities: An overview. *Built environment*, 29(2), 94-106.
- Swyngedouw, E. (2005). Governance innovation and the citizen: the Janus face of governance-beyond-the-state. *Urban studies*, 42(11), 1991-2006.

- Tajima, K. (2003). New estimates of the demand for urban green space: implications for valuing the environmental benefits of Boston's big dig project. *Journal of Urban Affairs*, 25(5), 641-655.
- Teisman, G., Van Buuren, A., & Gerrits, L. (Eds.). (2009). *Managing complex governance systems*. New York: Routledge.
- Tian, Y., Jim, C., & Wang, H. (2014). Assessing the landscape and ecological quality of urban green spaces in a compact city. *Landscape and urban planning*, 121, 97-108.
- Timmermans, W., Cilliers, J., & Slijkhuis, J. (2014). de waarden van de groene stad.
- TRIPLE E. (2010). GREENSPOTS RELOADED.
- Tyrväinen, L., Pauleit, S., Seeland, K., & De Vries, S. (2005). Benefits and uses of urban forests and trees. In *Urban forests and trees* (pp. 81-114). Springer Berlin Heidelberg.
- Ulrich, R. (1984). View through a window may influence recovery. *Science*, 224(4647), 224-225.
- Van Dalen, H., & Henkens, K. (2007). Longing for the Good Life: Understanding Emigration from a High-Income Country. *Population and Development Review*, 33(1), 37-66.
- Van den Berg, A., & Van Winsum-Westra, M. (2006). *Ontwerpen met groen voor gezondheid; richtlijnen voor de toepassing van groen in "healing environments"* (No. 1371, p. 64). Alterra.
- Van den Berg, M., Wendel-Vos, W., Van Poppel, M., Kemper, H., Van Mechelen, W., & Maas, J. (2015). Health benefits of green spaces in the living environment: A systematic review of epidemiological studies. *Urban Forestry & Urban Greening*, 14(4), 806-816.
- Van Meerkerk, I., Boonstra, B., & Edelenbos, J. (2013). Self-organization in urban regeneration: A two-case comparative research. *European Planning Studies*, 21(10), 1630-1652.
- Van Renterghem, T., & Botteldooren, D. (2003). Bomenrijen ter verbetering van de efficiëntie van geluidsschermen in wind. *GELUID*, 2, 50-52.
- Vergragt, P., & Quist, J. (2011). Backcasting for sustainability: Introduction to the special issue. *Technological forecasting and social change*, 78(5), 747-755.
- Weinrich, H. (1972). System, Diskurs, Didaktik und die Diktatur des sitzflisches. *Mercur*, 8, 801-812.
- Wesseling, J., Beijck, R., & Van Kuijeren, N. (2008). Effecten van groen op de luchtkwaliteit. *Status 2008*.
- Wet Ffw 2016. (2016, 14 april). Opgevraagd op 20 mei, 2016, verkregen van <http://wetten.overheid.nl/BWBR0009640/2016-04-14>
- While, A., Jonas, A., & Gibbs, D. (2004). The environment and the entrepreneurial city: searching for the urban 'sustainability; fix' in Manchester and Leeds. *International Journal of Urban and Regional Research*, 28(3), 549-569.
- Willems, D., & Van Zwieten, M. (2004). Waardering van kwalitatief onderzoek. *Huisarts en Wetenschap*. 47(13), 631-635.
- Wolf, K. (2003). Public response to the urban forest in inner-city business districts. *Journal of Arboriculture*, 29(3), 117-126.
- Yanow, D., & Schwartz-Shea, P. (2015). *Interpretation and method: Empirical research methods and the interpretive turn*. Routledge.

Yin, R. (2003). *Case study research: design and methods* (3. ed.). London: Sage.

Zeevenhooven, F., Schouten, I., Van Rooij, M. (2013). Groene wiggen cruciaal voor Brainport. *Groen: vakblad voor groen in stad en landschap*, 69(7/8), 18-23.

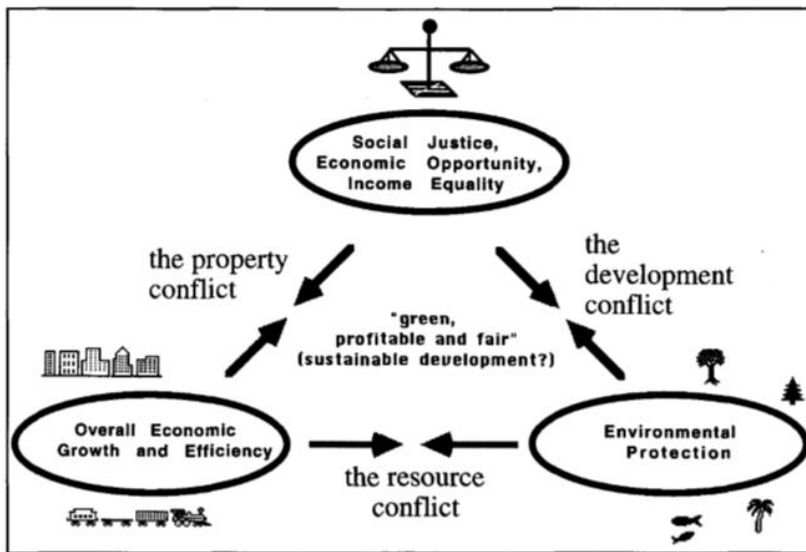
Bijlage I | Inleiding duurzame ontwikkeling

Begin jaren tachtig ontstond het besef dat de mens zichzelf in korte tijd heeft overtroffen op met name het gebied van kennis en technologie (Mebratu, 1998, p493). "Today, mankind has the capacity to produce far more information than anyone can absorb, to foster far greater interdependency than anyone can manage, and to accelerate change far faster than anyone's ability to keep pace" (Senge, 1990, p6). De mens heeft hiermee zelf complexiteit gecreëerd wat aanzienlijke gevolgen heeft gehad voor sociale, economische en milieu systemen (Mebratu, 1998, p493). Als reactie op de bedreiging van onze biosfeer en atmosfeer door menselijk handelen ontstond een evolutie van nieuwe concepten, waaronder duurzame ontwikkeling (Low, 2005, p15). De term 'sustainable development' (duurzame ontwikkeling) verscheen hierna voor het eerst in 1987 in het rapport van de World Commission on Environment and Development (WCED), ook wel: het Brundtland rapport met de titel 'Our Common Future' (Mebratu, 1998, p494). Sinds dien zijn een enorm aantal initiatieven en bewegingen opgericht om sociale, economische en milieu uitdagingen aan te pakken. "Since then sustainable development has become part of our daily lives" (Lieberherr-Gardioli, 2008, p331).

Het concept duurzame ontwikkeling is sinds zijn bestaan een onduidelijk concept zonder eenduidige definitie. Het wordt hierdoor ook wel bestempeld als een 'fuzzy concept' wat wil zeggen dat er geen vaste betekenis is en de grenzen van het concept aanzienlijk kunnen variëren per context (Phillis & Andriantiatsaholainaina, 2001, p436). De onduidelijke aard van het concept duurzame ontwikkeling, in combinatie zijn toenemend belang in het nationale, internationale en beleid, heeft geresulteerd in een enorme variëteit aan definities en interpretaties die sociaal geconstrueerd zijn in het maatschappelijk debat (Mebratu, 1998, p493).

In deze masterthesis gebruik ik het model van Campbell (1996) waarin duurzame ontwikkeling wordt gelinkt aan het vakgebied van planologie: 'the planners triangle' (de planners driehoek: figuur I.1). In de zoektocht naar duurzame ontwikkeling zouden planologen opereren in het spanningsveld tussen milieubescherming, economische ontwikkeling en sociale rechtvaardigheid (Campbell, 1996, p296). Het centrum van de plannersdriehoek symboliseert een ontwikkeling die groen, winstgevend en rechtvaardig is, oftewel: een duurzame ontwikkeling (Campbell, 1996, 298; Connelly, 2007, p269). Een dergelijk model bestaande uit de drie dimensies sociaal, economie en milieu is het meest gebruikte model voor duurzame ontwikkeling en daardoor makkelijk handelbaar als framework (Campbell, 1996; Hopwood et al., 2005; Connelly, 2007).

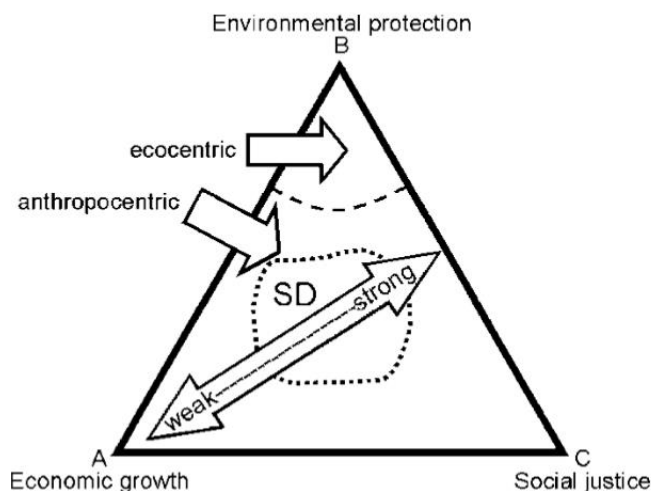
Figuur I.1 | De planners driehoek van Campbell

Bron: Campbell, 1996, p298.

Tevens wordt in de literatuur onderscheid gemaakt tussen 'weak' en 'strong' 'sustainable development', oftewel: sterke en zwakke duurzame ontwikkeling (Connelly, 2007). Ze representeren twee radicaal verschillende inzichten over het relatieve belang van de sociale en de milieu dimensie van duurzame ontwikkeling (Connelly, 2007, p265). Vertegenwoordigers van zwakke duurzame ontwikkeling geloven dat het menselijk kapitaal het natuurlijk kapitaal kan vervangen door technologie en kennis (Hopwood et al., 2005, p40). Vertegenwoordigers van sterke duurzame ontwikkeling stellen echter dat mens en economie juist afhankelijk zijn van sociale waarden en milieu waarden en dat deze niet vervangen kunnen worden door het menselijk kapitaal (Hopwood et al., 2005, p39). "The economy and our well-being now and in the future need the environment" (Hopwood et al., 2005, p39). (zie figuur I.2).

Figuur I.2 | Sterke en Zwakke duurzame ontwikkeling

Bron: Connelly, 2007, p271.

Bijlage II | Interviewschema semigestructureerd interview

- **Vooraf:**
 - Mag het gesprek worden opgenomen?

*Ik zou u willen vragen zo eerlijk mogelijk antwoord te geven op vragen die ik u zal stellen. Ik ben op zoek naar uw verhaal, perceptie, ervaring als **functie respondent** omtrent stedelijk groen en afgeleide thema's. Ongewenste antwoorden bestaan hierom niet. Uitspraken zullen (indien gewenst) anoniem verwerkt worden.*

Introductie:

- **Algemene vragen:**
 - Kunt u kort beschrijven wat de kern doelstelling is van **bedrijf/afdeling**?
 - Welke functie heeft u binnen **bedrijf/afdeling**?

Dit onderzoek gaat over stedelijk groen: hieronder versta ik in dit onderzoek al het toegankelijk groen binnen de bebouwde kom zoals een boom, een plantsoen, een park en een groene zone.

Deel 1 | Houding:

- **Peilen:**
 - Wat betekent stedelijk groen voor u persoonlijk?
 - Wat betekent stedelijk groen voor u als **functie**?
 - Hoe wordt stedelijk groen benaderd binnen **bedrijf/afdeling**? Fysiek object, waarde, positie ten opzichte van andere kernaspecten etc.
 - Voelt u zich als **functie** verantwoordelijk voor het stedelijk groen in de ruimtelijke omgeving waarin u werkzaam bent?
- **Introductievraag waarden van stedelijk groen:**
 - Wat voor waarden gelooft u dat groen heeft in de stad?
 - En als ik u vraag wat stedelijk groen betekent voor sociaal welzijn?
 - En als ik u vraag wat stedelijk groen betekent voor de economie?
 - En als ik u vraag wat stedelijk groen betekent voor het milieu?

De waarden van stedelijk groen hebben mij ook bezig gehouden. Hoe langer ik er over nadacht, hoe meer stedelijk groen mij ging fascineren. Ik heb een studie gedaan op basis van wetenschappelijk onderzoek naar de waarden van stedelijk groen en ben tot dit model gekomen.

- ✓ *model laten zien over de multidisciplinaire waarden van stedelijk groen (Bijlage III).*
- **reactie oproepen op model.**
- **Eerste gesprek over de gepresenteerde waarden van stedelijk groen: Eventuele uitleg;**
 - Waar vindt u dat de focus ligt binnen uw bedrijf/afdeling als het gaat over stedelijk groen? sociale waarden, economische waarden, milieu waarden.

- **De verschillende waarden van stedelijk groen worden nu in een gesprek behandeld:** *ambitie binnen bedrijf/afdeling om zich in te zetten voor de betreffende waarde van stedelijk groen? Actief handelen binnen het bedrijf/afdeling voor de betreffende waarde van stedelijk groen?*
- ✓ **Input: Bijlage IV: Overzicht wetenschappelijke waarden van stedelijk groen**
Doorvragen! Hoe ver gaat een mogelijke ambitie? > Voorbeelden.
 Groen mits het past bij overige werkzaamheden. Of werkzaamheden alleen dan als de waarde van stedelijk groen er niet onder hoeft te leiden?.
Doorvragen! Hoe uit actief optreden zich? Voorbeelden.
 Is het actief optreden een gevolg van een andere doelstelling, waarbij de betreffende waarde een gunstige bijkomstigheid is? Of wordt de waarde bewust actief nagestreefd?
Noteren! Per waarde: bewustzijn, ambitie, actie.

Deel 2 | Motivatie:

- **Wél ambitie en/of actie:** *In dit deel van het interview wordt het gesprek met de respondent aangegaan over die waarden van stedelijk groen waarvoor zij in deel één (houding) heeft aangegeven de ambitie te hebben om zich er voor in te zetten of waarvoor zij zich zelfs al actief inzet.*
- ✓ **Input: Bijlage IV: Overzicht wetenschappelijke waarden van stedelijk groen**
- ✓ **Input: Bijlage V: Motivatie duurzame ontwikkeling: optimistische en pessimistische aannamen**
Waarom vraag achter ambitie en/of actie.
Doorvragen! Motieven verzamelen > intrinsiek/extrinsiek?
- **Géén ambitie en/of actie:** *In dit deel van het interview wordt het gesprek met de respondent aangegaan over die waarden van stedelijk groen waarvoor in deel één is gebleken dat; zij **niet** de ambitie heeft zich voor die waarde in te zetten óf zij zich om andere redenen **niet** inzet voor de betreffende waarde van stedelijk groen.*
- ✓ **Input: Bijlage IV: Overzicht wetenschappelijke waarden van stedelijk groen**
- ✓ **Input: Bijlage V: Motivatie duurzame ontwikkeling: optimistische en pessimistische aannamen**
Waarom vraag achter géén ambitie > motieven verzamelen
Waarom vraag achter géén actie: motieven verzamelen > barrières of bedreigingen?
- **Houding ten opzichte van duurzame ontwikkeling algemeen:** *Wijzen op stedelijk groen als kansrijk voor duurzame stedelijke ontwikkeling*
- ✓ **Input: Bijlage V: Motivatie duurzame ontwikkeling: optimistische en pessimistische aannamen**
 - Hoe staat **bedrijf/afdeling** tegenover duurzame stedelijke ontwikkeling?
 - Wat verstaat **bedrijf/afdeling** onder duurzame ontwikkeling
 - Is **bedrijf/afdeling** gemotiveerd om duurzaam te ontwikkelen? + Waarom? > Intrinsiek/extrinsiek?
 - In hoeverre bepalen sociale zaken het handelen van **bedrijf/afdeling**? + waarom?
 - In hoeverre bepalen milieu zaken het handelen van **bedrijf/afdeling**? + waarom?

Deel 3 | Sturing:

- **Ervaring met huidig sturen op het beschermen en ontwikkelen van stedelijk groen:**
 - Welke successen ervaart u met het huidig gemeentelijk sturen op het beschermen en ontwikkelen van stedelijk groen?
 - Welke moeilijkheden ervaart u met het huidig gemeentelijk sturen op het beschermen en ontwikkelen van stedelijk groen?
- **Ideeën over toekomstig sturen op het beschermen en ontwikkelen van stedelijk groen:**

Teruglopende publieke middelen, rol van private partijen met betrekking tot zaken in het algemeen belang wordt mogelijk steeds groter.

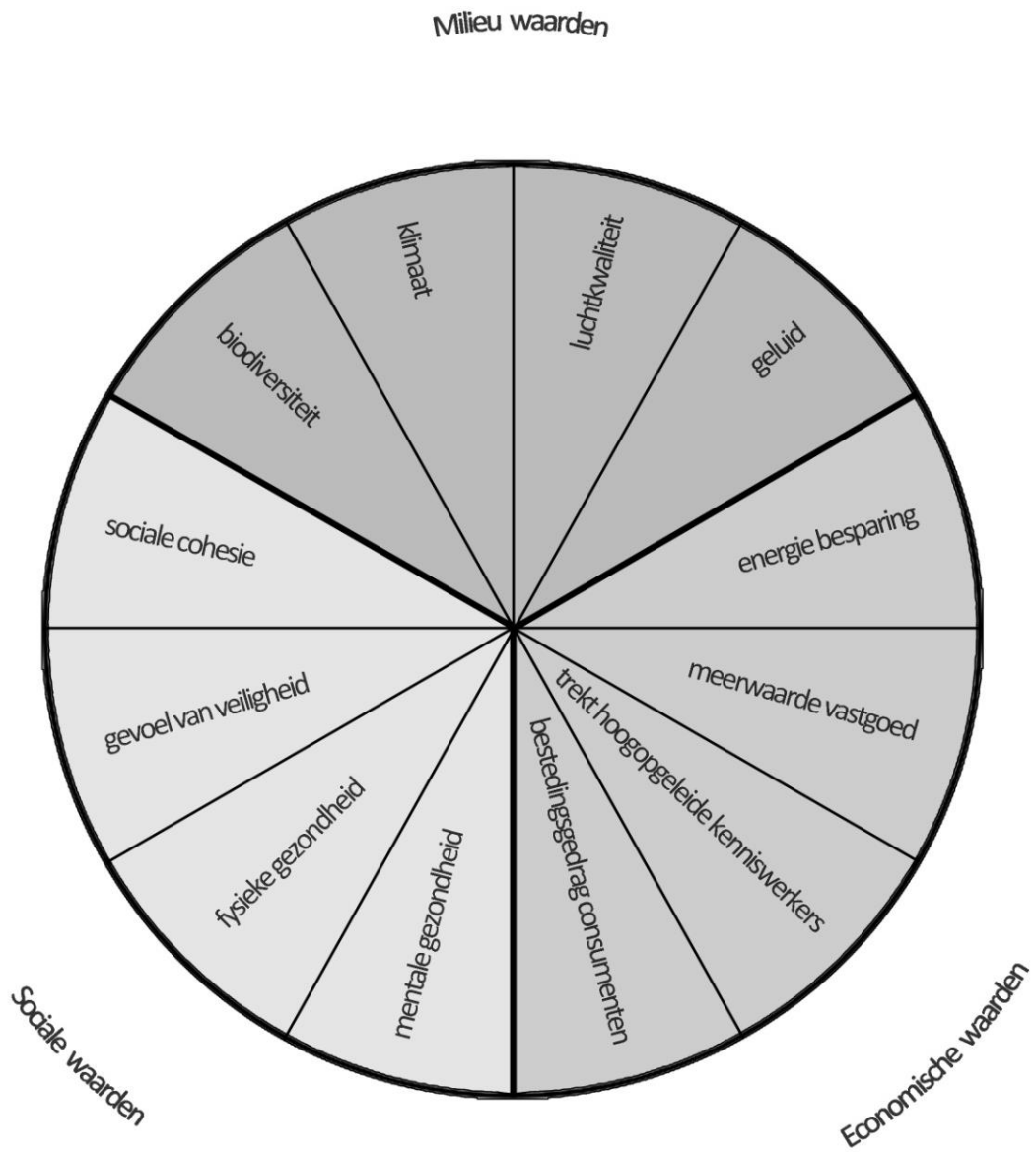
 - Hoe ziet u de rol van *bedrijf/afdeling* in het beschermen en ontwikkelen van stedelijk groen in de toekomst?
 - Hoe ziet u sturing vanuit de overheid voor u? wie stuurt er? Hoe wordt er gestuurd? Waarmee wordt er gestuurd?
 - Denkt u dat de er voldoende vertrouwen is tussen verschillende actoren die opereren in het ruimtelijk domein om samen de verantwoording aan te gaan voor het beschermen en ontwikkelen van stedelijk groen?

Slot:

- **Reflectie:**
 - Heeft u het idee dat er belangrijke waarden van stedelijk groen ontbreken in het model? Kunt u nog iets noemen?
 - Heeft u naar aanleiding van dit interview verder nog iets toe te voegen?
- **Verder verloop van onderzoek:**
 - Van welke publieke/private actor(en) weet u dat ze betrekkelijk veel invloed uitoefenen op het ruimtelijk domein (en daarmee op het stedelijk groen) binnen de gemeente Eindhoven?

Bedanken voor het interview

Bijlage III | Interviewmodel: multidisciplinaire waarden van stedelijk groen

Bron: eigen bewerking, 2016.

Bijlage IV | Operationalisering concepten theoretisch kader 2.1

Overzicht wetenschappelijke waarden van stedelijk groen

Sociaal

- **Fysieke gezondheid:**
Waarde: stedelijk groen werkt vitaliserend en bevordert beweging (overgewicht reductie), tevens draagt het bij aan een gezonde luchtkwaliteit
Waarde creatie: voor beweging is ruimte nodig: **ensembles** en **structuren**. Nabij **woonomgeving** (en werkomgeving). **Kwantiteit** voor het creëren van een gezonde luchtkwaliteit
- **Mentale gezondheid:**
Waarde: stedelijk groen biedt ontspanning en verlaagd stress, herstel van ziekte, productiever werken
Waarde creatie: **alle** verschijningsvormen. Gebruiksgroen (**ensembles** en **structuren**) het meest. Diversiteit, spontane vormen, robuust netwerk. Nabij **wonen** en **werken**.
- **Sociale cohesie:**
Waarde: stedelijk groen creëert ontmoetingsplekken en bevordert sociale cohesie
Waarde creatie: grotere **ensembles** (parken) of **structuren** nabij **woon/werklocatie**. Bomen zijn zeer effectief > trekken mensen aan.
- **Aantrekkelijkheid & veiligheid:**
Waarde: stedelijk groen is aantrekkelijk en vergroot het gevoel van veiligheid in de directe omgeving.
Waarde creatie: gevoel van veiligheid wordt al gecreëerd door **elementen**, maar immer **meer door** transparante **ensembles**. Een structuur is veelal niet transparant > gevoel van veiligheid neemt juist af.

Economisch

- **Energie besparing:**
Waarde: stedelijk groen bespaart energie voor verwarmen en koelen (door thermische massa, warmteopslag en verdamping)
Waarde creatie: **kwantiteit** belangrijk; groen met groot volume aan bladstructuur (grote elementen o een dicht ensemble) in de **directe nabijheid van gebouwen**. **Groene daken en wanden** zijn zeer effectief; beschermen gebouwen tegen temperatuurschommelingen, wind en regen
- **Meerwaarde vastgoed:**
Waarde: stedelijk groen vermeerderd de waarde van onroerend goed en woningen
Waarde creatie: **alle** verschijningsvormen, maar bruikbaar groen (**ensemble** of **structuur**) levert de meeste meerwaarde. In de **nabijheid van vastgoed**. **Kwantiteit** kan zorgen voor meerwaarde.
- **Trekt hoogopgeleide kenniswerkers aan:**
Waarde: stedelijk groen heeft een aantrekkende werking op kennisinstellingen en hoogopgeleide werknemers
Waarde creatie: bruikbaar groen (grotere **ensembles** en **structuren**) in de **nabijheid** van rood (**wonen en werken**). > mogelijkheid om zich te verplaatsen via het groen trekt mensen.
- **Bestedingsgedrag consumenten:**
Waarde: stedelijk groen heeft een positieve invloed op het bestedingsgedrag van consumenten
Waarde creatie: door aantrekkelijke beeldkwaliteit (kan **elke verschijningsvorm** zijn). Groen gesitueerd op plaatsen **waar consument uitgeeft** (winkelcentra en horeca).

Milieu

- **Klimaat:**
Waarde: stedelijk groen levert een positieve bijdrage aan het klimaat via verdamping, warmteopslag, fotosynthese, infiltratie, schaduw (temperatuur, tegengaan hitte-eilandeffect, CO₂ reductie, waterberging)

Waarde creatie: **kwantiteit** belangrijk, bomen zijn effectief voor thermisch comfort > schaduw. Spreiding belangrijk voor micro klimaat.

- **Biodiversiteit:**

Waarde: stedelijk groen behoud en ontwikkeld biodiversiteit

Waarde creatie: **kwantiteit** belangrijk; aaneengesloten groene (lineaire) **structuur**. Geen eiland vorming waar soorten niet over kunnen migreren. **Structuur in verbinding met landelijk gebied**.

- **Lucht kwaliteit:**

Waarde: stedelijk groen filtert fijnstof en andere verontreinigingen uit de lucht

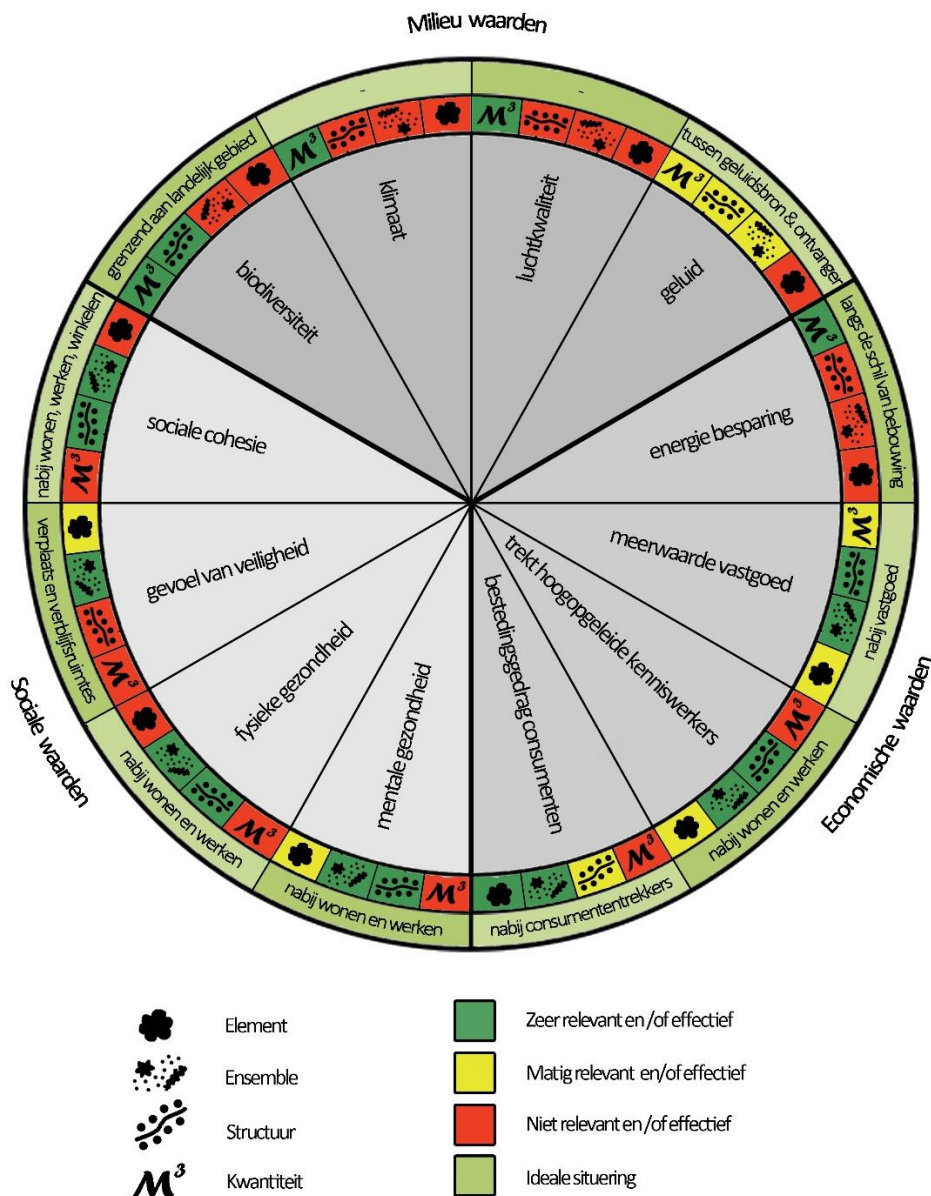
Waarde creatie: **kwantiteit** belangrijk > al het groen. naaldbomen voor behoud van luchtkwaliteit in de winter.

- **Geluid:**

Waarde: stedelijk groen heeft en geluid reducerende werking

Waarde creatie: **kwantiteit** belangrijk; groen in grote dichtheid **tussen bron en ontvanger** > dicht ensemble of structuur. **Groene wanden en daken** > isoleren gebouwen akoestisch.

Figuur IV.1 | Multidisciplinaire waarden van stedelijk groen

Bron: eigen bewerking, 2016.

Bijlage V | Operationalisering concepten theoretisch kader 2.2

Motivatie duurzame ontwikkeling; optimistische en pessimistische aannamen

Optimistische aannamen

4. Het duurzaamheidsdebat is krachtig en stimuleert duurzame praktijken.
 - DO is een **gegeven** geworden.
 - DO wordt geassocieerd met een positieve ontwikkeling > **iedereen wil er deel van uitmaken**.
 - Duurzaamheidsdebat brengt verontrustende zaken naar het oppervlak > **actoren zijn intrinsiek gemotiveerd geraakt voor duurzame praktijken**.
5. Er is sprake van een toenemend verantwoordelijkheidsgevoel onder actoren voor de sociale en ecologische consequenties van hun handelen.
 - Gevolgen (**problemen**) van niet-duurzame praktijken zijn zichtbaar > maakt **bewust**.
 - **Bewustzijn** dat mensen niet enkel consumenten maar **tevens producenten** zijn van de leefomgeving.
 - Actoren zijn zich bewust van hun **eigen voordelen** in een gezonde leefomgeving en een rechtvaardige maatschappij.
6. Er is een maatschappelijke transitie gaande naar sociaal en milieu georiënteerd ontwikkelen.
 - **MVO**: winst maken zonder dat het ten koste gaat van milieu en sociaal welzijn
 - **Betekeniseconomie** (recentelijk): creëren van sociale en milieu waarden > winst vloeit daar uit voort

Pessimistische aannamen

3. Het zit niet meer in de aard van de mens om te kiezen voor duurzame ontwikkelingen.
 - Er is **geen overlevingsnoodzaak** meer om te kiezen voor duurzame praktijken (moderne gemakken)
 - Men is **vervreemd** geraakt van natuur en milieu > vervreemding gaat door in verstedelijking
 - **Gevolgen** van niet duurzame praktijken komen niet terecht bij degene die ze veroorzaakt > **verantwoordelijkheidsgevoel ontbreekt**.
4. Duurzame ontwikkeling is niet realistisch in een maatschappij georiënteerd op (economische) groei.
 - **Neoliberalisme**: efficiëntie, technocratie, marktgeoriënteerd > **economie boven sociaal en milieu**
 - Men **kneed** het concept DO naar eigen hand > vaak maar één van de drie dimensies > **verlenging van huidige werkwijze**
 - DO als **verkooptruc** en **retorische mantel** voor niet-duurzame praktijken.

Bijlage VI | Argumenten vóór en tegen de vier sturingsperspectieven

(uit theoretisch kader 2.3: wetenschappelijke sturingsdiscussies).

	zelfbestuur	Marktgeoriënteerd governance netwerk	Hiërarchisch governance netwerk	Staatsinterventie
Argumenten voor (kansen)	<ul style="list-style-type: none"> - Goede afstemming van ontwikkeling en maatschappelijke behoeften wegens lokale kennis - Gebaseerd op onderling vertrouwen > versterkt de kwaliteit van samenwerking - Wanneer actoren elkaar vertrouwen en elkaars afhankelijkheid durven te erkennen zou centrale controle overbodig zijn. - en daarmee de kwaliteit van ontwikkelingen vergroten. - flexibel en open proces: kan inspelen op tijd- en plaatsgebonden onzekerheden en complexiteiten. - Niet afhankelijk van de centrale overheid: versterkt economische robuustheid 	<ul style="list-style-type: none"> - Vele partijen brengen veel ideeën, veel (financiële) middelen en veel lokale kennis/expertise. > effectieve ontwikkeling - flexibel en open proces: kan inspelen op tijd- en plaatsgebonden onzekerheden en complexiteiten. - Centrale actor biedt waar nodig steun, expertise en bind partijen - heterarchische relaties vergroten de legitimiteit (iedereen heeft theoretisch even veel macht). - minder afhankelijk van de centrale overheid: versterkt de economische robuustheid 	<ul style="list-style-type: none"> - Gezamenlijke besluitvorming van publieke en private actoren > verrijkt het netwerk met lokale kennis, expertise, ideeën en (financiële) middelen. - Een sterke overheidscontrole maakt het proces efficiënter. - Een sterke overheidscontrole maakt het mogelijk te waken voor het algemeen belang en eerlijke besluitvorming. > vergroot legitimiteit - Combinatie van sterke overheidscontrole én gezamenlijke besluitvoering is kansrijk voor de verwezenlijking van complexe doeleinden. - gesloten netwerk > komt de efficiëntie en effectiviteit van proces en uitkomst ten goede. - Een sterke - overheidscontrole bied zekerheid in besluitvormingsprocessen. > actoren durven hierdoor op elkaar te vertrouwen 	<ul style="list-style-type: none"> - Volledige verantwoordelijkheid en zeggenschap bij de staat maakt het sturingsproces efficiënt. - Staatsinterventie zou de sociale ongelijkheid tot een minimum kunnen beperken. - Alleen een onpartijdig en overkoepelend orgaan is in staat om eerlijk te oordelen over problemen en ontwikkelingen. - Autoriteiten kunnen waar nodig handelen afdwingen ten behoeve van het algemeen belang. - autoriteit kan eerlijke besluitvorming afdwingen > vergroot legitimiteit

Argumenten tegen (bedreigingen)	<ul style="list-style-type: none"> - Zelfbestuur vraagt teveel van zowel publieke als private actoren - de huidige maatschappij is niet ingericht op open besluitvormingsprocedures primair gedreven door private actoren > private actoren stellen het eigen (economisch) belang nog altijd vóór het algemeen belang. - Een open netwerk heeft het gevaar dat enkel partijen met de grootste macht en de meeste middelen werkelijk een stem hebben in het proces. - zelfbestuur is een zeer tijdrovend proces - private partijen en burgers hebben veelal niet de capaciteit en expertise om complexe problemen op te lossen. 	<ul style="list-style-type: none"> - de huidige maatschappij is niet ingericht op open besluitvormingsprocedures primair gedreven door private actoren > private actoren stellen het eigen (economisch) belang nog altijd vóór het algemeen belang. - Een open netwerk heeft het gevaar dat enkel partijen met de grootste macht en de meeste middelen werkelijk een stem hebben in het proces. Heterarchie kan dus door natuurlijke machtsverschillen leiden tot ongewenste hiërarchie. - vrijblijvende prikkels zijn onvoldoende stimulerend > eerlijke en succesvolle verwezenlijking van het centraal doel kan niet gegarandeerd worden. - participatie is een zeer tijdrovend proces 	<ul style="list-style-type: none"> - hiërarchie is niet gebaseerd op vertrouwensrelaties wat ten koste zou gaan van eerlijke communicatie - een gesloten netwerk heeft het gevaar van 'lock-in' situaties - Het opnemen van private partijen kan het besluitvormingsproces doen vertragen. - overheidscontrole biedt geen garantie voor eerlijke ontwikkeling wanneer de overheid enkel bijstuurt middels het uitdragen van financiële prikkels 	<ul style="list-style-type: none"> - staatsinterventie resulteert in een gat tussen de overheid en de maatschappij > ontwikkelingen niet effectief. - regels en normen zijn gebaseerd op gemiddelden en verwachtingen > ontwikkelingen niet effectief - regels en normen ontmoedigen meer dan dat ze stimuleren > partijen zullen niet meer dan de norm ontwikkelen > kwaliteit?
---------------------------------	--	---	---	---

Bron: eigen bewerking, 2016.

Bijlage VII | Codeboom

Houding tegenover de verschillende waarden van groen

- Sociale waarden
 - *Sociaal algemeen*
 - *Mentale gezondheid*
 - *Fysieke gezondheid*
 - *Gevoel van veiligheid*
 - *Sociale cohesie*
 - *Moeizame doorwerking van sociale ambities*
- Milieu waarden
 - Milieu algemeen
 - Biodiversiteit
 - Klimaat
 - Luchtkwaliteit
 - Geluid
 - 'Groen = noodzaak voor milieu'
 - 'Milieu = mooi meegenomen'
 - Extrinsieke motivatie
- Economische waarden
 - Economie algemeen
 - Energie besparing
 - Meerwaarde vastgoed
 - Trekt hoogopgeleide kenniswerkers
 - Bestedingsgedrag consumenten

Actor **motivatie**

- Kansen
 - Algemeen
 - Eenieder geniet graag de kwaliteiten van groen
 - Transitie: De aandacht voor groen neemt toe. > *'Het nieuwe ontwikkelen'*.
 - *Transitie sociaalecologische waarden belangrijker*
 - *Transitie groen belangrijker*
 - Sociale waarden
 - Sterke sociale spelers in het veld (corporaties, ontwerpers, grootgrondbezitters)
 - Bewustzijn van belang van sociale waarde voor economische meerwaarde
 - Milieu waarden
 - Actoren zijn steeds vaker (extrinsiek) gemotiveerd om milieuvriendelijk te ontwikkelen. > *Door huidige dwingende instrumenten (waterparagraaf, EPC normering, Flora en Fauna wet, beleidsnota 'niet kappen tenzij...') en stimulerende instrumenten (duurzaamheidscertificaat 'Bream', 'The Natural Step', Steenbreek).*
 - Economische waarden
 - Eenieder erkent groen als economische waarde creator > economische robuustheid
- Barrières
 - Algemeen
 - Waarden van groen zijn moeizaam hard te maken
 - Groen moet worden bevochten in het speelveld van belangen

- Groen staat niet altijd even sterk in de strijd om ruimte > *Parkeren is de grootste 'vijand' van groen*
- Consument wil nog niet meer betalen voor duurzamere alternatieven
- Financiën en strikte onderhoudsnormen beperken het speelveld van groenbescherming en ontwikkeling
- Men denkt niet aan groen als het gaat om duurzaam stedelijk ontwikkelen
- Omgangsgedrag burger met groen > alles moet 'hufferproof'
- Kosten moeten laag gehouden worden voor sociale huurders
- Sociale waarden
 - Spanningsveld groen en gevoel van veiligheid
 - Nieuwe woningwet: mogelijkheden van corporaties beperkt
- Milieu waarden
 - Milieu waarden van groen zijn (te) specialistisch en abstract
- Bedreigingen
 - 'De harde euro regeert' > *Economische oriëntatie van de maatschappij*
 - Stedelijk groen als 'sluitpost' en als kind van de rekening
 - Gebouw en esthetica voorop
 - Onzorgvuldig compenseren
 - Aantrekken van de markt na economische crisis > *maximaliseren van de uitgeefbaarheid*

Sturing

- Moeilijkheden mbt groen binnen huidig sturen
 - Gemeente = veelkoppige draak
 - Matige communicatie gemeente; intern en naar buiten
 - Spanningsveld; Zekerheid vs flexibiliteit
 - Onvoldoende beleidsuitgangspunten om doelmatig te sturen op groen in de stad
- Successen mbt groen binnen huidig sturen
 - Gemeente stuurt actiever op milieuvriendelijk ontwikkelen > groen vaker centraal.
 - Communicatie van gemeente naar buiten toe verbeterd
- Ideeën: Hoe zien respondenten het sturen op het beschermen en ontwikkelen van groen in de toekomst?
 - Politics – Wie stuurt er?
 - Polity – Hoe stuurt men?
 - Policy – Waarmee stuurt men?
 - Preek
 - Peen
 - Zweep

Opmerkelijke bevindingen

- Relatie tussen de rol van groen en de economische crisis > *in crisistijd krijgen ontwikkelaars niet alles verkocht wat ze willen bouwen > minder bouwen, meer onderscheidend vermogen. Nu: Markt trekt aan: als we niets doen gaat er weer ontwikkeld worden volgens de principes van winst maximalisatie.*
- Duurzame ontwikkeling is vrijwel altijd energie gerelateerd: Groen speelt geen rol.
- Huidig sturen op het beschermen en ontwikkelen van stedelijk groen: Met name milieu gerelateerd.

- Vele ontwikkelaars hebben enkel op de korte termijn baat bij een ontwikkeling >
*Onvoldoende gemotiveerd om zich in te zetten voor investeringen op de lange termijn >
economische oriëntatie en efficiëntie blijft gehandhaafd.*

Eindhoven en groen

Voor illustratie van de case vanuit het oogpunt van de respondent